

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ОБРАЗОВАЊА,
НАУКЕ И КУЛТУРЕ

**НАСТАВНИ
ПЛАН
И ПРОГРАМ
ЗА ГИМНАЗИЈУ**

ПАЛЕ, ЈУН 1993.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ОБРАЗОВАЊА, НАУКЕ И КУЛТУРЕ

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ
ЗА ГИМНАЗИЈУ

Пале, јун 1993. године

ИЗДАВАЧ:

Министарство образовања, науке и културе

ЗА ИЗДАВАЧА:

Проф. др Љубомир Зуковић, министар

УРЕДНИЦИ:

Радомир Бејатовић

Кочо Говедарица

Рајко Куљић

ТИРАЖ:

1500 примерака

ШТАМПА:

МИГП „Војводина”, Бездан

На основу члана 20. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник Републике Српске”, број 4/93), министар образовања, науке и културе, доноси

ПРАВИЛНИК

О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ГИМНАЗИЈУ

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план и програм наставних предмета за гимназију општег смјера, гимназију друштвено-језичког и природно-математичког смјера.

Планови и програми из става 1. овог члана саставни су дио овог правилника, с тим што ће се програм објавити у посебној публикацији.

Члан 2.

Наставни план и програм садржи обавезне и факултативне облике образовно-васпитног рада.

Члан 3.

Наставним планом утврђени су обавезни и факултативни предмети, обавезне и факултативне ваннаставне активности и остваривање плана и програма.

Члан 4.

Обавезни предмети изказују се недељним и годишњим бројем часова за сваки предмет и разред.

Факултативни наставни предмети изказују се седмичним или годишњим бројем часова, а обавезни и факултативни облици ваннаставних активности годишњим или недељним бројем часова, или бројем радних дана.

Члан 5.

Ступањем на снагу овог правилника престаје да важи Наставни план и наставни програми образовања за I и II разред гимназије општег типа („Службени гласник Републике Српске”, број 13/92.)

Члан 6.

Овај правилник ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске”.

Број: 01-96

Пале, 23. јуна 1993. године

МИНИСТАР

Проф. др Љубомир Зуковић

ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ЗА I, II, III И IV РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

I – ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ (сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика и књижевности је образовање и васпитање ученика као слободне, креативне и културне личности, критичког ума и оплемењеног језика и укуса.

Настава матерњег језика треба да омогући висок степен развоја индивидуалности, односно остваривање ученикове персоналности и својервности у стицању знања и стваралачком исказивању.

Задаци наставе српског језика и књижевности су да:

- упознаје ученика са књижевном умјетношћу;
- развија хуманистичко и књижевно образовање на најбољим дјелима јужнословенске и свјетске културне баштине;
- развија књижевни укус, усавршава литературну рецепцију и ствара трајне читалачке навике;
- упућује ученике на истраживачки рад и критички однос према књижевности; оспособљава их за самостално читање, доживљавање, разумијевање, тумачење и оцјенљивање књижевноумјетничких дјела;
- обезбјеђује функционална знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумијевања и успјешнијег проучавања умјетничких текстова;
- оспособљава ученике да се поуздано служе стручном литературом и другим изворима сазнавања;
- шири сазнајне видике ученика и подстиче их на критичко мишљење и оригинална гледишта;
- васпитава у духу општег хуманистичког прогреса и на начелу поштовања, чувања и богаћења културне и умјетничке баштине, цивилизацијских тековина и материјалних добара;
- уводи ученике у проучавање језика као система и у лингвистичка знања и појмове;
- развија језички сензибилитет и изражајне способности ученика;
- оспособљава ученике да теоријска знања о језичким појавама и правописној норми успјешно примјењују у пракси;
- васпитава у духу језичке толеранције према другим језицима;
- развија умјећа у писменом и усменом изражању;
- подстиче ученике на усавршавање говорења, писања и читања, као и на његовање културе дијалога;
- оспособљава ученике да се успјешно служе разним облицима казивања и одговарајућим функционалним стиловима у говорним ситуацијама;
- подстиче и развија трајно интересовање за нова сазнања, образовање и оспособљавање за стално самообразовање.

II разред
(4 часа недјелно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (91)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (9)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајности; вјерска толеранција.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Између средњовјековних и модерних појава у књижевности (барокне тенденције, Г. СТ. Венцловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).

Доситеј Обрадовић: ПИСМО ХАРАЛАМШИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕНИЈА (1 дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (40)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: Предговор КРОМВЕЛУ (одломци)

Дори Гордон Бајрон: ЧАЛД ХАРОЛД (одломак)

Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА

Хајнрих Хајне: ЛОРЕЛАЈ

Едгар Алан По: ANNABEL LEE

Александар С. Пушкин: ЦИГАНИ, ЕВГЕНИЈЕ ОЉЕГИИ

Вук Стефановић Караџић: реформатор језика и правописа (из Предговора Српском рјечнику); лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постању народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелисиуму“); писац – историчар, биограф (Житије Хајдук-Вељка Петровића).

Петар Петровић Његош: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ

Бранко Радичевић: КАД МЛАДИЈА УМРЕТИ, БАЧКИ РАСТАПАК, ТУГА И ОПОМЕНА

Ђура Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ; ЈЕЛИСАВЕТА, КНЕГИЊА ЦРНОГОРСКА

Јован Јовановић Змај: ЂУЛИЋИ, ЂУЛИЋИ УВЕОЦИ, СВЕТЛИ ГРОБОВИ, ЦИГАНИИ ХВАЛИ СВОГА КОЊА

Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ, SANTA MARIA DELLA SALUTE, МЕЂУ ЗВЕЗДАМА

Франше Прешер: СОНЕТНИ ВИЈЕНАЦ

ИВАН МАЖУРАНИЋ: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (32)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ, РЕАЛНОСТ У ПОЕЗИЈИ – одломци).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО

Николај В. Гогољ: РЕВИЗОР

Ги де Мопасан: ДВА ПРИЈАТЕЉА

Иван С. Тургењев: ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ или ОЧЕВИ И ДЈЕЦА

Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА

Милован Глишић: ГЛАВА ШЕЋЕРА

Лаза Лазаревић: ВЕТАР, ПА БУНАРУ, ШВАБИЦА

Радоје Домановић: ДАНГА, ВОЂА

Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Стеван Сремац: ЗОНА ЗАМФИРОВА, ИВКОВА СЛАВА

Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, ФИЛАДЕЛФИЈА, БАКОЊА ФРА БРНЕ

Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ЈУТРО НА ХУСАРУ, ЗАПУШТЕНИ ИСТОЧНИК, ГРМ, ИСПОВЕСТ

Јанко Веселиновић: ХАЈДУК СТАНКО

Светозар Рапковић: ГОРСКИ ЦАР

Силвије С. Крањчевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (10)

Густав Флобер ГОСПОЂА БОВАРИ
Лав Николајевич Толстој: АНА КАРЕЊИЦА
Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИЦА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ
и друге приповијетке
Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЈЕ ТИКВЕ
Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особености књижевног рода); лирска пјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевноумјетнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистичка приповијетка и роман

Романтично, реалистично; хумористично, сатирично, гротескно.

Средства умјетничког изражавања (Стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асимдет, полисиндет, анафора, елифора, симплоха, оноματοпсеја, алитерашија, асоцијација, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенац.

Лирско-епска поезија (балада, романса, посма).

Б. ЈЕЗИК (30)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетак стандардизације књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (повезивање са наставом књижевности). Основни принципи српске књижевне норме.

Ђирилица и латиница, екавски и ијекавски изговор.

Функционални стилски српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Принципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промјенљиве и непромјенљиве ријечи. Морфолошке и класификационе категорије ријечи.

Именице. Именичке категорије (падеж, род, број). Врсте именица. Основно о деklinацији именица.

Придјиви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења).

Врсте придјева. Основне карактеристике деklinације и компарације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значењу. Основно о промјени.

Бројеви. Подјела по значењу. Бројне именице и бројни придјиви.

Промјена бројева и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значењу, виду и предмету радње.

Морфолошке глаголске категорије: лице, број, род; стање (актив и пасив); начин, врјеме. Глаголски облици (времена, начини, придјиви, прилози). Основно о коњугацији (глаголске основе, глаг. врсте, лични и пелични облици, облици пасива).

Прилози (врста прилога) и ријечце.

Помоћне ријечи: приједлози, везници, узвици.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни знаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (27)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (приказивање осјећања).

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерно, са-жето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста. Уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражајно казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова. Доследно усвајање ортоепске норме и усвајање вјештине говорења.

Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе: писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: Израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшане верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање безначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (90)

I. МОДЕРНА (39)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС, САГЛАСЈЕ

Артур Рембо: ОФЕЛИЈА, ПИЈАНИ БРОД, САМОГЛАСНИЦИ

Стефан Маларме: ЛАБУД, ПАУЦОВО ПОСЛИЈЕНОДШЕ

Пол Верлен: МЈЕСЕЧИНА, ЈЕСЕЊА ПЈЕСМА

Антон Павлович Чехов: УЈКА ВАЊА

Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шаптић: ПРЕТПРАЗНИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ НА ШКОЉУ, ПРОЉЕЊЕ, МОЈА ОТАЦИНА, МИ ЗНАМО СУДБУ

Јован Дучић: ЗАЈАЗАК СУНЦА, СУНЦОКРЕТИ, ЈАБЛАНОВИ, МОЈА ПОЕЗИЈА, МОРСКА ВРБА, ХИМЦА ПОБЕДНИКА

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕЦА ПЕСМА, ДОЛАЦ, НАСЛЕЂЕ

Сима Пандуровић: СВЕТКОВИНА, РОДИНА ГРУДА, ВРЕМЕ

Владислав Петковић Дис: ТАМНИЦА, ПИРВАНА, МОЖДА СПАВА, ПЛАВЕ МИСЛИ

Ангун Густав Матов: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ, (NOTTURNO)

Бора Станковић: КОШТАНА, НЕЧИСТА КРВ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ИСТИНИТИ ЗУЛУМ СУМЕУПА БАКА, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ, ПЈЕСМЕ У ПРОЗИ (избор)

Милутин Ускоковић: ДОШЉАЦИ или ЧЕДОМИР ИЛИЋ

Иван Цанкар: ПОВЕЛЕ (избор)

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (38)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Борис Пастернак ПЈЕСМЕ (избор) /ТЕМЕ И ВАРИЈАЦИЈЕ/

Сергеј Јесењин ПЈЕСМЕ (избор) /До виђења, Псу Качалова и др./

Рајнер М. Рилке ПЈЕСМЕ (избор) /НОВИЈЕ ПЈЕСМЕ, ДЕВЊИЊСКЕ ЕЛЕГ./

Федерико Гарсија Лорка: РОМАЈСА МЕСЕЧАРКА, РАСКРШЋЕ

Рабиндрант Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЛАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЛЕЋНА ПЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЂАЊЕ, ПЕДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СТРАЖИЛОВО, СЕРБИЈА, ЛАМЕНТ ПАД БЕОГРАДОМ; СЕОБЕ (I и II дио)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КАМЕНИУ, МИСАО, СУТОИ

Иво Андрић: ЕХ РОНГО; НА ДРИНИ ЂУПРИЈА

Тин Ујевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА; КОЈАЛНА (избор)

Исак Самоковлија: РАФИНА АВЛИЈА, ПЛАВА ЈЕВРЕЈКА, ПОСАЧ САМУЕЛ

Растко Петровић: ЉУДИ ГОВОРЕ

Исидора Секулић: ГОСПА ПОЈА

Мирослав Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИПА ЛАТИНОВИЋА

Добриша Џесарић: ОБЛАК, ПОВРАТАК

Оскар Давичо: ХАНА (избор)

Иван Горан Ковачић: ЈАМА

III. ЛЕКТИРА (13)

Избор из лирике европске модерне: А. Блок, Г. Аполлинер, Ј. Арагон и др.

Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Дедињац, Р. Драињац, С. Вишавер и др.

Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ

Франц Кафка: ПРОЦЕС

Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ

Виљем Фокнер: СВЈЕТЛО У АВГУСТУ

Томас Ман: ЧАРОВНИ БРИЈЕГ или BUDDENBROOKОВИ

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирика. Модерна лирска пјесма (структура). Пјесма у прози. Стих: једанаестерац, дванаестерац, слободан стих.

Средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре): мотошмија, синегдоха, парадокс, алузија, апострофа, реторско питање, инверзија, алипеа, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација); описивање

(описивање), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пишев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине): модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка); драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумац, глумица, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (34)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именица, придева и глагола.

Основни појмови о творби сложеница. Полусложенице. Правописна рјешања.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални однос међу лексимама: синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења.

Стилска вриједност лексимама: лексика и функционални стилови; поетска лексика; варијантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историјски; неологизми; жаргонизми; вулгаризми (повезати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и калкови (дословне преведенице) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумијевање најважнијих префикса (и префиксоида) и суфикса (суфиксоида) поријеклом из класичних језика.

Основни појмови о терминологији и терминима. Терминолошки рјечници.

Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.

III. СИНТАКСА

Нивои лингвистичке анализе. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеми и морфосинтаксичке ријечи). Идентификовање морфосинтаксичких ријечи. Пуне ријечи (именичке, придевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечце).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придевске, прилошке, глаголке синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјектско-предикатска конструкција; рекцијске конструкције (с правим и неправим објектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семикопулативним глаголима (допунским предикативима). Прилошке одредбе.

Безличне реченице. Реченице с логичким (семантичким) субјектом.

Реченице са пасивном конструкцијом. Реченице са безличном конструкцијом.

Именичке синтагме. Типови атрибута. Анозитив и анозиција.

VI. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (20)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање напамет научених књижевноумјетничких текстова. Извјештавање о друштвеним и културним збивањима.

Коментарисање (спортских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и придева).

Писмене вјежбе новинарска вијест, чланак, извјештај, интервју, коментар и др. Приказ књижевно-сценског или филмског дјела. Увјежбавање технике израде писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школека писмена задатка.

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (80)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (26)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела

Слој звучања; слој значења; слој свијета дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.

Методологија проучавања књижевности

Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; плурализам метода и њихов суоднос.

Смисао и задаци проучавања књижевности

Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стваралачки, продуктивни и теоријски однос према књиж. умјетности).

Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.

Дјела за обраду

Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)

Васко Попа: КАЛЕНИЋ, КОРА (избор)

Бранко Миљковић: ВАТРА И ПИШТА

Бранко Ћопић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ

Владан Десница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА

Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА

Херман Хесе: СТЕПСКИ ВУК или ДЕМИЈАН

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ (34)

Битна обележја и најзначајнији представници европске и јужнословенских књижевности.

Алберт Ками: СТРАНАЦ

Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прип.)

Стеван Раичковић: СЕНТЕМБАР; КАМЕНА УСПАВАЈКА (избор)

Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ

Блажо Конески: ВЕЗИЈА

Љубомир Симовић: ПЈЕСМЕ (избор) /ХЛЕБ И СО/

Скендер Куленовић: СТОЈАНКА МАЈКА КНЕЖОПОЉКА

Иво Андрић: ПРОКЈЕТА АВЛИЈА

Меша Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА

Михајло Лалић: РАТНА СРЕЋА или ЛЕЛЕЈСКА ГОРА
Добрица Ћосић: КОРЕПИ, ВРЕМЕ СМРТИ
Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО
Александар Тишма: УПОТРЕБА ЧОВЕКА
Ранко Маринковић: РУКЕ (новела), ЗАГРЉАЈ
Данило Киш: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ
Борислав Пекић: ВРЕМЕ ЧУДА (1)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИИ И КАЗНА
Михаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА
Матија Бећковић: КАЖА
Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ
Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК

Избор из свјетске лирике XX вијека: Превен, Ахматова, Бродски, Сајферс и др.

Избор из савремене српске књижевности: Гојко Ђого, Б. Штепановић, М. Булатовић, Р. Константиновић, И. В. Лалић, Б. Радовић; Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радуловић, Драгољуб Јекшић и др.

Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, Н. Милошевић, П. Џашић, П. Палавестра, Ј. Кршић, С. Леовац, Љ. Зуковић, Б. Милановић, Н. Кољевић, В. Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, Н. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирика: Лирско изражавање; стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугерисање, подстицање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звукова, ритмова, значења и смисла.

Епика: структурни чиниоци прозног дјела: објективно и субјективно приповједање; фуктивни приповједач; помјерање приповједачевог гледишта; свезнајући приповједач; ток свијести; умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степености, прстенасти, паралелни; роман тока свијести; роман-есеј; дефабулирани роман.

Драма: Структура и композиција драме; антидрама; антијунак. Драма и позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис, есеј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (30)

I. СИНТАКСА

Падежни систем. Појам падежног система и приједлошко-падежних конструкција. Основне именичке, придјевске и прилошке вриједности падежних, односно приједлошко-падежних конструкција. Падежна синонимија. Поливалентност падежа. Приједлошки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основни појмови; граматичка и семантичка конгруенција.

Систем зависних реченица. Обилежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, придјевске и приложке зависне реченице). Главне врсте зависних реченица: изричне (с управним и неуправним говором), односне, мјесне, временске, узрочне, условне, допусне, намјерне, поредбене и посљедичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обилежјима и функцијама. Обавјештајне, упитне, заповједне, жељне и узвичне реченице.

Основни појмови о негацији.

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обиљежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика: презента, перфекта, криг перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и императива.

Напоредне конструкције (координација). Појам напоредног односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, раставне, супротне, искључне, закључне и градационе.

Распоредивање синтаксичких јединица.

Информативна актуализација реченице и начини њеног обиљежавања (основни појмови).

Комуникативна кохезије. Начини успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Страшног ли времена! и др.)

Прагматика. Говорни чинови. Структура разговора и текста.

II. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца. Настанак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Вишејезичност. Ставови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзалије.

III. ПРАВОПИС

Интерпункција.

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (18)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор. Однос између говорника и аудиторија. Вјежбе јавног говорења пред аудиторијем (употреба подсјетника, импровизовано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правопис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задаци сложенијих захтјева (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка годишње.

II разред

(4 часа недјелно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (91)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (9)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајности; вјерска толеранција.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Између средњовјековних и модерних појава у књижевности (барокне тенденције, Г. Ст, Венцловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).

Доситељ Обрадовић: ПИСМО ХАРАЛАМПИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕЊА (I дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (40)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: Предговор КОМВЕЛУ (одломак)

Џорџ Гордон Бајрон: ЧАЈЛД ХАРОЛД (одломак)

Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА

Хајнрих Хајне: ЛОРЕЛАЈ

Едгар Алан По: ANNABEL LEE

Александар С. Пушкин: ЦИГАНИ, ЕВГЕНИЈЕ ОЊЕГИН

Вук Стефановић Карачић: реформатор језика и правописа (из Предговора Српском рјечнику); лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постању народних цјесана); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелисиуму“); писац – историчар, биограф (Житије Хајдук-Велька Петровића).

Петар Петровић Његов: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ

Бранко Радиевић: КАД МЈАДИЈА УМРЕТИ, БАЧКИ РАСТАПАК, ТУГА И ОПОМЕНА

Ђуро Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ; ЈЕЛИСАВЕТА, КНЕГИЊА ЦРНОГОРСКИ

Јован Јовановић Змај: ЂУЛИЋИ, ЂУЛИЋИ УВЕОЦИ, СВЕТЛИ ГРОБОВИ ЦИГАНИН ХВАЛИ СВОГА КОЊА

Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ, SANTA MARIA DELLA SALUTE, МЕЂУ ЗВЕЗДАМА

Франце Прешерн: СОНЕТНИ ВИЈЕНАЦ

Иван Мажуранић: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (32)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ, РЕАЛНОСТ У ПОЕЗИЈИ – (одломци).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО

Николај В. Гогољ: РЕВИЗОР

Ги де Мопсан: ДВА ПРИЈАТЕЉА

Иван С. Тургенев: ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ или ОЧЕВИ И ДЈЕЦА

Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА

Милован Глишић: ГЛАВА ШЕЋЕРА

Лаза Лазаревић: ВЕТАР, ЦА БУЦАРУ, ШВАБИЦА

Радоје Домановић: ДАШГА, ВОЂА

Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Стеван Сремац: ЗОНА ЗАМФИРОВА, ИВКОВА СЛАВА

Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, ФИЛАДЕЛФИЈА, БАКОЊА ФРА БРНЕ

Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ЈУТРО НА ХИСАРУ, ЗАПУШТЕНИ ИСТОЧНИК, ГРМ, ИСПОВЕСТ

Јанко Веселиновић: ХАЈДУК СТАНКО

Светолик Ракиовић: ГОРСКИ ЦАР

Силвије С. Крањчевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (10)

Гюстав Флобер: ГОСПОЂА БОВАРИ

Лав Николајевић Толстој: АНА КАРЕЊИНА

Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИНА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ и друге приповјетке

Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЈЕ ТИКВЕ

Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особености књижевног рода); лирска пјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевноумјетнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистичка приповјетка и роман

Романтично, реалистично; хумористично, сатирично, гротескно.

Средства умјетничког изражавања (стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асиндет, полисиндет, анафора, епифора, симплоха, опоматопеја, алитерација, асонанса, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенац.

Лирско-епска поезија (балада, романса, поема).

Б. ЈЕЗИК (30)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетна стандардизација књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (повезивање са наставом књижевности). Основни принципи српске књижевне норме.

Ђирилица и латиница, екавски и ијекавски изговор.

Функционални стилови српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Принципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промјенљиве и непромјенљиве ријечи. Морфолошке и класификационе категорије ријечи.

Именице. Именичке категорије (падеж, род, број). Врсте именица. Основно о деklinацији именица.

Придјеви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења). Врсте придјева. Основне карактеристике деklinације и компарације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значењу. Основно о промјени.

Бројеви. Подјела по значењу. Бројне именице и бројни придјеви.

Промјена бројева и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значењу, виду и предмету радње. Морфолошке глаголске категорије: лице, број, род; стање (актив и пасив); начин; вријеме. Глаголски облици (времена, начини, придјеви, прилози). Основно о коњугацији (глаголске основе, глаг. врсте, лични и нелични облици, облици пасива).

Прилози (врсте прилога) и ријечце.

Помоћне ријечи: приједлози, везници, узвници.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни задаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (27)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (приказивање осјећања).

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерно, сажето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста, уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражајно казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова. Доследно усвајање ортоенске норме и усвајање вјештине говорења. Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе: писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: Израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшане верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање безначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред
(5 часова недјелно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ¹⁾ (110)

I. МОДЕРНА (45)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС, САГЛАСЈЕ

Артур Рембо: ОФЕЛИЈА, НИЈАНИ БРОД, САМОГЛАСНИЦИ

Стефан Маларме: ЛАБУД, ФАУШОВО ПОСЛИЈЕПОДНЕ

Пол Верлен: МЈЕСЕЧИНА, ЈЕСЕЊА ПЈЕСМА

Антон Павлович Чехов: УЈКА ВАЊА

Богдан Поповић: Антологија поезије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шантић: ПРЕТПРАЗНИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ НА ШКОЉУ, ПРОЉЕЋЕ, МОЈА ОТАЏБИЦА, МИ ЗНАМО СУДБУ

Јован Дучић: ЗАЛАЗАК СУНЦА, СУПЦОКРЕТИ, ЈАБЛАНОВИ, МОЈА ПОЕЗИЈА, МОРСКА ВРБА, ХИМНА ПОБЕДНИКА

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕПА ПЕСМА, ДОЛАР, НАСЛЕЂЕ

Сима Пандуровић: СВЕТКОВИНА, РОДНА ГРУДА, ВРЕМЕ

Владислав Петковић Дис: ТАМНИЦА, ПИРВАНА, МОЖДА СПАВА, ПЛАВЕ МИСЛИ

Антун Густав Матов: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ, (NOTTURNO)

Бора Станковић: КОШТАНА, ПЕЧИСТА КРВ, У НОЋИ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ИСТИНИТИ ЗУЛУМ СИМЕУНА БАКА, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ, ПЈЕСМЕ У ПРОЗИ (избор)

Милутин Ускоковић: ДОШЉАЦИ или ЧЕДОМИР ИЛИЋ

Иван Цанкар: ПОВЕЛЕ (избор)

Иво Ђинић: ПАУЦИ

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (45)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Борис Пастернак: ПЈЕСМЕ (избор) (ТЕМЕ И ВАРИЈАЦИЈЕ)

Сергеј Јесенин: ПЈЕСМЕ (избор) (Довиђења, Псу Качалова и др.)

Рајнер М. Рилке: ПЈЕСМЕ (избор) (НОВИЈЕ ПЈЕСМЕ, ДЕВИЊСКЕ ЕЛЕГ.)

Федерико Гарсија Лорка: РОМАНСА МЕСЕЧАРКА, РАСКРШЋЕ

Рабиндраит Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЈАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЉЕЋНА ПЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЂАЊЕ, НЕ ДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СТРАЖИЛОВО, СЕРБИЈА, ЛАМЕНТ НАД БЕОГРАДОМ; СЕОБЕ (I и II Дио)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КЕМЕНУ, МИСАО, СУТОП

Иво Андрић: ЕХ РОНТО; НА ДРИНИ ЋУПРИЈА; ГОЈА, РАЗГОВОР СА ГОЈОМ

1) У гимназији друштвено-језичког смјера остварује се сложенiji приступ у обради књиј. дјела, темелитије усвајање књијевно-теоријских појмова и проширује избор књијевних дјела и аутора (у тексту приједлога означени спационирано)

Тин Ујевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА; КОЛАЈНА (избор)
Исак Самоковлија: РАФИЦА АВЛИЈА, ПЛАВА ЈЕВРЕЈКА,
НОСАЧ САМУЕЛ
Растко Петковић: ЉУДИ ГОВОРЕ; БУРЛЕСКА
Исидора Секулић: ГОСПА ПОЈА; ПИСМА ИЗ НОРВЕШКЕ
Мирослав Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИПА ЛАТИНОВИЋА
Добрица Џесарић: ОБЛАК, ПОВРАТАК
Оскар Давичо: ХАЦА (избор)
Иван Горан Ковачић: ЈАМА
Бранимир Тосић: ПОКОШЕНО ПОЉЕ

III. ЛЕКТИРА (20)

Избор из лирике европске модерне: А. Блок, Г. Аполлинер, Ј. Арагон и др.
Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Дедињац, Р. Драинац, С. Ви-
навер, Д. Матић, А. Вучо, М. Костић, С. Миличић, В. Манојловић и др.
Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ
Франц Кафка: ПРОЦЕС
Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ
Вилем Фокнер: СВЈЕТЛО У АВГУСТУ
Томас Ман: ЧАРОВНИ БРИЈЕГ или BUDDENBROOKS
Михаил Шолохов: ТИХИ ДОН

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирика. Модерна лирска пјесма (структура). Пјесма у прози. Стих: једнаестерац, дванаестерац, слободан стих.

Средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре): метонимија, синегдота, парадокс, алузија, анострофа, реторско питање, инверзија, елипса, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација), описивање (дескрипција), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пиричев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине): и модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка; драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумца, глумца, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (35)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именица, придјева и глагола.

Основни појмови о творби сложеница. Полусложенице. Правописна рјешења.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални односи међу лексемама: синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења.

Стилска вриједност лексема: лексика и функционални стилови; поетска лексика; варијантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историзми; нелогизми; жаргонизми; вулгаризми (новезати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и калкови (дословне преведенице) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумјевање најважнијих префикса (и префиксоида) и суфикса (и суфиксоида) поријеклом из класичних језика.

Основни појмови о терминологији и терминима. Термиолошки рјечници. Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.

III. СИНТАКСА

Пивои лингвистичке анализе. Одређење реченице као потпуне комуникативне јединице. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеми и морфосинтаксичке ријечи). Идентификовање морфосинтаксичких ријечи. Пуне ријечи (именичке, придевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечице).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придевске, прилошке, глаголске синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјектско-предикатска конструкција; рекцијске конструкције (с правим и неправим објектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семикопулативним глаголима (допунским предикативима). Прилошке одредбе.

Безличне реченице. Реченице с логичким (семантичким) субјектом.

Реченице са пасивном конструкцијом. Реченице са безличном конструкцијом.

Именичке синтагме. Типови атрибута. Анозитив и анозиција.

IV. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА²⁾ (35)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање напамет научених књижевноумјетничких текстова. Изјашњавање о друштвеним и културним збивањима. Коментарисање (спортских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и придева).

Писмене вјежбе: новинарска вјест, чланак, извјештај, интервју, коментар и др. Приказ књижевно-сценског или филмског дјела. Увјежбавање технике израде писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка.

2) Вјежбања облика усменог и писменог изражавања повлађу се док сви ученици не овладају одређеним облицима изражавања. Претходни им наставников рад на одабраним моделима, са анализом и коментарима ученикових радова.

IV разред
(5 часова недјељно, 160 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (95)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (35)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела
Слој звучања; слој значења; слој смјета дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.
Методологија проучавања књижевности
Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; плурализам метода и њихов суоднос.
Смисао и задаци проучавања књижевности
Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стваралачки, продуктивни и теоријски односи према књиж. умјетности).
Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.
Дјела за обраду:
Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)
Васко Попа: КАЛЕНИЋ, КОРА (избор), МАНАСИЈА
Бранко Милковић: ВАТРА И ПИШТА
Бранко Ћопић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ
Владан Десница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА
Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА
Херман Хесе: СТЕПСКИ ВУК или ДЕМИЈАН
Вилхем Фокнер: КРИК И БИЈЕС

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ¹⁾ (40)

Битна обиљежја и најзначајнији представници европске и јужнословенске књижевности.

Албер Каму: СТРАНАЦ
Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прип.)
Стеван Раичковић: СЕПТЕМБАР; КАМЕНА УСПАВАЈКА (избор)
Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ, ПАУЧИТЕ ПЈЕСАН
Блажо Конески: ВЕЗИЈА
Љубомир Симовић: ПЈЕСМЕ (избор) (ХЛЕБ И СО)
Скендер Куленовић: СТОЈАНКА МАЈКА КНЕЖЕНОЉКА
Иво Андрић: ПРОКЛЕТА АВЛИЈА
Меша Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА
Михајло Лалић: РАТНА СРЕЋА или ЈЕЛЕЈСКА ГОРА
Добрица Ћосић: КОРЕНИ, ВРЕМЕ СМРТИ
Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО
Александар Тишма: УПОТРЕБА ЧОВЈЕКА
Рајко Мариновић: РУКЕ (новела) ЗАГРЉАЈ
Данило Киш: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ
Борислав Пекић: ВРЕМЕ ЧУДА (I)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИН И КАЗНА
Михаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА

1) Друштвено-језички смјер гимназије захтјева у IV разреду сложенији приступ у обради слојевите структуре књиж. дјела, упознавање са методологијом проучавања књиж. и нове ауторе и књиж. дјела (обиљежени спационирано) или верзалом и потцртавањем – лектира

Матија Бешковић: КАЖА

Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ

Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК

Марсел Пруст: ПУТ К СВЕЦУ или ПРОПАЉЕНО ВРИЈЕМЕ

П. Цоје: ПОРТРЕТ УМЈЕТНИКА

Олдос Хаксли: КОНТРАПУНКТ ЖИВОТА

Избор из свјетске лирике XX вијека: Преврер, Ахматова, Т. С. Елиот, Бродски, Сајферс и др.

Избор из савремене српске књижевности: Б. Шћепановић, М. Булатовић, Р. Константиновић, И. В. Лалић, Б. Радовић, Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радловић, Гојко Ђого и др.

Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, П. Милошевић, П. Цацић, П. Палавестра, И. Кршић, С. Леовац, Љ. Зуковић, Б. Милановић, Н. Кољевић, В. Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, П. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирика: Лириско изражавање: стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугерисање, подстицање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звука, ритма, значења и смисла.

Епика: структурни чиноноси прозног дјела: објективно и субјективно приповиједање; фиктивни приповједач; помјерање приповједачевог гледишта; свезнајући приповједач; ток свијести; умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степености, прстености; паралелни; роман тока свијести; роман-есеј; дефабулиран роман.

Драма: структура и композиција драме; антидрама; антијунак. Драма и позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис, есеј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (35)

I. СИНТАКСА

Надежни систем. Појам надежног система и приједложко-надежних конструкција. Основне именичке, придјевске и прилошке вриједности надежних односно приједложко-надежних конструкција. Надежна синонимичка. Поливалентност надежа. Приједложки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основи појмови; граматичка и семантичка конгруенција.

Систем зависних реченица. Обиљежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, придјевске и прилошке зависне реченице). Главне врсте зависних реченица: изричне, узрочне, условне, допусне, намјерне, поредбене и посљедичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обиљежјима и функцијама. Обавјештајне, упитне, заповједне, жељне и узвичне реченице.

Основни појмови о негацији.

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обиљежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика: презента, перфекта, кријег перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и императива.

Напоредне конструкције (координација). Појам напоредног односа. Обиљежа-

вање напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, раставне, супротне, искључне, закључне и градационе.

Распоређивање синтаксичких јединица

Информативна актуализација реченице и начин њеног обиљежавања (основни појмови).

Комуникативна кохезија. Начини успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Странног ли времена! и др.).

Прагматика. Говорни чинови. Структура разговора и текста.

II. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединаца. Настајак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Вишејезичност. Станови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзалије.

III. ПРАВОПИС

Интерпункција

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (30)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор,

Однос између говорника и аудиторума. Вјежбе јавног говорења пред аудиторумом (употреба подјетника, импровизовано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правопис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задаци сложенијих захтјева (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка годишње.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недјељно 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A: КЊИЖЕВНОСТ (75)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (7)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајност, вјерска толеранција.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Узмећу средњовјековних и модерних појмова у књижевности (барокне тенденције, Г. Ст. Венцловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).

Доситеј Обрадовић: ПИСМО ХАРАЛАМПИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕЊИЈА (I дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (35)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: предговор КРОМВЕЛУ (одломци)
Џорџ Гордон Бајрон: ЧАЈЛД ХАРОЛД (одломак)
Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА
Хајрих Хајне: ЛОРЕЛАЈ
Александар С. Пушкин: ЦИГАНИ, ЕВГЕНИЈЕ ОЊЕГИН
Вук Стефановић Караџић: реформатор језика и правописа (из Предговора Српском рјечнику); лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постању народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелиснуму“); писац – истричар, биограф (Житије Хајдук–Вељка Петровића).

Петар Петровић Његош: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ
Бранко Радичевић: КАД МЛАДИЈА УМРЕТИ, БАЧКИ РАСТАНАК
Ђура Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ
Јован Јовановић Змај: БУЛИЋИ, БУЛИЋИ УВЕОЦИ,
ЦИГАНИН ХВАЛИ СВОГА КОЊА
Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕЂ СНОМ, SANTA MARIA DELLA SALUTE,
Франце Прешерн: СОНЕТНИ ВИЈЕНАЦ
Иван Мажураџић: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (25)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ – одломци).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО
Николај В. Гогољ: РЕВИЗОР
Ги де Мопасан: ДВА ПРИЈАТЕЉА
Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА
Милован Глишић: ГЛАВА ШЕЂЕРА
Лаза Лазаревић: ВЕТАР
Радоје Домановић: ДАНГА, ВОЂА
Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК
Стеван Сремац: ЗОПА ЗАМФИРОВА
Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, БАКОЊА ФРА БРНЕ
Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ГРМ, ИСПОВЕСТ
Силвије С. Крањчевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (8)

Лав Николајевић Толстој: АНА КАРЕЊИЦА
Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИЦА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ и друге приповијетке
Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ
Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особности књижевног рода); лирска пјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевно-умјетнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистична приповијетка и роман

Романтично, реалистично; хумористично, сатирично, гротескно.

Средства умјетничког изражавања (стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асиндет, полисиндет, анафора, епифора, симплоха, оноματοпеја, алитерација, асонанса, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенац.

Лирско-епска поезија (балада, романса, посма).

Б. ЈЕЗИК (24)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетак стандардизације књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (повезивање са наставом књижевности).

Функционални стилови српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Принципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промјенљиве и непромјенљиве ријечи.

Именице. Именичке категорије (падеж, род, број). Врсте именица. Основно о деklinацији именица.

Придјиви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења).

Врсте придјева. Основне карактеристике деklinације и компарације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значају. Основно о промјени.

Бројеви. Подјела по значењу. Бројне именице и бројни придјиви. Промјена бројева и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значењу, виду и предмету радње. Морфолошке глаголске категорије: лице, број, род, стање (актив и пасив); начин; вријеме. Глаголски облици (времена, начини, придјиви, прилози). Основно о конјугацији (глаголске основе, глаголске врсте, лични и нелични облици, облици пасива).

Прилози (врсте прилога) и ријечица.

Помоћне ријечи: приједлози, везници, узвици.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни знаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА¹⁾ (12)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (приказивање осјећања).

1) За програмско подручје КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА, с обзиром на смањен број часова, предвиђена је мање сложена обрада и свођење увјежбавања на неопходну мјеру.

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерно, сажето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста. Уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражајно казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова. Доследно усвајање ортоепске норме и усвајање вјештине говорња.

Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе: писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшане верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање безначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред

(3 часа недељно, 108 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (69)

I. МОДЕРНА (32)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС

Антон Павловић Чехов: УЈКА ВАЉА

Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шантић: ПРЕТПРАЗНИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ НА ШКОЉУ, МОЈА ОТАЦИЦА

Јован Дучић: ЗАЛАЗАК СУНЦА, СУНЦОКРЕТИ, ЈАБЛАНОВИ

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕНА ПЕСМА, ДОЛАП, НАСЛЕЂЕ

Сима Папџуровић: СВЕТКОВИНА

Владислав Петковић Дис: ТАМНИЦА, МОЖДА СПАВА

Антуан Густав Матон: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ

Бора Станковић: КОШТАНА, НЕЧИСТА КРВ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ

Иван Цанкар: ПОВЕЛЕ (ИЗБОР)

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (26)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Сергеј Јесељин: ПЈЕСМЕ (избор) /Довиђења, Псу Качалова и др./

Федерико Гарсија Лорка: РОМАНСА МЕСЕЧАРКА, РАСКРШЋЕ

Рабиндрант Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЛАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЛЕЋНА ПЈЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЂАЊЕ, НЕ ДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СЕОБЕ (I)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КАМЕНИ
Иво Андрић: ЕХ РОНТО; ПА ДРИШИ ЂУИРИЈА
Тип Ујевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА
Исак Самоковлија: РАФИПА АВЛИЈА
Растко Петровић: ЉУДИ ГОВОРЕ
Исидора Секулић: ГОСПА ПОЈА
Мирослав Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИПА ЛАТИНОВИЋА
Добриша Џесарић: ОБЛАК
Оскар Давичо: ХАПА (избор)
Иван Горан Ковачић: ЈАМА

III. ЛЕКТИРА (11)

Избор из лирске епропске модерне: А. Блок, Г. Аполинер, Л. Арагон и др.
Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Дедињац, Р. Драињац, С. Ви-
навер и др.

Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ
Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ
Вилхелм Фоксер: СВЈЕТЛО У АВГУСТУ
Томас Ман: ЧАРОБИИ БРИЈЕГ ИЛИ BUDDENBROOKOVI

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују
основни књижевнотеоријски појмови.

Лирика. Модерна лирска пјесма (структура). Пјесма у прози. Стих: једана-
естерац, дванаестерац, слободан стих. Средства књижевноумјетничког изража-
вања (стилске фигуре): метонимија, синегдоха, парадокс, алузија, апострофа, ре-
торско питање, инверзија, елипса, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација), описивање
(дескрипција), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пишчев
коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине): модерна драма (психолошка, сим-
болистичка, импресионистичка); драмска ситуација; сценски језик (визуелни и
акустички сценски знакови); публика, глумац, глумица, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (25)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за изво-
ђење именица, придејева и глагола.

Основни појмови о грађењу сложеница. Полусложенице. Правописна рје-
шења.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални односи међу лексемама: синонимија,
антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења.

Стилска вриједност лексема: лексика и функционални стилови; поетска
лексика; варијантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и исто-
ризми; неологизми; жаргонизми; вулгаризми (повезати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и колкови (дословне преведенице) и однос према
њима. Рјечници страних ријечи. Разумијевање најважнијих префикса (и перфик-
соида) и суфикса (и суфиксоида) поријеклом из класичних језика.

Основни појмови о терминологији и терминима. Терминолошки рјечници.

Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама: стилска
вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.

III. СИНТАКСА

Нивои лингвистичке анализе. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеми и морфосинтаксичке ријечи. Пуне ријечи (именичке, придевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечце).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придевске, прилошке, глаголске синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјектско-предикатска конструкција; рецкцијске конструкције (с правим и неправим објектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семикопулативним глаголима (допуњским предикативима), прилошке одредбе.

Безличне реченице.

Именичке синтагме. Типови атрибута. Анозитив и анозиција.

IV. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (19)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање напамет научених књижевноумјетничких текстова.

Извјештавање о друштвеним и културним збивањима. Коментарисање (спортских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и услањено значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и придева).

Писмене вјежбе: новинарска вијест, чланак, извјештај, интервју, коментар и др. Приказ књижевно-сценског или филмског дјела. Увјежбавање технике израде писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка.

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (80)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (26)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела

Слој звучања: слој значења; слој свијета дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.

Методологија проучавања књижевности.

Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; плурализам метода и њихов суоднос.

Смисао и задаци проучавања књижевности.

Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стваралачки, продуктивни и теоријски однос према књиж. умјетности).

Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.

Дјела за обраду:

Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)

Васко Попа: КАЛЕНИЋ, КОРА (избор)

Бранко Милковић: ВАТРА И НИШТА

Бранко Ћопић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ

Владан Десница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА

Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА

Херман Хесе: СТЕПСКИ ВУК или ДЕМИЈАН

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ (34)

Битна обиљежја и најзначајнији представници европске и јужнословенских књижевности.

Албер Ками: СТРАПАЦ

Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прип.)

Стеван Раичковић: СЕПТЕМБАР; КАМЕНА УСПАВАНКА (избор)

Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ

Блажо Конески: ВЕЗИЈА

Љубомир Симовић: ПЈЕСМЕ (избор) (ХЛЕБ И СО)

Скендер Куленовић: СТОЈАНКА МАЈКА КНЕЖКОПОЉКА

Иво Андрић: ПРОКЛЕТА АВЛИЈА

Мена Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА

Михајло Јалић: РАТНА СРЕЋА или ЛЕЛЕЈСКА ГОРА

Добринка Ћосић: КОРЕНИ, ВРЕМЕ СМРТИ

Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО

Рајко Маринковић: РУКЕ (новела), ЗАГРЉАЈ

Данило Киш: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ

Борислав Пекић: ВРЕМЕ ЧУДА (I)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИН И КАЗНА

Маихаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА

Матија Бећковић: КАЖА

Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ

Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК

Избор из свјетске лирике XX вијека: Преврер, Ахматова, Бродски, Сајферс и др.

Избор из савремене српске књижевности: Б. Шћепановић, М. Булатовић, Р. Константиновић, И. В. Јалић, Б. Радовић, Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радуловић, Гојко Ђого и др.

Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, Н. Милошевић, П. Џацић, П. Палавестра, Ј. Кршић, С. Леовац, Ј. Зуковић, Б. Милановић, Н. Кољевић, В. Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, Н. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирика: Лирско изражавање: стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугерисање, подстицање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звукова, ритмова, значења и смисла.

Епика: структурни чиниоци прозног дјела: објективно и субјективно приповиједање; фиктивни приповиједач; помјерање приповиједачевог гледишта; свезнајући приповиједач; ток свијести, умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степености, прстепности, паралелни; роман тока свијести; роман есеј; дефабулиран роман.

Драма: Структура и композиција драме; антидрама; антијунак. Драма и позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис, есеј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (30)

I. СИНТАКСА

Надежни систем. Појам надежног система и приједлошко-падежних конструкција. Основне именичке, приједјевске и прилошке вриједности падежних односно приједлошко-падежних конструкција. Падежна синонимија. Поливалентност падежа. Приједлошки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основни појмови; граматичка и семантичка конгруенција.

Систем зависних реченица. Обилежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, приједјевске и прилошке зависне реченице). Главне врсте зависних реченица: изричне (с управним и неуправним говором), односне, мјесне, временске, узрочне, условне, допусне, намјерне, поредбене и посљедичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обилежјима и функцијама. Обајенгајне, упитне, заповједне, жељне и узвичне реченице.

Основни појмови о негацији

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обилежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика: презента, перфекта, кратог перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и императива.

Напоредне конструкције (координације). Појам напоредног односа. Обилежавање напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, раставне, супротне, искључне, закључне и градационе.

Распоредивање синтаксичких јединица

Информативна актуализација реченице и начини њеног обилежавања (основни појмови).

Комункативна кохезија. Начини успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Страшног ли времена! и др.)

Прагматика. Говорни чинови. Структура разговора и текста.

II. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца. Настанак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Вишејезичност. Ставови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзалије.

III. ПРАВОПИС

Интерпункција

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (18)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор. Однос између говорника и аудиторија. Вјежбе јавног говорења пред аудиторијом (употреба подјетника, импровизирано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правовис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задаци сложенијих захтјева (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка годишње.

ПЛАНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО) (УВОДНА ОБЈАШЊЕЊА)

Програм српског језика и књижевности намијењен је четворогодишњем образовању и васпитању у гимназијама за три смјера: гимназији општег смјера, гимназији друштвено-језички и природно-математички смјер.

Обавезни годишњи фонд часова утврђен је планом образовно-васпитног рада за гимназије: гимназија општег смјера: I-140 годишње; II - 148 годишње; III - 144 годишње; IV - 128 годишње; гимназија друштвено-језичког смјера: I - 140 годишње; II - 148 годишње; III - 180 годишње; IV - 160 годишње и природно-математичког смјера: I - 140 годишње; II - 111 годишње; III - 108 годишње, IV - 128.

Програм садржи: циљ, задатке, садржај (по разредима) у оквиру трију програмско-тематских подручја (књижевност, језик и култура изражавања).

Зависно од разреда и садржаја годишњи фонд часова распоређен је тако да је за подручје КЊИЖЕВНОСТ предвиђено око 60 одсто, а за друга два, ЈЕЗИК И КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА, око 40 одсто часова. За свако подручје исказан је укупан број часова. У оквиру тог фонда планирани садржаји се обрађују на 70 одсто часова а осталих 30 одсто часова предвиђено је за понављање, утврђивање, вјежбање и систематизовање. Садржаји су распоређени по разредима, подручјима, областима и темама, уз примјену начела поступности, корелације, интеграције и примјерности узрасту.

Садржаји КЊИЖЕВНОСТИ конкретизовани су по разредима, сегментима (књижевност и лектира) а обухватају књижевнотеоријско и књижевноисторијско проучавање књижевноуметничких дјела.

Подручје ЈЕЗИК обухвата изучавање језика као система а уграђени су и елементи опште лингвистике и правописа.

Подручје КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА обухвата облике, врсте и захтјеве у области усменог и писменог изражавања. Планиране су говорне и писмене вјежбе, домаћи задаци и писмени задаци (годишње), које треба радити ћирилицом и латиницом.

Ради успјешније реализације садржаја неопходна је стална сарадња наставника српског језика и књижевности са наставницима других предмета, стручним сарадницима (школским библиотекарим, медијатекарим, педагогом, психологом), стручним органима, родитељима ученика и просвјетно-педагошком службом; корисна је и сарадња наставника са одређеним институцијама (библиотеком, локалним повишама, радио-станицом и др.).

Квалитет и трајност знања, умјећа, вјештина и навика ученика умногоме зависе од облика, метода и средстава који се користе у образовно-васпитном про-

цесу. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање програма уз максимално могућу мисаону активност ученика, поштовање одређених дидактичких принципа (свјесне активности ученика, научности, примјерности, поступности, систематичности, очигледности), као и адекватну примјену наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност потврдиле савремена пракса и методика наставе српског језика и књижевности (разни видови групног и индивидуалног рада; методе – дијалонска, текстуално-графичка, демонстрације и самостални радови ученика; средства – убеници, приручници, разне врсте текстова и графичких приказа, графофоллије, плоче и касете, наставни и други филмови, радио и телевизијске емисије и сл.). Избор наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је наставним садржајима и циљем (образовним, васпитним и функционалним) које треба остварити на часу.

Редовна настава изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима за гимназије. Дјелимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци – медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави се користе убеници и приручници и библиотечко-информацијска грађа значајна за остваривање задатака и садржаја програма предмета, односно за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње.

Овај програм доноси извјесне промјене, допуне, прилагођавања и новине (које посебно треба имати у виду у глобалном и оперативном планирању): измијењен је годишњи фонд часова у свим разредима гимназије и његова расподела на сегменте програма; адекватнији је однос између часова обраде и других типова часова; кориговани су циљ и задаци наставе; измијењени су структура и садржаји програмских подручја; укључени су бројни нови аутори и књижевна дјела; одређени су основни књижевнотеоријски појмови које треба усвојити; створени су предуслови за креативност наставника, прилагођавање образовно-васпитног рада различитим ситуацијама у пракси и за потпунију сарадњу наставника и ученика.

А. КЊИЖЕВНОСТ

Ово програмско-тематско подручје обухвата најзначајнија дјела из јужнословенске и свјетске књижевности, која су распоређена у књижевно-теоријском континуитету од старог вијека до данас. Од историјског континуитета одступа се само у поглављу увод у проучавање књижевног дјела у I разреду и проучавање књижевног дјела у IV разреду, као и у поглављу лектира (у сва четири разреда).

Програм I разреда почиње уводом у проучавање књижевног дјела (књижевнотеоријски приступ) како би се избјегло нагло прелажење са тематског проучавања, карактеристичног за наставу овог предмета у основној школи, на проучавање историје књижевности, тј. изучавање књижевноумјетничких дјела у историјском контексту, како је конципирано у овом програму за гимназију. Примућство оваквог приступа је што ће наставник стећи увид у књижевнотеоријска знања која су ученици понијели из основне школе. Та знања ће се систематизовати, проширити и продубити, чиме ће се остварити бољи пут за сложенији и студиознији приступ књижевним дјелима какав захтијева програм књижевности за гимназију.

Наставник српског језика и књижевности у гимназији треба да пође од претпоставке да је ученик у основној школи стекао основна знања из: теорије књижевности и основа сценске и филмске културе.

Ова знања омогућавају ученику да програм предвиђен за гимназије проширује и продубљује и да активно учествује у проучавању књижевног дјела.

Проучавању књижевног дјела дато је посебно мјесто у IV разреду гимназије, када су ученици зрелији и способнији за упознавање са слојевитом структуром књижевноумјетничког дјела и књижевним методологијама.

Интерпретативно-аналитички методички систем је основни вид наставе

књижевности у гимназији и треба га досљедно примјењивати у упознавању ученика са изабраним књижевним дјелима која су предвиђена програмом. Не би требало очекивати да се сва програмом предвиђена дјела обрађују на нивоу интерпретације као најпотпунијег аналитичко-синтетичког приступа књижевном дјелу. Наставник треба да процијени на којим ће дјелима примјенити интерпретацију, а на којим осврт, приказ или проблемско-стваралачки методички систем.

Овакав програм књижевности повремено захтијева и примјену експликативног методичког система, када се мора чути наставникова ријеч, и то, најчешће излагање садржаја о епохама, као и у свим другим ситуацијама у којима наставник не може рачунати на ученикова предзнања (на примјер: основне информације о почелима писмености и књижевности). Наставник књижевности не смије заборавити да је његов говор модел правилног, чистог и богатог језика каквом треба да теже његови ученици.

Књижевна дјела из лектире имају равноправни третман с дјелима из обавезног програма књижевности и треба их обрадити по истом методичком систему. Из лектире која је дата по избору ученика и наставника не морају се обрадити сви писци, већ књижевно дјело оних писаца за које се одређују ученици и наставник.

Б. ЈЕЗИК

Програм наставе језика у гимназији конципиран је тако да омогући ученицима стицање знања о језику као друштвеној појави и језику као систему знакова. Циљ је да ученици, поред знања о свом матерњем језику, стекну и општа лингвистичка, односно социолингвистичка знања неопходна образованом човеку. Општа знања из лингвистике су функционално повезана са наставом матерњег језика. Главни дио тих садржаја обрађује се у сегменту општих појмова о језику (на почетку програма за први и на крају програма за четврти разред), у уводном дијелу сегмента књижевни језик (у првом разреду) и сегменту језички систем и науке које се њиме баве; али и општи појмови се обрађују у оквиру читавог програма – у вези са одговарајућим јединицама о српском као матерњем језику. Инсистирање на једном теоријски и методолошки вишем нивоу изучавања језичких појава даје нови квалитет настави која обухвата и знања с којима су се ученици сретали у основној школи. Ова општа знања, поред своје општеобразовне вриједности треба да послуже и лакшем савлађивању градива из страних језика.

Дио програма књижевни језик (први и други разред) вишеструко је значајан. Његовом реализацијом ученици треба да добију знања о српском књижевном језику, језичкој толеранцији и о значају књижевнојезичке норме и језичке културе; овај дио програма укључује и садржаје о развоју књижевних језика на српском језичком подручју а посебно о постанку и развоју модерног српског књижевног језика, што је значајно и за наставу књижевности.

У сегменту програма о организацији и функционисању језичког система не обрађују се само чисто граматички аспекти језичког система већ се обухватају и функционални аспекти. Зато су у синтаксу унијети и елементи лингвистике текста и прагматике. Посебан је значај дат лексикологији и то не само да би ученици стекли више знања о рјечничком благу свога језика него и да би развили правилан однос према разним појавама у лексци.

При обради свих садржаја програма треба се ослањати на знања која су ученици стекли током претходног школовања. Међутим, то не треба да буде просто обнављање и утврђивање раније стечених знања него стицање цјеловите слике о матерњем језику и један квалитативно виши приступ проучавању језичке организације и законитости језика.

Веома је важно да се настава језика не схвати као циљ сама себи, него да се повеже са осталим дијеловима овог наставног предмета.

Наиме, ова настава пружа лингвистичка знања која ће бити подлога за ту-

мачење језика и стила у оквиру проучавања књижевних дјела, с тим што ова дјела пружају и одговарајући материјал за уочавање естетске функције језика. Истовремено настава језика се мора повезати и са наставом културе изражавања. Тиме ће лингвистичка знања (о акценском систему, творби ријечи, лексикологији, синтакси итд.), као и проучавање правописа, допринијети да ученици боље и потпуније усвоје књижевнојезичку норму и да побољшају своје изражајне способности.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Вјежбе усменог изражавања треба да омогуће усвајање правилне артикулације, дикције, интонације, ритма и темпа у читању и казивању лирског, епског и драмског текста. По правилу се реализују у току обраде књижевног текста на тај начин што ће наставник својим читањем и говорењем, или уз помоћ грамофонске плоче или магнетофонског снимка, анализирати одговарајуће елементе правилног усменог изражавања. Стечена сазнања трансформишу се у вјештине и умијења интерпретирањем књижевних текстова односно ученици настоје да сами достигну одговарајући степен вјештине и умијења ове врсте. Стечене способности се увјежбавају различитим облицима усменог изражавања (извјештавање, расправљање, реферисање и др.). Већина предвиђених облика ове наставе непосредно се укључује у наставу књижевности или припреме за израду писмених састава.

У првом разреду (дјелимично и у другом) веома је упутно да наставник ученицима демонстрира методологију израде писменог састава. У том смислу корисно је комбиновати индукцију и дедукцију. На одабраном узорку (расправа, извјештај и др.) треба анализирати композицију, функцију одјелјка и остале елементе (примјереност стила и сл.). Затим се ученицима може дати задатак да припреме грађу о једној теми, али да прикупљењу грађу не обликују већ да се то уради на часу. Вјежба у методологији израде писменог састава на основу прикупљене грађе требало би да буде демонстрација цјелокупног поступка израде писменог састава: од анализе теме, одређивања њеног тежишта, селекције прикупљене грађе, распореда појединости и гледишта добре композиције, до обликовање грађе и рада на усавршавању текста.

Рационализација наставе постиже се на тај начин што ће узорак примјереног текста бити у вези с књижевним дјелом из програма за одређени разред.

И диференцирање функционалних стилова ваља обављати на узорцима које је наставник одабрао. Да би ученик био оспособљен да свој језик и начин изражавања подеси врсти писменог састава (излагања), треба да наплати конкретан састав (припреми излагање). Вјежбе ове врсте треба понављати све док сваки ученик не буде оспособљен да се служи одређеним облицима изражавања. Да би се постигао већи наставни učinak, корисно је наћи неопходну психолошку мотивацију. Због тога ученике треба обавијестити о циљу и о сврсисходности појединих парцијалних вјежбања која чине интегралну цјелину. На примјер, ако су ученици обавјештени да ће слиједити писмени задатак бити у форми расправе или приказа, онда и конкретне вјежбе треба да буду подређене том циљу. Наставник ће на одабраном моделу конкретног облика изражавања показати његове битне карактеристике, подразумијевајући ту и примјереност језика и стила. Затим ученици у форми домаћег задатка треба да покушају да самостално наплату састав одређене врсте. Читањем и коментарисањем домаћих задатака ученици се оспособљавају у писменом изражавању и овладавању одређеним врстама састава. Кад је наставник стекао утисак да су сви ученици релативно овладали одређеном врстом писменог изражавања, утврђује час израде школског писменог задатка. Резултати таквог поступка показују се у школском писменом задатку, па се на основу њих планира даљи рад на усавршавању културе изражавања ученика. Ако више ученика не постигне одређени успјех, цио се процес понавља.

Оквирни број часова који је предвиђен за усмено и писмено изражавање

означена укупно вријеме, а не и број вјежби у току наставне године (препоручује се организовање већег броја краћих вјежби с прецизно одређеним циљевима).

Током наставне године ученицима треба дати писмене задатке (у складу са облицима и врстама наведеним у програму културе изражавања). По правилу, наставник је обавезан да прегледа и анализира задатке свих ученика. Одабрани задаци (не само најуспешнији) читају се и коментаришу на часу. Поред писмених, у складу са захтјевима програма, наставник даје ученицима и друге врсте конкретних домаћих задатака (услених, практичних – примјерених могућностима ученика и њиховој оптерећености разним обавезама).

Изrada школског писменог задатка, по правилу, траје један час. Изузетно, кад то поједини облици писменог изражавања изискују, израда задатака може трајати и дуже од једног часа.

Измјене, допуне и прилагођавања програмских садржаја унијела је у Приједлог Програма образовања и васпитања за I, II, III и IV разред гимназије

Комисија у саставу:

1. др Мирко Скакић, проф. књижевности, Педагошка академија Бањалука
2. мр Свето Личина, савјетник за српски језик и књижевност, Педагошки завод, Бањалука
3. Војислав Гаковић, савјетник за српски језик и књижевност, Педагошки завод, Бањалука

У изради Приједлога Програма образовања и васпитања за српски језик и књижевност у гимназији (општи смјер, друштвено-језички и природно-математички смјер) Комисија је концепцијски слиједила Програм из Србије, без уношења садржајних и методолошких измјена у програмска подручја ЈЕЗИК и КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА. Међутим, у програмско подручје КЊИЖЕВНОСТ унесени су бројни нови аутори и књижевна дјела. Намјера је при том била: обухватити што шире подручје књижевног стварања на српском језику; истинским књижевнорумјетничким вриједностима обезбиједити већу заступљеност и шири избор програмских садржаја; прихватајући наведене принципе покушати учинити програм књижевности коохерентним и савременијим.

ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним говорним језиком до нивоа који ће им омогућити да се, у говору и у писању, служе тим језиком у споразумјевању с људима из других земаља и да се преко језика који уче упознају са културом и начином живота изворних говорника тог језика што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, израђивању свијести о улози језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Задаци наставе страних језика су да ученици:

- усвоје говорни језик у оквиру нових 1.200 ријечи и израза што у току осам година учења језика чини укупан фонд од око 2.600 ријечи и израза продуктивно, а рецентивно и више;
- његују правилан изговор и интонацију уз обраћање посебне пажње на оне ритмичке и прозодијске схеме које су битне при усменом изражавању;
- разумију говор (непосредно и путем медија) и спонтано се изражавају у оквиру тема из свакодневног живота и основне тематике из природних и друштвених наука;
- овладају техником информативног читања и разумију сложеније језич-

ко-стилске структуре у тексту, као и упознају особности језика читањем одломака из познатих књижевних и научно-популарних дјела;

– развијају способности правилног писменог изражавања, писања краћих самосталних састава и њихове усмене интерпретације;

– стичу нова сазнања о карактеристикама земаља и народа чији се језик учи, посебно оних које су битне за разумијевање језика и културе тог народа;

– упознају оне историјске догађаје које су од значаја и у светским оквирима и научно-техничких достигнућа земаља чији се језик учи, уз избор одговарајућих садржаја и у корелацији с другим образовно-васпитним подручјима;

– оспособе се за вођење разговора о пашој земљи, њеним љепотама, културним и историјским тековинама;

– стичу општу културу и развијају међукултурну сарадњу и толеранцију, моралне, радне и естетске приједности, као и интелектуалне способности, машту и креативност;

– оспособе се за даље образовање и самообразовање коришћењем рјечника, лексикона и друге приручне литературе.

Комуникативне функције: обнављање, утврђивање и проширивање оних комуникативних јединица са којима се ученик упознао у основној школи: ословљавање познате и непознате особе; исказивање свиђања и несвиђања, слагања и неслагања са мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; обавјештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака; приговори, жалбе; изражавање, чуђења, изненађења, увјерености, претпоставке или сумње; давање савјета; исказивање симпатија, проференције, саучешћа; изражавање физичких тегоба, расположења.

ЗАЈЕДНИЧКИ ДИО ПРОГРАМА

II разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: забавни и спортски живот; школовање.

Породица и друштво: чланови породице у друштвеном животу; средства јавног информисања; прославе, празници; временски услови и прогноза времена.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: теме из савременог живота; одабрани културно-историјски споменици; примјери људске солидарности; догађаји из живота познатих стваралаца.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полугодишту.
Лектира: до 15 страница тематски занимљивог, језички приступачног текста.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: дружење, слободно пријеме.

Породица и друштво: живот и обичаји; правила понашања у разним ситуацијама; однос појединца према животној средини.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: збивања у свијету; значајни историјски догађаји; разни видови умјетничког и научног стваралаштва; заштита културног блага.

Школски писмени задаци: по два писмена задатка у сваком полугодишту.

Лектира: до 30 страница тематски занимљивих текстова различитих језичких стилова (одабрани књижевни текстови, научно-популарна литература, часописи за младе).

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: проблеми младих данас; избор занимања и планови за будућност; међународна сарадња младих.

Породица и друштво: проблеми савремене породице.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: природна блага и карактеристике привредног развоја; нове технологије и њихова примјена у разним сферама живота; савремена достигнућа науке и технике; међународне организације и њихов значај за добробит људи и мир у свијету; познате личности из јавног и културног живота.

Школски писмени задаци: по два писмена задатка у сваком полугодишту.

Лектира: до 20 страница занимљивих текстова различитих језичких стилова примјерени интересовању ученика овог узраста.

Комуникативне функције: објављивање, утврђивање и проширивање оних комуникативних јединица с којима се ученик упознао у основној школи: ословљавање познате и непознате особе; исказивање допадања и недопадања, слагања и неслагања са мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; обавјештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака; приговори, жалбе; изражавање чуђења, изненађења, претпоставке или сумње; давање савјета, исказивање симпатија, преференције, саучешћа; изражавање физичких тегоба, расположења.

ENGLISKI JEZIK

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјелмно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Ред ријечи у реченици. Мјесто директног и индиректног објекта.

2. Питања

- a) Упитно-одрична питања
Hasn't she passed any exams recently?
Isn't she coming soon?
- б) Идиоматска питања (рецептивно)
Do you feel like going for a walk?
Do you feel like having a cup of coffee?
- в) Tag questions
He is a good student, isn't he?
She studies well, doesn't she?
- г) Кратка питања
When? Where? What with? What about?

3. Функционални типови реченица

- a) облици који имају функцију изјаве
He feels tired. They are happy.
- б) облици који имају функцију питања
You are staying?
- в) облици који имају функцију заповијести
Stand up! Shut the books, please.

4. Слагање времена

- They know that she enjoys (enjoyed, will enjoy) to be with us.
- The knew that she enjoyed (had enjoyed, would enjoy) to be with us.

5. Погодбене реченице

- a) реалне
He 'll come if he can.
If he doesn't go to the cinema, he will watch TV.
If it rains, stay at home.
- б) потенцијалне
He wouls fo to London if he had money.
- в) иреалне
If I had gone to London, I would have visited the Tower.

6. Неуправни говор

- a) изјаве са промјеном глаголског времена (глагол главне реченице у једном од прошлих времена)
„He 'll write as soon as he can". They said that he would write as soon as he could.

- б) питања са промјеном реда ријечи и промјеном времена (глагол главне реченице у једном од прошлих времена)
 – Yes/No questions
 „Did she arrive?” He asked if she had arrived.
 „Will you see them?” He asked if I would see them.
 – „WH” questions?
 „How are you?” He asked me how I was.
 „What did you see?” He asked what I had seen.

7. Инверзија – иза neither, nor, so

The museum is very big, so is its library.
 He is very clever, so is his brother.
 They can't come. Neither can we.
 I like swimming. So does my sister.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) Генерички члан
 A horse is an animal.
 The plane is the fastest means of transport.
 б) Неодређени члан у изразима
 It's a shame, it's a pity, to be in a hurry, all of a sudden идр.
 All of a sudden he appeared.
 It's a shame, you haven't gone.
 в) члан уз називе новина и часописа
 The Guardian, The Times, The economist
 г) Нулти члан уз називе празника
 May Day, Thanksgiving, Christmas

2. Именице

- а) Род именица
 суфиксално обиљежен
 host-hostess, steward-stewardess, hero-heroine
 суплестивно обиљежен
 king-queen, son-daughter, nephew-niece
 б) Адјективална употреба именица
 science fiction, summer dress, student days, a ten pound note
 в) Генитив мјере
 month's absence, half an hour's exercise, a good mile's walk, a pounds worth sugar

3. Замјенички облици

- а) Замјенице
 – Показне замјенице – the former, the latter
 Alan and John are my brothers. The former is a pilot and the latter is a student.
 – Опште именице (everybody, everyone, everything, each, all)
 Everyone can make it. She wasted everything she could. Is this all they did? Did each have his own followers?
 – Повратне замјенице – емпатична употреба
 He himself saw the accident.
 б) Детерминатори
 Обновити научене детерминаторе
 в) Замјенички облици у функцији замјеница и детерминатора (each, either, both, all)
 Is that all? All men are born equal.
 There are shops on both sides of the street. Both were of hot temper.

4. Придјиви

Придјиви у номиналној функцији (деадјективали и номинали)
the rich, the poor, the blind

5. Бројеви

- а) временски период са одређеним чланом
the fifties, the sixties
- б) прости бројеви у функцији редних бројева
page four, scene two, act one и др.
- в) партитивни квантификатори
a slice of bread, a sup of milk, a bottle of wine, a glass of water

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) Вријеме и аспект глагола – обнављање
- б) Пасивне конструкције – са директним и индиректним објектом
The sweets were given to them. They were given the sweets.
- в) The Present Perfect Continuous
They have been learning English since 1984.
- г) Савезни начин (рецептивно)
I wish I knew French. I wish she had time.
- д) Испотпуни глаголи (са инфинитивом презента) – may, might
The play may be finished. You might stay at home tonight.
Should/would
You should see the doctor. That would be very interesting to see.
Ought to
She ought to arrive any moment.
- ђ) Герунд
– после придеја worth, busy
The film is worth seeing. They are busy washing the dishes.
– после придеја
He came in without saying a word.
She is keen on playing tennis.
- е) Causative have/get (рецептивно)
He has his car washed every day. They'll get their TV set repaired.
- ж) Двочлани глаголи (фразални и придејски)
take after, put off, call on, take off и др.

2. Прилози

- а) Мјесто прилога у реченици
We saw him off at the station at 3 o'clock yesterday.
- б) Прилози за учесталост
usually, occasionally, sometimes и др.

3. Везници

either.....or, neither.....nor

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за творби глагола
dis-, mis-, re-, un-; -en, -ize, -fy

V ФОНОЛОГИЈА

Интонација облика који имају функцију изјава и облика који имају функцију питања.

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичних рјечника.

III разред

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- а) номиналне клаузе
All students will sit for the exam.
- б) релативне клаузе
 - рестриктивне
The girl who/that they saw the other day is not my sister.
Have you seen the picture which/that my brother bought last week?
 - Обратити пажњу на контактне клаузе:
The milk (which) he drank last night was not good.
 - нерестриктивне
His sister Mary, who you saw yesterday, will go with them.
- в) адвербијалне клаузе
 - за начин и поређење
They act as if they knew him. Mary danced as though she had gone to ballet school.
She knows English better than her brother.
 - за мјесто
Tell him where to put it.
 - за пријеме
Write as soon as you can.
- г) погодбене реченице
 - обнављање и утврђивање три типа погодбених реченица
 - погодбене реченице са UNLESS у споредној реченици
She will not get diploma, unless she passes all the exams.
Unless he studies, he won't know mathematics.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) оређени члан у прилошким фразама, са прилошким суперлативима, компаративом пропорције, испред имена зграда, институција
The book is on the table. This was the worst that could happen. The more she learns English, the better she knows. The Capitol is in Washington.
- генерички члан
The English drink too much tea. The Scottish love to play bagpipes.
- б) Нулти члан у паралелним структурама hand in hand, cheek to cheek и др.
They walked hand in hand.

2. Именице

- а) Множина именица
 - pluralia tantum pyjamas, scissors, trousers
 - релативни pluralia tantum облици goods, glasses, jeans, arms

- синкретизам јединице и множине means, series, species, cross-roads
The plane is the quickest means of transport.
- небројиве именице у функцији бројивих
He ordered two coffees.
- б) Збирне именице
 - са глаголом у множини (people, police, cattle и др.)
The police are checking all the cars.
Were there many people at the concert?
 - са глаголом у јединици и множини (audience, team, family и др.)
Her family is a happy one. Her family go for an early morning swim.
The team has played well this season.
The audience is applauding.
- в) конверзација именица/глагол

3. Замјенички облици

- а) Замјенице
 - безлична употреба личних замјеница множине (we, you, they)
We never know what may happen. They say it's going to rain tomorrow.
 - Општа лична замјеница ONE
One must be careful when crossing the street.
 - Неодређене замјенице (some, somebody, someone, something; any, anybody, anyone, anything)
Is anybody at home? Someone has left the door open. I've bought something special for you. Have some sugar! – Sorry, there isn't any left.
- б) SO као објекат глагола hope, believe, think, suppose и др.
I suppose so. He thinks so. I don't believe so.

4. Придјиви/адјективали

- а) Компаратив једнакости и компаратив неједнакости
as+adjective+as; not so/as+adjective+as
He is as clever as his brother. She is not so practical as her mother.
- б) Партиципи
 - као адјективали
A broken chair, a known fact, a wounded soldier и др.
 - у номиналној функцији
The wounded have been saved.

5. Бројеви

- Означавање нуле у различитим контекстима
 - у аритметици: nought/naught, zero
 - у спорту: nil/nothing; love у тенису
 - 0 (у бројевима телефона, соба и др.)

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) вријеме и аспект глагола – обављање
- б) The Present Perfect Tense са значењем будућности
(послије свеза when, after, till, until, as soon as, if, before)
Wait until it has stopped raining.
They will play football as soon as they have finished their work.
- в) The Future Perfect Tense
She will have finished reading the novel by Monday.
The rain will have stopped by lunchtime.
- г) Пенотпунни глаголи
 - са инфинитивом перфекта

They ought to have finished their work by now.

She must have left early.

SHOULD – идиоматске употребе (печентивно)

It's a shame that this should happen.

I'm sorry that she should have left the school.

How should they know?

д) Конструкција са WOULD/USED TO за изражавање радње која се понављала у прошлости

They used to/would play in this garden when they were children.

ђ) Герунд

– са присвојним облицима (печентивно)

Sorry, for my coming late. Do you mind his singing too loudly?

Excuse his being naughty

– послније израза

It's no use (talking)

She can't help (laughing)

– послније глагола: continue, go on, prefer, avoid и др.

He avoids answering the questions.

Do you prefer walking to jogging?

Go on reading.

е) Објекат са инфинитивом

His parents want him to be a doctor.

ж) Causative have/get

He must have his hair cut.

з) Двочлани глаголи (фразални и приједлошки)

thaw out, dwell on, call off, take after

2. Прилози

а) Конверзије прилога и пријетима: early, pretty, fast, wide, late и др.

He didn't go fast. He has got a fast car. She arrived on an early train. She arrived early.

б) Прилози изведени са -ly уз промјену значења.

We work hard. We hardly believe that.

He came late. We haven't seen him lately.

The plane flew high. I highly respect him.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Префикси и суфикси за творбу именица

co-, dis-, in-, mis-, ever-, dom-, -hood, -ness, -ful, -ment, -tion, -th.

V. ФОНОЛОГИЈА

Помјерање акента при промјени врсте ријечи (PERmit, perMIT)

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење рјечника синонима, рјечника изговора

IV РАЗРЕД

(3 часа недељно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Адвербијалне клаузе

- а) узрочна
Since the weather was bad the plane was delayed.
As it was a foggy night, I didn't drive my car.
- б) намјена
She came early in order to get a good seat.
I have to hurry so as to get there before the shop has closed.
- в) допусна са although, however, no matter
Although they had to work, they came to see us off.
No matter what he does, they like him.

2. Инверзија

- а) Инверзија субјекта и предиката
Here comes the train. Here are they.
Take my dress off and don't ever put it on, said she.
- б) иза never, so, little, rarely, hardly not а (рецептивно)
So unbelievable was it that they stared at her.
Not a sound was heard. Rarely do they come here now.

3. Скраћивање клауза

- а) временских клауза (рецептивно)
(As he was) walking home he noticed that a man followed him.
After she had written the letter she went to the post office.
Having written the letter she went to the post office.
- б) релативних клауза
The lady (who is) standing next to him is a famous actress.
- в) узрочних клауза (рецептивно)
As she didn't pass the exam she stayed at home.
Not passing the exam she stayed at home.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) Преглед употребе члана
- б) Члан испред властитих имена
This is not the Mr. Brown I've met before. A Mr. Green asked for you.

2. Именице

- а) Обновљање, утврђивање и систематизација множине именица и слагање именице са глаголом
- б) Множина именица страног поријекла (рецептивно): medium/media, crisis/crises
- в) множина сложеница
- г) Генитив
 - код неких утврђених израза (for heaven's sake, for pity's sake и др)
 - дупли генитив
A grandfather of my mother's will come soon.
The theory of Darwin's caused many arguments.

3. Замјенички облици

Замјенице/детерминатори – обнављање и утврђивање

4. Придјиви

- а) Обнављање и утврђивање употребе и поређења придјива
- б) Латински компаратив (рецептивно)
Nylon is not superior in Quality to silk.
He is a senior partner in our firm.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) Вријеме и аспект глагола - обнављање
- б) The Future Continuous Tense
He will be going to England next month.
- в) Инфинитив
– послије упитних ријечи
My sister doesn't know how to make that cake.
He had no idea where to go.
– послије придјева
We are glad to have met you.
This word is very difficult to remember.
BE + infinitive.
The plane is to take off at 10 o'clock.
- г) Герунд и инфинитив – разлике (рецептивно)
I like to go for a walk. He stopped to buy a newspaper./He stopped buying newspaper.
- д) емфатична употреба DO
DO stay with us! She does understand.
- ђ) Двочлани глаголи (фразални и приједлошки) – run into, settle down, watch out, let down и др.

2. Прилози

Обнављање и систематизација врсте прилога и мјеста прилога у реченици.

3. Приједлози

Систематизација приједлога за вријеме, правац кретања, мјесто и начин.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Творба сложеница и деминутива
blackboard, sportsman, humming bird, leaflet, gosling и др.

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

– Енциклопедијски рјечници (општи и посебни).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера уз сљедеће додатне наставне садржаје:

1. Реченица

Погодбене реченице:

– иреална, са инверзијом

Had I seen him, I would have told him to come.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

a) The Simple Present/Continuous Tense

глаголи који се јављају у simple и у continuous облицима

I think (that) she's right. What are you thinking about?

глаголи који се обично јављају само у simple облицима

Do you understand the present tense now?

The Present Continuous Tense са прилогом always за уобичајену радњу

She is always making the same mistake.

б) Савезни начин

You speak as if you were an artist. It's high time he came. Imagine if he kept her waiting.

КЊИЖЕВНОСТ

При избору књижевног текста (прозног, поетског, драмског) треба водити рачуна не само о његовој литерарној вриједности него и о основним методским принципима коришћења таквих текстова у настави страног језика. Текст треба да одговара језичком знању ученика, да га подстиче на размисање и разговор, да је занимљив и да доприноси даљем усвајању језика и остваривању образовно-васпитних задатака настале страног језика.

Предлажу се сљедећи писци и дјела:

George Gordon Byron: „When we two parted“

Carl Sandburg: „Happiness“

Emily Dickinson: „I'm nobody, who are you?“

H.G. Wells: The War of the Worlds – одломак

William Golding: The Lord of the Flies – одломак

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег типа уз сљедеће додатне садржаје:

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Именице

- а) Емотивни род именица (ship, car и др.)
She was a good ship and not old either.
- б) Множина небројивих именица
градивних
There were cheeses of all kinds for sale. Very good wines
are exported from our country.
апстрактних
All the sisters were great beauties. The works of Shakespeare have always been popular.
- в) Генитив
квалитативни
– генитив поријекла
The girl's story was interesting.
класификативни
men's hat, gentlemen's society, ladie's room. и др.

4. Придјиви

- а) Компаратив једнакости у изразима
as thin as a rail, as dry as a bone и др.
- б) Ансолутни суперлатив
She is a most beautiful girl.

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) The Past Perfect Continuous Tense (II)
In 1920 he had been writing for ten years.
- б) Инфинитив без TO (bare infinitive) послије неких глагола
The had/made/ let Peter teach Mary how to drive a car.
послије had better, would rather
I'd better do it tonight, although I'd rather go out.

КЊИЖЕВНОСТ

Предлажу се слиједещи писци и дјела:
Robert Frost: „The Road not Taken”
Graham Greene: The Third Man – одломак
Irwin Shaw: The Young Lions – одломак
William Saroyan: „The Whole Voyage” – одломак
Ernest Hemingway: „Cat in the Rain”
James Joyce: Dubliners („The Dead”) – одломак

IV разред

(4 часа недјелно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег типа уз слиједеще додатне наставне садржаје:

I. РЕЧЕНИЦА

1. Предикативне реченице

It was John who/that wore his best suit last night.
It was last night that John wore his best suit.

2. TO – инфинитивне реченице

John believed the stranger to be a policeman. John wanted Mary to play the piano.
He arranged for Mary to come at once.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

3. Замјенички облици

Замјенице:

а) Лична замјеница првог лица јединице:

– у апсолутној употреби

I'm going home. Me too.

– у предикатским конструкцијама

It is me who they wanted.

– последије облика as, except, like, than

He isn't as good as me. For somebody like me it's normal.

– у емфатичним узвичним реченицама

My goodness me! Dear me!

б) Лична замјеница it:

– као логички субјекат

It is a shame (for you) to do such things. It seems to me that he must be wrong.

– као логички објекат

They concealed it (the fact) that he was there. He hates it when I speak loudly. I

felt it a misfortune to be so small. You must find it exciting living in a big city.

– у „рекламном” Е језику

For taste and refreshment Coke is it.

в) неодређене релативне замјенице whoever, whatever, whichever (P)

Whoever finishes first is the winner. Take whichever you like.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

The Past Perfect Continuous Tense

2. Прилози

Покусни прилози – also, even, just, only

Only Peter and Mary came the meeting. He knew that only. She was there, only I did not know.

КЊИЖЕВНОСТ

Предлажу се слиједени писци и дјела:

William Butler Yeats: „The Lake Isle of Innisfree”

William Shakespeare: As You Like It („The Seven Ages of Man”)

George Orwell: The Animal Farm – одломак

John Updike: „A Sense of Shelter” – одломак

D.H. Lawrence: The Rainbow или Women in Love – одломак

T. S. Eliot: „Prufrock” – одломак

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

примјењује се програм за гимназију општег смјера.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- a) номиналне клаузе
They all know that she will come back.
- b) релативне клаузе
– рестриktivне
The lady who/that was here yesterday has gone to London.
I've lost the book which/that I bought this morning.
Обратити пажњу на контактне клаузе (изостављање релативне замјенице у акузативу).
– нерестриktivне (P)
My friend Bob, who you met yesterday, is coming with us.
- b) адвербијалне клаузе
– за начин и поређење (P)
He treats me as if I were a child. He runs faster than I do.
– за мјесто
Tell me where to sit.
– за пријеме
Come as soon as you can.
Погодбене реченице
Обнављање и утврђивање три типа погодбених реченица.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- a) одређени члан у прилошким фразама, са прилошким суперлативом, компаративом пропорције, испред имена зграда, институција
The chair is in the corner. This was the best she could do.
The sooner the better. Is the British Museum open on Monday?
- b) Одређени генерички члан испред придјева да значи нацију
The Germans lost the war.
- v) Нулти члан уз географска имена, титуле и у паралелним структурама
arm in arm, cheek to cheek и др.
Europe, Wales, Lake Michigan, London, Greenland, Ben Nevis
He was elected president in 1897. They danced cheek to cheek.

2. Именице

- a) множина именица
– pluralia tantum – scissors, trousers
– релативни pluralia tantum облици – arms, glasses, goods, jeans и др.

- синкретизам јединине и множине – means, series, species и др.
There has been an interesting series of concerts recently.
There were several series of lectures at the university last year.
- небројеве именице у функцији бројивих именица
Two coffees, please
- б) Збирне именице
 - са глаголом у множини – people, cattle, police и др.
There were a lot of people at the meeting. The cattle are grazing.
 - са глаголом у једини и множини – family, team и др.
My family is a large one. My family are living in different parts of the country.
- в) конверзија именица/глагола

3. Замјенички облици

- а) Замјенице – Безлична употреба личних замјеница множине (we, you, they)
They say she left him a few years ago.
- Општа лична замјеница ONE
One never knows what may happen next.
- Неодређене замјенице (some, somebody, someone, something; any, anybody, anything)
Someone is knocking at the door. There was something very pleasing in her eyes.
Did you see anybody there?
Can I get some juice? – Sorry, there isn't any.

4. Придјиви/адјективи

- а) Обновити поређење придјева
- б) Партиципи
као адјективи
the stolen money, the wounded soldier и др.
- в) у номиналној функцији
The accused stood up.

5. Бројеви

- Означавање нуле у различитим контекстима:
 - у аритметици: nought/naught, zero
 - у спорту: nil/nothing; love у тенису
 - 0 (у бројевима телефона, соба и др).

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) Вријеме и аспект глагола – обнављање
- б) The Present Perfect Tense са значењем будућности
When he has finished the work he'll go to England.
- в) The Future Perfect Tense (P)
I shall have finished the work by the time you come.
- г) Непотпуни глаголи
 - са инфинитивом перфекта
He ought to have come earlier, It must have been nine o'clock when he came.
- д) конструкције са WOULD/USED TO за изражавање радње која се понављала у прошлости
When we were children we would/used to go skating every winter.
- ђ) Герунд
 - послије израза
It's no use (crying).
I can't help (crying).
 - послије глагола continue, go on, prefer, avoid и др.
People should avoid hurting each other. She prefers reading to going out.

- е) Објекат са инфинитивом (P)
They want him to be an engineer.
- ж) Двочлани глаголи (фразални и предлошки)
drink up, give in, bring over, refer to и др.

2. Прилози – конверзија прилога и придјева

- а) Конверзија
early, fast, pretty и др.
This is a fast car. He runs fast.
- б) Прилози изведени са -ly, уз промјену значења
He works hard. He hardly works at all.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Префикси и суфикси за творбу именица
co-, dis-, in-, mis-, over-; -dom, -ness, -ful, -ment, -tion, -th

V. ФОНОЛОГИЈА

Промјерање акцента при промјени врсте ријечи (PERmit, perMIT)

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење рјечника синонима и стручних рјечника.

IV разред

(2 часа недјелно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Адвербијалне клаузе

- а) за узрок
Since we live by the river we can swim every day.
- б) за намјеру
He left early in order to catch the 5 o'clock bus.

2. Скраћивање клауза

- а) временских клауза (P)
(As I was) coming home I met an old friend of mine.
After I have done the work I went down for a walk.
Having done the work I went down for a walk.
- б) релативних клауза
The man (who is) sitting next to her is my best friend.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

Преглед употребе члана

2. Именице

- а) Обновљање, утврђивање и систематизација множине именица и слагања именице са глаголом

- б) Множина именица страног порјекла (P)
stimulus/stimuli, analysis/analyses, appendix/appendices, datum/data, formula/formulae
- в) Множина сложеница
- г) Дупли генитив (P)
A friend of my father's is coming tomorrow.

3. Замјенички облици

- а) Замјенице
Лична неодређена замјеница ONE-PROP-ONE
There are expensive shoes and there are cheap ones.
- б) Детерминатори
Обнављање и утврђивање

4. Придјиви

- а) Обнављање и утврђивање употребе и поређења придјева
- б) Латински компаратив (P)
prior to, inferior to, superior to
Silk is superior in quality to nylon. He is a man of superior intelligence.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) вријеме и аспект – обнављање
- б) инфинитив – последије унутрњих ријечи
I don't know how to open this bottle. I've no idea which bus to take.
– последије придјева
I am glad to have met you. This piano is too heavy to move.
BE + infinitive
The train is to leave at 9.15
BE ABOUT TO + infinitive
The train is about to leave.
BE USED TO + герунд (P)
I am used to getting up early
- г) Двочлани глаголи (фразални и предлошки)
look up, live down, call up и др.

2. Прилози

Обнављање и систематизација врсте прилога и мјеста прилога у реченици.

3. Приједлози

Систематизација приједлога за вријеме, праван кретања, мјесто и начин.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Творба сложеница и деминутива
breakdown, ironing-board, humming-bird и др.; leaflet, gosling и др.

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници (општи и посебни).

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Негација

Проширење листе одричних ријечи:
niirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht, nirgendwohin
Er läuft niemals (nirgends, nirgendwo, nirgendwohin).
Das habe ich niemals gehört. Das ist gar nicht schwer.
keinesfalls, keineswegs
Das war keinesfalls die richtige Antwort. Er wird keineswegs heute ankommen.

Казивање радње и стања у садашњости, прошлости и будућности

Стање остварено у прошлости
– перфект пасива радње
Das Haus ist vor Jahren gebaut worden.
Стање које ће се остварити у будућности
– футур пасива радње
Darüber wird noch gesprochen werden.

Одредбе квантитета

– Основни, редни, децимални бројеви. Основне мјере и њихове скраћенице
Рачунске радње. Монете.
Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwie Liter Milch, 2,40 –
zwie Meter vierzig, 2,40 DM – zwei Mark vierzig.

Систематизација категорија којих у мајерњем језику нема или се битно разликују

Инфинитивне конструкције
ca zu, um....zu, ohne....zu, statt.....zu

Er beschloss gleich nach Hause zu gehen.
Ich kam früher, um mit dir zu reden. Sie verlieren das Zimmer, ohne uns zu begrüßen.
Statt zu regnen, began es zu schneien.

Казивање претпоставки, начина, жеље, поређења

Коњунктив у простој (не сложеној) реченици за изражавање жеље, могућности, сумње, претпоставки, нестварности
Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen!
Beinahe väraст du zu spät gekommen. Hätte er das gewusst!

Кондиционалне реченице

Потенцијалне
Er wäre zufrieden, wenn du kämest. Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.
Иреалне (рецидивно)
Везник: wenn
Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

Намјерне реченице

Везници: damit, dass
Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten.
Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

Начинске реченице

Везници: indem, ohne dass, statt dass
Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte. Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte. Statt dass ich auf den Autobus warte, gehen ich lieber zu Fuss.

Поредбене /компаративне реченице (рецидивно)

Везници: wie, als, als ob
Sie ist so schön, wie man mir erzählte.
Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte. Er sieht aus, als ob er krank sei.

Творба ријечи

Замјенички прилози – грађење и употреба
(Wozu, womir, woran.....; dazu, damit, daran...)
Woran denkst du? Ich denke immer daran.

Грађење сложеница

именица + именица; нидјен + именица, префиксација
Atomphysik, Wandtafel, Hochschule, Schnellzug, beantworten, begrüßen, unmöglich
изведене именице (суфиксација)
-ung, -heit, -keit, -schaft
Wohnung, Besichtigung, Gesellschaft, Gesundheit,

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичних рјечника и служење њима.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обрађено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:

Одредбе квалитета и квантитета

Описна компарација помоћу партикула:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ)

Sie ist eine sehr fleissige Studentin. Das war eine besonders (höchst) angenehme Reise.

Потенцирање суперлатива

Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Неуправни говор

За истовременост коњунктив презента или претерита

Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Freund.“

Sie sagt, sie schreibe (schriebe) einen Brief an ihren Freund.

Sie sagte, dass sie.....

За радњу која се десила прије момента говора – перфект или плусквамперфект коњунктива

Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen.“

Sie sagt, sie habe/hätte einen Roman von T. Mann gelesen.

Sie sagt, dass sie

За радњу која се дешава послје момента говора: футур коњунктива или облик „würde“

Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.“

Sie sagt, sie werde /würde einen Roman von T. Mann lesen.

Sie sagt, dass sie.....

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета

1. sein + zu + infinitiv

Dieses Problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

2. lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären. Diese Bruchspalte lässt sich bis nach Bosnien verfolgen.

Пасив радње и пасив стања

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.

Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи + инфинитив презента пасива

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.

Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– сложенице, префиксација и суфиксација

– стране ријечи и интернационализми, термини и терминологиране ријечи из општег језика

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник (информативно).

IV разред

(3 часа недјељно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Обнављати и утврђивати градиво обрађено у претходним разредима, са тежиштем да рецептивна употреба језика све више постаје репродуктивна.

Партицип I и II у:

- а) атрибутивној употреби
das spielende Kind, die streikenden Arbeiter, der entstehende Strom, der ausgefüllte Antrag, die gestellten Fragen, die aufgelagerten Sedimentgesteine
- б) адвербијалној употреби
Sie gingen erzählend durch der Garten.
Sie sass lesend am Tisch.
Sie kam gut informiert an.
Herzlich lächelnd begrüßte er seine Gäste.
- в) предикативној употреби
Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.
- г) партиципи као дио номиналне групе ријечи са редослиједом елемената
Die in der Luft schwebenden Staubteilchen
Die gestern bestellten Bücher
Die erzielten Arbeitsleistungen
- препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen, das weint. Der sich nähernde Zug. Der Zug, der sich nähert
Die gestern gedruckte Zeitung. Die Zeitung, die gestern gedruckt ist.

Партицип I са zu (герундив)

Die zu lernenden Vokabeln - Die Vokabeln, die zu lernen sind /die gelernt werden müssen.

Инфинитив

sa zu, ohne zu, um zu, anstatt zu у функцији еквивалентних зависних реченица
Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist/ Er braucht nur einige Minuten, um die Aufgabe zu lösen. Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst./

Номиналне групе ријечи са глаголском именицом као језгром

Der Roman wurde übersetzt. - Die Übersetzung des Romans.
Das Medikament wird regelmässig eingenommen. - Das regelmässige Einnehmen des Medikaments.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми, фразеологизми, туђице (деклинација)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници; најпознатије енциклопедије и служење њима (информативно).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недјелно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера уз продубљивање језичке грађе и уз следеће додатне наставне садржаје:

Синтакса

Валентност глагола и формирање основних реченичних модела, уз указивање на број и облик неопходних допуна глаголу које реченице чине граматичном (субјекат+објекат; субјекат+допуна за мјесто; субјекат+објект у дативу+објект у акузативу; субјект+приједложни објект).

Ich besuchte meine Tante. Wir wohnen in Beograd. Er schenkte der Mutter Blumen. Sie fahren nach Italien. Sie warten auf den Bus.

Казивање радњи у прошлости

– Перфект модалних глагола

Er hat das sagen müssen. Du hast das Buch lesen sollen. Gestern habe nach München reisen sollen, habe aber nicht gekonnt.

Скраћивање зависних реченица

Књижевност:

Heinrich Böll: An der Brücke Lohengrins Tod

Max Frisch: Der andorranische Jude Geschichte von Isidor

Wolfdietrich Schnurre: Das Manöver

III разред

(5 часова недјелно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обрађено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:

Одредбе квалитета и квантитета

Описна компарација помоћу партикула:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (апсолутни суперлатив).

Sie ist eine sehr fleissige Studentin. Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.

Потенцирање суперлатива

Seine Arbeit war bei weitem sie beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Неуправни говор

За истовременост коњунктив презента или претерита

Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Freund.“

Sie sagt, sie schreibe /schriebe/ einen Brief an ihren Freund.

Sie sagt, dass sie

За радњу која се десила прије момента говора - перфект или плусквамперфект коњунктива

Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen“

Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen.

Sie sagt, dass sie.....
За радњу која се дешава после момента говора: футур конјунктива или облик „würde“
Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.“
Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen.
Sie sagt dass sie

Посљедице и концесивне реченице

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета

1. sein+zu+инфинитив - Dieses Problem ist zu lösen
haben+zu+инфинитив - Vor der Prüfung habe ich viel zu lernen.
2. lassen+ich+инфинитив - Das lässt sich leicht erklären.

Пасив радње у пасив стања

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи + Инфинитив презенте пасива

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

Номиналне фразе са именицом као језгром и зависним елементима.

Meine zwei älteren Brüder. Der Besuch bei den Eltern. Das Zimmer meiner Schwester

Замјеничке фразе са именицом као језгром (личне замјенице - jemand, ni-emand, nichts, etwas); Du als Ordner. Jemand von uns. Nichts Gutes. Er, in der letzten Bank.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– сложенеце, префиксација и суфиксација

– стране ријечи и интернационализми, термини и терминологиране ријечи из општег језика.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник.

Књижевност:

Wolfgang Borchert: Nachts schlafen die Ratten doch

Das Brot

Die Küchenuhr

Franz Kafka: Der Prozess (Neuntes Kapitel, Im Dom)

Eine klaiserliche Botschaft

Hermann Hesse: Der Steppenwolf (Traktat vom Steppenwolf)

Bertolt Brecht: Geschichte vom Herrn Keuner

An die Nachgeborenen, Vom armen B.B.

Gottfried Benn: Aestern, Einsamer nie, Ein Wort, Nur zwei Dinge.

IV разред
(4 часа недељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера уз сљедеће садржаје:

Синтакса

Систематизовање валентности глагола;
Систематизовање реченичних модела;
Валентност најфреквентнијих именица и придева уз указивање на разлике у матерњем језику.

Књижевност:

Thomas Mann: Buddenbrooks (Zehnter Teil, Fünftes Kapitel)
Günter Grass: Die Blechtrommel (Erstes Buch, Glaube Hoffnung Liebe)
Friedrich Dürrenmatt: Der Besuch der alten Dame (одломак)
Georg Trakl: Verfall, Verklärter Herbst, Ein Winterabend, Grodek
Rainer Maria Rilke: Herbsttag, Der Panther, Römische Fontäne, Das Karussell
Heinrich Heine: Buch der Lieder

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера.

III разред
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обрађено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:

Одредбе квалитета и квантитета
Описна компарација помоћу партикула:
ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (апсолутни суперлатив).
Sie ist eine sehr fleissige Studentin.
Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.
Потенцирање суперлатива
Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das aller schönste Mädchen in der Schule.

Бројеви (врсте и употреба)

Неузависни говор
– За истовременост коњунктив презента или претерита
Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Bruder.“
Sie sagt, sie schreibe /schriebe/ einen Brief an ihren Bruder.

Sie sagt, dass sie.....
 – За радњу која се десила прије момента говора; перфект или плусквам-перфект коњунктива.
 Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen.“
 Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen.
 Sie sagt, dass sie.....
 – За радњу која се дешава после момента говора; футур коњунктива или облик „würde“
 Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.“
 Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen.
 Sie sagt, dass sie.....

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета

а) sein+zu+инфинитив – Dieses Problem ist zu lösen.

haben+zu+инфинитив – Vor der Prüfung habe ich viel zu lernen.

б) lassen+sich+инфинитив

Das lässt sich leicht erklären.

Пасив радње и пасив стања (рецептивно)

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.

Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи+инфинитив презента пасива (рецептивно)

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.

Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА (рецептивно)

– сложенице, префиксација и суфиксација

– стране ријечи и интернационализми, термини и терминологијски ријечи из општег језика

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Стручни рјечници и њихово коришћење.

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Обнављати циљем да рецептивна употреба језика све више постаје репродуктивна.

Партицип I и II у:

а) атрибутивној употреби

das spielende Kind, die streikenden Arbeiter, der entstehende Strom,

б) адвербијалној употреби

Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie sass lesend am Tisch.

в) предикативној употреби

Die Reise war anstrengend Die Fragen sind vorbereitet.

г) партиципи као дио номиналне групе ријечи са редосљедом елемената (рецен.)

Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; Die gestern bestellten Bücher
– препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen, das weint.
Der sich nähernde Zug. Der Zug, der sich nähert.

Инфинитив

са zu, ohne, zu, um zu, anstatt zu, у функцији еквивалентних зависних реченица
(рецептивно)

Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist./

Er braucht nur einige Minuten, um die Aufgabe zu lösen. /Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst./

Ред ријечи у реченици са тежиштем на положају глагола

– систематизација

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници и службе њима.

РУСКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјелјно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченице са глаголским прилозима. Употреба *нет* и *не* у реченици.

Именице

Варијанте падежних наставака (на лексичком нивоу): генитив јединице на -у, генитив множине без наставака.

Изведене и сложене именице. Скраћенице (вуз, Комсомол, МГУ).

Синоними, антоними, хомоними. Међујезички хомоними и пароними.

Заменице

Опште заменице: *сам*, *самый*, *любй*, *каждый*.

Придеви

Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика (у предикату са допуном).

Бројеви

Редни и збирни бројеви.

Глаголи

Императив за 3. л. једн. и 1. и 3. л. мн. Најчешћи префикси код грађења глагола и њихова улога у промени глаголског вида.

Прошло време глагола од инфинитива са сугласничком осномом.

Глаголски придози (обнављање, активирање и систематизација).

Радни глаголски придеви и трини придев прошлог времена (рецензивно).

Прилози

Најфреквентнији модели за грађење прилога: придевска основа + *О* (тихо, скромно); придевска основа + *И* (порусски, практически и сл.).

Предлози

Најфреквентнији предлози чија се употреба разликује у односу на матерњи језик (*у*, *около*, *покруг* с генитивом у одредби места; *по* с дативом и локативом у временској одредби; *в* и *на* у одредби места: *работатъ на заводе*, *учитъся в уни-верситете* и сл.).

Везници

Најфреквентнији везници и везничке речи (хотя, прежде чем, чтобы; что, который, где, когда и сл.).

Реченични модели

Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље примењивати у различитим варијацијама и комбинацијама. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега (у виду вежби), моделима у потврдном, одричном и унитном облику за исказивање следесних односа:

Субјектско–предикатски односи

Реченице са кратким придевским обликом у предикату
Я был болен гриппом.
Он способен к математике.

Објектски односи

Реченице са објектом у инфинитиву
Врач советовал мне отдохнуть.
Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

Просторни односи

а) Реченице са одредбом израженом зависним надежом
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.
Она живёт у своих родителей
Мой брат работает на заводе, а сестра учится в университете.
б) Сложена реченица
Мы пошли туда, куда вела узкая тропинка.

Временски односи

а) Реченице са одредбом израженом зависним надежом
Они собираются вечером.
Это случилось по окончании войны.
б) Реченице са глаголским прилогом
Возвращаясь домой, я встретил товарища.
Кончив работу, он поехал домой.
в) Сложена реченица
Как только скрылось солнце, стало холодно.

Начински односи

а) Реченица са глаголским прилогом
Друзья возвращались домой весело разговаривая.
Он поздоровался кивнув головой.
б) Сложена реченица
Мы всё сделали так, как сказал учитель.
Он оказался способнее, чем я предполагал.

Узрочни односи

а) Реченице с глаголским прилогом
Не находя нужного слова, он замолчал.
Почувствовал голод, брат решил пообедать без меня.
б) Сложена реченица
Так как брат почувствовал голод, он решил пообедать без меня.

Циљни односи

а) Реченице са одредбом у инфинитиву
Мать отпустила дочку гулять.
Мы пришли проститься /чтобы проститься/.
б) Сложена реченица
Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

Орфографија

Интерпункција – основна правила. Писање њ, њь (систематизација)

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи деминутиви именица и придева.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичних речника и служење њима.

III разред

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Унитне реченице. Специфичности у изражавању питања у руском језику. Одричне реченице. Специфичности у изражавању одрицања у руском језику. Партиципске конструкције. Претварање пасивне у активну конструкцију и обрнуто. Претварање партиципских конструкција у сложене реченице и обрнуто. Сложене реченице. Даљи рад на усвајању зависно-сложених реченица. Безлична реченица.

Именице

Именице општег рода. Плуралија и сингуларија тапгум. Род скраћеница. Наши и страни познатији географски називи са специфичностима у роду, броју и промени. Именице које означавају материју. Називи представника националних и територијалних група (творба, мушки и женски род, номинатив и генитив множине). Именице придевског порекла.

Заменице

Одричне заменице; некога, нечого.
Неодређене заменице са–то, –нибудь, –либо; кое– (утврђивање и систематизација). Повратна заменица уз глаголе. Употреба заменице *свои*. Односне заменице и корелације. Заменица *цей*.

Придеви

Присвојни придеви типа *медвежий, лисий*. Разлике у употреби простог и сложеног компаратива и суперлатива. Уочавање разлика у реакцији придева руског и матерњег језика. Елатив.

Бројеви

Систематизација промене основних бројева и њихова употреба. Бројеви *полтора, полтораста*. Сложенице са *пол*.

Глаголи

Глаголи са значењем оба вида. Непарни глаголи. Глаголи кретања са префиксима (систематизација). Императив глагола типа *иди, иди, иди, иди*. Префикси са временским значењем почетка, понављања и завршетка глаголке радње. Радни и трпни глаголски придеви–грађење, употреба и промена (систематизација).

Прилози

Грађење прилога од других врста речи.

Узвици

Најчешћи узвици и њихова функција.

Реченични модели

Реченичне модели предвиђене за претходне разреде и даље примењивати у различитим комбинацијама. У III разреду посебну важњу посветити (у виду вежби) моделима за исказивање следећих односа и значења:

Субјекатско–предикатски односи

а) Реченице са субјектом израженим конструкцијом: номинатив + с + ин-струментал: Мы с вами опять в школе.

б) Реченице с копулама: являться, называться, служить и сл. Металлы являются хорошими проводниками электричества.

Глина служит сырьём для керамических изделий

в) Реченице са копулом есть: Организм есть живое существо.

г) Реченице за это у предикту

Золото – это драгоценный металл.

д) Реченице с триним глагольским придевом у предикату

Лес посажен недавно.

Проект здания создан архитектором.

Просторни односи

Реченице с приложним одредбама за место, правац и трасу

Я там никогда не был, но очень хочу поехать туда.

Северная его часть лежит за полярным кругом.

Авала расположена в двадцати километрах от Белграда.

Поезд приближается к территории Дальнего Востока.

Он прошёл через всю Сибирь.

Квантитативни односи

а) Реченице са одредбом за меру и количину

Был мороз в тридцать градусов.

Предмет весом в пять килограммов.

б) Реченице са одредбом за приближену количину

Я приду минут через десять.

В классе было учеников тридцать.

Атрибутивни односи

Реченице са атрибутом израженим партиципском конструкцијом

Товарищ, прочитавший новую книгу, рассказал нам её содержание.

Книга, прочитанная товарищем, заинтересовала нас.

Орфографија

Писање удвојених сугласника. Писање речи страног порекла.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Даљи рад на усвајању синонима, антонима, хомонима и паронима, као и међујезичких хомонима и паронима. Врсте фразеологизама.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Синтагматски речник, речник синонима, антонима, хомонима, фразеолошки речник, орфографски речник.

IV разред
(3 часа недјелно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Једночлане реченице. Могућности трансформација једночланих реченица у двочлане реченице и обрнуто. Даљи рад на трансформацијама партиципских конструкција у сложену реченицу и обрнуто. Даљи рад на трансформацијама зависно-сложених реченица у просторноширене и обрнуто.

Именице

Род непроменљивих именица. Именице придевског и партиципског порекла. Именичке абривијатуре. Двојаки облици множине са различитим значењем. Преглед најтипичнијих суфикса за грађење именица.

Заменице

Систематизација заменица.

Придеви

Придеви пореклом од партиципа (писање –ЕН и –ЕНП–), од заменица и бројева. Преглед најтипичнијих суфикса придева.

Бројеви

Систематизација бројева.

Глаголи

Пренесена значења простих и префиксираних глагола кретања у појединим облицима. Преглед најтипичнијих суфикса и префикса за грађење глагола. Систематизација усвојених глагола који се рекцијски разликују од еквивалентних глагола у матерњем језику.

Прилози

Систематизација прилога.

Предлози

Систематизација предлошко-надежних конструкција по семантичком принципу (за исказивање објекатских, просторних, временских, узрочних, циљних, начинских, атрибутивних и других односа).

Везници

Систематизација везника уз систематизацију независно-сложених и зависно-сложених реченица.

Реченични модели

Реченични модели уведени у наставу током предходних разреда обављати тако да ученици постану свесни: а) да се један исти смисао (значење, однос) у руском језику може исказати средствима различитог нивоа; б) да се један те исти смисао често на различите начине исказује у руском језику и матерњем језику ученика. У IV разреду посебну пажњу посветити, пре свега у облику вежби, следећим моделима и њиховом стилском диференцирању:

Субјектско-предикатски односи

- а) Реченица с глаголом представлять собой у предикату
Геометрическая фигура представляет собой часть плоскости.
- б) Реченице с глаголима иметь, иметься у предикату
Мы имеем фотографии нашей планеты, сделанные из космоса.
- в) Реченице са аналитичким глаголским предикатом
Данные подвергаются обработке в ЭВМ.

Објективни односи

- Објект уз негиране глаголе.
- Он не имеет права так говорить.
- Разве ты не знаешь эту девушку?

Просторни односи

- Реченице с прилошким одредбама за место, правац, одвајање од места и трасу (систематизација)
Идут вниз. Мы были внизу. Они пришли снизу.
- Много таких памятников вокруг нас. Я тебе буду ждать коло памятника.
- Мы повесили зеркало над умывальником.
- Зеркало висит над умывальником.
- Солнечные лучи проходят сквозь/через стекло.
- Они долго жили за границей. Они приехали из – за границы.
- К реке нужно было идти по лесу/лесом.

Временски односи

- а) Реченице с прилошким одредбом за време (систематизација)
Он родился 15 мая 1971 года. Он родился в 1971 году.
- За несколько дней до начала войны он приехал домой.
- б) Сложена реченица
Прежде чем ты будешь отвечать, хорошо подумай.

Цильни односи

- а) Реченице с прилошким одредбом за шљ и намену (систематизација)
Я иду в аптеку за лекарством.
- Я иду в аптеку купить лекарство.
- С целью измерения силы применяют динамометр.
- б) Сложена реченица
Чтобы определить направление, нужен компас.

Узрочни односи

- а) Реченица с прилошким одредбом за узрок (систематизација)
Товариши почему-то не пришли.
- Благодаря помощи друга, я выполнил задание.
- б) Сложена реченица
Так как было шумно, мы ничего не могли понять.

Условни односи

- Сложена реченица
- Если нагревать тела, то они расширяются.

Атрибутивни односи

- Реченице са конгруираним и неконгруираним атрибутом (систематизација)
Учитель проверил ученические тетради.
- Учитель проверял тетради учеников.

Это чемпион мира по шахматам.

Орфографија

Обнављање основних правописних правила. Употреба зареза код зависно-сложених и независно-сложених реченица, издвојених обрта, уводних и уметнутих речи и реченица, сложених везничких израза. Транслитерација руских речи латиницом (при телеграфисању).

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Прелазак речи из једне категорије у другу. Стилска функција идиома и фразеологизама.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски речници (општи и посебни културолошки, нар. речник књижевних термина, речник лингвистичких термина, речник позоришних термина и сл.). Најпознатије енциклопедије и службење њима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију општег типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Реченица

Кондиционалне реченице (потенцијалне, реалне, преалне)

Придеви

Уочавање рекцијских разлика руских придева у односу на еквивалентне придеве у матерњем језику.

Бројеви

Прости и десетни разломци.

Глаголи

Најчешћи глаголи кретања са префиксима.

Предлози

Систематизација предлога и предлошких конструкција.

Реченични модели

Условни односи

Сложена реченица

а) потенцијална

Если ты ко мне придёшь, я тебе всё объясню.

б) реална

Если бы ты хотел, ты мог бы остаться.

в) иреална

Если бы вы пришли вчера, вы застали бы здесь и моего брата.

Књижевност

Почетак писане књижевности у Русији. Сажета информација о руској књижевности до почетка XVIII века.

Обрада Плача Јарославне (у преводу на савремени руски језик) из Слова о Игоровом походу са кратком информацијом о овом делу као једном од најзначајнијих средњовековне светске књижевности.

Општа информација о класицизму у руској књижевности (писци, водећи жанрови, дела). Обрада Державинове песме Река времён...

Општа информација о романтизму у руској књижевности (водећи писци, жанрови, најпознатија дела). Обрада Пушкинове песме Пророк и Љермонтовљеве Једро уз кратку информацију о писцима. Обрада одломка из Цигана, уз кратку информацију о овом делу као романтичарској поеми.

Општа информација о реализму у руској књижевности. Обрада одломака из дела која су предвиђена програмом за српски језик и књижевност (Ревизор, Ана Каренина и сл.).

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију општег типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Фонетика

Обнављање и систематизација фонетских појава са посебним нагласком на асимилационе промене. Изговор речи страног порекла. Елементи фонетске транскрипције.

Књижевност

Општа информација о водећим књижевним правцима и писцима у руској књижевности XX века.

Обрада одломака из Чеховљеве драме Ујка Вања.

Обрада одломака из поезије Дванасторница А. Блока и Облак у панталонама В. Мајаковског уз кратку информацију о писцима и делима.

Обрада појединих лирских песама Јесељина, Пастернака.

IV разред

(4 часа недељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију општег типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Реченица

Елиптичне реченице. Значењска функција интонације и реда речи у реченици.

Придеви

Непроменљиви придеви. Грађење придева са нејоративним, аугментативним, појачаним и умањеним основним значењем.

Бројеви

Слагање бројева са придевом и именицом.

Глаголи

Значењска функција акцента код вартиника и других глаголских облика.

Партикуле

Преглед најчешћих партикула и њихове функције у реченици.

Узвици

Преглед најчешћих глаголских узвика и њихове функције у реченици.

Књижевност

Општа информација о најистакнутијим писцима и делима савремене руске књижевности.

Обрада одломка из Црвене Коњнице, Тихог Дона и Мајстора и Маргарите, уз кратке информације о писцима ових дела.

Обрада појединих лирских несама Манделштама, Пастернака, Заболоцког, Цветајеве, Ахматове и Бродског.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

Примењује се програм за гимназију општег типа.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Једночлане реченице: неодређено-личне и уопштено-личне. Претварање неодређено-личних реченица у личне и обрнуто (В киоске продают газеты – Газеты продаются в киоске). Претварање насивних конструкција у активне и обрнуто (План выполнен заводом – Завод выполнил план).

Именице

Род абривијатура (скраћеница). Познатији наши и страни географски називи са специфичностима у роду, броју и промени.

Заменице

Неодређене заменице са; –то, –нибуль, –либо; кое–.

Придеви

Посебни случајеви образовања краћег облика: большой–велик; маленький–мал; злой–зл. Посебни случајеви образовања суперлатива: величайший, лучший, малейший. Елатив.

Бројеви

Читање децимала и разломака: 0,1 – ноль целых одна десятая; 0,01 – ноль целых одна сотая; 0,001 – ноль целых одна тысячная; 1,1 – одна целая (одно целое) одна десятая; 2,4 – две целых четыре десятых; 1/2 – одна вторая (половина); 3/4 – три четвертых (три четверти).

Глаголи

Глаголски придеви – активни и пасивни (грађење и употреба).

Глаголи са значењем оба вида (рецептивно). Глаголи кретања са префиксима – активно коришћење.

Прилози

Систематизација прилога. Исказивање опозиције места: праван паровима прилога просторног значења као нпр.: там–туда, здесь–сюда, где–куда и сл.

Предлози

Предлози карактеристични за функционалне стилове (научни, пословни, публицистички и сл.): в виде, в зависимости от, в качестве, в процессе, в результате, вследствие, по мере, по причине, при условии и сл. (рецептивно).

Везници

Везници карактеристични за функционалне стилове: подобно тому, как; по мере того, как; в зависимости от того, как; в результате того, что; в связи с тем, что; не смотря на то, что и сл. (рецептивно).

Реченични модели

Према програму за гимназију општег типа.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразеологизми. Полисемија. Терминологија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура стручног речника и његово коришћење.

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Унитна реченица – специфичности изражавања питања у руском језику. Одрична реченица – специфичности изражавања одрицања у руском језику. Претварање партиципских конструкција у сложене реченице и обрнуто.

Именице

Скраћенице и називи мерних јединица из Међународног система јединица.

Род непроменљивих именица. Именице придевског и партиципног порекла. Преглед најтипичнијих суфикса за грађење именица.

Заменице

Преглед и систематизација заменица.

Придеви

Придеви партиципног порекла. Преглед најтипичнијих суфикса за грађење придева.

Бројеви

Читање разломака, математичких знакова и радњи: $1 \frac{2}{7}$ – одна целая две седьмых; $5 \frac{9}{10}$ – пять целых девять десятых; 2^2 – два в квадрате равно четырём; 2^3 – два в кубе; 2^8 – два в восьмой степени; 2^n – два в степени n; $\sqrt{9}$ – корень квадратный из девяти; $\sqrt[3]{64}$ – корень кубический из шестидесяти четырех.

Глаголи

Глаголски придеви – систематизација и промена. Преглед најтипичнијих суфикса и префикса за грађење глагола. Систематизација усвојених глагола који се рекцијски разликују од еквивалентних глагола у матерњем језику.

Предлози

Систематизација предлошко–надежних конструкција по семантичком принципу – за исказивање објекатских, просторних, временских, узрочних, циљних, начинских и атрибутивних односа (у обиму датих реченичних модела).

Везници

Сложени везници.

Реченични модели

Према програму за гимназију општег типа.

Правопис и интерпункција

Према програму за гимназију општег типа.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Међујезички хомоними и пароними. Стручни термини. Идиоми и фразеологизми.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници и најпознатије енциклопедије.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјелјно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

а) Зависна реченица у индикативу:

Dès que l'avion a atterri, les passagers sont descendus. Pendant que nous vûins au-dessus des Alpes, il y avait une tempête...

Vous pensez (croyez, dites, vous êtes sûr) que vous passerez l'examen?

Изразити и помоћу инфинитива:

Vous êtes sûr de passer l'examen? Vous pensez réussir?

J'espere partir demain. (J'espère que je partirai demain).

Остале врете реченица не обрађивати посебно, али треба указати на изражавање узрока (parce que...puisque, à cause de...) последице (si...que, telle-ment.....que) и на смисао реченице са другим чешћим везницима када се појаве у тексту.

а) Зависна реченица у субјунктиву:

Употребе субјунктива презента (изражавање футура).

Субјунктив перфекта – облици и употреба (рецидивно).

Изражавање:

– бојазни: Il craint que l'avion n'atterrisse;

– жеље: Je souhaite qu'elle vienne. Elle voudrait que vous l'attendiez;

– заповијести, воље: Je veux que tu dises la vérité. Il faut que vous appreniez ces

vers.

Указати на могућности изражавања помоћу инфинитива: Il faut apprendre ces vers. Je lui conseille de finir ses études – умјесто qu'elle finisse...
– циља: Parlez plus haut pour qu'on vous entende! (pour vous entendre);
– супротности или донунтања: On va au concert, quoique/bien que les billets soient chers (malgré le prix....).

Кондиционал (будуће вријеме у прошлости); **пласквамперфект**

Хипотетичне реченице (преглед све три могућности)

Si nos amis Français venaient, ils visiteraient Dubrovnik.

Si nos amis Français étaient venus (l'année dernière), ils auraient visité Dubrovnik.

Прве двије познате могућности ове године повезати са трећом и разликовати значења.

Управни и неуправни говор

Savez-vous....

Dites/Dis... Je vous demande

Qui...où

Qui a gagné le prix? Dites-moi qui a gagné le grand prix. Où se trouve la poste? Savez-vous où se trouve la poste?

Qu'est-ce que/ce que

Qu'est-ce qu'on produit dans cette usine?

Je vous demande ce qu'on y produit.

Est-ce que/si

Est-ce que le congrès international aura lieu dans un mois?

Savez-vous si le congrès aura lieu?

Императив-инфинитив

Помоћу que

Michel, venez (viens) chez nous demain.

Dites à Michel de venir demain chez nous.

Il m' a dit d'inviter Michel.

Ce film est très amusant. Elle me dit que ce film est très amusant

Слагање времена

Уз садржаје усвојене у претходној години обрадити и примјере за истовремену претходну и будућу радњу у прошлости:

Je pensais (j'ai pensé) qu'il était/avait été/serait/là.

Слагање партиципа перфекта са објектом

La lettre que j'ai reçue m'a fait un grand plaisir.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Грађење сложеница

Значење ријечи (основно и пренесено)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичних рјечника и служење њима.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Пасивне конструкције

Par+agens

L'énergie solaire est captée par les végétaux.

-de+agens

Dans la guerre, le peuple fut saisi d'un élan inouï.

-bez agensa

La lune est formée, il y a au moins 4,5 milliards années.

-être nommé + im

Il est nommé secrétaire.

Инверзија – будући да је инверзија у упитним реченицама обрађена у овом разреду указати на:

– сложену инверзију

Votre ami n'est-il pas venu?

lequel de

Lequel de ces peintres préférez-vous?

Комбинацију са quel

Dans quelle mesure le journal peut être utile comme source historique.

упитну ријеч + инф.

Pourquoi répondre? Comment réagir?

– субјекат + замјеница

Depuis quand m'attendez-vous?

субјекат + именица

Qui est cet homme?

Инфинитив – активизирати инфинитив у функцији објекта и иза глагола перцепције напоменутих у I и II разреду:

Il croit partir demain.

On les voit s'intéresser au développement de la biologie.

Функција субјекта

Raisonner bien est le devoir de tous les hommes instruits.

Функција атрибута

L'essentiel est de savoir aborder le problème.

Инф. констр. са à/de

Arrive-t il à comprendre tout?

Инф. констр. са à comprendre tout?

Il lui arrive d'oublier ses lunettes.

(обрати пажњу на значење глагола)

L'homme apprit à représenter les choses très tôt.

faire

Les échantillons apportés de la Lune font penser que le sol lunaire est inhomogène.

Il a fait construire sa maison par un architecte connu.

laisser+инф.

Il se laisse convaincre par son ami.

Партицип презента

Je l'ai écouté jouant du piano.

Gerundiv

Je l'ai écouté en jouant du piano.

On n'invente qu'en travaillant.

Партиципне реченице

– временска

Séjournant en France il a visité le Louvre.

– узрочна

Les choses étant plus complexes nous nous garderons de porter des jugements téméraires. Je me suis arrêté en voyant une auto devant moi.

– релативна

La chlorophylle est un pigment donnant aux plantes leur couleur.

Партицип перфекта

- сложени партицип
ayant parlé-étant sorti-s étant arrêté.

Партиципска реченица

- временска
Ayant dormi trois heures, je fus réveillé.
- узрочна
Epuisé par le travail je ne pouvais pas dormir.

Безличне конструкције

- Униперсонални глаголи
il fait-il pleut-il faut
Etre + придјев
il est possible, il est probable
(указати на субјектив)

- униперсоналне

- Manque-t-il quelque chose à votre bonheur?
конструкције са de/à
Il convient de respecter l'autorité.
Il reste à apprendre la dernière leçon.

Субјунктив – обновити садржаје усвојене у I и II разреду, активно усвојити субјунктив презента и указати на јављање овог начина у тзв. безличним конструкцијама и иза извјесних глагола.

Обрадити употребе:

- са que
Venez que je vous donne mon livre.
Il est temps que vous pensiez à votre travail.
Croyez-vous qu'il soit capable de le faire?

- иза везника

Bien qu'il parle haut, je ne l'entends pas.

- у релативним реченицама послније синерлатива и других ријечи врхунског значења; послније постављања неког захтјева у главној реченици

C'est la plus belle ville que j'aie jamais vue. Il n'y est personne qui puisse répondre à cette question. On cherche un dactylo qui sache le français et l'anglais.

Кондиционалне реченице – изражавање хипотетичности

- иреалност у садашњости
S'il était ici maintenant, je serais heureux.

- иреалност у прошлости
S'il avait travaillé, il aurait réussi à l'examen.

Номинализација – обновити коришћење именице умјесто зависне реченице које су обрађене у другом разреду.

- Dès que l'exposition fut ouverte, il partit.
Après l'ouverture de l'exposition, il partit.
Глагол-именица са истим коријеном
construire-la construction
réaliser-la réalisation
succéder-la succession

Бројени – Читање разломака, математичких знакова и радњи, квадрат и куб у мјерама.

ФОНЕТИКА

Основне самогласничке опозиције (li/lu/loup) и сл.

Везивање условљено „h aspire“ и „h muet“.

Интонација реченице

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије синонима, хомонима и антонима (G. Gougenheim, Le français fondamental).

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура рјечника синонима, антонима и хомонима као и фразеолошког рјечника и служење њима.

IV разред

(3 часа недељно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

– препознавање односа главне и зависне реченице у тексту, уочавање су-бјунктивних конструкција

Каузални однос

– узрочна реченица

parce que

Je suis fatigué parce que je travaillais toute la nuit.

car

Il n'est pas venu car il est malade.

comme (рецензивно)

Comme l'art classique ne reflète que la réalité, l'art moderne à tout prix va à la base.

si...c'est que (рецензивно)

Si l'art dépend si étroitement de l'homme c'est qu'il l'exprime.

– узрочна конструкција

pour+in

Ces matières sont choisies pour la commodité du travail.

à cause de

Elle n'est pas venue à cause des raisons connues.

– партиципиална

Le tableau est plein tandis que la nature est profonde

malgré+in

Malgré l'universalité de son oeuvre, son intérieur reste inconnu.

au lieu de + инф.

Au lieu de s'occuper de ses trouvailles il les a emportées dans le laboratoire.

sans que + субј. (рецензивно)

Il fut prêt à nous le dire sans attendre que les autres l'acceptent.

Изражавање хипотетичности

Кондиционалне реченице

pourvu que

Pourvu que la lettre arrive à temps.

Изражавање компаративности

comme... si

Faites comme si c'était normal!

autant...autant

Autant d'hommes autant d'avis différents.

supérieur à

inférieur à

Il a une note supérieure à la moyenne.

plus....plus (рецензивно)

plus....moins, итд.

Plus on lui donne de vitesse, plus le poids va loin.

суперлатив – указати на неке специфичне конструкције које се јављају у тексту:

Une plante des plus rares.
C'est le plus important.
Le meilleur peintre de notre temps.
Venez le plus possible.
le seul, l'unique+subj.
Il est le seul qui soit venu.

Одрџени члан

Посесивна, дистрибутивна и демонстративна приједност.
Les peintres de l'époque. Le bras gauche me fait mal. Nous aurons la leçon le lundi.
Именице са два рода – Pluralia tantum

Бројеви

Читање разломака, математичких знакова и радњи.

Творба ријечи

Сложенице (све комбинације)
le chef d'oeuvre; l'avant-garde la main d'oeuvre; l'aide-memoire;
le clair-obscur; le va-et-vient.
Деривација ријечи
а) помоћу префикса
ultra, infra, sous, sur...
б) помоћу суфикса
able, ible, ais, ain...

Номинализација

Субстантивирање неких граматичких категорија
– инфинитив
le devoir, le pouvoir
– партицип презента
le passant, le combattant
– партицип перфекта
le passé, le blessé, la découverte
– придеј
l'inconscient, le beau, l'essentiel
– адвербе
le bien, le mal, le mieux
Le thème proposé, l'écrivain se mit à élaborer. La question posée, il faut trouver le moyen d'y répondre.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразеологизми. Полисемнија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници; најпознатије енциклопедије и служење њима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег типа уз продубљивање језичке грађе и уз следеће додатне наставне садржаје:

Глаголска група

Passé antérieur.

Футур antérieur. Објаснити принципи творбе, а примјењивати само у датим реченичним моделима. Парови времена за постериорност:

Passé simple-Passé antérieur/ Futur simple-Futur antérieur

Субјектив перфекта. Облици и употреба.

Књижевност:

Читање, превод, анализа и учење напамет сведених пјесама:

1. Alphonse de Lamartine: L'isolement (I полугодниште)

2. Paul Verlaine: Le ciel est par-dessus le toit (II полугодниште)

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

а. Везничке реченице:

Поредбене (потпуне и скраћене) са comme, plus... que, moins...que.

Временске са quand, lorsque, au moment où, pendant que, dès, dès que.

Узрочне са parce que, puis que, étant donné que.

Концесивне са qui/que, quel que, que, quoi que, si...que, sans que.

Финална са pour, que, afin que

Филотетичне са sinon, à condition que, au cas où.

б. Објекатске реченице са que: проширивање репертоара глагола и глаголских израза који захтијевају индикатив, односно субјунктив.....

в. Зависно-упитне реченице: систематизација важнијих случајева.

г. Релативне реченице са lequel, dont, où.

Приређене реченице (координација): употреба везника et, mais, ni, ou, car – везивање реченица и реченичких дијелова.

Употреба инфинитива

Важнији глаголи који инфинитивну допуну везују: (1) без приједлога, (2), помоћу de, (3) помоћу à.

Конструкције са avant de, afin de, sans.

Конструкција са pour и après + инфинитив passé.

Морфологија са синтаксом реченичких дијелова.

а. Именичка група

Именице. Специфичности облика за женски род. Множина сложених именица

Pluralia tantum. Именице са два рода.

Одређени члан. Одеуство одређеног члана.

Неодређени члан у множини. Структура de belles fleurs.

Бројеви. Редни бројеви од 30 па даље.

Демонстративи као детерминанги и у функцији промјена.

Придјиви. Систематизација грађења женског рода и множине. Синтетички компаративи.

б. Глаголска група

Личне замјенице. Мјесто непаглашених облика. Замјеница on - систематизација.

Глаголи. Систематизација глаголеских облика: индикатив (презент, сложени перфект, имперфект, плусквамперфект, футур, антериорни футур), субјунктив (презент, перфект), кондиционал (презент, перфект). Употреба времена (важнији случајеви). Проминални глаголи. Проширивање знања пасивним конструкцијама. Систематизација знања о слагању партиципа. Најважнији аспектски глаголи. Проширивање листе неправилних глагола.

Прилози. Систематизација најважнијих прилога. Облици на (а)ма (е)та).

ФОНЕТИКА

1. Основне самогласничке опозиције:

– образци /i/ /y/ /ou/;

– образци /œ/ /ɔ̃/ /ɛ̃/, je /diz/ /ai/ /dit/, le/les, ce/ces и слично;

– образци /rain/ /reine/, /rausan/ /rausante/, /hom/ /homme/, /vient/ /viennent/.

Везивање најчешћих ријечи које почињу аспированим „h“ у опозицији са нијемим „h“.

2. Могућност испуштања нијемог e (основна правила).

3. Дистинктивна вриједност затвореног и отвореног e у сфери глагола (je parlai/parlais, je parlerai/parlerais).

4. Дистинктивна вриједност простог и удвојеног g у сфери глагола (имперфект и футур глагола courir, mesurer, conquérir).

ПРАВОПИС

1. Правописне облике предвиђете за овај разред у одјелку морфологије (посебно: правописне особености глагола на ег, писање прилога на –ment и писање бројева словима и цифрама).

2. Писање наших ријечи и имена у француском.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије хомонима, синонима и антонима из основног француског рјечника (G. Gougenheim, Le français fondamental).

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Синтагматски рјечник, рјечник синонима, ортографски рјечник, рјечник изговора, фразеолошки рјечник и сл.

КЊИЖЕВНОСТ

Читање, превод, анализа и учење напамет сљедећих pjesama:

Pierre Ronsard: Mignonne, allons voir si la rose (I полугодинште)

La Fontaine: Fables-Les animaux malades de la peste (I полугодинште)

Charles Baudelaire: Correspondance (I полугодинште)

Jacques Prevert: Le retour au pays (II полугодинште)

Читање, превод и анализа:

Guy de Maupassant: La parure (II полугодинште)

IV разред

(4 часа недељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

а. Везничке реченице

Поредбене (потпуне и скраћене) сa aussi...que, autant...que aussi bien que.

Основно правило о употреби глагола faire у овим реченицама.

Временске *са comme, tant, que, depuis que, avant que, jusqu' à ce que*. Конструкција *са à peine*.

Узрочне *са comme, c'est que, non que*.

Опозитивне *са tandis que, alors, que*. Концесивна хипотеза:

quand même (+ кондиционал) même si (+ имперфект)

Посљедичне *са si que, tant que, au point que, tellement que, si bien que, de telle façon que*.

Хипотетичне *са à moins que, pourvu que*. Алтернативна хипотеза: *que...ou, que/ou, que/ou non (qu'il fasse beau ou qu'il pleuve, j'irai me baigner. Ou il pleuve ou non, nous sortirons cet après-midi)*.

б. Објекатске реченице *са que*, даље проширивање репертоара глагола и глаголских израза који захтијевају индикатив, односно субјунктив. Употреба *де се que* последије глагола као *се réjouir, s'affliger, se vanter*.

Напоредне реченице (јукстапозиција).

Најважнија значења.

Независно-упитне реченице (директно питање). Типични фразе: *adverbe+est-ce que (Quand est-ce qu'il est?), sujet+verbe+adverbe (Vous habitez où?)*

Употреба инфинитива. Конструкције *faire* и *laisser*+инфинитив.

Конструкције: *au point de+инф.*

Партиципална реченица. Партицип презента и герундијив *са* вриједношћу везничке реченице (временске, узрочне, концесивне или хипотетичне). Апсолутни партицип.

Морфологија *са* синтаксом реченичних дијелова.

а. Именичка група

Именице, поименавање придејва и других категорија.

Одређени члан. Посесивна, демонстративна и дистрибутивна вриједност.

Неодређени члан у јединини. Разликовање од основног броја.

Партиципални члан – шира синтакса.

Придејви. Мјесто придејва уз именицу. Суперлатив *са* посесивом. Прилошка употреба.

Бројеви. Апроксимативни (на пр. *centaine*) – и разломачки.

Демонстративи. Облици *ce, cela* и њихова употреба. *Neutre* ие.

Посесивни као детерминанти и у функцији промена. Специфични посесивни обрти.

б. Глаголска група

Личне замјенице. Синтакса падежних облика. Замјеница *soi*.

Глаголи. Систематизација глаголских облика: индикатив (прости перфект, антериорни перфект), субјунктив (имперфект и плусквामперфект - само 3. лице јединице пасивно).

Употреба времена (важнији случајеви). Најчешћи модални глаголи (нарочито *rouvoir, devoir, sembler*). Проширивање листе неправилних глагола. Универсоналне конструкције – најчешћи глаголи.

Прилози. Везнички прилози и инверзија субјекта последије неких од њих (*à peine, aussi, encore*) у писаном језику. Реченички прилози (*heureusement, sans doute, peut-être* и сл.) и њихова синтакса у данашњем француском. Експлегивно *пе* (писани језик).

ФОНЕТИКА

Вјежбе из фонетике.

1. Спајање гласова на прелазу ријечи унутар ритмичке групе (прикључивање – *l'enchâînement*).

2. Забрањено везивање унутар ритмичке групе.

3. Посни самогласници у везивању (*en allant, on a un ami, le moyen âge, насупрот un bon ami, bon élève, rien à faire*).

4. Дужина самогласника (наглашених).
5. Мјесто нагласка у француском (accent tonique, accent d'insistance).

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред у одјелу морфологија (посебно: правописне особености глагола на -oir и -re).
Растављање ријечи на слоге.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије хомонима, синонима, и антонима; фразеологизми.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечник (општи и посебни, културолошки, на пр. рјечник књижевних термина, рјечник основних лингвистичких термина, рјечник позоришних термина и сл.).

КЊИЖЕВНОСТ

Читање, превод и анализа:

1. Jules Romains: La naissance d'une ville (I полугодниште)
2. Marcel Pagnol: Topaze (II полугодниште)
(Chrestomathie de la littérature française, XX s., Univerzitet Kiril i Metodij, Skopje, 1984.)

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Пасивне конструкције

Par+агенс

L'énergie solaire est captée par les végétaux.

- de+агенс

Dans la guerre, le peuple fut saisi d'un élan inouï.

- без агенса

La lune s'est formée, il y a au moins 4,5 milliards d'années.

- être nommé+им

Il est nommé secrétaire.

Инверзија – будући да је инверзија у упитним реченицама обрађена раније, онда се указује на:

- сложену инверзију

Votre ami n'est-il pas venu?

- lequel de

Lequel de ces peintres préférez-vous?

- комбинацију са quel

Dans quelle mesure le journal peut être utile comme source historique?

- упитну ријеч+инф.

Pourquoi répondre? Comment réagir?

– субјекат+замјеница
Depuis quand m'attendez-vous?
субјекат+именица
Qui est cet homme?

Инфинитив – обновити инфинитив у функцији објекта и иза глагола перцепције напоменутих у I и II разреду.

Il croit partir demain.
On les voit s'intéresser au développement de la biologie.
Функција субјекта
Raisonner bien est le devoir de tous les hommes instruits.

Функција атрибута
L'essentiel est de savoir aborder le problème.
– инф. конструкција са à/de
Arrive-t il à comprendre tout?

Il lui arrive d'oublier ses lunettes.
(обратити пажњу на значење глагола)
L'homme apprend à représenter les choses très tôt.

– faire
Les échantillons apportés de la Lune font penser que le sol lunaire est inhomogène.
– laisser+инф.
Il se laisse convaincre par son ami.

Партицип презента

– Je l'ai écouté en jouant du piano.
Герундиум
– Je l'ai écouté en jouant du piano.
On n'invente qu'en travaillant.

Партицип перфекта

– сложени партицип
ayant parlé-étant sorti-s' étant arrêté.

Безличне конструкције

Универсонални глаголи
il fait-il pleut-il faut
Etre+придјев
ei est possible, il est probable
(указати на субјунктив)
– универсоналне конструкције
Manque-t-il quelque chose à votre bonheur?
– конструкције са d/à
Il convient de respecter l'autorité.
Il reste à apprendre la dernière leçon.

Субјунктив – обновити и утврдити градиво из I и II разреда, активно усвојити субјунктив презента и указати на јављање овог начина у тзв. безличним конструкцијама и иза изјесних глагола.

Обрадити употребе:

– са que
Venez que je vous donne mon livre.
Il est temps que vous pensiez à votre travail.
Croisez-vous qu'il soit capable de le faire?
– иза везника
Bien qu'il parle haut, je ne l'entends pas.
– у релативним реченицама после је суперлатива и других ријечи посебног значења; после је постављања неког захтјева у главној реченици.

C'est plus belle ville que j'aie jamais vue. Il n'y est personne qui puisse répondre à cette question. On cherche une dactylo qui sache le français et l'anglais.

Кондиционалне реченице – изражавање хипотетичности

– ирeалност у садашњости

S'il était ici maintenant, je serais heureux.

– ирeалност у прошлости

S'il avait travaillé, il aurait réussi à l'examen.

Поминализација – активирати из II разреда коришћење именице умјесто зависне реченице.

Dès que l'exposition fut ouverte, il partit.

Après l'ouverture de l'exposition, il partit.

глагол-именица са истим коријеном

construire-la construction

réaliser-la réalisation

succéder-la succession

Бројеви

Читање разломака, математичких знакова и радњи, квадрат и куб у мјерама.

ФОНЕТИКА

Основне самогласничке опозиције (lit/li/loir) и сл.

Везивање условљено „h aspiré“ и „h muet“.

Интонација реченице.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура стручних рјечника и њихово коришћење.

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

– препознавање односа главне и зависне реченице у тексту, уочавање су-
бјунктивних конструкција

Каузални однос

– узрочна реченица:

parce que

Je suis fatigué parce que je travaillais toute la nuit.

car

Il n'est pas venu car il est malade.

comme (реентивно)

Comme l'art classique ne reflète que la réalité, l'art moderne à tout prix va à la base.

si...c'est que (реентивно)

Si l'art dépend si étroitement de l'homme c'est qu'il l'exprime.

– узрочна конструкција

pour+im

Ces matières sont choisies pour la commodité du travail.

à cause de

Elle n'est pas venue à cause des raisons connues.

Партиципиал

L'appel lancé, les élèves vinrent en courant.

– са глаголима и глаголеским изразима

Je suis enchanté de faire votre connaissance.

– консекутивни однос:
c'est pourquoi
Il est malade c'est pourquoi il ne sort pas.
au point que (рецен.), au point de (реценitivно)
L'art pénétre la vie de la société au point qu'il passe du domaine de science à celui de la pratique.
de sorte que, de façon que
Il écrit d'une manière compréhensible de sorte que les lecteurs puissent le comprendre.

Изражавање циља, намјере

– финална реченица
pour+инф.
pour que+субјунктив
Ils ont le même but et pour y arriver ils emploient les mêmes moyens.
afin de, afin que
Финална конструкција (рецен.)
Je tiens à ce que vous veniez.
– изражавање концесивности
– концесивна реченица са везницом:
bien, que, quoique, malgré que
– изражавање супротности
tandis que
Le tableau est plein, tandis que la nature est profonde.
malgré+инф.
Malgré l'universalité de son oeuvre, son intérieur reste inconnu.
au lieu de+инф.
Au lieu de s'occuper de ses trouvailles il les a emportées dans le laboratoire, sans que+субј. (рецен.)
Il fut prêt à nous le dire sans attendre que les autres l'acceptent.

Изражавање хипотетичности

Кондиционалне реченице
pourvu que
Pourvu que la lettre arrive à temps.

Изражавање компаративности

comme...si
Faites comme si c'était normal!
Суперлатив – указати на неке специфичне конструкције које се јављају у тексту:
Une plante des plus rares.
C'est le plus important.
Le meilleur peintre de notre temps.
Venez le plus vite possible.
le seul, l unique+субј.
Il est le seul qui soit venu.

Одређени члан

посесивна, дистрибутивна и демонстративна приједност
Les peintres de l'époque. Le bras gauche me fait mal.
Nous aurons la leçon le lundi.
Именнице са два рода – Pluralia tantum

Бројеви

– Читање разломака, математичких знакова и радњи

Творба ријечи

Сложенице (све комбинације)

– le chef d'oeuvre; l'avant-garde la main d'oeuvre; l'aide-mémoire; le clair-obscur; le va-et-vient.

Деривација ријечи

а) помоћу префикса (ultra, infra, sous, sur...)

б) помоћу суфикса (able, ible, ais, ain...)

Номинализација

Супстантивирање неких граматичких категорија

– инфинитив

le devoir, le pouvoir

– партицип презента

le passant, le combattant

– партицип перфекта

le passé, le blessé, la découverte

– придјев

l'inconscient, le beau, l'essentiel

– адverb

le bien, le mal, le mieux

Le thème proposé, l'écivain se mit à l'élaborer. La question posée, il faut trouver

le moyen d'y répondre.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразеологизми. Полнсемнија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Стручни и енциклопедијски рјечници.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Објашњење програма

Програм првог страног језика намјенен је четворогодишњем образовању и васпитању у гимназијама у сва три смјера и чини заокружену цјелину са програмом страних језика за основну школу, обезбјеђујући тако континуитет учења страног језика започетог у основној школи.

Структуру програма чине:

а) захтјеви и садржаји који су заједнички за сва три смјера гимназије,

б) захтјеви и садржаји који су диференцирани према разликама у фонду часова и укупној оријентацији датог смјера гимназије, а који чини

– школски писмени задаци (за сваки разред посебно, са разликама у II, III и IV разреду);

– лектира – за сваки разред посебно (са разликама у II, III и IV разреду);

– језичка грађа (за сваки језик и сваки разред посебно, са разликама од II разреда);

– књижевност (за сваки језик и сваки разред посебно, у II, III и IV разреду гимназије друштвено-језичког смјера)

Овакав начин структурирања садржаја програма захтјева да сви наставници страних језика добро проуче програм у цјелини, да уоче разлике које се односе на тип гимназије и да то имају у виду приликом избора конкретних садржаја. Тако, на примјер, разрада теме: разни видови умјетничког и научног стваралаштва (III разред) даје могућност да се више времена и пажње поклони умјетничком стваралаштву у општем типу гимназије и друштвено-језичком смјеру.

Теме су дате оквирно што омогућује различиту стваралачку реализацију. За обраду појединих тема и као повод за разговор, поред текста у уџбенику, треба да послуже и други извори информација, као и звучни снимци одабраних наставних материјала на страном језику (тонеке и видео касете, траке и плоче), телевизијске емисије, филм, дијафилм и друга АВ средства.

Неке теме се могу обрадити и преко усмјерених говорних вјежби. Иначе, тематику програма не треба поистовјетити са текстовима у уџбенику и зато наставник бира оне текстове и садржаје који највише доприносе реализацији циља и задатака наставе страног језика.

Настава страних језика у сва три смјера гимназије има хуманистичку оријентацију, разнолика је и богата у језичким и тематским садржајима. Поред садржаја који се односе на језик, заступљени су, у потребној мјери, и садржаји у вези са цивилизованошћу, културном умјетношћу, научно-техничким достигнућима народа чији се језик учи, као и одломци из одабраних дјела из књижевности и научно-популарне литературе.

Језички програми надовезују се на програме основног образовања и васпитања и имају линеарно-спиралну структуру. Програми се заснивају на синтаксичној прогресији, а језички захтјеви су формулисани у категоријама дескриптивне граматике са елементима комуникативног приступа. Неки захтјеви су означени са (Р) што значи да се у том разреду очекује савладавање само на рецензивном нивоу.

Комуникативне функције су у овом програму добиле посебно мјесто. Наведене су на крају заједничког дјела програма и предвиђене су за обраду од I до IV разреда. У оквиру појединих комуникативних функција постоје многе функционалне јединице (нпр. поздрав, форме неказивања слагања или неслагања и сл.) које треба проширивати и богачити. Важно је да ученик активно савлада најчешће садржаје.

Лектира је предвиђена за сва четири разреда и у складу је са захтјевом за осамостаљивање ученика и њиховим оспособљавањем за информативно читање. Будући да је циљ лектире да се ученици оспособе да разумију текст на страном језику и да се осамостале у раду, обраду лектире не треба изједначавати са интензивном обрадом текста из уџбеника, што треба текстове предвиђене за лектиру читати на часу. Ови текстови су предвиђени за самостални рад ученика код куће и за сумирање тог рада на часу.

Вријеме које треба посветити обради лектире на часу (разговор, дискусија, анализа) зависи од недељног фонда часова у сваком разреду:

- а) до 6 часова годишње за фонд од два часа недељно
- б) до 8 часова годишње за фонд од три часа недељно
- ц) до 12 часова годишње за фонд од четири и пет часова недељно.

Број школских писмених задатака одређен је зависно од утврђеног недељног фонда часова (по један писмени задатак у сваком полугодинту за фонд од два часа недељно, а по два писмена задатака у сваком полугодинту за фонд од три и више часова недељно). Један од њих се може замјенити писменом провером објективног типа. Провера објективног типа треба да обухвати више аспеката знања ученика (нпр. разумјевање слушањем, разумјевање читањем, писмено реаговање на усмени подстицај или реприку, употребу функционалних јединица, примјену стеченог знања из граматике и сл.).

Начин остваривања програма

Ефикасност остваривања свих задатака наставе страних језика условљена је интензивним учешћем сваког ученика у васпитно-образовном процесу и његовом путном мотивисаношћу за рад. Ово се може постићи коришћењем одговарајућих наставних средстава и форми рада (АВ средстава и најразноврснији аутентични материјал који је у складу са програмом).

Слушање и говор преставају неизмјеничне активности у споразумјевању, стога је веома важно да и сваки ученик подједнако добро савлада. То се постиже разгранатим системом вјежби, почев од припремања дијалога, резимеа, спонтане

конверзације, дијалогских облика усмјереног и слободног разговора, вођења интервјуа, репродуковања и резимирана било оделуваног или прочитаног текста, оспособљавања за преношење и тумачење порука, вјежби из примјетне граматике ради систематизације усвојене граматичке грађе. При овако организованом раду наставник је водитељ, организатор и координатор.

Поред наведених усмених облика рада претпоручују се и различити облици писмених вјежби: диктати познатог и непознатог текста, вјежбе трансформације и допуњавања, проширивања и сажимања реченице или текста, оспособљавање за писање биљешки и њихову интерпретацију, писање вођених састава и есеја, попуњавање различитих формулара, писање писама, молби, биографија и сл. Оспособљавање за служење рјечником и другим изворима информација треба да буде стално, како на часовима тако и код куће.

Читање (информативно читање, читање у себи) по својој важности има једно од централних мјеста у настави. Пошто су ученици у основној школи савладали информативно читање, у гимназији ово умјетње треба даље развијати и његовати. Важно је да се ученици, прикладним задацима (нпр. питања типа „тачно нетачно“, питања са вишеструким избором одговора, унапријед постављена питања и сл.) упућују да сами себе провјеравају у којој су мјери разумјели прочитано. Језичко погађање на основу контекста, при томе, има важну улогу али се никако не може занемарити и коришћење рјечника (двојезичних и једнојезичних). Јер, коришћење рјечника има посебан значај за даље образовање и самообразовање као и за будуће занимање.

По правилу, већи дио расположивог времена треба посветити увјежбавању, трансформисању и интегрисању језичког материјала а не само његовој презентацији. Ученик треба да буде свјестан онога што ради и зашто то ради. Учење страног језика не смије да буде само стицање умјетња, оно има много ширу образовну и васпитну функцију. Стална интелектуална активност захтјева од ученика пажњу, уважавање појединости, намјену и примјену мисаоних активности, као што су анализа, синтеза, индукција и дедукција.

Ученицима треба препоручити да прате штампу, одабране филмове и емисије на телевизији и радију, као својеврстан и стални домаћи задатак. На часу, садржаји ових емисија представљаће тему за разговор, тумачење лексике, појединих фраза и израза, развијање и увјежбавање комуникативних говорних модела.

Настава страних језика има додирних тачака са другим предметима, као што су: језик ученика, историја, географија, музичка и ликовна умјетност. Корелација међу њима је неопходна ради боље ефикасности у настави.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ОД I – IV РАЗРЕДА

У I разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 250 ријечи и израза;
- развија усмено изражавање уз прихватљив изговор и интонацију и оспособи се за двосмјерну комуникацију;
- развија способност разумјевања саговорника (непосредно и путем медија) о темама из свакодневног живота и савремених збивања у свијету и нашој земљи;
- оспособи се за давање основних информација о себи, нашој земљи и стеченим сазнањима у оквиру обрађене тематике;
- развија читање у себи и разумјевање различитих врста писаних текстова уз помоћ рјечника;
- коректно се писмено изражава у оквиру усвојене лексике и раније обрађене тематике.

У II разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 300 нових рјечи и израза;
- учествује у разговору о актуелним темама у оквиру предвиђене и раније обрађене тематике;
- даје усмене и писане резимее оних садржаја са којима се упознао непосредно, путем читања и преко средстава јавног информисања;
- даље развија способност читања у себи са ширим обимом језичке грађе од оне коју је продуктивно усвојио;
- препознаје значење непознатих рјечи у контексту;
- развија способност писаног изражавања, шире краће саставе у вези са обрађеним темама и датим тезама.

У III разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 350 нових рјечи и израза;
- усавршава спонтано усмено изражавање;
- разумије усмено излагање саговорника и саопштава сопствено мишљење и ставове;
- попуњава формуларе (телеграме, упутнице итд.);
- користи разне изворе информација (усмене и писмене) и да их интерпретира;
- развија способност читања сложенијих језичко-стилистичких текстова уз коришћење рјечника;
- оспособи се за усмено и писмено преводјење краћих саопштења и разговора.

У IV разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 300 нових ријечи и израза;
- оспособи се за препричавање, преводјење и тумачење порука;
- оспособи се за давање података о себи, свом школовању и интересовањима;
- преводи, усмено и писмено, краћа саопштења и разговоре са страног на матерњи језик и обратно.

Ради успјешне реализације програма треба формирати групе до 20 ученика.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе другог страног језика је стицање нових знања и овладавање новим језичким системом што доприноси проширивању и богаћењу опшгих изражајних и интелектуалних могућности ученика, упознавање културе, обичаја и начина живота народа чији се језик учи као и развијање естетских и моралних вриједности.

Задаци наставе другог страног језика су да ученици:

- упознају основне карактеристике система језика и језичких структура и усвоје око 1.400 најфреквентнијих ријечи и израза;
- усвоје правилни изговор и интонацију;
- разумију саговорника и усмено излагање о темама из свакодневног живота;
- овладају техником гласног читања и читања у себи и разумију једноставне текстове с темама из свакодневног живота, текстова са научно-популарним садржајима и сл.
- савладају основе ортографије ради коректног писменог изражавања у оквирима усвојене лексике и језичких структура;

- оспособе за давање информација о себи, о свом дому, о нашој земљи, њеним природним љепотама и културно-историјским тековинама
- упознају са начином живота народа чији језик уче и тековинама њихове културе и цивилизације
- развију интелектуалне особености и подигну општи образовни и културни ниво
- изграде свијест о потреби сарадње и толеранције међу народима
- овладају методама за даљи самостални рад на богаћењу и усавршавању стеченог језичког знања.

Комуникативне функције

Говорне моделе који се употребљавају у комуникацији у реалним животним ситуацијама у зависности од контекста и знања језика проширивати, обогаћивати и нијансирати из разреда у разред; прикључење напјне, ословљавање познате и непознате особе; представљање себе и трећег лица; исказивање свиђања и несвиђања, слагања односно неслагања с мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање дијених жеља; позивање у госте, прихватање односно неприхватање позива; изражавање могућности, немогућности, обавезе и непостојања обавезе да се нешто уради; обавјештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака, приговора; изражавање задовољства или незадовољства; изрицање забране, наредбе; изражавање изненађења, чуђења, увјерености, претпоставке или сумње; исказивање физичких тегоба, расположења, нерасположења, радости, забринутости, исказивање симпатије; давање предности, сајјета.

ЗАЈЕДНИЧКИ ДИО ПРОГРАМА

II разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Теме из претходне године које се тичу свакодневног живота и рада у породици, школи и мјесту у коме ученик живи (у земљама чији се језик учи и нашој земљи), интегришу се у нове шире теме: краћа путовања, посјете позоришту, музеју, знаменитим мјестима. Основни подаци из историје и културе народа чији се језик учи и наших народа.

Општа географска обиљежја и туристичка подручја земаља чији се језик учи. Главни град. Повац и карактеристични обичаји.

Природне љепоте, туристички центри и природна богатства земаља чији се језик учи и наше земље.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуугодишту.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Теме из савременог живота у земаљама чији се језик учи и нашој земљи. Културно-историјски споменици и друге знаменитости карактеристичне за разумијевање културе и обичаја народа чији се језик учи.

Примјери људске солидарности. Заштита чољјекове средине. Спортске и друге активности младих.

Национални празници и обичаји. Путовања (превозна средства, информације на станици, аеродрому, туристичкој агенцији, хотелу и ресторану).

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуугодишту.

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Живот и рад ученика у школи и ван ње. Школовање и избор занимања. Мађународна сарадња омладине. Актуелне теме из свакодневног друштвеног живота у земаљама чији се језик учи и нашој земљи. Средства јавног информисања. Достигнућа савремене науке и технике. Из живота и рада знаменитих људи. Културно-историјско благо. Приказ знаменитости наше земље странцу.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуугодишту.

Комуникативне функције

Проширивати у сваком разреду говорне моделе који се употребљавају у комуникацији у реалним животним ситуацијама у зависности од контекста и знања језика; привлачење пажње, ословљавање познате и непознате особе; представљање (себе и трећег лица); исказивање свиђања и не свиђања, слагања односно неслагања с мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање односно неприхватање позива; изражавање могућности, немогућности, обавезе и непостојања обавезе да се нешто уради; обавјештење и унозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака, приговора; изражавање задовољства или незадовољства; изрицање забране, наредбе; изражавање изненађења, чуђења, увјерености, претпоставке или сумње; исказивање физичких тегоба, расположења (радости, забринутости и др.); исказивање симпатије; давање предности, савјета.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

II разред
(2 часа недјељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. Реченица

1. Независно сложена реченица са and, but, or, either...or neither...nor
She's either stupid or lazy
I wanted to join him but I was busy.

2. Питања

- a) „WH” questions
What does he do on Sundays?
- б) Кратка питања
Who in? Where?, Who with? What about?
When is she leaving?
Who are you going out with?
- в) Tag questions
She speaks English, doesn't she?
Betty and Peter aren't here, are they ?

3. Неуправни говор

- a) изјаве - уводни глагол у једном од садашњих времена
Bill says (that) he knows what he is doing.
- б) молбе, захтјеви, наредбе
He wants me to say something
He asked me stay at home.
- в) питања - уводни глагол у једном од садашњих времена
- Yes/No questions
He asks me if am tired
- „WH” questions
Jane wants to know who is going to the cinema.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- a) Одређени члан уз називе планинских вијенаца, имена земаља.
The USA, the Rockies
- б) Одређени члан уз именице јединице у својој врсти
The sun, the moon, the World, the Bible, the sky
- в) Неодређени члан у изразима за мјеру, количину и вријеме
He is doing 90 miles an hour
How much is a pound of sugar?
I won't be a minute
- г) Изостављање члана уз називе континената, језера, земаља, појединачних планина и острва
Europe, Lake Bled, Italy, Kozara, Sicily

2. Именице

- a) Множина најчешћих сложеница
boyfriends, grown-ups, policemen, ashtrays, brothers-in law
- в) Именице са глаголом у јединици (news, information и др.)
Where can I get some information?
The news is on at 7.30
- в) Именице са глаголом у множини (people, police, cattle и др.)
Were there many people in the street?
The police are after him
- г) Герунд
- у функцији субјекта
Swimming is healthy
- у функцији објекта
I hate getting up early

3. Замјенички облици

- a) Замјенице
- повратне замјенице

- Look at yourself!
- Присвојне замјенице
My records are here; where are yours?
 - Упитне замјенице where, which
Which of these books have you read?
 - Неодређене замјенице (some, any, no и сложене са some, any и no - somebody, someone, something, anybody, anyone, anything, nobody, no one nothing)
There is something in the air
Is there anything, (everything.)
No one knows everything
 - б) Упитне ријечи у функцији пријдева
What information have you got?
Whose dog is Freddie?

4. Пријдеви

- а) Аналитички компаратив и суперлатив
She is more attractive than her sister
This is the most exciting film I've ever seen.
- б) НЕПРАВИЛНО ПОРЕЂЕЊЕ (good, bad, little)
I've got a better car now
The weather was worse yesterday than it is today

5. Бројеви

Прости бројеви преко 100.

6. Партитивни квантификатори

a slice of bread, a bottle of wine, a bar of chocolate, a cup of tea

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

- а) Вријеме и аспект глагола - понављање
- б) The Simple Past Tense неправилних глагола
I saw him yesterday
The Present Perfect Tense
- за управо завршену радњу
I've just had my breakfast
- у резултативном значењу
Tom has lost his pen
- в) The Past Continuous Tense
- за истицање дужег трајања једне прошле радње у односу на другу прошлу радњу
They were watching TV when the telephone rang
- за истицање трајности радње
It was raining all day yesterday
- г) Future time - will (shall)
She will be fifteen next month
I will do it.
- д) Императив - одрични облици за сва лица
Don't be late
Don't let him drunk
- ђ) Непотпуни глаголи
can (be able to) simple present, simple past, simple future
I couldn't find my keys
I shan't be able to help you
must (have to) - simple present, simple past, simple future
I have to go.
Did he have to change his plans?

They'll have to drive faster
may (значење дозволе)
May I use your phone please?
ж) Најчешћи двочлани глаголи (фразама и предлошки)
wait for, get on/off, look at, look for

2. Прилози

- а) Извођење прилога
Jane speaks English perfectly
- б) Прилог well
You have done it well

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за творбу придева
In-, im-, ir-, un-, able, ful, less, -y и др.

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе
I'm very fond of you
Seeing is believing
There is no use crying over spilt milk

III разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- а) Релативне клаузе
The boy that you saw in the garden is Mary's son.
He is the man who can help us.
Mary's bother, who lives in
England, is coming to see her next week.
- б) Адвербијалне клаузе
 - за поређење
He is brighter than his sister.
 - за мјесто
We'd like to know where he is.
 - за пријеме
He hasn't phoned since last August.

2. Слагање времена

I know that he was right.
We thought that we could get there on foot.

3. Неуправни говор

- а) Слагање времена у потврдној реченици
(глагол главне реченице у једном од прошлих времена)
„I was busy yesterday”. She said that she had been busy the day before.
- б) Слагање времена у упитној реченици
(глагол главне реченице у једној од прошлих времена)
 - Yes, No questions
„Have you ever been abroad”? They
asked me if I had ever been abroad.
 - „WH” questions
„When did Peter leave for London?”
She asked me when Peter had left for London.

4. Питања

- а) Понављање упитних фраза (tag questions)
She will like it, won't she?
You are not tired, are you?
- б) Учтива питања
Would you show me your passport, please?
Could you tell me the right time, please?

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) Одређени члан испред презимена у множини, испред назива музичких инструмената, у приједлонским фразама:
The Browns, the guitar, in the afternoon
- б) Неодређени члан у звучним реченицама
What a pity! What a beautiful morning!
- в) Нулти члан уз називе спортова
He is good at basketball.

2. Именице

- Придјевска употреба именица
She put the key on the window sill.
They always buy animal calendars.
They discuss the oil production costs.
- pluralia tantum
stairs, glasses, scales, manners

3. Замјенички облици

Замјенице

- а) Узајамно-повратне замјенице
Each other, one another
Tom and Mary have always helped each other.
If we want to live together we must try
to respect one another.
- б) Релативне замјенице
who, which, whose, what, that
Nobody knows who has done that.
Is this the room in which you study?
The house was exactly what they wanted.
- в) Одричне замјенице
none, сложене са no - nobody, no one, nothing
None of them came.
I know nothing about it.
There was nobody in the office yesterday.

4. Придјиви

- а) обновити поређење придјева
- б) Придјеви у номиналној функцији
The young always argue with the old.

5. Бројеви

- Четири рачунске радње
Five and five is (are) ten
Five times five is (are) twenty-five
Twenty-five divided by five equals five
Two from eight leaves six.

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

- а) Вријеме и аспект глагола - обнављање
- б) The Present Perfect Tense

- уз прилоге ever, never, since, for, lately
Has he ever broken this leg before?
They have never been so hungry.
I haven't seen him lately.
- У континуативном значењу
Have you had any quests today?
- в) The Past Perfect Tense
After I had heard the news I
hurried to see him.
- г) The Passive Voice (simple present, past)
Football is played all over the world.
This text was written a hundred years ago.
- д) Пенотпни глаголи – should, would, ought to
He should behave himself.
They ought to be here any moment now
- ђ) Двочлани глаголи (фразални и приједлошки)
take to, depend on, complain of
take after, take part, be fond of
- е) Gerund
- Послеје приједлога
How about going for a walk?
Thank you for telling me the truth.
- Послеје неких глагола (like, love, hate, enjoy, keep on)
She loves being busy.
He kept on looring at me.

2. Прилози

Поређење приједјева
easy - easier - easiest
clearly - more clearly - most clearly

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за творбу глагола
sis-, mis-, re-, -up-, -en-, -ize-, -fy

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идоими и фразе
I felt like a fish out of water.
Easy come easy go.
She had had butterflies in her stomach
before she started to speak.

VI ЛЕКСИКОГРАФИЈА, СТРУКТУРА И КОРИШЋЕЊЕ ЛЕДПОЛЕЗИЧНИХ РЈЕЧНИКА

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- а) Адвербијалне клаузе
 - намјерна
He got up early in order to catch
the first morning train
 - Узрочна
We couldn't come because we were busy.

- б) Погодбене реченице
 - Реална
If it snows, we shall not go out
 - Потенцијална
If I had more time, I would keep a diary.
 - Иреална
We Would have helped her if it had been possible.
- в) Слагање времена - обновити
They said that they would do everything they could
- г) Индикретна питања - обновити
She asked me if I had heard what had happened.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) Обновити научене употребе члана
- б) Одређени члан уз градивне именице, називе годишњих доба
обједа, уз називе институција, хотела, бископа
The butter you got yesterday was not quite fresh.
The winter of 1983. was very mild.
They always stay at the Royal Hotel.
The dinner is getting cold.
- в) Нулти члан уз дијелове дана (са приједлогом at)
At dawn, at midnight
- г) Члан уз називе новина и часописа
Time, The, Times, Newsweek, The Observer

2. Именице

- а) Обновити множину именица
- б) Генитив мјере
A mile's distance, a two weeks' holiday,
a ten tons' weight

3. Замјенички облици

- а) Замјенице
 - обновити научене замјенице
 - Безлична употреба личних замјеница
множине (we, you, they)
You'd say that he is an honest man.
They believe that this winter will not be cold.
 - Неодређено one
I'd like to try a dress on
Which one?
The yellow one in the shop-window.
 - Оните замјенице (each, all, сложенице са every, everybody, everyone, everything)
Is this all you know about it?
Each had to answer the same question.
You have spoilt everything by your behaviour.
- б) Детерминатори
 - Онити детерминатори (every, each, all)
Every day is the same.
Each boy got an apple.
ALL my friends have children.

4. Придјени

- Обновљање употребе и поређење придјена

5. Бројеви

- Децимали и разломци

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) Вријеме и аспект глагола - обновити
- б) The Present Perfect Continuous
He has been sleeping for hours
What have you been doing since I last saw you?
- в) The Passive Voice (future, present perfect)
All the letters will be posted tomorrow.
His books have been translated into English.

- г) Gerund
- Послење придјена worth, busy
She was busy washing her hair.
This book is worth reading.
- д) Инфинитив са „to“ и без „to“
They wanted to say something.
I can't understand it.
She told me to come as soon as possible.
They made me change my mind.
- Послење упитних ријечи
I don't know how to do it.
She can't decide which book to read.
- Послење придјена
She is too clever to get into such a trouble.
- ђ) Партиципи
- као придјени
a burning question, a written reply.
the promised land, running water
- е) Потпуни глаголи
can (be able to, be allowed to)
must (have to, be obliged to)
She'll be able to answer all your question.
I wasn't allowed to do it at your age.
Do you have to speak in English

- ж) Двочлани глаголи (фразални и приједложки)
Take care of, look like, see to, give up

2. Прилози

- а) Конверзија прилога и придјена
It was an easy task for him.
Carrying the bag was quite easy.
He is an early riser.
I'll have to get up early tomorrow.
- б) Изведбени са -ly уз промјену значења
(hard, near, late, high, short)
He came late last night.
I haven't seen him lately.
This dress is too short for her
Shortly after my arrival they got better.

3. Приједлози

- Систематизација приједлога за вријеме, правац, кретања, мјесто и начин

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

- Творба сложеница и деминатива
farwell, pickpocket, grandmother, duckling, hamlet

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- идиоми и фразе
Turn over a new leaf!
That food doesn't agree with me.
He is a hard nut to crack.
Make hay while the sun shines.

VI ЛЕКСИКОГРАФИЈА

- Рјечник синонима и изговора

ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК

II разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Уз коришћење реченичних модела обрађених у првој години увести сљедеће нове облике:

ПАСИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

- Пасив радње (презент, претерит)
Dieses Buch wird gelesen. Darüber wird oft gesprochen. In unserer Schule wurde viel Sport getrieben. Ihre Leistungen wurden viel gelobt.
- Пасив стања (презент, претерит)
Dieser Roman ist schon übersetzt. Sind die Aufgaben noch nicht gelöst?
Die Ausstellung war gut vorbereitet. Nein, sie waren nicht eingeladen.

НЕУПРАВНИ ГОВОР

- За радњу која се дешава истовремено са моментом говора:
коњунктив презента или претерита
Sie sagt: „Ich gehe jetzt ins Jugendheim“.
Sie sagt, sie ginge jetzt ins Jugendheim.
Sie sagt, dass sie jetzt ins Jugendheim ginge.
- Питање у неуправном говору
Er fragt mich, ob ich mitkomme. Sie fragten uns, wer/wo, wohin, woher, wie, wann...
usw.
- Негативно питање
Du kennst ihn nicht? Doch, ich kenne ihn gut.
Hat er das noch nicht gesehen? Doch!

ИНФИНИТИВ СА „ZU“ УЗ НЕКЕ ГЛАГОЛЕ И ИЗРАЗЕ

Hast du noch viel zu lernen?
Sie hat keine Lust (Zeit, keinen Wunsch), mit ihm darüber zu sprechen.

ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ (положај глагола)

- Временске реченице (wenn, als, bis, während)
Als die Stunde endete, gingen wir in den Park. Wenn er Zeit hat, spielen wir Schach.
Ich werde warten, bis du kommst. Während wir Fußball spielen, kannst du ins Kino gehen.
- Узрочне реченице (weil, da)
Er kann nicht kommen, weil er dem Vater helfen muss.
Da er dem Vater helfen muss, kann er nicht kommen.
- Односне реченице
Hier ist das Buch, das du lesen sollst.
- Погодбене реченице. Реалне (wenn)
Wenn du Lust hast, komm mit ins Kino! Wenn sein Freund wünscht, gehen wir heute ins Konzert.
- Потенцијалне реченице
(wenn; коњунктив претерита или würde + инфинитив)
Wenn es noch Zeit gäbe, würde ich gern die Stadt besichtigen.
Wenn er frei wäre, käme er bestimmt.

Члан

- Одређени и неодређени у свим падежима једине и множине
- Одређени члан уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода, ријека, планина, мора, затим уз имена годишњих доба, мјесеци и дана у недеље.
Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.
Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sonntag ist heute.
Der Sommer ist die heisseste Jahreszeit.
- Нулти члан. Лична имена, називи земаља средњег рода, имена градова, континената, предикативно употребљени називи занатлија, градивне именице, узвици и изрази.
Österreich ist ein gebirgisches Land. München ist eine Kunststadt. Er trinkt gern Kaffee.
Wort für Wort. Die Schüler treiben Sport.

Замјенице

- Личне, показне, присвојне и релативне замјенице у промјени
Hastu du meinen Bruder gesehen? Gib mir dein Heft, bitte!
Hast du diese Schallplatte gehört? Das ist die Schallplatte, die ich gestern gekauft habe. Das darf man nicht tun.

Придјиви

- Преглед придјевских промјена
- Порчење придјева
Das war eine interessante Ausstellung. Ich habe heute einen guten Film gesehen.
Wir fahren mit dem letzten Zug. Er war immer der beste Schüler in unserer Klasse.

Глаголи

- Презент и претерит конјунктива: плусквамперфект индикатива

Лексикологија

- Сложенице, префиксација глагола, изведене именице и придјиви суфиксација Hochschule, Schulzimmer, Schulhof, aufstehen, beantworten, einziehen, Einheit, Schönheit, Freundschaft, Fröhlichkeit, herzlich, fahrbar

Лексикографија

- Употреба двојезичних рјечника.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИНТАКСА

Валентност глагола и основни реченични модели

Sie verkauft Obst. Du hilfst mir. Ich habe dir die Schlüssel gegeben. Wir denken an die Zukunft.

Номиналне и придјевске фразе

Dieses dicke langweilige Buch. Der alte Hut unseres Lehrers. Sehr schnell, höchst interessant, reich an Kupfer, stolz auf mich

Неуправни говор – радња се дешава прије или после тренутка говора

Sie sagt, sie habe/hätte ihn gesehen. Er behauptet, er werde/würde sofort schreiben.

Коњунктив у самосталној реченици (жеља, претпоставка)

Hätte ich nur Zeit! Du könntest recht haben.

Замјеница „es“ (као субјект и објект)

Es ist nicht leicht, mit dir zu leben. Er schaffte es rechtzeitig die Fahrkarten zu lösen.

Инфинитивне конструкције са „zu“, ум. zu, ohne... zu, statt... zu

Sie hat keine Lust mitzukommen. Er hörte mir zu, ohne etwas zu sagen.

ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

- Временске (nachdem, bis)
Nachdem sie das gehört hatte, begann sie zu weinen.
Sie wartete auf ihn, bis die Vorstellung zu Ende war.
- Иреалне (са wenn или без wenn)
Wenn er das gehört hätte / Hätte er das gehört, wäre er glücklich gewesen.
- Намјерне реченице (damit)
Ich sage es, damit du es begreifst.
- Начинске (in dem, ohne dass, statt dass) Er redet, indem er das Bild betrachtete. Er ging aus dem Zimmer, ohne dass es jemand bemerkte.

МОРФОЛОГИЈА

- Глаголи – футур пасива (радње и стана): коњунктив перфекта и плусквамперфекта
- Замјенички прилози
- Приједлози са генитивом
- Прилози за вријеме, мјесто, узрок и начин

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Основни обрасци творбе ријечи. Основно и пренесено значење ријечи.

ЛЕКСИЛОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичних рјечника.

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИНТАКСА

Валентност глагола, пријдева и именица, са тежиштем на разликама у српском и њемачком језику.

Er ähnelt seinem Vater. Sie ist zu allem fähig.
Hoffnung auf bessere Zukunft. Mangel an Kohle.

ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

- Посљедичне реченице (so... dass; nicht so... als dass – глагол у коњунктиву претерита)

- Er ist so taub, dass er nichts gehört hat. Er ist nicht so taub, als dass er nicht hören könnte.
- Поредбене реченице (wie, als, als ob, als wenn – глагол у конјунктиву)
Es war so leicht, wie wir es erwartet hatten. Es war leichter, als wir es erwartet hatten. Sie sieht aus, als ob sie die ganze Nacht nicht geschlafen hätte.
Er redete, als ob er alles wüsste.
 - Допусне реченице (obwohl, obschon)
Obwohl es schon spät war, wollte er nicht nach Hause gehen.

ЗАМЈЕНИЧКЕ ФРАЗЕ

Du in der letzten Bank, er als Direktor, wir Jugoslawen, ich armer Teufel!

МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

- Перфект модалних глагола
- За изражавање жеље, претпоставке и слично
Er hat nicht kommen wollen. Sie will in Wien gelebt haben. Sein Vater soll sehr alt sein. Das dürfte nicht lange dauern

ПАРТИЦИП ПРЕЗЕНТА И ПЕРФЕКТА (атрибутивна и предикативна употреба)

Das schlafende Kind; der verlorene Ring
Er hörte schweigend zu. Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.

МОРФОЛОГИЈА

Негација са: keineswegs, nirgendwo, nirgendwohin. niemand, niemals, weder... noch
Er wird uns niemals verlassen.
Sie ist weder faul noch dumm.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- Фразе и изрази, лексикололизоване спојеве ријечи, идиоми.
Најчешће деривације и полусложенице по врстама ријечи.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник (информативно).

РУСКИ ЈЕЗИК

II разред
САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченице са субјектом типа *мы с тобой* (*Мы с братом будем решать задачи*).

Реченице са атрибутом израженим придевима и присвојним заменицама у различитим падежима (*Я читаю интересную книгу: Он думает о красивой девушке; У моего хорошего друга есть брат*).

Реченице с предикатом типа: *должен, нужно, надо, необходимо* – инфинитив (*Я должен учиться; Мне нужно учиться*).

Реченице са прилошким одредбама за место израженим: а) генитивом и предлозима: *у, около, вокруг, возле*; б) акузативом с предлозима *под, за*; в) инструменталом с предлозима: *под, за, над, перед*. Реченице с прилошким одредбама за време израженим; а) генитивом-исказивање датума; б) акузативом с предлогом *в*; в) локативом с предлогом *в*.

Реченице с прилошким одредбама за узрок израженим инструменталом (*уз глаголе типа болеть*).

Директан и индиректан говор.

Именице

Промена именица женског рода на -ь. Промена средњег рода на -мя. Систематизација облика генитива множине свих типова именица

Заменице

Промена придевских заменица.

Придеви

Дужи и краћи облик придева. Атрибутивна и предикативна употреба придева.

Бројеви

Промена редних бројева.

Глаголи

Видски парови са различитим коренима: *брать – брать, говорить – сказать, класть – положить, ложиться – лечь, седеться – сесть*.

Перфекат глагола са осномом на сугласник. Императив (1 л. мн., 3 л. јед. и мн.). Глаголи кретања: *бегать – бежать, нести – носить*.

Прилози

Прилози за количину типа: *достаточно, немного, несколько*.

Предлози

Најчешће употребљавани предлози: *у, около, вокруг, возле, для* с генитивом; *к* са дативом; *за, под* с акузативом; *за, под, над, перед* с инструменталом.

Изговор, читање, писање

Током друге године учења ученици треба да:

– схвате систем обележавања мекоће у руском језику, као и да у потпуности савладају његову практичну примену;

– усвоје правилан изговор ненаглашених самогласника, посебно *е, я*;

– овладају правилним изговором речи са сугласничким групама у којима се поједини сугласници не изговарају (*здравствуй, солнце, сердце и сл.*);

– схвате функцију *ь, ь* испред *я, е, ё, о, и*;

У овом разреду систематизовати знања о руском гласовном систему, правилима читања и писања.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Употреба двојезичних речника.

III разред САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченица с предикатом израженим потенцијалом.

Реченице са атрибутом израженим: а) компаративом, б) суперлативом.

Реченице са прилошким одредбама за место израженим: а) генитивом с предлозима из-за, из-под; б) акузативом с предлозима через, сквозь; в) инструменталом с предлогом между.

Реченице с прилошким одредбама за време израженим: а) дативом с предлогом по (по вторниким, по почам чи сл.); б) дативом с предлогом к (к вечеру, к Первому мая и сл.); в) инструменталом с предлогом перед (перед уроком).

Реченице с прилошким одредбама за циљ израженим: а) дативом с предлогом к (уз глаголе типа готовиться к кому-чему); б) инструменталом с предлогом за (уз глаголе кретања, на пример: идти за хлебом); в) генитивом с предлогом для.

Реченице с прилошким одредбама за узрок израженим: а) генитивом с предлозима уз-за, от; дативом с предлогом по.

Реченице с прилошким одредбама израженим глаголским прилозима.

Именице

Генитив јединице на -у; локатив јединице на -у; номинатив множине на -а, -я. Промена именица на -ага, яга, -ини, -ини. Именице којима се означавају људи по националној, социјалној и територијалној припадности.

Замјенице

Употреба и значење неодређених и одричних замјеница (не с кем, не о чем).

Придјиви

Компаратив и суперлатив – грађење и употреба.

Бројеви

Промјена основних бројева.

Глаголи

Потенцијал. Глаголски прилози. Глаголи кретања.

Прилози

Поређење прилога.

Лексика

Синоними, хомоними, међујезички хомоними.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичких рјечника.

IV разред САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Партиципске конструкције. Зависно сложене реченице: исказне, односне, временске, памјерне, узрочне, циљне и условне. Претварање партиципских конструкција у сложене реченице и обратно. Развијање прилошких одредби у зависну реченицу; кондензовање зависних реченица у прилошке одредбе.

Именице

Систематизација промјене именица. Непромјенљиве именице. Сингуларија и плуралија таитум. Именице општег рода. Именице придјевског и партиципског порјекла. Деминутиви.

Замјенице

Систематизација замјеница.

Придјиви

Систематизација промјене и употребе придјива.

Бројеви

Употреба основних бројева – систематизација.

Глаголи

Систематизација раније обрађених глаголских облика. Партиципи. Глаголи кретања са префиксима. Систематизација усвојених глагола који се рекцијски разликују од еквивалентних глагола у матерњем језику ученика.

Прилози

Систематизација прилога за пријеме, мјесто, начин, количину. Парочиту пажњу посветити правилној употреби прилога за мјесто: там-туда, овдје-суда, где-куда и сл.

Приједлози

Класификација приједлога према употреби уз надеже. Указивање разлике у употреби руских приједлога у односу на приједлоге у матерњем језику.

Везници

Најефикаснији везници у сложеној реченици.

Лексика

Многозначност ријечи. Антоними, пароним, међујезички хомоними и пароними. Сложенице.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечници синонима, хомонима, антонима: фразеолошки рјечници.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

II разред

Садржаје из прве године интегрисати у нове облике и користити у различитим говорним ситуацијама већ усвојеном и новом лексиком.

Изрази:

Il faut + инфинитив

Il faut travailler.

On doit + инфинитив

On doit servir...

Како поставити питања:

а) par l'intonation seule:

Tu viens chez moi? Oui... Non...

б) est-ce que...

Est-ce que c'est fini?

qu'est-ce que-Quest-ce que vous faites?

в) par l'inversion

Vient-il ce soir? Descendez-vous dans notre hôtel?

- г) pronoms interrogatifs (qui-sujet et objet) à qui, de qui, à quoi, avec qui, pour qui...
 Qui est venu? Que fait-il?
 De quoi s'agit-il? A quoi pensez-vous? Pour qui est cette lettre?
- д) adjectifs interrogatifs
 Quelle est son adresse?
 Quel pays allez-vous visiter?
- ђ) adverbes interrogatifs
 Où va-t-il? D'où vient-il?
 Depuis quand attendez-vous ici?
 Comment est-il venu? (en voiture, par le train, à pied, à bicyclette,...)
 Pourquoi va-t-elle à Belgrade? Parce qu' elle veut voir la ville.
 Les questions indirectes:
 Dites-moi combien de garçons travaillent ici. Je vous demande pourquoi il part.

У оквиру ових структура обрађују се следећи граматички облици:

Groupe du nom

Слагање детерминаната са именицом у роду и броју, уз уочавање разлика у изгледу и препознавање наставка у тексту. Употреба одређеног или неодређеног члана у најтипичнијим случајевима и главна правила о употреби именица без члана. Преглед детерминаната (из прошле године) допуности: les déterminants possessifs; les déterminants indéfinis; chaque, autre, certain, quelques; tout (у различитим значењима као: tout le pays, tout pays indépendant, tous les pays). Могућности казивања посесивности (поред adjectifs possessifs) и помоћу à moi, à toi... итд.

Groupe de verbe

Passé composé-avec avoir et avec être – уз указивање на слагање са партиципом када се такви случајеви појаве у тексту.

Imparfait, Futur, Conditionnel présent. Употреба имперфекта за несвршену (трајну) радњу у прошлости и прошлог времена за свршену радњу – у говорном језику. Кондиционал само у фразама, као: je voudrais une tasse de thé. Elle aimerait une chambre. Pourriez-vous me donner votre passeport.

Говорни модели са примјерима:

Sujet + Verbe + Complément d'objet (direct, indirect): Je montre cette salle à mes clients. Je leur montre cette salle. Tu me montreras la piscine. Oui, je te la montrerai.

Sujet + Verbe + Adverbe: Il conduit attentivement.

Sujet + Verbe + Complément circonstanciel de lieu: en (au) aux-pour les pays, les continents, les régions (en Yougoslavie, au Monténégro, aux Etats-Unis, en Afrique, au Japon, en Egypte, en Provence... etc.)

Comparaison des adjectifs qualificatifs et des adverbes (plus (aussi) moins..) (meilleur, mieux); као: Elle est plus jeune que lui. Il parle français aussi bien que toi, mieux que son frère. Cette robe est plus élégante mais moins chère que celle-là. C'est mon meilleur ami.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

– Употреба двојезичних рјечника.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

а) везничке реченице:

Временске са quand (основна синтакса) dès que, avant que, pendant que.

Uzročne са parce quw, puisque.

Погодбене са si (Si je viens, si j'avais...)

б) објекатске реченице са que: најважнији глаголи који захтијевају индикатив, односно субјунктив.

- Слагање времена. Само у случајевима када је у објекатској реченици са que индикатив, а у главној неко прошло вријеме.
- в) зависно-упитне реченице: највежњији обрти.
- г) релативне реченице са qui, que – основна правила.
- Употреба инфинитива: Неколико најважнијих глагола који инфинитивну допуну везују: 1. без приједлога, 2. помоћу de, 3. помоћу à.
- Конструкција pour+инфинитив презента.
- Партицип презента и герундив у функцији зависне реченице.

Морфологија са синтаксом реченичних дијелова

- а) именичка група
- Именице.** Проширивање знања о грађењу женског рода и множине.
- Чланови.** Одређени, неодређени и партиципивно-основна правила употребе. Партиципно иде после израза за количину.
- Демонстративи као детерминанти.
- Посесиви као детерминанти.
- Бројеви.** Систем простих, редних бројева и разломачки бројеви.
- Придјеви.** Проширивање знања о грађењу женског рода и множине.
- Поређење придјева.** Придјеви са два облика у мушком роду.
- Приједлози.** Употребе à, de, en, par, dans.
- б) Глаголска група
- Личне замјенице.** Систематизација непостапљених и наглашених облика.
- Замјеница on.**
- Прилошке замјенице:** en, у (основна правила употребе).
- Глаголи.** Времена индикатива: футур, имперфект, плусквамперфект.
- Времена субјунктива: презент. Кондиционал презента.
- Партицип перфекта.
- Проминални глаголи (у горе наведеним облицима).
- Слагање партиципа перфекта – основна правила.
- Прилози.** Преглед прилошких група.

ФОНЕТИКА

Вјежбе из фонетике:

- Основне самогласничке опознанице:
 - образац lit(lu) loup
 - образци peur/père, le/les, mener/mène, je dis/j'ai dit
- Изговор полувокала.
- Везивање у групи детерминант+именица и у групи лична замјеница+глагол.
- Интонација прости и простопроширене потврдне и упитне реченице.

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред. Дијалектички знаци.

ЛЕКСИКА

Неколико најважнијих хомонимских серија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Употреба двојезичних рјечника.

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице.

Зависне реченице (субординација).

- а) Везничке реченице
- Погодбене са si (si j'avais eu)
- Финалне са pour que, afin que.

- б) Објекатске реченице су две: најважнији глаголи који захтијевају индикатив, односно субјектив.
- в) Релативне реченице са *dont, où* – основна правила. Употреба инфинитива. Конструкције *avant de + инфинитив, après + инфинитив*. Партицип презента у придјевској функцији.

Морфологија са синтаксом реченичних дијелова

а) Именичка група

Именице. Именице са два рода.

Одређени члан. Главни случајеви одсуства члана.

Демонстративи у функцији прономена. Појачање са *ce* и *là*.

Посесиви у функцији прономена.

Придјеви. Мјесто придјева уз именицу.

Прилози Употреба *à, de, en, par, dans* – шира синтакса.

б) Глаголска група

Глаголи. Времена индикатива: антериорни футур, прости перфект (у писаном језику). Времена субјунктива: перфект. Кондиционал перфекта. Инфинитив перфекта. Партицип презента и герундив.

Прономинални глаголи (у горе наведеним облицима). Пасив. Најважнији аспекатски глаголи.

Прилози. Прилошки изрази.

ФОНЕТИКА

Вјежбе из фонетике:

1. Основне самогласничке опозиције:
 - образац *vent/vont, vin*
 - образци *chien/chienne, bon/bonne, paysan/ paysanne*
2. Фонетске последице аспиративног.
3. Пазални вокали у везивању (*mon ami, un ami, en allant nasuprot ancien appartement*).
4. Мјесто акцента у француском.

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред.

ЛЕКСИКА

Неколико хомонимских серија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечници синонима, хомонима, фразеолошки рјечници.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Објашњење програма

Четворогодишњи период учења другог страног језика омогућава стицање солидног познавања тог страног језика до нивоа тзв. основног рјечника од око 1400 рјечи и израза и најфреквентнијих рјечничких структура што обезбјеђује несметано споразумјевање у говорном и писаном виду, на рецептивном и продуктивном нивоу.

Учећи страни језик до нивоа основне комуникације, ученици стичу са знања о свакодневном животу, друштвеним односима и цивилизацији још једне стране земље и тиме проширују своје опште образовање и богате изражајне и интелектуалне способности.

У задацима наставе другог страног језика формулисани су образовни захтјеви, захтјеви по појединим умјетњима и васпитни задаци. Према задацима формулисаним у овом програму, стичу се и развијају сљедећа умјетња: слушање, говор, читање и писање и то по наведеном редоследу.

Тематика која је предвиђена по разредима заснива се на задацима наставе и треба да допринесе њиховој реализацији. Теме су дате оквирно, имајући у виду да свака тематска цјелина захтјева и одређену лексику и не треба их идентификовати са одређеним наставним текстом у уџбенику. Оне се могу обрадити и у дијалогу, пјесми или на неки други начин.

Језичка грађа је дата у категоријама синтаксе и морфологије по принципима дескриптивне граматике. Морфолошки облици су подређени синтаксичким односима. За поједине граматичке партије наведени су и примјери реченица које ближе одређују како се поједине категорије реализују. Језички програм је кумулативан, што значи да се грађа надовезује на знања која су стечена у ранијим разредима. Неки дијелови програма обрађују се концентрично, тј. у једној години се уводе у ужем обиму, а касније се та грађа проширује.

Комуникативне функције наведене су на крају заједничког дијела програма и дате су цјеловито за укупан период учења другог страног језика. У оквиру појединих функција постоје многе функционалне јединице (на примјер, поздрав, формални и неформални начин ословљавања итд.). Важно је да ученик активно савлада најважније садржаје. Комуникативне функције треба обрађивати од I до IV разреда, обогативати и пијансирати.

Начин остваривања програма

Настава другог страног језика има одлике почетне наставе с тим што је, обзиром на узраст и искуства ученика стечена током учења првог страног језика, интензивнија и ефикаснија.

У почетку је потребно одвојити орални од писаног начина рада ради ефикаснијег усвајања изговора и карактеристичне интонације. Орална настава треба да траје до двије недјеље. У почетној фази, директна метода, уз коришћење аудио-визуелних средстава, омогућује стварање говорних навика страног језика и умањује тешкоће које настају као последица интерференције говорних навика и система матерњег језика и првог страног језика.

Избором садржаја и текстова ученик треба да се оспособи да говори о себи и својој средини и да стиче знања о земљи/земљама чији језик учи и култури тих народа. За обраду појединих тема и као повод за разговор, поред текста у уџбенику, могу да послуже и други извори информација као и звучни снимци одабраних наставних материјала.

Да би се подстакло активно учење ученике у настави неопходно је да:

– воде разговоре о страниј и нашој земљи, користећи знања стечена у другим наставним предметима (историји, географији, књижевности, умјетности, првом страном језику итд.);

– учествују у дискусији и то изношењем и одбраном властитих ставова и интерпретацијом туђих ставова;

– учествују у импровизацији и актуализацији ситуационих и тематских дијалога;

– резимирају садржаје текста или поруке и повезују мање тематске дјелове у логичну цјелину;

– слушају саопштена унутства и захтјеве које поставља наставник;

– слушају „изворног говорника“, текст, као и информације, преко медија (радио, ТВ итд.);

– читају с разумјевањем, једноставније изворне текстове (новинског чланка, упутства, књижевни текст и сл.) који језички и тематски одговарају узрасту и знању ученика; читају упутства и објашњења у приручницима, енциклопедијама, једнојезичним реченицама итд.

Писмено изражавање треба развијати преко одговора на питања, писања теза, резимеа, пре причавања, писања писама и састава, попуњавања формулара итд.

Будући да је граматика неопходна у настави другог страног језика треба је тумачити у мјери која је неопходна за схватање законитости језика и за систематизацију знања ученика. Треба припремити различите типове манипулативних и комуникативних вјежби (супституција, допуњавање, варирање, сажамање, одговори на питања, престилизованја према датом захтјеву, писање дијалога и сл.).

По правилу, већи дио расположивог времена треба посветити увјежбавању језичких садржаја и активном раду ученика на часу.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

ЦИЉ

Превођење реченица и лакших оригиналних текстова са латинског језика на српски (и обратно), боље разумијевање граматичких и других модела у српском и страном језику те снажање у интервационалном рјечнику наука и умјетности.

ЗАДАЦИ

Ученици треба да:

- стекну основна граматичка и лексичка знања;
- утврде и прошире граматичка и лексичка знања српског и страног језика;
- усвоје исрећен фонд ријечи (350) и израза, поријеклом из класичних језика који се користе у терминологији наука и умјетности;
- упознају географске и историјске оквире у којима се развила римска цивилизација, да уоче њену посредничку улогу између грчке и европске цивилизације и значај антике за развој наше културе на примјерима текстова, оригиналних или преведених;
- стекну основна знања о римској религији, митологији, институцијама, обичајима свакодневног живота и другим областима римске односно античке културе.

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Глаголи

Значење и употреба начина. Коњуктив у независним реченицама. Коњуктив у независним реченицама. Коњуктив свих времена у активу и пасиву глагола I-IV коњугације и глагола III коњугације на *io*. Коњуктив свих времена глагола *esse*. (6)

Сложенице глагола *esse* (2)

Депонентни и семидепонентни глаголи. Императив презенте пасива. (3)

Глаголска имена: партиципи и герундив; герунд и инфинитиви. (4)

Перифрастична коњугација активна и пасивна. (4)

Verba anomala: *ire, ferre, velle* и сложенице. (6)

Verba defectiva. *Verba impersonalia*. (3)

Синтакса глаголских имена (конструкције)

Аблатив апсолутни са и без партиципа. (3)

Акузатив с инфинитивом (као објекат и као субјекат). (6)

Номинатив с инфинитивом. (3)

Синтакса реченица

Независна реченица. Независно-ујитна реченица. (1)

Сложена реченица и однос реченица у њој. Начин у зависним реченицама.

Consecutio temporum. Зависно-ујитне реченице. (4)

Финалне реченице (2)

Реченице последице *verba postulandi, impediendi, timendi*. (2)

Темпоралне реченице. (2)

Каузалне реченице. (3)

Концесивне реченице. (2)

Консекутивне реченице. (3)

Реченице са *quoniam*. (2)

Компаративне реченице. (2)

Кондиционалне реченице. (3)

Релативне реченице. (2)

Писмени задаци: у првом полугодншту предвиђен је један контролни (тест) и један писмени задатак, у другом полугодншту два писмена задатка (превод реченица са латинског на српски језик и обратно или превод јакшег континуираног текста са латинског језика уз помоћ рјечника). (6)

Лектира: мотиви и римске легенде у избору.

НАЧИН ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Настава латинског језика у гимназији сва три смјера има одлике почетне наставе; али с обзиром на узраст и некуство ученика стечено у претходном школовању она је интензивнија и ефикаснија. Језички програми се остварују поступним напредовањем од сасвим једноставних појмова ка сложености грађи. За обраду појединих тема, поред уџбеника, треба да послужи и други извори информација: звучни и видео снимци одабраних наставних материјала, радио и телевизијске емисије, филм, дијалогитив и сл.

С обзиром на то да ученици први пут уче латински језик, повезивање са претходним знањима успоставити провјером знања ученика о античком Риму и антици уопште и утврдити хронолошке и географске оквире римске државе; истаћи да римска култура чини беоцуг између грчке и потоње европске цивилизације. На уводним часовима треба објаснити да:

- латински језик припада скупу италијанских индоевропских говора, а да са грчким језиком припада тзв. центру групи индоевропских језика;

- као и сама римска књижевност и латински књижевни језик се развио под утицајем грчког књижевног језика и грчке књижевности, што је битно утицало на подвојеност између књижевног језика и народног говора; ова подвојеност се одржала до краја антике;

- за разлику од књижевног, изолованог језика, народни говор, вулгарни латински, развијао се и мијењао спонтано, са посебним фонетским промјерама, изговором, морфологијом и синтаксом, а од њега су потекли романски језици;

- упоредо са књижевним језиком конституирао је и колоквијални говор у свакодневном саобраћању образовних људи као и административни латински, а од 4. вијека и црквено-латински тј. књижевни језик са многим елементима народног говора;

- политичком експанзијом Рима ширило се упоредо и говорно подручје латинског језика те се појављује и провинцијални латинијет;

- латински језик је остао као језик цркве, школе, књижевности и дипломатије током средњег вијека и да је након појаве књижевности на националним језицима остао присутан у европској култури као језик цркве, филозофије и науке све до 19. вијека, а да данас, са грчким језиком, чини окосницу научне терминологије.

При обради латинског писма указати на пријеме кака Латинци и Италици посредством Етрураца, примају од грчких досељеника грчки алфабет западног типа, и упоредити са настанком хироглифног писма. Истаћи да се током антике користи само канигала и као књижно, епиграфско и дипломатско писмо.

Обрађујући изговор у латинском језику објаснити ученицима правила и класичног, реконструисаног, изговора и традиционалног, који је настао под утицајем националних изговора у средњем вијеку. Ченици су обавезни да примјењују оба изговора.

При обради акцента указати на то да је природа акцента у латинском језику динамичка (експираторна) и да се по томе разликује од акцента у српском језику, чија је природа тонска (мелодијска), и на улогу пенултима при наглашавању вишесложних ријечи.

Поред неопходног повезивања латинског језика са српским, кад код је то могуће, треба користити знања ученика страних језика и указивати на идеггичне, сличне и различите језичке појаве.

Именска промјена

Треба указивати на:

- категорије именске промјене,
- постојање природног и граматичког рода (паута, судија),
- постојање већег броја падежа у индоевропском говору,
- синкретизам падежа.

Од почетка наставе треба insistирати на:

- правилном навођењу ријечи;
- упоредној промјени именица и придјева и објаснити слагање придјева као атрибута с именицом и на слагање придјева као именског дјела предиката са субјектом;

- ~~правило средњег рода према којем су номинатив, акузатив и вокатив средњег рода исти у једнини и множини, а да у множини имају наставак -a, истаћи да то важи за све именице и придјеве без обзира на деklinацију (domus - domae, pulchrum - pulchra, pomum - pomina, maris - maria, utile - utilia, cornu - cornua) и упоредити са истом појавом у српском језику.~~

При обради именица и придјева II о-н III деklinације на -e указати на појаву непостојаног -e- и упоредити са непостојаним -a- у српском језику.

Именице III деklinације подијелити према завршном гласу основе на консонантске и вокалске основе, а затим их груписати према типичним завршцима у номинативу и по родовима. Промјена придјева III деklinације повезати са промјеном именица средњег рода I-основа на -e, -al, -ar.

Изузетке у роду и облицима обрађивати информативно, према потреби, на примјерима у тексту. Ученике треба упућивати и на то да у таквим случајевима користе рјечник. Ученици су обавезни да науче неке од изузетака у промјени и роду (npr. dea, ae f; filia, ae f; Iuppiter, Iovis m; domus, -us f; итд.).

Суплетивну компарацију, као појаву заједничку индоевропским језицима, упоређивати са сличним облицима у српском и страном језику који ученици уче.

При обради личних замјеница истаћи појаву суплетивности у промјени замјенице за I. лице јединице као заједничку особину индоевропских језика и дати одговарајуће примјере у српском и страном језику; треба указати и:

- на недостатак посебне личне и присвојне замјенице трећег лица јединице и множине и дати сличне примјере у српском и страном језику;

- на тројаку употребу показне замјенице is, ea, и

- на посебну употребу, различиту од употребе у српском језику, личне и присвојне повратне замјенице;

- на карактеристичне наставке за сва три рода у генитиву и дативу јединице (-ius, -i) показних замјеница, који се протежу и на остале замјенице и замјеничке придјеве; неодређене и остале врсте замјеница обрађују се према потреби на примјерима у тексту;

- на живи (мушки и женски) и неживи (средњи) род приликом обраде упитника и неодређених замјеница, као на особину наслеђену из индоевропског говора;

- на смјену o-i - основе у промјени односних упитних и неодређених замјеница, као и на употребу именичких и придјевских облика замјеница;

- на посесивно значење генитива односних и упитних замјеница;

- на суплетивне облике дефективних замјеница nemo, nihil, на примјерима у тексту.

При обради бројева главне и редне обрадити до броја хиљаду. Истаћи да број не утиче на падеж именица која се набраја, али и то да је обавезан партитивни генитив уз milia.

Глаголска промјена

Треба указати на:

– основне морфолошке категорије глаголске промјене (глаголска основа, временска основа, тематски вокал, формант, суфикс, лични наставци) инсистирајући на грађењу облика, а не на механичком памћењу;

– атематску и тематску промјену глаголи III коњугације на –*io*, који имају особине и атематске и тематске промјене;

– значење облика презентске основе (*infinitum*) и значење облика перфектске основе (*perfectum*), истичући улогу глаголског вида при преводјењу;

– употребу релативних времена плусквамперфекта, футура II;

– разлику у грађењу пасива између простих и сложених времена у коњугацији и инсистирати на надежу вршиоца радње (приједлог *a* с аблативом или *dativus auctoris* за бића, инструментални аблатив за ствари);

– различитост значења коњунктивна у независној и зависној реченици и истаћи да у зависној реченици коњунктив може стајати апсолутно или се управљати према правилу о слагању времена: обрадити јусивни, адхортативни, прохибитивни, оптативни, потенцијални и концесивно коњунктив;

– активне облике депонентних глагола и на преводјење партиципа перфекта ових и семидепонентних глагола активним глаголским прилогом;

– основе од којих се изводе сва четири партиципа: на све начине преводјења партиципа у функцији атрибута, затим као *participia coniuncta*, истичући фициално значење партиципа футура актива и специфично значење герундија, као увод за перифрастичне коњугације;

– чињенице да описно значење перифрастичних коњугација потиче од партиципа, а да помоћни глагол одређује лице, врјеме итд; указати на *dativus auctoris* уз пасивну перифрастичну коњугацију;

– атематске и суфлетивне облике *verba anomala*; на сложеницама глагола *esse*, *ire*, *ferre*, објаснити како *preverb* утиче на значење глагола;

– значење резултативног перфекта глагола *odisse*, *memnisse*;

– разлику између основног и безличног значења код неправих безличних глагола.

Непромјенљиве врсте ријечи

При обради приједлога на примјерима у тексту треба истаћи њихову функцију; навести да у латинском језику приједлози захтјевају акузатив или аблатив (*causa* и *gratia genitiv*), да неки иду и са акузативом и са аблативом, и упоредити их са приједлозима у српском језику.

При обради прилога треба их подјелити према функцији, а уз прилоге за начин објаснити њихову творбу и компарацију.

Синтакса глаголских имена (конструкције)

При обради конструкције аблатива апсолутног указати на то да је она „слободна“, да не зависи ни од једне ријечи у реченици те да се може однојити зарезом. Нагласити да субјекат конструкције не може бити и субјекат главне реченице. Подвући значење партиципа презента актива и партиципа перфекта пасива у конструкцији и глаголски вид који означавају. Објаснити аблатив апсолутни без партиципа и навести најчешће именнице и придјеве у функцији именског дјела предиката. Дати све могућности преводјења конструкције, укључујући предложне изразе.

Конструкцију акузатива с инфинитивом, односно са сличним конструкцијама у страном језику. Нагласити особеност конструкције уз глаголе *sinere*, *vetare*, *pati*, *iubere*, и како се преводи; да уз ове глаголе и уз *verba dicendi*, *sentendi*, *affectuum*, *voluntatis* стоји у функцији проширеног објекта насупрот конструкцији акузатива с инфинитивом, послеје безличних глагола и безличних изрази гдје стоји у функцији субјекта. Дати све могућности преводјења конструкције.

При обради конструкције номинатива с инфинитивом нагласити да је, за разлику од конструкције акузатив с инфинитивом, то лична конструкција и да се њен субјекат може изоставити јер је присутан у лицу *verbum regens*-а, а да се на српском *verbum regens* преводи безлично.

Синтакса надежа

Синтаксу надежа треба обрађивати на примјерима у тексту, полазећи увијек од основног значења надежа, нпр. аблатив – одвајање, генитив – припадање, акузатив – циљ уз глаголе кретања, а онда указати и на остале функције које из тога проистичу. Кад год је то могуће, упоређивати са примјерима у српском језику.

Синтакса зависно-сложених реченица

Обрађујући све врсте зависно-сложених реченица, кад год је то могуће треба полазити од примјера у српском језику. Треба истаћи да у латинском у зависној реченици може стајати индикатив или коњунктив, зависно од везника или од тога да ли је збивање у њој реално или замислено; да коњунктив у зависној реченици може бити примјењен у складу са правилом о слагању времена (*consecutio temporum*) или апсолутно (последичне реченице).

Културна историја

Дио часа (5-10 минута) треба предвидјети за обраду садржаја историје културе, тако да ученици могу стећи минимум знања о античкој цивилизацији, која је нарочито значајна за разумјевање европске културе у цјелини. У првом разреду теме обухватају слиједече области: градски живот и уређење града; породица и обичаји (рођење, вјенчање, сахрана); образовање; античка књига, библиотеке; институције; војска; у другом разреду: карактеристике римске религије; утицај Грка и Етрураца на римску религију; обједи, свештеници; гатање, проривање; магија. Наставник може да обради детаљније неке садржаје, зависно од предходних знања и интересовања ученика, а може их повезати и са садржајима сродних предмета (књижевност итд.). У таквим случајевима наставник може теми посветити већи дио часа или цио час.

Поред усмених вјежбања којима треба постићи потребни степен правилне артикулације и дикције, препоручује се и разне писмене вјежбе: диктати познатог и непознатог текста (зависно од разреда); вјежбе трансформације и допуњавања; проширивање и сажимање реченице; рад са рјечником и другим изворима информација мора се стално увјежбавати на часу и у виду домаћих задатака.

Ученици треба да вјежбају учење напамет током сваке школске године по тридесетак латинских изрека или израза, евентуално одломак из прозног текста или pjesме или неколико ениграма.

Посебан вид писмених вјежби чине домаћи задаци, школски контролни (20-30 минута) и школски писмени (45 минута) задаци.

Садржај домаћих писмених задатака треба да буде у почетку правилно навођење ријечи из рјечника, промјена именских и глаголских облика и превођење неких лакших реченица, постепено све тежих, са латинског и на латински, и најзад прилагођених текстова са латинског уз помоћ рјечника.

Школски контролни и писмени задаци треба да рекапитулирају пређено градиво: ученицима зато треба најавити које ће градиво обухватити писмени или контролни задатак, који може бити и у облику теста. Контролни задаци у облику теста представљају обнављање граматичког градива и могу служити као припрема за писмени задатак.

Писмени задаци у I и II разреду садрже реченице које ученици преводу у оба смјера, а тек последњи задатак у II разреду може бити прилагођен континуирани текст уз помоћ рјечника.

Наставник треба да редовно упућује ученике у то која су дјела античке књижевности преведена на српски језик.

СОЦИОЛОГИЈА (сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе социологије је да ученици науче основне појмове социологије, упознају основне садржаје социолошких теорија и методе науке социологије.

Задаци наставе социологије су да ученици:

– схвате значај рада и подјеле рада као економске категорије, основе настанка и развоја човјека и друштва и да уоче односе природе и човјека у технолошком друштву савремене еколошке проблеме;

– упознају структуру и организацију друштва, стекну представу о основама функционисања друштвених система, схвате улогу и својства друштвених група и заједница, друштвено раслојавање и принципе популационе политике;

– схвате значај културе и цивилизације, те упознају врсте културних значења и перспективе развоја савременог друштва.

ОПШТИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(2 часа седмично, 64 часа годишње)

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(3 часа седмично, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ПРЕДМЕТ СОЦИОЛОГИЈЕ (5) (6)*

1. Одређивање предмета социологије
2. Социологија и друге друштвене науке
3. Метод социологије
4. Развој социологије као научне дисциплине
5. Социолошке теорије

II ПРИРОДА, ЧОВЈЕК И ДРУШТВО (11) (20)*

1. Научно и ненаучно тумачење природе, човјека и друштва
2. Рад и подјела рада као основа стварања и развоја човјека и друштва
3. Друштвена производња
4. Робни облик друштвене производње
5. Природа и друштвена средина
6. Друштво и становништво
7. Природа и човјек у технолошком друштву
8. Еколошки проблеми

III СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА (14) (22)*

1. Елементи друштвене структуре
2. Друштвене групе и врсте група
 - појам друштвене групе
 - критериј или основ формирања група
 - групе с обзиром на основ формирања
3. Група интеракција и типови руковођења
 - Мале групе: дијаде, тријаде и групе са више чланова
 - Социјални агрегати (гомиле, масе, публице)
4. Глобалне друштвене групе – друштва:
 - Хорда
 - Род и племе
 - Народ и нација
5. Парцијалне друштвене групе:
 - Породица и друге парцијалне друштвене групе
6. Друштвено раслојавање (класе и слојеви)
7. Друштвене институције и организације
8. Политичке партије и покрети
9. Држава (правна и тоталитарна), право и политика
10. Друштвена свијест и њени облици

IV КУЛТУРА И ДРУШТВО (20) (34)*

1. Појам културе и цивилизације
2. Врсте културних значења
3. Религија
4. Обичај и морал
5. Филозофија и наука
6. Умјетност (врста умјетничког стваралаштва)
7. Масовна култура и поткултура
8. Култура и личност
9. Национална и интернационална култура
10. Идеологије и њихова класификација
 - Утицај идеологије на развој друштва (прогресивно и ретроградно)
 - Лијеве и десне идеологије

V ПРОМЈЕНЕ И РАЗВОЈ ДРУШТВА (14) (14)*

1. Врсте друштвених промјена
2. Друштвена покретљивост
3. Друштвени развој и његови чиниоци
4. Три свијета, трећи свијет
5. Информатичко друштво
6. Савремена футурологија: могућност предвиђања друштвеног развоја
7. Промјене и развој друштва према различитим социолошким теоријама
8. Развојне перспективе савременог друштва

УЧУЋСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

За реализацију ових садржаја и остваривање постављених задатака битно је да ученици усвоје основне појмове социологије и да формирају критички однос према свијету, разумјевају противрјечности које настају у развоју друштва као и да одреде своје мјесто и активан став. У обради свих садржаја могуће је примјенити више метода: предавање, разговор, дискусија, рад са штампаним текстом, методу писаних радова, методу илустрације, рјешавање проблема-задатака, неке облике практичне илустрације и оцсервације модела итд.

Прва тема „Предмет социологије“ има за циљ да ученике заинтересује за социологију као област са којом се ученици први пут суочећу, да их уведе у основно одређење социологије као једне од друштвених наука те да преко социолошких теорија ученицима представе једну нову димензију посматрања људског друштва: систематску и научну.

Однос природе, човјека и друштва се најлакше и најефикасније може проматрати анализом рада као човјеконе активности. Задатак да ученици своје стереотипе о раду као принуди, наметнутој нужди и самоодрицању промјере ка схватању рада као свеукупне човјеконе активности и воље, као историјској нужди на коју човјек својом вољом и активношћу може утицати. Ученици треба да схвате да је рад суштина остваривања човјеконе слободе. Прорађујући наставне јединице у овој теми уче се основни појмови политичке економије: роба, новац, производња, расподела, размјена, потрошња итд. да би ученици дошли до дјеловања закона приједности те односа човјека и природе у технолошком друштву као и питање екологије.

Трећа тема којом се ученици уводе у анализу структуре људског друштва пружа неисцрпне могућности примјене наставних метода. Елементе структуре људског друштва професор не смије ученицима презентирати као датост као скуп чињеница које треба репродуковати већ мора ученицима отворити ту област са нагласком шта се дешавало, и како се дешавало.

Након завршетка наставних јединица у овој теми ученици треба да осјете да су спремни посматрати људско друштво у новом свијетлу, да уочавају групе, различите структуре држава, раслојавање итд.

Рад на теми „Култура и друштво“ је својеврстан вид друштвене наградње те тако и треба да се обради. У овим наставним јединицама ученици треба да раде што више самостално, да користе своја знања из претходних тема, а посебно из сазнања о структури људског друштва. У овој теми ученици треба да раде што више сами, да рефератима, радом са уџбеником и дискусијама уз професорову помоћ што више дају одговоре на питања шта и зашто су се ствари дешавале и дешавају, зашто је то важно знати. На крају теме су наставне јединице о односу културе, науке и идеологије које је могуће актуелизирати и повезати са савременим збивањима код нас и у свијету.

Рад на задњој теми „Промијене и развој друштва“ је посебан изазов за професора јер не допушта репродуктивност и тражи збиљску актуелизацију. Практично се ради о анализи савременог свијета која није могућа без професорове актуелности и креативности.

Пожељно је да се теме прорађују на начин близак семинарском раду на факултету што је добра припрема ученика за студиј и самостални рад.

У свим наставним јединицама, посебно у оним у којима се директно третирају питања националне припадности, националног идентитета и сл., потребно је да ученици осјете понос за своју националну припадност, али без мржње и непотребног вредновања других нација.

ПСИХОЛОГИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе психологије је да омогући ученицима стварање основних са- знања о психичком животу човјека, његовој биолошкој и друштвеној условљености; допринесе формирању научног погледа на свијет, те да допринесе примјени стечених знања, развијању умијења, навика и складном развоју лич- ности.

Задаци наставе психологије су да ученици:

- стичу знања о основним врстама психичких процеса, особина и стања и увид у општа питања развоја структуре и динамике личности;
- стекну што потпунији увид у поједине животне ситуације карактерис- тичне адолесцентском узрасту и зрелом добу;
- упознају психолошки аспект међуљудских односа у карактеристичним групама;
- упознају могућности и ограничења психологије у тумачењу психичког живота људи за разлику од ненаучних приступа;
- развијају стваралачке способности, интересовања за самообразовање и професионални развој;
- формирају научни поглед за тумачење поремећаја у понашању људи.

II разред

(2 часа седмично, 72 часа годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I УВОДНИ ДИО: ПРЕДМЕТ, ГРАНЕ И МЕТОДЕ ПСИХОЛОГИЈЕ (12 + 6)

- Појам, предмет и циљеви психологије
 - Развој психологије и главне струје (психоанализа, бихејвиоризам, „ху- мана” психологија)
 - Гране психологије: општа психологија, развојна психологија, социјална психологија, педагошка психологија, клиничка психологија, психологија лич- ности, психологија рада, ментална хигијена, психометрија
 - Однос психологије и других друштвених наука: филозофија, социологија, педагогија
 - Ненаучна и научна психологија; ненаучни приступи тумачења личности: астрологија, графологија, хиромантија, френологија и физиогномија, анимизам и магија; филозофијско спекулативни приступи тумачења личности; литерарни приступи тумачења личности
 - Методе, технике и инструменти у психологији
 - Различите класификације метода; опште научне карактеристике метода; специфичности мјерења у психологији; експериментално и систематско-експе- риментално истраживање
 - Технике истраживања у психологији
 - Инструменти у психологији: тестови, скале, интервју, анкета, упитник, социометријски тест, семантички диференцијал; метријске карактеристике ин- струмената
 - Поступци тумачења личности: идиографски (клинички), помететски (статистички)
 - Основни параметри тумачења личности и појава у психологији: просјек, стандардна девијација, психолошки профил, корелација
- ПРАКТИЧАН РАД НА ЧАСУ: вјежба 2 часа

II ОРГАНСКЕ ОСНОВЕ ПСИХИЧКОГ ЖИВОТА (4 + 1)

- Перви систем
 - Чула и централни нервни систем (ЦНС)
 - Локализација психичких функција (улога десне и лијеве хемисфере коре великог мозга)
 - Значај жлијезда са унутрашњим лучењем за психички живот и понашање човјека (хипофиза, надбубрежна жлијезда, полне жлијезде)
 - Развој психичког живота човјека: схватање о чиниоцима психичког развоја (нативизам, емпиризам, теорија конвергенције); филогенеза и онтогенеза
- ПРАКТИЧАН РАД НА ЧАСУ:** вјежба 1 час

III ОСНОВНЕ ПСИХИЧКЕ ПОЈАВЕ – ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ, ОСОБИНЕ И СТАЊА (18 + 8)

- Осјећаји и опажаји – појам; улога дражи; улога чулног органа, нервних путева, мозданих центара у настанку опажаја и осјећаја; праг дражи; социјална перцепција; грешке у опажању;
- Пажња: чиниоци и особине пажње;
- Учење и памћење: појам и врсте учења – рано учење, експозиционо учење, утискивање, хаbitуација, сензитизација, условљавање, униђање; трансфер учења: појам, врсте, значај; памћење: краткотрајно и дуготрајно, репродукција и препознавање;
- Заборављање: појам и чиниоци заборављања;
- Мишљење: појам и врсте (имагинарно и реалистичко; конвергентно и дивергентно);
- способности: појам; дилеме; врсте; интелектуалне способности: структура и мјерење способности; стваралачке способности; индивидуалне разлике;
- Емоције: појам и врсте емоција; емоције и органске промјене;
- Мотивација: појам и врсте мотива; задовољавање и осујећење мотива; конфликти и фрустрације; прилагођено и неприлагођено реаговати; одбранбени механизми личности; последице неријешених конфликтних ситуација и фрустрација (неуросе и психозе);

ПРАКТИЧАН РАД УЧЕНИКА: вјежба 1 час

IV ОДАБРАНА ПОГЛАВЉА У ПСИХОЛОГИЈИ (14 + 10)

- Најирисутнија савремена тумачења личности: појам и одређење личности; теорије личности: Фројдова, Кателова, Олпортова, Фромова – структура, динамика и развој личности;
- Личност и друштво: ставови и предрасуде; формирање и мијењање ставова и предрасуда; испитивање ставова и предрасуда;
- Психичке особине и начини откривања одвратне дјеце;
- Појам и узроци малолетничке делинквенције;
- Поремећаји понашања: алкохолизам, наркоманија; узроци, симптоми, ресоцијализација; психолошка превентива; психолошко саветовање; психотерапија;
- Ментално недовољно развијено дијете

ПРАКТИЧАН РАД УЧЕНИКА: вјежба 2 часа.

УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Овај програм је састављен тако да задовољи потребе ученика друштвено-језичког смјера, јер обухвата подручја психологије о којима ученици први пут систематски стичу знања, која ће током свог даљег образовања проширивати самосталним читањем психолошке литературе или студирањем. Поред тога, програмом је предвиђено обрађивање оних психолошких питања која ће допринијети да ученици схвате домете и ограничења психологије као науке и њеног тумачења психичког живота човјека, како у оквиру појединих психолошких праваца, тако и у односу на најирисутнија ненаучна тумачења човјека. Ученици треба да јасно разграниче психолошко тумачење личности од литерарних или филозофско-спекулативних приступа.

Програм је конципиран тако да омогући ученицима корелацију знања са другим наукама, посебно социологијом, али и да обезбиједи довољно добре основе за наставак образовања и самообразовања. Ради доступности програм је подијељен у четири тематска блока. Након обрађених садржаја по блоковима предвиђен је најмање један час вјежби за ученике на часовима, о појединим проблемима. Наставник је обавезан да за вјежбу изабере подручје (по властитом избору), да припреми самосталан рад ученика, те на тај начин допринесе проширивању и продубљивању знања. Вјежба треба да буде конкретизирана, те да обезбиједи самосталан рад сваког ученика на часу.

У уводном дијелу програма обрађују се садржаји који се односе на психологију као науку (предмет, гране и методе психологије), однос психолошког сазнања и других приступа тумачењу и објашњавању личности, те основне параметре којим се тумачи личност (просјек, стандардна девијација, психолошки профил, корелација), а који доприносе да ученици лакше и брже схвате и разумију појаве и процесе који ће се касније обрадити.

У другом дијелу програма обрађују се органске основе психичког живота, како би ученици били упознати са функцијом нервног система и његовим утицајем на психички живот човјека. Ученици треба да схвате повезаност нервног система и појединих органа човјека, јер се функције појединих органа регулишу дјеловањем нервног система. Поред тога, нервни систем обезбеђује одржавање веза између организма и спољашњег свијета, као и то да нервни систем примљене утиске задржава и сређује.

Основне психичке појаве су средишњи дјел програма. У свакој тематској цјелини су истакнути кључни појмови, те је неопходно да ученици разумију њихов садржај, међусобну повезаност, теоријски и практични смисао. Веома је важно да ученици схвате функционалну повезаност између основних психичких појава, као, на примјер, опажања и учења; знања и мишљења; сазнања и емоција итд. Ови садржаји усмјеравају ученике на суочавање са психолошким тумачењем стварности која их окружује и са којом се суочавају.

У поглављу Одабрана поглавља у психологији садржани су дијелови градива из појединих психолошких дисциплина, а који су неопходни за потпуније схватање понашања људи у социјалној ситуацији. Обрада тема из овог дијела треба да допринесе повећању општих сазнања о природи човјека и његовом понашању, али и повећању знања о отвореним проблемима психолошке науке, те формирању адекватних погледа на поједине појаве (ретардација, криминалитет, болести овисности и сл.).

При обради ових тема пожељно је комбиновање излагања наставника, излагање ученика и анализирање примјера из друштвеног живота. Неопходно је да се у раду користе сви главни појмови из пређених поглавља, како би се на тај начин обезбиједило њихово адекватно кориштење и повећање укупног језичког богатства ученика.

ЛОГИКА И ФИЛОЗОФИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци наставе логике су:

- да ученици упознају облике и принципе истинитог мишљења, што, пре свега, води њиховом оспособљавању за јасно, критично и апстрактно мишљење;
- да преко одјељка методологије упознају основне процесе сазнања у њиховој цјеловитости и практичној примјени у науци;
- да им пружи помоћ у схватању наставне материје других предмета, јер свака наука представља систем логично повезаних мисли, те је разумјевање њихове логике услове за разумјевање њихове суштине.

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

ЛОГИКА

III разред

(2 часа седмично, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПРВИ ДИО

ОСНОВИ ЛОГИКЕ

I. Предмет логика (2)

1. Постапак и развој логике
2. Однос логике, филозофије и науке
3. Значај логике
- подјела логике

II. Проблеми сазнања (4)

1. Критеријуми, извори и могућности сазнања
2. Однос мишљења и језика
3. Врсте сазнања: свједочанство, очигледност, мњење, пјеровање
4. Критичко-рационално прихватање истине
5. Однос истинитог и ваљаног мишљења
6. Различито схватање истине

III. Појам (6)

1. Шта је појам
- појам и термин
- образовање и развој појма
- денотације и конотација
- обим и садржај појма
2. Врсте појмова
3. Односи међу појмовима

IV. Дефиниција и класификација (6)

1. Појам дефиниције
2. Врсте дефиниције
3. Правила дефинисања
4. Диоба и класификација
- смисао класификације

V. Суд (6)

1. Шта је суд
- реченица, исказ, став и суд
- суд и суђење, тврђење и порицање
2. Врсте судова по квалитету, квантитету, модалитету, структури и сазнајној вриједности.
3. Везници сложених судова
- импликација, коњукација, дисјункција, еквиваленција
4. Анализа судова помоћу таблица

VI. Закључивање (10)

1. Шта је закључивање
 - премисе и закључак
 - испралан и истинит закључак
2. Врсте закључивања: индукције, дедукције, закључивање по аналогји
3. Индуктивно закључивање
 - индукција и вјероватноћа
 - индукција простим набрајањем и индукција елиминацијом
 - услови прихватљивости индуктивног закључка
4. Дедуктивно закључивање
 - опште карактеристике дедукције
 - врсте дедуктивног закључивања
 - силогизам; – врсте и правила
5. Доказивање и оповргавање
6. Логичке грешке

ДРУГИ ДИО:

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

I. Језик научних теорија (6)

1. Функција језика
2. Анализа значења
3. Услови успјешне комуникације

II. Теоријска припрема истраживања (4)

1. Теорија и искуство
2. Утврђивање проблема
3. Одређивање појмовног оквира истраживања
4. Претходне претпоставке истраживања

III. Утврђивање научних чињеница (10)

1. Научно посматрање
2. Експеримент
3. Мјерење
4. Статистичка обрада података
5. Испитивање поузданости и исправности података

IV. Научно објашњавање (10)

1. Појам научног објашњавања
2. Постављање и провјеравање хипотезе
3. Појам научног закона
4. Врсте законитости (узрочна, функцијска, статистичка)
5. Појам узрока и Милове методе за испитивање узрока
6. Научне теорије и системи

V. Основне филозофске методе (8)

1. Аналитичко-емпиријска
2. Херменеутичка
3. Феноменолошка
4. Критичко-дијалектичка

ФИЛОЗОФИЈА

(ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР)

IV разред

(2 часа седмично, 64 часа годишње)

(ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР)

IV РАЗРЕД

(3 часа седмично, 96 часова годишње)*

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Циљ и задаци

Циљ наставе филозофије је унапређивање општег образовања, уознавања главних садржаја и развојно-историјских токова филозофског мишљења.

Задаци наставе су да ученици:

- уознају основне елементе и принципе мишљења;
- схвате однос исправног и истинитог мишљења, језика и мишљења и других проблема сазнања као и услова успјешне комуникације;
- оспособе се за примјену методологије истраживања и развију способности за систематско, самостално и критичко мишљење;
- разумију филозофске проблеме и њихова рјешења на примјерима највећих достигнућа филозофске мисли као и стицање способности позитивним трансфером за разумјевање других теоријских и практичних проблема;
- стичу увид у општеисторијске и хуманистичке токове мишљења који су уобличавали одређене историјске епохе и чине основу савремених хуманистичких и критичких оријентација и тиме унапређују своје образовање.

I. Одређење филозофије (6) (8)*

1. Име и појам филозофије
2. Однос филозофије према миту, религији, науци и умјетности
3. Људске побуде за филозофско истраживање (чуђење, сумња, тежња за схватањем смисла постојања)
4. Основна филозофска питања и подручја истраживања
5. Филозофски правци, школе и дисциплине

II. Античка филозофија (14) (16)*

1. Филозофија природе
 - питања о почетку свих ствари
 - наука о једном јединственом бићу
 - дијалектика и реторика као вјештина проналажења и доказивања
2. Филозофија човјека
 - теоријско-сазнајне оријентације у схватању човјека и вриједности
 - учење о држави
3. Етичка учења
 - схватање извора индивидуалне среће
 - схватање врлине и добра

III. Средњовјековна филозофија (6) (8)*

1. Филозофија и хришћанство
 - однос вјере и разума (ауторитет и природни ум)
 - појава хришћанства
 - однос религије и филозофије (гностици и апологети)

- проблем универзалија;
- позна схоластика

IV. Филозофија новог доба (26) (34)*

1. Филозофија ренесансе
 - Рађање модерних наука; Критика филозофске традиције и најава нових метода и циљева наука;
 - Тражење поузданог метода истраживања (Бекон-Нови органон)
 - хуманизам – филозофија човјека новог доба (Паскал, Монтем)
2. Рационализам
 - принципи људског духа и методи вођења људског ума (Рене Декарт – учење о методи и нова метафизика)
 - о природи и духу, разуму и слободи (Барух де Спиноза – етика);
 - учење о монадама и проблем леодницеје (Лајбниц)
3. Емпиризам
 - теорија идеја (Дон Лок);
 - радикални емпиризам (Берклијев солипсизам);
4. Просветитељство
5. Настапак модерне политичке филозофије (Русо, Монтескије)
 - учења о природном праву, природном стању и друштвеном уговору;
 - филозофска и политичка револуција (Хобс, Лок, Монтескије, Русо);
6. Француски материјализам XVIII вјека
7. Њемачки класични идеализам
 - Кант (Критика чистог ума, Критика практичног ума, Критика моћи суђења);
 - Фихте: Учење о слободи и одређење човјека;
 - Шелинг: Систем објективног идеализма;
 - Хегел: Систем спекулативног ума (Феноменологија духа, Филозофија историје, Филозофија права, Естетика, Филозофија религије и Историја филозофије).
8. Марксова филозофска мисао (извори, однос према филозофској традицији, схватање дијалектике као теорије и методе, одређивање праксе, схватање историје човјека, слободе и револуције, извори и облици отуђења и путеви разотоуђења)

V. Савремена филозофија (22) (30)*

1. Позитивизам и аналитичка филозофија (Конт, Расл, Витгенштајн, Бечки круг, Попер)
2. Ирационализам
 - Волунтаризам (Ниче, Шопенхауер)
 - Интуicionизам (Бергсон)
3. Прагматизам (Перс, Деме, Ђун)
4. Феноменологија (Хусерл)
5. Филозофије egzистенције (Кјеркегор, Хајдегер, Јасперс, Берђајев)
6. Херменеутика (Дилтај)

УШТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Према структури програма филозофије у III разреду предвиђено је да се обрађују садржаји логике, који су груписани у два дјела. Први дио обухвата, поред одређивања предмета, логике и проблем сазнања и схватања истине у ширем смислу. При обради ових садржаја посебно треба да буде истакнута вриједност схватања логике као гносеологије, у којој се утврђују критеријуми извори и могућности сазнања, формални и материјални критеријуми истине присутни у наукама и историји филозофије. При излагању ових садржаја треба да буде

наглашен системолошки pristup у схватању развоја мишљења и знања. За остваривање овог дјела програма предвиђена је половина укупног фонда часова.

Други дио обухвата методологију истраживања, чији су садржаји распоређени у пет тематских цјелина. За излагање описне методологије, као гране логике, планирано је 34 часа. С обзиром на могућност корелације овог програма са програмима предмета у којима ученици, такође, стичу знања из методологије посебних наука, фонд часова који је предвиђен довољан је да се изложи структура и етапе методолошких истраживања и научног објашњавања. При томе тежиште треба да буде на схватању појма закона и законитости и методама испитивања узрока.

Програм филозофије у IV разреду истовјетан је за ученике свих гимназијских усмјерења.

Структура програма филозофије у IV разреду обухвата, унутар посебних поглавља, одређене филозофије, античку и средњовјековну, филозофију новог доба и савремене филозофије.

Одређене филозофије треба започети упознавањем ученика са људским побудама за филозофском истраживањима, изворима и карактеристикама филозофског схватања свјета према митскомитолошким, религиозним и другим представама свјета, са разликама и сличностима филозофије, науке и умјетности.

Нарочиту важњу треба посветити оним питањима и проблемима које чине суштинску вриједност основних праваца у филозофији.

При обради античког и средњовјековног раздобља у филозофији треба обратити пажњу на појаву хришћанства и његово разумјевање, као и на однос религије и филозофије, вјере и разума. Треба указати на утканост религијских утицаја у све облике људског духа, који чине основу за разумјевање савремених теоријских сазнајних, антрополошких етичких проблема и схватања.

Код садржаја о најзначајнијим учењима из области појединих филозофских дисциплина, тежиште треба да буде на историјским схватањима добра, врлине, среће, праведности, и другим категоријама етике и хуманизма неопходним за истинско разумјевање достигнућа човјека.

У поглављу о филозофији новог вјека и њемачком класичном идеализму треба нагласити хуманистичку и критичку оријентацију, учење о човјеку и држави. Нарочито важњу треба посветити схватањима дијалектике и Хегеловом учењу.

Часове за изучавање њемачког класичног идеализма треба распоредити тако да се могу прегледно изложити Кантово, Фихтеово, Шеллингovo и Хегелово учење, из којих се схвата дијалектички однос материје и духа.

При обради Марксовог учења треба обратити пажњу на проблеме о одређивању основне оријентације марксистичке теорије, на учењу о дијалектици као теорији и методи, на схватање праксе као основног критеријума истине и као начина људске производње, стварања и самопотврђивања. За Марксово схватање човјека, историје и слободе треба користити историјски pristup и дијалектички метод у критичком сагледавању његовог доприноса.

У одјелку савремене филозофије треба цјелошито обратити филозофске правце, на учењима најсавременијих представника, а у складу са њиховим историјским јављањима.

У вези са историјом филозофије неопходно је нагласити развој филозофских дисциплина и учења, као и уочавање трајних филозофских питања и проблема човјека.

Наставник треба да користи савремене методе у настави како би се ученици оспособили за успјешно вођење разговора и дискусије о свим актуелним проблемима.

За проналажење провокативне основе и одабирање проблема треба користити изворне текстове филозофије. Навикавање ученика као коришћење изворног текста као основне информације омогућиће превазилажење слабости уџбеничке и приручне литературе и допринеће развијању потребе код ученика за аутентичнијим филозофским самообразовањем.

У процесу испитивања и процјењивања усвојеног градива треба узимати

у обзир све стечене вриједности и циљовог знања: коришћење литературе, учествовање у дискусији, уочавање правих проблема и постављање смислених питања. Неопходно је уочити и вредновати постигнути успјех ученика у развијању способности самосталног и критичког мишљења о човјеску, његове стварности и перспективе.

За успјешније и сигурније остваривање циљева и задатака сваког програма неопходно је организовати и друге облике наставног рада, (филозофске секције, трибине и дебате групе) у којима би ученици ефикасније испољавали интересовање, самоиницијативу и слободу у избору изучавања одређене филозофске проблематике.

ИСТОРИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе историје је да ученици овладају знањима о развоју људског друштва од најстаријих времена до савременог доба. Настава историје у склопу осталих предмета треба да развија ученичку својеврсност и персоналност.

Задаци наставе историје су да ученици:

- овладају знањима о историјским појавама и процесима на садржајима о прошлости људског друштва и прошлости српског народа;
- да стекну историјску свијест и историјско мишљење као основу научног схватања развоја људског друштва;
- његују патриотско осјећање на слободарским традицијама српског народа, васпитавајући се у духу толеранције и међусобног уважавања;
- схвате значај одбране независности и интегритета српских земаља;
- његује на историјским садржајима радно, морално и естетско васпитање.

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЕВРОПА ОД XI ДО XV ВИЈЕКА

Привреда, друштво и држава у Западној Европи од XI до XV вијека. Успон европске привреде – јачање производних снага, настајање градова и развој градске привреде, положај и уређење градова. Улога католичке цркве и крсташки ратови као вјерски војни и колонизациони походи. (4+2)

Успон западноевропских монархија. Окупљање и спажење Француске; Француска као водећа европска сила, стогодишњи рат и уједињење Француске. Енглеска – промјене норманским освајањем, „Велика повеља слободe“ и настанак парламента, Немачка „Свето римско царство“ борба царства и папства, борба Хонштауфоваца за превласт у Италији, јачање кнежевске власти у XIV и XV вјеку. (4+2)

Византија од XI до XV вјека: Јачање државе у доба Комнина, распоред државе после IV крсташког рата; Обнова Византије и њено слабљење у XIV до XV вјеку. Вјерски утицај Византије на сусједне народе – Организације цркве; Цариградска патријаршија и њена улога у православном свијету и однос са осталим аутокефалним православним црквама; култура – „ренесанса Палсолога“. (3+2)

Западни и источни Словени у позном средњем вјеку. Сталешка монархија у Чешкој – проглашење краљевства. Чешка као водећа – слабљење државе (деобе кнежевине, обнова краљевске власти, уједињење Пољске и Литве и изградња сталешке државе. Русија – деоба кнежевине кијеvsке Русије, татарски јарам, Московска кнежевина, окупљање руских земаља, особености друштвеног и државног уређења. (3+2)

Друштвени покрети у Западној Европи од XI до XV вјека. Јереси, инквизиција и проејачки редови; селјачки устанци у Француској и Енглеској; Класне борбе у градовима, устанак чомина у Фиренци. (2+1)

Западноевропска култура од XI до XV вјека. Ритерска и градска култура; школе и универзитети – схоластика, умјетност романике и готике, нове појаве у књижевности – Данте. (2+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ ОД XII ДО XV ВЈЕКА

Осамостаљивање и успон српске државе. Извојевање независности (Немања); одврана Немањина наслеђа (Стеван Првовењчанин), добијање црквене самосталности (св. Сава), Србија као велика сила на Балкану - Урош I, Милутинова освајања, Стеван Дечански и битка код Велбужда, Душанова освајања, проглашење патријаршије и царства. Унутрашњи развој Србије - развој пољопривреде, рударства и градске привреде, друштво и државна управа, Душанов законик. Култура немањичке епохе - књижевност, архитектура, сликарство. (10+4)

Изграђивање босанске феудалне државе. Настанак државе и борбе за очување независности; Црква босанска и борбе са Угарском; успон Босне (Стјепан II и Твртко I), освајање и проглашење краљевства, особености културе. (2+1)

Дубровник у средњем вјеку. Настанак града и његов успон, привреда и друштвени односи, државно уређење, односи са великим силама и сусједима. Значај Дубровника у привреди и култури Јужних Словена. (2+1)

Бугари, Албанци и Румуни од XI до XV вјека.

Друго царство у Бугарској; успон у доба Јована Асена II; слабљење Бугарске у доба Шишмановића; Влашка и Молдавија - феудализација и стварање држава; односи са Угарском; Албанци под византијом, анжујском и српском влашћу. (3+2)

Јужни Словени и њихови сусједи у доба османлијског надирања (XIV до XV вјека).

Турци Османлије и њихова освајања у XIV и XV вјеку. Појава Османлија на Балкану; прва освајања - Маричка и косовска битка; пад Бугарске; Српска деспотовина за вријеме владавине Лазаревића и Бранковића; Босна после смрти Твртка I; Зета за вријеме Балишића и Црнојевића; пад Србије, Босне, Херцеговине и Зете под Османлијску власт; борба Албанаца против Турака (у XV вјеку); надирање Османлија у Хрватску и Угарску - Крбавска и Мохачка битка; Влашка и Молдавија у борби против Османлија. (7+6)

Вишак од 2 часа треба искористити за темељнију обраду историје Срба на нарочитим нагласком на културу.

Семинари 2 часа.

Годишња систематизација градива 4 часа.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

ПОВИ ВИЈЕК

СВИЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВИЈЕКА

Велика географска открића и почети колонијалних освајања

Техничка открића у XV вијеку, откриће Америке и поморског пута за Индију, Шпанија и Португалија као државе колонизатори новооткривених земаља. Значај великих географских открића за привредни и друштвени развој свијета. (2+1)

Зачети капиталистичке привреде у оквирима феудалног друштва

Развој производње и трговине у XV и XVI вијеку - мануфактура и проширење тржишта, првобитна акумулација капитала, улачење села у робне односе уз преовладавање феудалног карактера аграрне привреде; друштвене последице развитка робноповчаних односа. (2+1)

Хуманизам и ренесанса

Зачети хуманизма и ренесансе у Италији; друштвено-економске основе нове културе. Главна подручја ренесансне културе и њени најистакнутијих представници. Нове појаве у јавном и приватном животу. (2+1)

Реформација и контрареформација

Вјерски, друштвени и политички карактер реформационог покрета; варијанте реформационог покрета. Католичка реакција и њени резултати. (2+1)

Апсолутне феудалне монархије XVI-XVIII вјека

Шпанија и нисоземска револуција; Француска - апсолутизам (Ришелье); меркантилизам (Колбер), освајање (Јуј XIV). Русија - апсолутизам и освајање на истоку (Иван IV), сачачки устанци и Шведско-пољска интервенција. Енглеска - развитак капиталистичке привреде, реформација и апсолутизам Тјудора; енглеска револуција, рестаурација и славна револуција. (4+2)

Епоха просвјетљености у Европи

Даљи развитак капиталистичке привреде. Просвјетљени апсолутизам у Русији (Петар I и Катарица), Пруској (Фридрих II) и Аустрији (Јосип II). Реформе у области државе и права. Култура просвјетитељске епохе (филозофија). (3+2)

Јужнословенски народи и њихови сусједи од почетка XVI до краја XVII вјека

Јужнословенски народи и њихови сусједи у оквиру Османлијског царства - државно и друштвено уређење османлијске царевине (спахијски систем), миграција становништва, опадање привреде. Исламизација, Пећка патријаршија, њен однос према отоманској власти и Цариградској патријаршији и улога у ис-

торији српског народа, аутономија Црне Горе: читачки систем и погоршање положаја раје, облици отпора српских и других наших народа и њихових сусједа османлијској власти (хајдуци, ускоци, устаници).

Јужнословенски народи у оквиру Аустрије (Хабзбуршке монархије) и Млетачке републике – Срби у Угарској и аутономија Карловачке Митрополије;

а) Српски народ на просторима Војне Крајине и цивилне Хрватске и Славоније;

б) Срби у Далманији од XVI-XVIII вијека;

ц) Турска власт у Босни од XVI-XVIII вијека;

Ратови хришћанских сила са Османлијском државом и учешће српског и осталих наших народа у њима. Дубровник и Млетачка Далманија XVI-XVIII вјек. Култура јужнословенских народа XVI-XVIII вјека – хуманизам и ренесанса у приморским градовима; Црквена књижевност код Срба, барок у књижевности и умјетности. Патријархална култура и народна књижевност Југословенских народа. (8+4)

СВЈЕТ ОД КРАЈА XVIII ДО СРЕДИНЕ XIX ВЈЕКА

Индустријска револуција у Енглеској

Техничка открића у XVIII вјеку; проналазак парне машине и развој фабричке индустрије; промјене у структурни друштва, економски либерализам. (2+1)

Револуције XVIII вјека и промјене у привреди и друштву почетком XIX вјека

Рат за независност сјеверноамеричких колонија и проглашење независности САД. Француска уочи револуције. – Велика француска револуција – владавина круне буржоазије, јакобинска диктатура, термидорска владавина и директоријум. Свјетскоисторијски значај француске револуције. – Наполеонова владавина и његова освајачка политика. Бечки конгрес и политика Свете алијансе. Основне карактеристике грађанске дежаве и права. Индустријска револуција на континенту и прве класне борбе буржоазије и пролетаријата; утопијски социјализам; устанци радника (лионски, шлески), чартистички покрет у Енглеској; дјелатност Маркса и Енгелса четрдесетих година XIX вјека (Комунистички манифест). (5+3)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЈЕКА

Ослободилачка борба српског народа против Османлијског царства

Београдски пашалук крајем XVIII вјека. Први српски устанак – устаничке борбе у 1804-13, организација устаничке државе. Велике силе према устанку, Букурешки мир и слом устанка. Други српски устанак и борба за аутономију – устаничке борбе 1815, споразум Милош-Мрачанлија, дипломатска активност за добијање аутономије, хатишерифи од 1830. и 1833. анебултизам кнеза Милоша и борба за устав; уставобранитељска владавина – привредни развитак, развој права и државних установа. Стварање државе у Црној Гори (Петар I, Петар II, Данило), борбе са Османлијским царством и разграничење. Културни пренород Српског народа. Везе ослобођене Србије са Србима под туђинском окупацијом (9+5)

Народни пренороди у јужнословенским земљама

Државно-правни, друштвени и политички положај наших народа и њихових сусједа у Аустрији; пренороди као грађански национални покрети; аутономија Карловачке митрополије и национални покрет Срба у Угарској и Хрватској. (2+1).

Револуција 1848/49. године

Револуција 1848/49. у Француској, Њемачкој и Италији; национално питање у Аустрији и револуционарни покрет потчињених народа Аустрије; Срби, Хрвати 1848/49. Резултати револуције. (3+2)

Семинари – 2 часа

Годишња систематизација – 2 часа

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СВИЈЕТ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Велике силе и промјене у природи и друштву Европе.

Друго царство у Француској; уједињење Италије; уједињење Немачке. Појачање неравномјерности и у природном развоју држава и региона; формирање свјетског тржишта; концентracија производње и капитала и развој монопола. Међународни односи од 1870. до 1914. Појачање супротности између великих сила; подјела колонија у Азији и Африци; трка у наоружању; формирање блокова сила (Централне силе, Антанте) међународне кризе и први империјалистички ратови. Раднички покрет, Прва интернационала и Царска комуна. Формирање социјалдемократских партија; друга интернационала. (4+2)

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И ЊИХОВИ СУСЛЕДИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Србија од 1858. до 1914

Друга влада Милоша и Михаила – активна национална политика, добијање градова. Привредни развојак 70 година XIX вијека; дјелатност Светозара Марковића; ослободилачки ратови 1876-1878; апсолутистичка политика Милана Обреновића; формирање политичких странака; мајски преврат и режим парламентаризма. (3+1)

Црна Гора 1860-1914

Ратови са Турцима 1862. и 1876-1878. економске и друштвене промјене крајем XIX вијека и апсолутизам кнеза Николе. Устав и политичке борбе. Проглашење краљевине. (1)

Срби у Аустро-Угарској у другој половини XIX и почетком XX вијека

Економске, друштвене и политичке прилике у Аустро-Угарској 1848-1914; Срби у Угарској – политичке борбе за аутономију. Милетићев покрет и формирање странака, црквенонародни сабори; сираљња народности Угарске; Положај Срба у Војној крајини (Кордун, Банија, Лика, Книнска Крајина, Далмација) цивилној Хрватској и Славонији. Хрватско-српска коалиција; Босна и Херцеговина, устаници – у Херцеговини и Босни 1875. године; крај османлијске владавине, аустроугарска окупација, анексија; националне борбе. Млада Босна. (4+2)

Срби у старој Србији – Косовски вилает под Османлијском влашћу крајем XIX и почетком XX вијека

Османски феудални систем у Старој Србији – Косовски вилает, национално угњетавање. Положај Словена у Македонији (1).

Балкански ратови

Балкански савез. I балкански рат и крај османлијске власти над балканским народима. II балкански рат, историјски значај балканских ратова. (2)

Раднички покрет у Србији и Црној Гори до 1914. године.

Утицај капиталистичког развоја на раднички покрет у Србији и Црној Гори. Прве радничке организације. Социјалдемократска партија Србије и њен значај. Основне политичке партије и странке у Србији. Њихова улога и значај на политички живот Србије (1+1)

САВРЕМЕНО ДОБА

Први свјетски рат и револуција у Русији

Заоштравање односа између Централних сила и Антанте; напад Аустро-Угарске на Србију и прерастање рата у свјетски сукоб: главни фронтви и нај-крупније операције 1914-1918. Србија и Црна Гора у I свјетском рату, Церска, Колубарска и Мојковачка битка. Солунски фронт; положај наших народа у Аустро-Угарској за вријеме рата; рад на уједињењу Јужних Словена; побједа Антанте; стварање Краљевине СХС; Версајски мир, Друштвени, национални и политички односи у Царевини Русији пред I свјетски рат; фебруарска револуција; октобарска социјалистичка револуција; утицај октобарске револуције на револуционално врење у другим земљама, значај октобарске револуције. (5+2)

Свијет између два свјетска рата

Версајски мировни систем и економске кризе; криза грађанске демократије и појава фашизма, СССР између два рата; међународни раднички покрет (Коминтерна и Социјалистичка интернационала); фашистичке агресије до почетка II свјетског рата. (3+1)

Југославија од 1918. до 1941.

Конституисање Краљевине СХС и Видовдански устав; економски и културни развој и национални проблеми и његова суштина, политичке странке и страначке борбе. Шестојануарска диктатура и Устав од 1931.

Спољна политика за владе краља Александра; убиство краља Александра и намеснички режим кнеза Павла Карађорђевића - влада Милана Стојавиновића, стварање Бановине Хрватске и влада Цветковић-Мачек, спољна политика Намјесништва. (4+2)

ДРУГИ СВЈЕТСКИ РАТ, ПОР И РЕВОЛУЦИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Почетак II свјетског рата (1939-1941) и припрема ПОР-а у Југославији.

Напад на Пољску и почетак II свјетског рата, подјела Пољске; окупација земаља сјеверозападне Европе и слом Француске; проширење тројног пакта; 25. и 27. март у Југославији, напад на Југославију, окупација и подјела, терор окупатора и квислинга. Режим ИДХ и политика геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима. КПЈ у припреми оружаног устанка. (2)

Други свјетски рат, ПОР у Југославији 1941. године

Напад на СССР и стварање антихитлеровске коалиције; устанци југословенских народа, стварање ослобођених територија; борбе на источном фронту 1941. године; борбе у сјеверној Африци 1941. године; Ужичка република и стварање народно-ослободилачких одбора, борбе у западној Србији у јесен 1941. године; политика емигрантских влада према народноослободилачком покрету и покрет Драже Михаиловића; борба против окупатора и ширење ПОР-а у Југославији. (2+1).

Проширење антихитлеровске коалиције и ПОР у 1942. години

Улазак САД у рат и даље јачање антифашистичке коалиције пролетерске бригаде и борбе у источној Босни почетком 1942. Игмански марш; тзв. лијева скретања у НОБ, фочански период ПОР-а борбе у прољеће 1942. године, поход у Босанску крајину; битка на Козари; Јасеновац, масовна гробница Срба, борбе на источном фронту и у сјеверној Африци 1942. године; народноослободилачки рат крајем 1942. године; Прво засједање АВНОЈ-а. (2+1)

Успјеси антихитлеровске коалиције и НОР у Југославији у 1943. год.

Рат на источном фронту почетком 1943. године – Стаљинградска битка и напредовање Црвене армије; побједа савезника у Африци; народноослободилачки рат 1943. године – битка за рањенике и борба на Сутјесци; капитулација Италије и јачање народноослободилачког покрета. Друго засједање АВНОЈ-а; Техеранска конференција. (2).

Порази Њемачке на савезничким фронтovima и НОР Југославије у 1944. години

Борба савезника почетком 1944. године; НОР почетком 1944; Десант на Дрвар; Споразум Тито-Шубашић; отварање фронта на Западу и ослобођење Француске; улазак Црвене армије у Пољску, Чехословачку, Румунију и Бугарску; офанзива народноослободилачке војске у Србији; сусрет НОВ са Црвеном армијом; ослобођење Македоније, Косова, Србије, Војводине и Црне Горе. Учесће народности Југославије у НОР-у. (2+1)

Крај II свјетског рата и побједа НОР у Југославији

Борба НОВ крајем 1944. године и почетком 1945. године – сремски фронт; офанзива савезника у прољеће 1945. године; - пробој сремског фронта и ослобођење Југославије; капитулација Њемачке и Јапана; карактер II свјетског рата; карактер и особености револуције у Југославији; допринос Југославије борби антихитлеровске коалиције. (1+1)

СВЈЕТ ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Промјене у капиталистичкој привреди и друштву после другог свјетског рата. Нове социјалистичке земље. Организација уједињених нација и њена улога у очувању мира. Настајање колонијалног система и појава нових држава у Азији и Африци. Супротности између великих сила и формирање блокова. Улога несврстаних земаља у међународним односима. Савремена криза и промјене у земљама реалног социјализма. (2+1)

ЈУГОСЛАВИЈА ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Коначно конституисање Југославије – Треће засједање АВНОЈ-а, проглашење Републике и Устав од 1946, аграрна реформа и национализација, обнова привреде, Први петогодишњи план. Спољна политика Југославије до 1948. Резолуција Информбироа и отпор Југославије СССР-у и његовим савезницима, Репресија према присталицама Информбироа и другим противницима покрета. Покушај колективизације пољопривреде и напуштање репресивне политике према сељаштву. Завођење самоуправљања и привредни успон. Покушај привредне реформе на тржишним принципима. Политика несврстаности и запостављање европске компоненте у спољној политици СФРЈ. Унутрашња превирања и појава национализма; договорна економија и дезинтеграција Југославије (Устав од 1974). Дезинтеграција Србије по Уставу од 1974. године аутономаштво у Војводини и албански сепаратизам на Косову; савремена оштра криза југословенског друштва и мјере за њено превазилажење; успостављање државности Србије. (3+1)

Семинари – 2 часа.

Годишња систематизација 1 час.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

Програм је идентичан с програмом II разреда општег смјера.

III разред

(3 часа недјељно, 108 часova годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

НОВИ ВИЈЕК

СВИЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВИЈЕКА

Велика географска открића и почетци европског колонијализма. Предуслови открића, прва географска открића, открића Америке и поморског пута за Индију; значај открића за развој свијета, почетци колонијализма. (2+1)

Почети модерне културе у Западној Европи. Италија домовина нове културе, хуманизам, ренесанса у умјетности и књижевности, успон науке и филозофије, ширење хуманизма и ренесансе у осталим европским земљама. (2+1)

Реформација и католичка реакција. Друштвени и вјерски предуслови реформације. Лутерова реформа, њемачки селачки рат, ширење реформације, католичка реакција. (2+1)

Прве буржоаске револуције. Католичка и апсолутичка Шпанија и њена управа у Низоземској; револуција у Низоземској и стварање Холандије; апсолутизам Ђудора у Енглеској, револуција, република и протекторат, рестаурација и „славна револуција.” (3+2)

Апсолутне монархије у Европи од XVI до XVIII вијека. Апсолутизам у Француској. Ришеле, Луј XIV; самодржање у Русији; просвјетени апсолутизам Петра I и Катарине II, Пруска – просвјетени апсолутизам Фридриха II. (5+3)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВЈЕКА

Јужнословенски народ под османлијском влашћу. Друштвено и државно уређење Османлијске царевине; положај потчињеног становништва, улога Пеће патријаршије у историји српског народа; почетци опадања Османлијске државе и облици отпора покороног становништва – хајдуци, ускоци, устаници; ратови Турске са хришћанским силама и учешће српског и осталих наших народа. Културне прилике под османлијском влашћу. (8+4)

Јужнословенски народи и оквиру Хабсбуршке монархије. Државно уређење Аустрије; сеобе Срба и положај српског народа у Угарској и Хрватској, улога Карловачке митрополије у историји српског народа; српски народ на простору Војне Крајине, цивилне Хрватске и Славоније; Срби у Далмацији од XVI-XVIII вијека; Босански пашалук од XVI-XVIII вијека. Јужнословенски народи под режимом просвјетеног апсолутизма (Марија Терезија и Јосиф II). (6+3)

Дубровник и Млетачка Далмација. Политички положај и привредни успон Дубровника, велики земљотрес и почетци слабљења Дубровника; Млетачка управа у Далмацији и Боки. Ренесансна култура у Дубровнику и положај Срба под млетачком влашћу. (2+1)

Свјет крајем XVIII и почетком XIX вјека

Индустријска револуција. Предуслови за индустријску револуцију у Енглеској, привредне и друштвене последице револуције, економски либерализам. (2+1)

Револуције крајем XVIII вјека. Рат за независност енглеских колонија у Сјеверној Америци и стварање САД. Велика Француска револуција – стање уочи револуције, сазив скупштине старежа, владавина круне буржоазије, Устав од 1791.; јакобинска диктатура и њен крах; свјетско-историјски значај буржоаских револуција крајем XVIII вјека. (4+2)

Европа после велике Француске револуције. Директориј, Конзулство и Царство у Француској, Наполеонова освајачка политика и њен слом; Бечки кон-

грес и прилике у свијету после Панаполеонових ратова; Света алијанса и револуционарни покрети у Европи. (4+2)

Зачети радничког и социјалистичког покрета у Европи. Супротност грађанског друштва у првој половини XIX вјека; прва социјалистичка учења („утопијски социјализам“) устанци радника и чартистички покрет у Енглеској; учење Карла Маркса и Фридриха Енгелса; Манифест комунистичке партије. (3+2)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЈЕКА

Борба Јужних словена и њихових сусједа против османлијске власти. Опште прилике у Османлијској царевини крајем XVIII и почетком XIX вјека; Први српски устанак – покушај реформи у Београдском пашалуку, дахијска управа; буна на дахије и прерастање у устанак против турске власти, устанички усјеси 1806.

(Мишар и Делиград), руско-српска војна сарадња 1806–1812; уређење устаничке државе, слом устанка; Други српски устанак и борбе за аутономију; Хатишерифи од 1830. и 1833, владавина Милоша Обреновића – јачање државности, привредни и друштвени развој. Српски устанак; уставобранитељи и изградња српске националне државе; културни препород Србије у првој половини XIX вјека; стварање државе у Црној Гори. Петар I, Петар II, Данило; Босна и Херцеговина у првој половини XIX вијека; народни препород Бугара; положај Влашке и Молдавије крајем XVIII и у првој половини XIX вјека. (12+6)

Национални покрети јужнословенских народа и њихових сусједа у Хабсбуршкој монархији у првој половини XIX вјека. Опште прилике у Хабсбуршкој монархији и положај народа; Срби у Јужној Угарској у првој половини XIX вјека; национални покрет Мађара. (5+3)

Револуција 1848/49. године и јужнословенски народи. Опште прилике у Европи уочи револуције; револуција 1848. у Француској, Њемачкој и Аустралији; војвођански Срби, значај револуције 1848/49. (4+2)

Семинари – 3 часа

Годишња систематизација градива – 7 часова.

IV разред

(3 часа недјелно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Свјет у другој половини XIX и почетак XX вијека

Промијене у привреди и друштву у другој половини XIX и почетком XX вијека. Индустриски развој у европским државама и САД; промијене у привреди и друштву крајем XIX вијека – друга индустриска револуција (напредак у науци и техници); развој свјетског тржишта финансијски капитал и монополи. (2+1)

Европске земље и САД у другој половини XIX и почетком XX вијека. Француска – друго царство, привредни и друштвени развој. Русија – улога у међународним односима, реформе у 1861, индустриски развој, револуција 1905. Грађански рат у САД; уједињење Њемачке; уједињење Италије. (3+2)

Међународни односи крајем XIX и почетком XX вијека. Промијене у политици великих сила, подјела колонија у Азији и Африци, формирање блокова великих сила; међународне кризе и империјалистички ратови. (1)

Раднички покрет у првој половини XIX и почетком XX вијека. Прво међународно удружење радника; Париска комуна, друго међународно удружење радника, усјех радника мирним методама политичке борбе. (1+1)

Култура у XIX и почетком XX вјека. Развитак природних наука и њихова примјена у техници; књижевност – романтизам, реализам и модерни правци у ликовним умјетностима; филозофија и друштвене науке. (2+1)

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Србија у другој половини XIX и почетком XX вијека. Крај уставобранитељске владавине и друга владавина Милоша и Михајла Обреновића; ослободилачки ратови 1876–1878. Берлински конгрес и стицање независности и проглашење Краљевине, привредни развој крајем XIX вијека; оснивање странака и политичке борбе са режимом краља Милана; Тимочка буна и српскобугарски рат, Устав од 1878. режим Александра Обреновића и мајски преврат; завојевање режима грађанског парламентаризма, царински рат, анексиона криза. (4+2)

Црна Гора у другој половини XIX и почетком XX вијека. Ратови за ослобођење и признање независности; привредни развој и даља изградња државе, доношење устава и политичке борбе, проглашење краљевине. (2+1)

Балкански ратови. Сукобности између балканских држава; Балкански савез, први балкански рат и пobjеда српске и црногорске војске, II балкански рат, историјски значај балканских ратова. (2+1)

Срби у Аустро-Угарској у другој половини XIX и почетком XX вијека. Аустро-Угарска последице нагодбе – државно-правне и политичке промјене; Срби у Јужној Угарској 1849–1914 – укидање српске Војводине; Милинчев покрет, политичке странке и црквено-народни сабори; народности Угарске према политици мађарске владе; Положај Срба у Војној крајини (Кордун, Банија, Лика, Книнска крајина, Далмација) цивилној Хрватској и Славонији. Бахов апсолутизам, положај Срба, хрватско-српска коалиција; Босна и Херцеговина под аустро-угарском управом – окупаторски режим; привредни развој и друштвени односи, отпор режиму окупације, анексија и Млада Босна. (5+2)

Срби у старој Србији. Косовски вијалет под Османлијском влашћу.

Османлијски феудални систем у старој Србији – Косовски вијалет, национално угњетавање; положај Словена у Македонији. (2+1)

Бугари и Румуни XIX и почетком XX вијека. Народни пренород, оснивање егзархије, ослобођење Бугарске и њен развој; политика према сусједима, (претензија на Македонију); уједињење Влашке и Молдавије и развој румунске државе последице стицања независности. (1)

Раднички покрет у Србији и Црној Гори до 1914. године. Прве радничке организације; оснивање и рад социјалдемократских партија и њихова улога у политичком животу наших народа. Улога и значај Социјалдемократске странке Србије. (2+1)

САВРЕМЕНО ДОБА

Савремено доба – I и II свијетски рат и свијет последице II свијетског рата треба обрадити као у IV разреду општег смјера по новом програму.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЕВРОПА ОД XI ДО XV ВИЈЕКА

Привреда, друштво и држава у западној Европи у позном средњем вијеку
Промене у привреди и друштву у периоду развијеног феудализма; зачеци робне привреде; настајак и развој средњовјековног града и његова друштвено-економска и политичка улога. Настајак и развој феудалних сталешких мо-

нархија на примјеру Француске. Друштвени сукоби у развијеном феудализму – јереси и селјачки устанци. (3+1)

Јужнословенски народи и њихови сусједи у позном средњем вјеку

Српска држава у доба Неманџића – јачање и развој независне државе, привредни напредак, ширење државе, друштвено и државно уређење, проглашење царства; Душанов Законик; Босна – односи са Угарском, ширење, улога цркве босанске; Дубровник (привреда, државно и друштвено уређење) и њихова улога у привредном и културном животу Јужних Словена; Румуни и Албанци и њихови односи са Јужним Словенима. Османлијска освајања балканских земаља – пад Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе. (7+3)

Средњовјековна култура

Западноевропска култура од XI до XV вијека – ритерска и градека култура, школе и универзитети (сколастика), умјетност (романика и готика); култура јужнословенских народа – цјерски карактер културе, византијски и западноевропски културни утицаји, умјетност, књижевност и правни споменици. Особности културног развитка Босне. Међусобни културни утицаји Јужних Словена и њихових сусједа. (3+2)

ПОВИ ВЈЕК

СВЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВЈЕКА

Велика географска открића и почети колонијалних освајања

Техника открића у XV вијеку, откриће Америке и поморског пута у Индију. Шпанија и Португалија као државе колонизатори откривених земаља. Значај великих географских открића за привредни и друштвени развој свјета. (2+1)

Зачети капиталистичке привреде у оквирима феудалног друштва

Развој производње и трговине у XV и XVI вијеку – мануфактура и проширење тржишта, првобитна акумулација капитала, уклањање села у робну привреду и раслојавање селанства, уз преовладавање феудалног карактера аграрне привреде; друштвене последице развитка капиталистичке привреде. (2+1)

Хуманизам и ренесанса

Зачети хуманизма и ренесансе у Италији; друштвено-економске основе нове културе. Главна подручја ренесансне културе и њени најистакнутији представници. Нове појаве у јавном и приватно животу. (2+1)

Реформација и контрареформација

Вјерски, друштвени и политички карактер реформационог покрета; варијанте реформационог покрета. Католичка реакција и њени резултати. (2+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ ОД ПОЧЕТКА XVI ДО КРАЈА XVIII ВЈЕКА

Јужнословенски народи и њихови сусједи у оквиру Османлијског царства – државно и друштвено уређење Османлијског царства (спахијски систем), миграција становништва, онадашње привреде, Исламизација, Пешка патријаршија и њен однос према османлијској власти и Цариградској патријаршији; читачки систем и погоршање положаја раје, облици отпора наших народа и њихових сусједа Османлијској власти (хајдуци, ускоци, устанци). Пали народи у оквиру Аустрије – Срби у Угарској; радови хришћанских сила са Турском и учешће наших народа у њима. Дубровник и Млетачка Далмација XVI – XVIII вјек. (9+5)

СВЈЕТ КРАЈЕМ XVIII И У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЈЕКА

Индустријска револуција у Енглеској

Техничка открића у XVIII вијеку; проналазак парне машине и развој фабричке индустрије; промјене у структури друштва, економски либерализам. (1)

Револуције XVIII вијека

Рат за независност сјеверноамеричких колонија и проглашења независности САД, француска уочи револуције, Велика француска буржоаска револуција – владавина крушне буржоазије, јакобинска диктатура, термидорска владавина и директоријум, свјетско-историјски значај француске револуције, Наполеонова владавина и његова освајачка политика, Бечки конгрес и политика Свете алијансе. (3+2)

Зачети радничког и социјалистичког покрета

Индустријска револуција на континенту и прве класне борбе буржоазије и пролетаријата; утопијски социјализам; устанци радника (лондонски, пилески), дјелатност Маркса и Енгелса 40-тих година XIX вјека (Комунистички манифест). (1+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ КРАЈЕМ XVIII И У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЈЕКА

Ослободилачка борба против османлијске власти

Београдски пашалук уочи устанка, Први српски устанак – устаничке борбе у 1804-14. организације устаничке државе, Велике силе према устанку, Букурешки мир и слом устанка, Други српски устанак и борба за аутономију – устаничке борбе 1815, споразум Милош–Марашања, дипломатска активност за добијање аутономије, хатишерифи од 1830. и 1833, апсолутизам кнеза Милоша и борбе за устав; уставобранитељска владавина – привредни развитак, развој права и државних установа, Стварање државе у Црној Гори (Петар I, Петар II, Данило), борбе са Османлијском државом и разграничење. (5+2)

Народни препороди код Јужних Словена

Државно-правни, друштвени и политички положај наших народа и њихових сусједа у Аустрији; аутономија Карловачке митрополије и национални покрет Срба у Угарској и Хрватској. (3+2)

Револуција 1848/49. године

Револуција 1848/49. у Француској, Немачкој и Италији; национално питање у Аустрији и револуционарни покрет потчињених народа Аустрије; Срби; Резултати револуције. (2+1)

Годишња систематизација градива 4 часа.

III разред

(2 часа недјелно, 72 часа годишње)

Програм III разреда природно-математичког смјера идентичан је програму IV разреда општег смјера. Вишак од 8 часова користити за полугодишњу и годишњу систематизацију градива.

НАЧИН OSTBAPIBAHJA PRORAMA (YNYCTBO)

I. YBOAHHE HAHOMEHHE

OBO ynyctBO yz nyopam yctopnje y rnyuaznje uaxu za sve tpu uapjanre nyopama yctopnje: za rnyuaznje omyreer tnyu kao u za rnyuaznje apyueueuo-je-zyykoer u nupouuo-nyaeuayykoer cnyepa. Y II nyopayby ovyx ynyctaua „Byrnyy oopayouu u uacnyrnyy xaxryeuy nyopama“ ayu cy npeua nyopamy rnyuaznje omyreer tnyu koja cnyepu sve kapakryepnyctnyke u ostayux nyopama. Pazynyke cy samo y caxeyocry ovyx cnyepuay u II u III pazyeyu nupouuo-nyaeuayykoer cnyepa zboy cmayeuyoy fonyay ayocua yctopnje y ovyu cnyepy. Sve ostayo uaxu y cnyu uapjanraua rnyuaznyekoer nyopama.

II. BYRNYY OOPAYOYU U UACNYRNYY XAXTYEUY PRORAMA

Y ovyu nyopayby ayu ce byrnyy kapakryepnyctnyke cnyepuay nyopama kako by nacyauuuyy yctopnje yuayy cnyayno y uay ocyuuyy oopayouu-uacnyrnyy xaxryeuy y pazyayzyaynje omyrnyx ayayaka nuponycanyx nyopayouu.

II разред

У овом разреду је битно да ученици схвате да је европско феудално друштво настало на рушевинама античког и да је, упркос разарањима римске цивилизације, имало могућност даљег друштвеног напретка, јер је водило даљем ослобођењу непосредног произвођача. Поред нагласка на општим карактеристикама феудалног друштва, треба увјек истинати и његове особености у појединим земљама. Те разноликости и особености развитка феудалног друштва треба да дођу до изражаја приликом изучавања историје југословенских народа и народа којима припадају данашње наше народности (Мађари, Бугари, Албанци, итд.). Ваља истаћи да тежиште у обради треба да буде период развијеног феудализма. Како су у овом периоду активно учествовали наши народи и народи којима припадају наше народности, треба строго изабрати најмаркантније чињенице и уопштавање сродних друштвених, политичких и културних појава да би се избегла непотребна понављања. Од општих значајних појава нарочито темељно треба обрадити појаву и развитак средњовјековног града, јер се у њој крије етапија феудализма и зачетак робне привреде која ће у наредном периоду прерастати у капиталистичку.

У периоду од XV до XVIII вјека основно је да ученици схвате даљи развој робне привреде која ће условити побједу капитализма у великим револуцијама XVIII вјека. За то вријеме су наши народи највећим дјелом били ван европског развитка трошећи снагу у борби са страном влашћу.

Посебну пажњу треба посветити периоду од краја XVIII вјека до средине XIX вјека као периоду развоја капиталистичке привреде. Темељним савладавањем овог историјског периода доприниће разумјевању значаја побједе капитализма. У овом периоду важно је истаћи особености развитка наших народа у условима националне поробљености и државне и покрајинске подјелености као основних узрока привредног, политичког и културног заостајања у односу на европске народе. У тим условима почиње процес ослобађања од стране власти стварањем држава у Србији и Црној Гори.

У мноштву значајних догађаја, појава и процеса који су предвиђени програмом наставници треба да посвете посебну пажњу слиједеним кључним историјским процесима:

- развоју капиталистичке привреде и буржоаских друштвених односа, и битне последице тога развитка;
- друштвеним борбама у капиталистичком друштву, које ће постепено водити његовом развоју и демократизацији;
- национално-ослободилачким покретима наших народа у условљених друштвеним развитком у нашим земљама.

Ове процесе треба пратити и уопштавати чувајући се схематског приказивања и водећи рачуна о могућностима ученика. Ученици морају схватити суштину развитка друштва на овој етапи, као и особености развитка југословенских народа.

Ови садржаји су основа за разумјевање повије историје и савремених друштвених кретања у свијету и код нас. Стога се морају темељно савладати.

IV разред

У завршном разреду гимназије обрађује се најкраћи али најзначајнији историјски период.

Овај период обухвата велике догађаје, појаве и процесе од средине XIX вјека до данас. То је период снажног развитка привреде и културе европских народа у чему партиципирају и наши народи борећи се за националну афирмацију и ослобођење. Посебну пажњу зато треба посветити национално-ослободилачким покретима наших народа и улози српског народа у покретима за ослобођење и

уједињење Јужних Словена. Наставници треба да посвете посебну пажњу наставној теми Први српски рат у коме су активно учествовале наше државе Србија и Црна Гора што је омогућило уједињење наших народа и стварање прве заједничке државе. Од оних тих догађаја између два рата нарочиту пажњу треба посветити појави фашизма што је довело до Другог свијетског рата.

Други свијетски рат и ЦОП и револуцију у Југославији треба обрађивати комплексно и синхронизовано. Потребно је да ученици схвате историјски значај рата, наше револуције и других револуционарних и ослободилачких покрета. Треба истаћи допринос наших народа оним тој борби слободољубивих народа против фашизма.

Садржаје о свијету и Југославији и свијету после рата треба обрадити информативно, кроз основне чињенице, али без досаднашње идеологизације.

Наставник мора имати у виду узрасне могућности ученика и мали фонд часова који ограничавају дубину и обим разматрања историјских садржаја.

III. МЕТОДЕ И СРЕДСТВА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Реализација садржаја програма много зависи од правилног избора наставних метода. Наставник историје треба да примјењује све методе које познаје методика наставе историје, стваралачки их користећи. Ако се узме у обзир да је велики број наставних тема тако формулисан да захтјева историјску синтезу, постоји реална опасност од вербализма ако наставник монолошку методу не комбинује са осталим методима, а посебно са слиједеним:

– методом демонстрација, при чему треба користити доста богати избор аутентичног илустративног материјала – слика, дијафилмова, дијапозитива итд;

– методом коришћења текста, посебно у оним темама које предвиђају излагање појединих значајних догађаја, јер се на изворном тексту најбоље осјећају особености историјских проблема и њиме се историјски феномени могу најбоље илустровати, затим ученици се упознају са елементарним проблемима научног истраживања и историјске научне критике.

У коришћењу текста треба узети у обзир све резултате методике наставе историје и стваралачки их примјењивати.

Посебно се напомиње да треба стално користити историјску карту, јер њена адекватна употреба олакшава темељно савладавање градива историје.

Истицање поменутих метода не значи да остале треба заноставити. Наставник треба свакој наставној јединици да приступи као специфичном образовном и дидактичком проблему, тражећи одговарајуће методе, стваралачки их примјењујући и свјесно се припремајући за сваки наставни час.

Као и за сваку, тако и за наставу историје веома је значајно да ли се наставна средства која школа посједује рационално користе. Наставник историје треба да буде равноправни корисник техничких наставних средстава која се користе и у настави других предмета (дијапројектора, кинопројектора, епидијаскопа, епископа, графоскопа, магнетофона, грамофона, радио-пријемника, телевизијских пријемника итд.). Ова техничка наставна средства треба користити у договору са осталим наставницима и у складу са садржином одређеног наставног градива и њему адекватних наставних метода. За ефикасно коришћење техничких средстава у настави потребан је кабинет за наставу историје или бар одговарајући услови у просторији гдје се настава изводи. Потребно је да наставник влада техничком коришћења ових наставних средстава, као и да се ученици осећасе да њима рукују.

У настави историје треба што чешће користити слиједена средства:

- историјске карте (зидне, из атласа, уџбеника и друге литературе);
- илустрације (слике, дијафилмове, дијапозитивне, схеме, графиконе, макете);
- музејске експонате;
- културно-историјске споменике (посјете);
- архивски материјал.

Наставник је дужан да влада методиком коришћења свих наставних средстава, да са ученицима рационално користи ова средства, чува их, прикупља и израђује нова. Сталном и планском употребом наставних средстава наставник ће унаприједити наставу историје.

IV. КОРЕЛАЦИЈА НАСТАВЕ ИСТОРИЈЕ СА НАСТАВОМ СРОДНИХ СТРУКА

Настава историје као саставни дио наставе гимназије треба да допринесе формирању ученика у свестрано развијену личност, особобљену за даље образовање. Да би што потпуније остварила своје задатке, настава историје треба да обезбједи максимално могућу корелацију бар са сродним предметима, као што су: филозофија, социологија, устав и грађанска права, географија и матерњи језик са књижевношћу. По, како сваки од поменутих предмета има своју особиту структуру, корелација се не може обезбједити временски. Корелација је у програму постигнута на тај начин што је избјегнуто понављање сличних садржаја у историји и сродним предметима. Наставници могу обезбједити корелацију сродних предмета заједничким консултовањем о сродној материји или њеном заједничком обрадом кроз додатну наставу, слободне активности, школске ескурзије и слично.

V. СЕМИНАР КАО ОБЛИК РАДА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Према наставном програму редовне наставе у гимназији општег типа и друштвено-језичког смјера предвиђено је 2 до 3 часа за ученичке семинаре. Теме за семинаре наставник утврђује на почетку школске године, и то из градива у том разреду. Циљ семинара је да ученици упознају елементарне методе историографског рада и истраживања. Наставник може задужити за један семинарски рад и више ученика којима треба да одреди прецизно задатке у оквиру задате теме. Ученици семинар раде ван часа, а на часу одређеном за семинар саопштавају се резултати њиховог рада. Наставник организује разговор на часу и помаже ученицима да изведу закључке.

Теме семинара ученици треба да обраде на основу нове литературе, објављене грађе или извора, из локалних архива, музеја и библиотека, и то које одабере наставник, при чему треба да pazi да број препоручених дјела буде у складу са психофизичким могућностима ученика. Наставник може захтјевати да се било која од семинарских тема обради продубљено и да у писању реферата ангажује боље ученике, док у дискусији треба да учествује што већи број ученика.

Наставник треба да обрати пажњу да се исте теме не појављују у свим одјељењима у току једне школске године, и да се наредне године не обрађују теме из претходних година. У писању семинара наставник треба да, при избору тема, покаже слободу и иницијативност. Треба би предлагати теме из историје ослободилачких покрета наших народа, посебно српског народа и завичајне историје, поготову ако је завичај ученика имао видницу улогу у историјском развиту одређеног периода.

VI. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

У програму историје испред садржаја за сваки разред наведено је у оперативним задацима којим битним знањима, умјетњима и навикама треба да овладају ученици одређеног разреда. Усвајање тих знања, умјетња и навика на нивоу разумјевања и репродукције може се сматрати основним захтјевима ученику који заврши одређени разред. Наставник, дакле, треба стално да има у виду васпитно-образовне исходе које прописују оперативни задаци за сваки разред како би реализовао захтјеве одређеног разреда.

Полазећи од општих задатака наставе историје, сваки ученик на крају школовања треба да на нивоу разумјевања и репродукције савлада из предмета историје слиједеће садржаје.

а) Знања

Сваки ученик треба да усвоји:

- историјску и социолошку подјелу (периодизацију) прихваћену у историјској науци;
- најбитније карактеристике друштвених поредака и основних фаза у њиховом развоју;
- основне карактеристике типова и облика државе у свим историјским периодима;
- најбитније чињенице о догађајима, појавама и процесима које програм предвиђа из економике, друштвене, политичке и културне компоненте историјског развоја свијета уопште и наших народа и народности посебно;
- кључне хронолошке податке о најзначајнијим догађајима, појавама и процесима, како из опште тако и историје народа и народности СФРЈ;
- основне историјске појмове, и то како опште историјске појмове (роб, робовласник, кмет, феудалац, буржоазија, буржоаска демократија, најамни рад итд.), тако и посебне историјске појмове (патрициј, плебејци, султан, јањичар, совјет, војвода итд.) које програм предвиђа, а налазе се у уџбеницима;
- основне социолошке појмове (нпр. друштвени поредак, производне снаге, производни односи, држава, култура, идеологија итд.);
- основни историјско-географске промјене у свим периодима, уз разумјевање значаја простора као фактора историјског развоја;
- основне особености историјског развоја наших народа и народности;
- најважније чињенице и појаве из развоја савременог свијета;
- најважније догађаје: појаве и процесе из ПОР-а, и послератног развоја Југославије.

б) Умјења (вјештине) и навике

Ученик треба да савлада умјења (вјештине) и навике да самостално:

- користи уџбеник историје, атлас и историјске читанке;
- користи текстове историјског садржаја из научно-популарне литературе и историјске белетристике;
- користи историјске илустрације;
- користи историјске карте, таблице и графиконе;
- прави избор са подацима из научно-популарне литературе;
- користи историјске податке из енциклопедија и лексикона;
- посматра музејске експонате и споменике историјског карактера итд.

Усвајањем овог минимума знања, умјења и навика из историје сматра се да су ученици испунили захтјеве за овај предмет. Зато наставник историје у свом васпитно-образовном раду треба да има стално у виду ове основне захтјеве.

ГЕОГРАФИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије у гимназији је да ученик стекне нова продубљена знања, умјења и навике из физичке, друштвене и националне географије – наше отаџбине (појмови, законитости развоја и територијалног распореда географских објеката, појава и процеса) неопходна за научно тумачење савремене свијетске и наше стварности у смислу постизања персоналне својеврсности и својеврсне персоналности ученика.

Задаци наставе географије су да ученик:

- упозна предмет и методе проучавања природно-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса и њихово дјеловање на својства географске средине;

- uočava i схвата корелативне односе између географије и других природних и друштвених наука;
- стиче глобалне представе о физичко-географским карактеристикама земље;
- схвата и разумије закономјерни развој географске средине као резултат дјеловања природних појава, процеса и човјека;
- упознаје актуелну и комплексну географску стварност савременог свијета;
- стиче нова знања о својој отаџбини, њеном положају, мјесту и улози у савременом свијету;
- стиче нова знања о природи, становништву, насељености и привреди наше отаџбине;
- васпитава се на стеченим географским знањима у духу припадности недјеливом глобалном свијету;
- васпитава се у духу љубави према отаџбини и према свему што је дијело и племенито.

II разред

(2 часа недјељно, 74 часova годишње)

ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. УВОД У ДРУШТВЕНУ ГЕОГРАФИЈУ (2)

1. Предмет, подјела и значај друштвене географије: друштвена географија у систему географских наука; становништво, привреда и насеља у географским проучавањима; фазе у развоју друштвене географије: период дескриптивне и период научне географије.

II. КАРТА И КАРТОГРАФСКИ МЕТОД У ГЕОГРАФИЈИ (5)

1. Математичка основа географске карте: рам карте, ослоње тачке карте, размјер, координатна мрежа и картографска пројекција.

2. Картографски метод у географији: представљање физичко-географских садржаја и творевина људског рада (насеља, саобраћајнице итд.) на географским картама (метод рејонирања или боја и метод тачака); општи картографски метод.

3. Подјела карата према размјери и садржини: топографске и географске карте.

III. СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА (8)

1. Одлике и фактори демографског развоја: број становника на Земљи; природни прираштај; миграције (узроци, врсте и посљедице).

2. Распоред становништва на Земљи: скумена и анекумена; области велике густине насељености (старе и нове); области мале густине насељености; низије и приморја као главне области људског насељавања; густина насељености и степен развијености привреде.

3. Структуре становништва: полне и старосна структура; расна структура; народносни састав и раширеност језика; економска структура; културно-образовни ниво свјетског становништва.

4. Културни у животни стандард становништва: кратак историјско-географски преглед развоја писмености (по континентима), зависност културног и животног стандарда становништва од степена друштвено-економског развојка.

5. Насеља: положај, типови и функције сеоских и градских насеља; урбанизација као свјетски друштвено-економски процес, конурбације и мегалополиси (основни појмови).

IV. ОСНОВНЕ ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНОГ СВИЈЕТА (5)

1. Основни политичко-географски садржаји и типови држава: политичко-географски елементи државе – територија, географски положај, друштвено-политичко уређење, главни град, државна граница и међународни економско-политички односи.

2. Политичка карта свјета до II свјетског рата: политичко-географска трансформација свјета (крај XIX и почетак XX вијек; завршетак I свјетског рата; пред II свјетски рат).

3. Савремена политичка карта свјета: развојак процеса деколонизације; појава неоколонијализма и технолошког колонијализма; нове државе и промјена структуре Организације уједињених нација.

V. ОСНОВНЕ ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ СВЈЕТСКЕ ПРИВРЕДЕ (8)

1. Свјетска привреда и међународна подјела рада: појам свјетске привреде; условљеност међународне подјеле рада разноликосту природних услова и извора, степеном привредне развијености, спровођењем специјализације и кооперацијом у производњи.

2. Гранско и територијално повезивање производње: гранско-територијални начин (хоризонтални) изучавања економско-географских појава и процеса; производно-територијални (вертикални начин посматрања привредних дјелатности и грања.

3. Индустиријализација као друштвено-економски процес: појам индустријализације у ужем и ширем смислу; типови територијалног развоја индустрије са примјерима: моноцентрични, просторно-дисперзивни и полицентрични тип.

4. Неравномјеран развој – основна противрјечност савременог свјета: неједнак степен привредног развоја; међународне компаније као носиони нових облика колонијализма; привредни развој и опасности од поремећаја равнотеже у географској средини.

5. Нова научно-технолошка револуција и њене последице: битна обиљежја нове научно-технолошке револуције и трансформација географског пејзажа.

VI. ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСKE, ДЕМОГРАФСKE И ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ ПОЈЕДИНИХ ДЈЕЛОВА СВИЈЕТА (37)

1. Привредно развијени и неразвијени региони и државе у савременом свјету: подјела држава према степену друштвено-економске развијености и њихов размјенгај у свјету.

2. Политичко-географска подјела Азије: политичко-географске промјене и стварање држава; државно и друштвено уређење: класификација држава према величини територије и укупној популацији.

3. Становништво и зоне цивилизације Азије: број становника, густина насељености, природно кретање становништва, миграције, расни и народносни састав; зоне цивилизације (кинеска, јапанска, индонезијска, индијска и цивилизација југозападне Азије).

4. Економско-географске одлике Азије: природни извори и богатства; карактеристике развоја пољопривреде и индустрије; мјесто, улога и значај Азије у свјетској привреди; Јапан као носилац економског развоја Азије и свјета.

5. Кина: главне економско-географске одлике и улога у свјетској привреди.

6. Политичко-географска подjела Африке: политичко-географске промјене и стварања држава; државно и друштвено уређење; класификација држава према величини територије и укупној популацији.

7. Становништво и зоне цивилизације Африке: број становника, густина насељености, природно кретање становништва, миграције, расни и народносни састав; зоне цивилизације (срара египатска, зона арапског, француског, шпанског и португалског и енглеског језичног подручја, расистичка зона Јужне Африке и црначка култура и умјетност).

8. Економско-географске одлике Африке: природни извори и богатства; карактеристике развоја пољопривреде и индустрије; мјесто, улога и значај Африке у свјетској привреди.

9. Политичко-географска подjела Латинске Америке: политичко-географске промјене и стварање држава; државно и друштвено уређење; класификација држава према величини територије и укупној популацији.

10. Становништво и зоне цивилизације Латинске Америке: број становника, густина насељености, природно кретање становништва, миграције, расна и народносна структура; зоне цивилизације (старе цивилизације, зоне шпанскопортугалског, британског, француског, холандског и културног утицаја САД).

11. Економско-географске одлике Латинске Америке: природни извори и богатства; карактеристике развоја пољопривреде и индустрије; мјесто, улога и значај Латинске Америке у свјетској привреди.

12. Политичко-географска подjела, становништво и зоне цивилизације Англоамерике: политичко-географске промјене и стварање држава; број становника; густина насељености, природно и механичко кретање становништва, расни и народносни састав; зоне цивилизације (англоамеричка и франко-канадска).

13. САД и Канада: главне економско-географске карактеристике природних извора, услова и производње; мјесто, улога и значај САД и Канаде у свјетској привреди.

14. Политичко-географска подjела и економско-географске одлике Аустралије и Океаније: политичко-географске промјене и стварање држава; карактеристике развоја привреде; мјесто, улога и значај Аустралије и Океаније у свјетској привреди.

15. Становништво и зоне цивилизације Аустралије и Океаније: број становника, густина насељености и природно кретање становништва и миграције; народи Аустралије и Океаније; зоне цивилизације (старе цивилизације у Океанији, аустралијска и новозеландска).

16. Политичко-географска подjела Европе: Политичко-географске промјене и стварање државе; државно и друштвено уређење класификација држава према величини територије и укупној популацији.

17. Становништво и култура европских народа, број становника, густина насељености, природно кретање становништва и миграције; порјекло и етнички састав европског становништва; зоне цивилизације (западноевропски и источноевропски).

18. Економско-географске одлике Европе: природни извори и богатства, карактеристике развоја пољопривреде и индустрије мјесто, улога и значај Европе у свјетској привреди.

19. Регионалне економске групе и тржиште. Интеграциони процеси и стварање тржишта у Европи. Стварање тржишта у ваневропским просторима. Планетарна ера човјечанства.

20. Европска заједница: карактеристике производње, географска усмјереност (регионална оријентација) извоза и увоза робе и услуга.

21. Политичко-географске промјене у Источној Европи. Стварање СССР -а као вишенационалне земље. Распад Совјетског Савеза и стварање нових држава. Удруживање у Заједници независних Држава. Класификација земаља Источне Европе према величини територије и броју становника.

22. Становништво и култура народа Источне Европе: број становника, густина насељености, природни прираштај и миграције, културни утицаји.

23. Русија и Украјина. Главне економско-географске карактеристике при-

родних извора. Карактеристике развоја пољопривреде и индустрије. Мјесто, улога и значај у свијетској привреди.

VII. ОСНОВНА ДЕМОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА И КУЛТУРНИ УТИЦАЈИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ (4)

1. Становништво, културне зоне и утицај на Балканском полуострву: порјекло становништва, густина насељености, природни прираштај и миграције; зоне цивилизације (области патријархалне културе, романска и византијска, српска средњовјековна, исламска и средњо-европска цивилизација); Балканско полуострво као раскрсће културних утицаја.

2. Србија и Црна Гора као језгро за стварање треће, Савезне Републике Југославије. Политичко-географске промјене и стварање нових држава на тлу бивше Југославије. Српско и пригорско становништво изван граница СР Југославије. Потреба успостављања сарадње и нових односа између народа и земаља Балканског полуострва. Пужност прилагоджавања европским и свијетским путевима развоја.

Годишња систематизација (5)

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

ГЕОГРАФИЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ, РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКА КРАЈИНА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. УВОД (1)

1. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО. Савремене друштвено-политичке промјене на Балканском полуострву. Распад II Југославије и стварање нових држава. Стварање СР Југославије.

II. ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНЕ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ (3)

1. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ. Математички, физичко-географски, економско-географски и геополитички положај.

2. ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ. Кошпене и водене границе. Проблеми пограничних територија. Величина Југославије.

III. ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (14)

Релјеф

1. ОСНОВНЕ МОРФОТЕКТОНСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕЉЕФА. Низија и висија Југославије. Геолошки састав и настајак основних црта рељефа Југославије.

2. ПАНОНСКА НИЗИЈА. Панонски басен и обод Панонског басена и њихове карактеристике.

3. ПЛАНИНСКА И ЈАДРАНСКА ОБЛАСТ. Релјеф Планинске и Јадранске области и њихове карактеристике.

Клима Југославије

4. ЕЛЕМЕНТИ И ФАКТОРИ КЛИМЕ И КЛИМА ПАНОНСКЕ НИЗИЈЕ. Елементи и фактори климе. Панонско-континентална клима и њене карактеристике.

5. КЛИМА ПЛАНИНСКЕ И ЈАДРАНСКЕ ОБЛАСТИ. Умјерено-континентална клима, Планинска клима. Жупна клима. Јадранско-средоземна клима и измјењена средоземна клима.

Воде Југославије

6. ЈАДРАНСКО МОРЕ И ЈЕЗЕРА И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ. Постапак и положај Јадранског мора. Постапак, подјела и географски размјештај језера.

7. РЈЕКЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ. Рјеке Јадранског слива. Рјеке приморског слива. Хидрографија кречњачких терена. Термоминералне воде.

Земљиште и биљни и животињски свијет

8. САСТАВ И КАРАКТЕР ТЛА У ЈУГОСЛАВИЈИ. Типови тла. Ерозија тла.

9. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВИЈЕТ. Биљни и животињски свијет Јадранске, Планинске и Панонске области.

10. ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДЕ. Заштита и унапређење елементарне природе од загађивања и уништавања. Последнице прекомјерног загађивања природе.

IV. СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА (7)

Становништво

1. НАСЕЉАВАЊЕ НАШЕ ТЕРИТОРИЈЕ. Насељавање наше територије прије доласка Словена. Досељавање Словена у наше крајеве. Период и последње турске владавине. Период послвије I свијетског рата до данас.

2. БРОЈ СТАНОВНИКА, ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ, МИГРАЦИЈЕ И ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ. Број и пораст становништва. Популациона политика. Природно кретање становништва. Миграционе струје. Густина насељености.

3. СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА. Биолошке структуре. Социално-економска структура. Културно-просвјетно стање. Структура становништва по националности и вероисповјести.

4. ЈУГОСЛОВЕНИ ВАП ГРАНИЦА ЈУГОСЛАВИЈЕ. Југословени у сусједним земљама и српским крајинама. Југословени у европским и прекоокеанским земљама.

Насеља

5. НАСЕЉА. Положај, типови и функционална класификација сеоских насеља. Градска насеља – положај, типови и функције. Савремена урбанизација насеља.

V. ПРИВРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ (21)

1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИВРЕДЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ. Природни и друштвени услови за развој привреде. Структура привреде. Привредне дјелатности.

Пољопривреда

2. РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ. Природни и друштвени услови за развој пољопривреде. Мјере за унапређење пољопривреде. Гране пољопривреде.

3. ЗЕМЉОРАДЊА. Структура земљишног фонда. Ратарство, воћарство и виноградарство.

4. СТОЧАРСТВО, ЛОВ И РИБОЛОВ. Природни и друштвени услови за развој сточарства. Гране сточарства. Лов и риболов.

Шумарство

5. ШУМАРСТВО. Шумско богатство и простирање шума. Значај шума. Заштита и унапређење шума. Шуме као еколошки, природни и здравствени фактор.

Индустрија

6. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИНДУСТРИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ. Природни и друштвени услови развоја. Значај индустрије. Подјела индустрије.

7. ЕНЕРГЕТИКА. Значај енергетике. Извори енергије. Производња и потрошња електричне струје.

8. РУДАРСТВО. Палазничта руда и минерали и њихова експлоатација.

9. ТЕШКА ПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА. Металургија, метална индустрија, електрониндустрија, хемијска индустрија и индустрија грађевинског материјала.

10. ЛАКА ИНДУСТРИЈА. Прехрамбена индустрија, текстилна индустрија, индустрија дувана и индустрија коже, гуме и обуће.

Саобраћај

11. КОПНЕНИ САОБРАЋАЈ. Утицај природних и друштвених фактора на развој саобраћаја у нашој земљи. Жељезнички саобраћај. Друмски саобраћај.

12. ВОДЕНИ, ВАЗДУШНИ И ПГТ САОБРАЋАЈ. Поморски саобраћај. Рјечни саобраћај, ПГТ саобраћај и друге врсте саобраћаја.

Трговина

13. ТРГОВИНА. Унутрашња и спољна трговина. Трговински и платни биланс.

Туризам

14. РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ ТУРИЗМА. Природни и друштвени фактори за развој туризма. Подјела туризма. Приморски туризам.

15. КОНТИНЕНТАЛНИ ТУРИЗАМ. Услови за развој континенталног туризма. Планински туризам. Бањски туризам. Споменници културе и историјска мјеста као елемент туризма. Промет туриста и приходи од туризма.

VI. РЕГИОНАЛНЕ ЦЕЛИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (13)

1. ЦРНОГОРСКО ПРИМОРЈЕ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике и развијеност обале. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, туристички и културни центри.

2. ЦРНОГОРСКА БРДА И ПОВРШИ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, туристички и културни центри.

3. СТАРОВЛАШКО-РАШКА ВИСИЈА. Положај, величина, простирање и јела. Културно-историјске особености. Природне одлике. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, културни и туристички центри.

4. КОСОВО И МЕТОХИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске одлике, споменици културе, историјска мјеста. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, туристички и културни центри.

5. ЈУЖНО ПОМОРАВЉЕ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Привредне одлике. Становништво и насеља. Најзначајнији привредни, управни, културни и туристички центри. Бање и минерални извори.

6. ИСТОЧНА СРБИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Становништво и насеља. Културно-историјске одлике. Привредне катактеристике. Привредни, управни, културни и туристички центар.

7. ШУМАДИЈА И ПОМОРАВЉЕ (ЗАПАДНО И ВЕЛИКО ПОМОРАВЉЕ). Положај, величина, простирање и подјела. Природне особености. Културно-историјске особености, споменици културе и историјска мјеста. Становништво и насеља. Привредни, управни, културни и туристички центри.

8. ЗАПАДНА СРБИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености, историјска мјеста и споменице културе. Становништво и насеља. Привредни, и културни центри.

9. ВОЈВОДИНА. Положај, величина, простирanje и регионална подјела. Природне особености. Културно-историјске одлике. Становништво и насеља. Привредни, управни, културни и туристички центри.

VII. СРПСКЕ ЗЕМЉЕ ВАП ГРАНИЦА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ (11)

I. Република Српска (5)

1. Положај, величина, простирanje, границе, регионална подјела и природне одлике.

2. Крајина Републике Српске. Положај, величина, простирanje, границе и регионална подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Природне одлике. Привредни, управни, културни и туристички центри. Везе са матицом земљом.

3. Источна Херцеговина, Романија и Семберија. Положај, величина, простирanje и границе. Природне особености. Културно-историјске одлике. Становништво и насеља. Привредне одлике. Привредни, управни, културни центри. Везе са матицом земљом.

II. Република Српска Крајина (5)

1. Положај, величина, простирanje, границе, регионална подјела и природне одлике.

2. Книнска Крајина. Положај, величина, простирanje, границе и регионална подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Привредни, управни, културни и туристички центри. Везе са матицом земљом.

3. Славонија, Барања и Западни Срем. Положај, величина и простирanje. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне карактеристике. Привредни и културни центри. Везе са земљом матицом.

4. Српске заједнице у земљама Европе, Америке, Азије и Океаније (1)

НАЧИН ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Нови програм наставе географије за све типове гимназије конципиран је тако да пружа ученицима стицање неопходних знања, умјења и навика о природној средини и друштвеној стварности наше отаџбине и савременог свијета. Истовремено, овај програм омогућава упознавање система географских научних дисциплина, као и мјеста, улоге и значаја географије као науке у савременом друштву.

У I разреду изучава се физичка географија са елементима геологије, у II друштвена географија, а у III разреду гимназије географија СР Југославије, Републике Српске и Републике Српска Крајина. Оваквом концепцијом програма географије створени су основни предуслови за упознавање ученика са фундаменталним физичко-географским, друштвено-географским и национално-географским објектима, појавама и процесима, или за упознавање географске средине у свој њеној укупности и разноврсности. Приликом израде програма пошло се од концепције програма географије за основну школу и од тога да гимназија представља продужетак општег образовања и васпитања. Дакле, програм географије у гимназији чини јединствену целину са програмом основне школе.

Структуру програма географије у гимназији чине јасно дефинисане наставне теме и јединице. Да би се олакшао рад наставника у планирању образовно-васпитног рада (годишње и оперативно планирање), а и да би се остварила равномјерна реализација програма по разредима и избјегле разлике у фонду часова за реализацију појединих наставних тема и наставних јединица, извршена је артикулација наставних тема и наставних јединица. Садржаји програма географије за I, II и III разред гимназије подјелени су на наставне теме и за сваку

је дат прецизан број часова за обраду градива и број часова за обнављање, утврђивање, провјеравање стечених знања, умјетна и навика, вредновање успјеха ученика у nastavi и систематизацију градива. Уз то, свака nastavna tema артикулисана је у прецизно формулисане nastavne јединице које су нумерисане радним бројевима и за које су наведени главни садржаји које треба обрадити. Овако структуриран програм елиминира досадашње разлике у реализацији програма географије које су постојале чак и у истој школи у којој исти програм остварују два nastavnika.

II Разред

Садржај и структуру програма у овом разреду чине седам наставних тема које обухватају друштвено-географске карактеристике савременог свијета и наше земље и картографску проблематику.

Послије „Увода у друштвену географију“ посебну пажњу треба обратити картографској тематици. Наиме, садржаји у овом разреду, заједно са сличним наставним градивом у V разреду основне школе чине целину.

То значи да се при обради наставне теме „Карта и картографски метод у географији“ треба ослоњити на раније стечена ученичка знања из ове области. Најважније је имати у виду да се ова наставна тема не савлађује само на часовима предвиђеним за њу, већ на свим часовима географије у овом разреду. Наиме, представљање географских објеката, појава и процеса на карти је, на садашњем степену развоја географије као науке, један од најрационалнијих метода систематизовања и генерализовања објеката, појава и процеса. Географска карта као апликација картографског образовања постаје значајно средство комуникације у нашој цивилизацији са широким дијапазоном употребе. Картографска писменост је преко потреба савременог човјека, те због тога карта мора бити присутна у образовно-наставном раду наставника географије на свим типовима часова.

Географија становништва и насеља програмирана је тако да се њеном обрадом укаже на најважније демографске и демогеографске проблеме човјечанства. Тежиште обраде треба да буде на основним карактеристикама демографског развоја и мјерама које се предузимају у области развоја и размјештаја становништва у појединим дјеловима свијета и свијету као целини, како би се у што краћем року превазишле постојеће неусклађености које пријете човјечанству.

Садржаји из политичке географије треба да пруже ученицима неопходна знања која ће им помоћи да сагледају основне типове држава у савременом свијету и фазе кроз које је текло формирање данашње политичке карте свијета. Неопходно је да се објасне политичко-географски елементи државе као комплексне и промјенљиве географске категорије.

У петој наставној теми основне економско-географске одлике свијетске привреде! проучавају се главне карактеристике свијетске привреде и међународне подјеле рада, као и хоризонтални и вертикални начин посматрања привредних активности и грана, индустријализација као савремени друштвено-економски процес и индустрија као фундаментални носилац трансформације географске средине у свијетским оквирима, неравномјерност у развоју производних снага и би-

тна географска обиљеžja nove naučno-tehnološke revolucije. Ova nastavna tema je osnova za pravilno razumjevanje i tumačenje sadržaja šeste teme „Političko-geografske, demografske i ekonomsko-geografske odlike pojedinih djelova svijeta“.

Šestu nastavnu temu treba maksimalno iskoristiti za naspitno djelovanje na učenike i za razvijanje duha solidarnosti sa narodima koji se bore za ekonomsku i političku slobodu i za razvijanje internacionalizma kod učenika. Tom prilikom posebno treba isticati odnos naše zemlje prema drugim državama u pojedinim djelovima svijeta, naročito prema zemljama u razvoju, kao primjer nesobitne i solidarne pomoći da bi se prevazišle postojeće suprotnosti u savremenom svijetu. Pri tom je najvažnije da se ukaže na političko-geografsku podjelu, osnovna populacijska obiљеžja i glavne privredno-geografske odlike pojedinih djelova svijeta – Azije, Afrike, Latinske Amerike, САД, Канаде, Australije и Окeаније, Европe и Руске федерације. Уз то, посебан значај у реализацији програма имају садрžaji о регионалним групацијама и тржиштима и интеграционим процесима у Европи.

III Разред

Садржину географије наше отаџбине чине седам наставних тема распоредених тако да свака претходна представља основу за разумјевање наредне наставне теме, а све оне заједно чине јединствену цјелину.

То практично значи да у процесу наставе свим ђеловима програма треба посветити одређену пажњу уважавајући све програмске захтјеве.

Садрžaji који се односе на географски положај наших земаља веома су значајни, јер треба да омогуће ученицима да схвате сву сложеност географског положаја наших земаља као и посљеднице које тај положај доноси у данашње вријеме развијених комуникација.

У оквиру природних одлика битно је да ученици схвате све природне разноликости које се јављају у нашим земљама, како у погледу рељефа тако и у погледу климе, воде, типова земљишта, биљног и животињског свијета.

У овом разреду посебну пажњу треба посветити проблемима заштите и унапређивања чољјекове животне средине. О томе треба говорити при обради одговарајућих природних фактора.

Пошто је у нашој земљи дошло до крупних промјена током послеријатног периода у развоју становништва и насеља неопходно је објаснити и указати на факторе који су до њих довели.

При обради садрžaja о становништву треба истаћи оне демографске елементе (пораст или опадање броја, густина насељености, стопа природног прираштаја и др.) и карактеристике које су значајне у области популационе политике. При обради привреде значајно је да ученици уоче промјене до којих је дошло у структури привреде наше земље од њеног стварања до нашег времена.

Треба приказати све важније периоде кроз које је проишла наша привреда у цјелини и поједине привредне дјелатности и гране. При обради ових садрžaja треба поћи од научно верификованих чињеница и послеријатни развој Југославије објашњавати објективно, указујући том приликом и на кључне пропусе. Овдје се у првом реду мисли на „привредне сеобе“, преносење фабрика из источних у западне дјелове земље. Исто тако, важно је указати и на неусклађеност између сировинске базе и енергетских извора, с једне стране, и прерађивачких капацитета, с друге, у појединим ђеловима бивше Југославије.

БИОЛОГИЈА (сви смјерови)

Циљ и задаци:⁹

Циљ настале биологије у гимназији је да у склопу општих циљева наставе допринесе развоју комплетне личности ученика, како у образовном тако и у вас-

⁹ Циљ и задаци наставе биологије идентични су за све смјерове гимназија.

питном смислу. То подразумијева усвајање наставних садржаја биологије са научног аспекта, уз истовремено развијање психофизичких способности ученика на сазнајном и психомоторном плану.

Задаци наставе биологије су да ученици:

- стекну општа научна знања из области биолошке науке и праксе;
- разумију опште законитости које владају у живог природи и прихвате их као основу за формирање сопствених и општих норми понашања према околини у којој живе;
- познају чињенице и генерализације које ће усвојити као нове информације и које су основа за даље стицање знања;
- развијају перцептивно сазнавање објективне стварности;
- стекну способност мисаоног уопштавања сазнања у облику појмова, правила, принципа, законитости, дефиниција, закључака, доказа, хипотеза, теорија, система вриједности итд.;
- развију своје мисаоне и изражајне способности;
- развију способност за самoinицијативно и самостално истраживање;
- прихвате да је очување, унапређивање и заштита животне средине њихов приоритетни задатак;
- оспособе се за самообразовање и самосталан избор занимања у току даљег школовања.

II разред
(2 часа недјельно, 74 часа годишње, 10 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (15)

Водени режим биљака. Значај воде за живот биљака. Примање воде преко коријена, коријенов притисак. Кретање воде кроз биљку, транспирација, функција стоминог апарата. Утицај спољашњих фактора на примање и одлагање воде.

Вјежба: одређивање примања воде и транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми. Значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Грађа хлоропласта, фотосинтетски пигменти. Конверзија свјетлосне енергије у хемијску, свијетла и тамна фаза фотосинтезе. Транспорт асимилата. Фактори који утичу на фотосинтезу.

Вјежба: одређивање кисеоника у фотосинтези водених биљака. Доказивање скроба у листовима биљака на свјетлости.

Дисање. Разлагање угљених хидрата и липида. Дисање биљних органа. Утицај спољашњих фактора на дисање.

Вјежба: квалитативно доказивање дисања, одређивање дисања биљака.

Примање и функција минералних елемената. Елементарни хемијски састав биљке. Неопходни елементи. Примање минералних соли и јона. Активни транспорт. Биолошка функција азота. Примање и функција сумпора, фосфора и других неопходних елемената.

Вјежба: гајење биљака у хранљивом раствору.

Развиће биљака. Животни циклус биљака; вегетативна и репродуктивна фаза у развићу. Биљни хормони стимулатори (ауксини, гибберелини) и инхибитори раста. Диоба и растење ћелија. Клијање и дорманција сјемева. Растење и развиће вегетативних органа. Цијетање; вернализација и фотопериодизам.

Оплођење; разлике плода и сјемења. Мировање; старење, опадање листова и плодова. Покрети биљака.

Вјежба: покрети код биљака.

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ЖИВОТИЊА (59)

I. Морфологија и систематика бескичмењака (32)

Организација животиња. Јединство живог свијета у погледу структуре и функције. Ткива, врсте ткива и њихова карактеристика, органи, органски системи и организам као цјелина. Симетрија животиња. Принципи научног класификовања животиња; систематске категорије.

Еукариота.

Протозоа, грађа и функција једноћелијских организама, класификација и филогенија. Значај протозоа.

Метазоа.

Поријекло вишећелијности.

Паразор.

Организација плакозоа и сунђера (одсуство органа и органских система), класификација и распрострањење.

Еуметазоа.

Дуњари, одлике тјелесне организације (диференцијација ткива, зачетак органа и органских система), полиморфизам и смјена генерација код кишарија, класификација и значај.

Ктенофоре (укратко).

Пљоснати црви (билатерална симетрија, кретање и појава нефализације), карактеристике тјелесне организације на примјеру турбеларија; класификација. Адаптација на паразитски начин живота на примјеру метиља и пангљичара. Значајне паразитске врсте.

Организација немертина и филогенетски значај пљоснатих црва.

Псеудоцеломата. Одлике организације, распрострањење и значај нематода. Значајне паразитске врсте.

Целомата. Појава и значај целомата. Правци развоја целомата. Мање групе целомских протостомија (opisthokora, tardigrada, pentastomida, sipunculida, echiurida, priapulida).

Мекушци. Одлике тјелесне организације, класификација, распрострањење и значај.

Прстенasti црви (појава сегментације, карактеристике хомонимне сегментације), класификација и одлике тјелесне организације, распрострањење и значај.

Зглавкари. Основне одлике. Класификација са кратким описом главних група и распрострањење.

Пауколике животиње. Одлике, организација на примјеру шкорпије и паука, класификација и значај, отровне врсте, врсте значајне као паразити и вектори заразних обољења.

Ракови. Грађа, разноврсност, класификација, распрострањење и значај.

Инекти. Грађа, одлике, распрострањење, класификација и значај. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.

Вјежба: Принципи и методе детерминације инсеката. Детерминација редова инсеката помоћу кључа.

Тетракулата (Briozoa) и мање групе цјеломских Деутеростомија (Ctenognata, Pogonognata)

Бодљокошци. Специфичности организације, класификација и распрострањење.

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ХОРДАТА (27)

Хордата. Организација, поријекло и правни еволуције. Класификација.

Туниката. Опште одлике, класификација, распрострањење.

Цефалохордата. Одлике, тјелесне организације, начин живота и распрострањење.

Кичмењаци. Упоредни преглед грађе органа.

Поријекло и развој риба. Адаптација на живот у води, класификација, распрострањење и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације риба. Детерминација слатководних риба помоћу кључа.

Поријекло и развој водоземаца. Адаптације на копнени начин живота. Класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације жаба. Детерминација жаба помоћу кључа.

Поријекло и развој гмизаваца. Адаптације на копнени начин живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације гмизаваца. Детерминација гуштера и корњаче помоћу кључа.

Поријекло и развој птица. Адаптације на специфичне начине живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације птица. Детерминација фамилија птица помоћу кључа.

Поријекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, распрострањење и значај.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње, 5 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (72)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Пивои организације живих система.

II. Динамичка организација ћелије

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица живих организама. Функција ћелијских органа. Хемијска организација ћелије; Вода и неорганске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелије, угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, адепозин триофат. Интрацелуларна и екстрацелуларна средина. Ензими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бјеланчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембране и транспорт молекула кроз мембрану: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу носачких молекула; пумпа за Na^+ и K^+ ; ендоцитоза и екзоцитоза.

Основни принципи функционисања и регулације живих система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошке адаптације; аклиматизација и аклимација. Принципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна спрега. Ритмичност функција. Нервна и хоморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација органских система

Функцијске одлике нервног система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Нервна ћелија и нервни импулс. Синанса. Ефектори: попречно-пругасти мишићи. Инервација попречно-пругастих мишића. Механизам мишићне контрак-

ције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Прилагођавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишићи. Жлездани ефектори (ендокрине и ендокрине жлезде).

Вјежба: Анестезирање животиња као неопходан предуслов за извођење експерименталних вјежби. Израда нервно-мишићног препарата, утицај температуре на рад срца.

Еволуција нервног система: дифузни, ганглијски и цјевasti нервни систем.

Функција централног нервног система. Појам нервног центра. Централна синапса. Преношење нервних импулса у централним синапсама. Функцијска организација централног нервног система. Рефлексни лук. Дивергенција и конвергенција. Реципрочна инервација. Лапчане везе и реверберација. Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене мождине. Продужена мождина и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији позе и покрета. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тјела у простору. Функција међумозга. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и понашање. Виша нервна дјелатност. Условни и безусловни рефлекс. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми. Физиологија и механизам сна.

Вјежба: Рефлекси деканитоване жабе; ефекат разарања кичмене мождине.

Физиологија чулних органа

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа. Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крвне групе. Заштита функција крви: хелијски и хуморални имунитет.

Вјежба: Узимање крви од експерименталних животиња (жаба, пацов) и одређивање броја еритроцита у крви жабе.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичмењака. Срчани аутоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крвни притисак. Артеријски пулс. Крвоток у капиларима и венама. Неуро-хуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Вјежба: Хемолимфа и срчана ритмика код пужа. Мјерење пулса код људи (утицај физичког напора – трчање). Капиларни крвоток жабе.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјене гасова између организама и спољашње средине. Вентилација плућа и плућни волумени у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крвљу. Неуро-хуморална регулација дисања.

Вјежба: Мјерење капацитета плућа помоћу спирометра (разлике у полу, физичком развоју – узрасту, истренираност организма – бањање спортом). Мјерење фреквенције дисања човјека (утицај физичког напора – трчање).

Систем органа за варење и апсорпција хране. Типови варења хране у животињском свијету: унутархелијско, мембранско и скетрахелијско варење. Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желуцу и тапком црјеву. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране. Састав, својства и значај жући у варењу и апсорпцији хранљивих молекула. Механизми реапсорпције сварених хранљивих молекула: моносахарида, аминокиселина и масних киселина.

Исхрана: Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Метода за мјерење енергијског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогенеза. Поикилотерми и хомеотерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принципи осморегулације. Осморегулација у бескичмењака и кичмењака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању коначних продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубрега. Механизам образовања мокраће: гломеруларна фил-

трација, концентровање мокраће (функција Хенлеове петље). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокрини систем. Хормони и њихова специфична дејства. Хормони хипофизе. Хормони тироидеје и њихова функција. Функција паратироидеје. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи надбубрежне жлезде. Функција полних жлезда. Мушки полни хормони – хормони сјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бременности. Неуроендокрина регулација функције полних жлезда.

IV разред

(2 часа недјелно, 64 часа годишње)

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (10)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекуларна основа биолошких процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекуларне основе наслеђивања. Нуклеинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекуларна основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функције РНК.

Биосинтеза бјеланчевина. Генетички код, транскрипција, транслација и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена на молекуларном нивоу. Молекуларно објашњавање односа гена, протеина као генетских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућности интервенисања и мијењања наследног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЊА (14)

Полне ћелије (гамети): Овогенеза; сперматогенеза.

Оплођење: Спољашње и унутрашње оплођење; Овицарност, ововицарност, вивипарност; Врсте јајних ћелија и начин дјобоје јајних ћелија.

Рани ступњеви ембриогенезе и органогенезе.

Раст: Раст ћелије, органа и организма.

Ембрионални омотачи. Постембрионално развиће. Метаморфоза и регенерација.

Старење

Онтогенетско развиће. Пренатални период; Преембрионални, ембрионални и фетални период; Рађање; Неонатални период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЛЕЂИВАЊА (15)

Организација и механизми преношења генетичког материјала.

Основна правила наслеђивања.

Извори генетичке варијабилности; комбиновање гене и хромозома.

Промене генетичког материјала.

Генске мутације – постанак, учесталост и ефекат дејства.

Репер механизам. Хромозомске аберације.

Типови и примјери наслеђивања особина код биљака и животиња.

Утицај средине на изазивање наследних промјена.

Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.

Генетичка контрола развића.

Варијабилност и наслеђивање квантитативних особина.

Генетичка структура популација.

Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.

Вјештачка селекција и одлењивање биљака.

Селекција и одлењивање животиња.

Насљедност и варирање особина код људи.
Насљедне болести.
Генетичка условљеност човјског понашања.

ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА И УНАПРЕЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (16)

I. Основни појмови и принципи екологије (8)

Дефиниција, предмет испитивања и значај екологије.
Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.

Класификација еколошких фактора.

Лимитирајући фактори.

Адаптација на различите услове живота.

Животна форма – појам, примјери и класификација.

Еколошка ниша – појам, примјери и савремена схватања.

Животно станиште и појам биотопа.

Појам популације и њене основне одлике. Густина популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације.

Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоземне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Ланци и мреже ланаца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотопа и биоценозе. Кружење материје и протичање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преображаји екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогехемијски циклус у биосфери. Процеси кружења угљеника, азота, кисеоника и воде.

Животне области. Област мора и океана. Област копнених вода. Сувоземна област живота.

II. Заштита и унапређивање животне средине (7)

Човјек и његов однос према осталој неживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека.

Промјене физичких услова средине. Промјене у саставу живог свијета. Процес доместификације: доместификација земљишта, биљака и животиња. Процеси урбанизације и индустријализације. Генетички и здравствени ефекти нарушене и загађене животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушавања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука и вибрације. Зрачење.

Еколошке основе просторног планирања и уређења простора. Екологија предјела.

III. Заштита природе (1)

Проблеми угрожености и заштите живе и неживе природе. Савремени приступи и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животних заједница. Могућности рекултивације и ревитализације екосистема и предјела.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОННЕ БИОЛОГИЈЕ (9)

Теорије еволуције.

Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.

Механизми еволуционих процеса; мутације; генетички дрејфт, проток гена.

Природна селекција и адаптације.

Постапак врста и теорије специјације.

Постанак живота.
Еволуција и филогенија.
Поријекло човјека.
Биологија и култура у еволуцији човјека.
Утицај човјека на праван и брзину еволуционих процеса.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (10)

Водни режим биљака. Значај воде за живот биљака. Примање воде преко коријени, кретање воде кроз биљку, транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми. Значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Грађа хлоропласта и пигменти. Механизми фотосинтезе. Фактори који утичу на фотосинтезу.

Дисање. Разлагање угљених хидрата и липида. Утицај спољашњих фактора на дисање.

Примање и функција минералних елемената. Неопходни елементи. Примање минералних соли и јона; активни транспорт.

Развиће биљака. Животни циклус биљака. Биљни хормони. Диоба и растење хелија. Клијање и дормација сјемена. Растење и развиће вегетативних органа. Вернализација и фотопериодизам. Оплођење. Развиће плода и сјемена. Мировање. Покрети биљака.

Морфологија и систематика бескичмењака (30)

Организација животиња. Ткива, врсте и њихова карактеристика, органи, органски системи и организам као цјелина. Симетрија животиња. Принципи научног класификовања животиња, систематске категорије.

Еукариота. Протозоа, грађа и функција једноћелијских организама, класификација, филогенија. Значај протозоа.

Метазоа. Поријекло вишећелијности.

Паразоа. Плакозоа и Супћери. Организација, класификација.

Еуметазоа. Дуњари, одлике. Смјена генерација код кицнарија, класификација и значај.

Пљоснати црви. Одлике тјелесне организације, класификација. Адаптација на паразитски начин живота. Значајне паразитске врсте.

Организација немертина и филогенетски значај пљоснатих црва.

Псеудоцеломата, одлике распрострањење и значај нематода. Значајне паразитске врсте.

Целомата. Појава и значај целома, правци развоја целомата.

Мекушци. Одлике, класификација, распрострањење и значај.

Прстенести црви. Одлике, класификација, распрострањење и значај.

Зглавкари. Одлике, класификација са кратким одликама главних група и распрострањење.

Пауколике животиње. Одлике, класификација. Отровне врсте. Врсте значајне као паразити и вектори заразних обољења.

Ракови. Одлике, класификација и значај.

Инсекти. Одлике, распрострањење, класификација. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.

Бодљокошци. Одлике, распрострањење, класификација.

Морфологија и систематика хордата (20)

Хордате. Организација, поријекло и правци еволуције и класификација.

Туликата и цефалохордата. Одлике, начин живота, класификација и распрострањење.

Упоредни преглед грађе кичменака.

Поријекло и развој риба. Класификација, значај.

Поријекло и развој водоземаца. Адаптација на копнени начин живота, класификација и значај.

Поријекло и развој гмизаваца. Адаптација на копнени начин живота, класификација и значај.

Поријекло и развој птица. Адаптација на специфичне начине живота, класификација и значај.

Поријекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, распрострањење и значај.

ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА И УНАПРЕЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (14)

I. Основни појмови и принципи екологије (8)

Дефиниција, предмет испитивања и значај екологије.

Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.

Класификација еколошких фактора.

Лимитирајући фактори.

Адаптације на различите услове живота.

Животна форма – појам, примјери и класификација.

Еколошка ниша – појам, примјери и савремена схватања.

Животно станиште и појам биотопа.

Појам популације и њене основне одлике. Густина популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрастна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације.

Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоземне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Ланци и мреже ланаца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотопа и биоценозе. Кружење материје и протисање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преображаји екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклуси у биосфери. Процеси кружења угљеника, азота, кисеоника и воде.

Животне области. Област мора и океана. Област копнених вода. Сувоземна област живота.

II. Заштита и унапређивање животне средине (5)

Човјек и његов однос према осталој неживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека.

Промјене физичких услова средине. Промјене у саставу живог свијета. Процес доместификације: Доместификација земљишта, биљака и животиња. Процеси урбанизације и индустријализације. Генетички и здравствени ефекти нарушене и загађене животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушавања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука и вибрације. Зрачење.

Еколошке основе просторног планирања и уређења простора. Екологија предјела.

III. Заштита природе (1)

Проблеми угрожености и заштите живе и неживе природе. Савремени приступи и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животињских заједница. Могућности рекултивације и ревитализације екосистема и предјела.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (28)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Пивои организације живих система.

II. Динамичка организација ћелије

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица живих организама. Функција ћелијских органа. Хемијска организација ћелије; Вода и неорганске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелије: угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, аденозин трифосфат. Интрацелуларна и екстрацелуларна средина. Ензими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бјеланчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембране и транспорт молекула кроз мембрану: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу носачких молекула; пумпа за Na^+ и K^+ ; ендцитоза и екзоцитоза.

Основни принципи функционисања и регулације живих система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошке адаптације: аклиматизација и аклимација. Принципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна спрега. Ритмичност функција. Нервна и хуморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација органских система

Функцијске одлике нервног система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Нервна ћелија и нервни импулс. Сигнаси. Ефектори: попречно-пругасти мишићи. Инервација попречно-пругастих мишића. Механизам мишићне контракције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Прилагођавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишићи. Жлездани ефектори (ендокрине и ендокрине жљезде).

Еволуција нервног система: дифузни, ганглијски и цјенасти нервни систем.

Функција централног нервног система. Појам нервног центра. Централна синапса. Препушење нервних импулса у централним синапсама. Функцијска организација централног нервног система. Рефлексни лук. Дивергенција и конвергенција. Реципрочна инервација. Јанчане везе и реверберација. Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене мождине. Продужена мождина и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији позе и покрета. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тјела у простору. Функција међумозга. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и понашање. Виша нервна дјелатност. Условни и безусловни рефлекси. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми. Физиологија и механизам сна.

Физиологија чулних органа

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа. Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крвне групе. Заштитна функција крви: ћелијски и хуморални имунитет.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичмењака. Срчани аутоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крвни притисак. Артеријски пулс. Крвоток у капиларима и венama. Неурохуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјене гасова између организма и спољашње средине. Вентилација плућа и плућни волумени у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крвљу. Неурохуморална регулација дисања.

Систем органа за варење и апсорпцију хране. Типови варења хране у животињском свијету: унутарћелијско, мембранско и екстраћелијско варење. Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желуцу и танком crijevu. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране. Састав, својства и значај жучи у варењу и апсорпцији хранљивих молекула. Механизми реасорпције сварених хранљивих молекула: моносахарида, аминокиселина и масних киселина.

Исхрана: Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Метода за мјерење енергијског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогенеза. Поикилотерми и хомеотерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принципи осморегулације. Осморегулација у бескичмењака и кичмењака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању коначних продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубрега. Механизам образовања мокраће: гломеруларна филтрација, концентровање мокраће (функција Хенлеове петље). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокрини систем. Хормони и њихова специфична дејства. Хормони хипофизе. Хормони тироидеје и њихова функција. Функција паратироидеје. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи надбубрежне жлијезде. Функција полних жлезда. Мушки полни хормони – хормони сјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бременности. Неуроендокрина регулација функције полних жлијезда.

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (8)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекулска основа биолошких процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекулске основе наслеђивања. Нуклеинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекулска основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функције РНК.

Биосинтеза бјеланчевина. Генетички код, транскрипција, транслација и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена на молекуларном нивоу. Молекулско објашњење односа гена, протеина као генских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућност интервенисања и мијењања наследног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЊА (8)

Полне ћелије (гамети): Овогенеза; Сперматогенеза.

Оплођење: Спољашње и унутрашње оплођење; Овипарност, оовипарност, вивипарност; Врсте јајних ћелија и начини диобе јајних ћелија.

Рани ступњеви ембриогенезе и органогенеза.
Раст. Раст ћелије, органа и организма.
Ембрионални омотач; Постембрионално развиће; Метаморфоза и регенерација.

Старење.

Оптогенетско развиће. Пренатални период; Пресембрионални, ембрионални и фетални период; Рађање; Понатални период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЉЕЂИВАЊА (16)

Организација и механизми преношења генетичког материјала.
Основна правила наслеђивања.
Извори генетичке варијабилности; комбиновање гена и хромозома.
Промјене генетичког материјала.
Генске мутације – постанак, учесталост и ефекат дејства.
Репер механизам. Хромозомске аберације.
Типови и примјери наслеђивања особина код биљака и животиња.
Утицај средине на изазивање наследних промјена.
Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.
Генетичка контрола развића.
Варијабилност и наслеђивање квантитативних особина.
Генетичка структура популација.
Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.
Вјештачка селекција и одлачење биљака.
Селекција и одлачење животиња.
Наследност и варирање особина код људи.
Наследне болести.
Генетичка условљеност човјековог понашања.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (12)

Теорије еволуције.
Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.
Механизми еволуционих процеса; мутације; генетички дрејфт, проток гена.
Природна селекција и адаптације.
Постанак врста и теорија специјализације.
Постанак живота.
Еволуција и филогенија.
Поријекло човјека.
Биологија и култура у еволуцији човјека.
Утицај човјека на правац и брзину еволуционих процеса.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње, 5 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ЖИВОТИЊА (74)

I. Морфологија и систематика бескичмењака (42)

Организација животиња. Јединство живог свјета у погледу структуре и функције. Ткива, врсте ткива и њихова карактеристика, органи, органски системи и организам као цјелина. Симетрија животиња.

Принципи научног класификовања животиња; систематске категорије.

Еукариота.
 Протозоа, грађа и функција једноћелијских организама, класификација и филогенија. Значај протозоа.
 Метазоа.
 Поријекло вишећелијности.
 Паразоа.
 Организација плакозоа и сунђера (одсуство органа и органских система), класификација и распрострањење.
 Еуметазоа.
 Душљари, одлике тјелесне организације (диференцијација ткива, зачетак органа и органских система), полиморфизам и смјена генерација код кишарија, класификација и значај.
 Ктенофоре (укратко).
 Пљоснати црви (билатерална симетрија, кретање и појава нефалнизације), карактеристике тјелесне организације на примјеру турбеларија; класификација.
 Адаптација на паразитски начин живота на примјеру метиља и пангљичара.
 Значајне паразитске врсте.
 Организација немертина и филогенички значај пљоснатих црва.
 Песудоцеломата. Одлике организације, распрострањење и значај нематода.
 Значајне паразитске врсте.
 Целомата. Појава и значај целома. Правни развоја целомата. Мање групе целомских протостомија (onihofora, tardigrada, pentastomida, sipunculida, exiurida, priapulida).
 Мекушци. Одлике тјелесне организације, класификација, распрострањење и значај.
 Прстенасти црви (појава сегментације, карактеристике хомономне сегментације), класификација и одлике тјелесне организације, распрострањење и значај.
 Зглавкари. Основне одлике. Класификација са кратким описом главних група и распрострањење.
 Пауколике животиње. Одлике, организације на примјеру шкорпије и паука, класификација и значај, отровне врсте, врсте значајне као паразити и вектори заразних обољења.
 Ракови. Грађа, разноврсност, класификација, распрострањење и значај.
 Инсекти. Грађа, одлике, распрострањење, класификација и значај. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.
 Вјежба: Принципи и методе детерминације инсеката. Детерминација редова инсеката помоћу кључа.
 Тенгакулата (Vriozoa) и мање групе цјеломских Деутеростомија (Hetogmata, Pogonofora).
 Бодљокошци. Специфичности организације, класификација и распрострањење.

II. Морфологија и систематика хордата (32)

Хордата. Организација, поријекло и правци еволуције. Класификација.
 Туниката. Опште одлике, класификација, распрострањење.
 Цефалохордата. Одлике, тјелесне организације, начин живота и распрострањење.
 Кичмењаци. Упоредни преглед грађе органа.
 Поријекло и развој риба. Адаптација на живот у води, класификација, распрострањење и значај.
 Вјежба: Принципи и методе детерминације риба. Детерминација слатководних риба помоћу кључа.
 Поријекло и развој водоземаца. Адаптација копненом начину живота. Класификација и значај.
 Вјежба: Принципи и методе детерминације жаба. Детерминација жаба помоћу кључа.

Поријекло и развој гмизаваца. Адаптација на копнени начин живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације гмизаваца. Детерминација гуштера и коријаче помоћу кључа.

Поријекло и развој птица. Адаптације на специфичне начине живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације птица. Детерминација фамилија птица помоћу кључа.

Поријекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, распрострањење и значај.

III разред

(3 часа недељно, 108 часова годишње, 10 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (34)

Водни режим биљака

Значај воде за живот биљака. Хелије као осмотски систем. Приманье воде преко коријена, коријенов, притисак. Кретање воде кроз биљку, транспирација, функција стомног апарата. Утицај спољашњих фактора на приманье и одавање воде.

Вјежбе: плазмолиза и деплазмолиза. Одређивање приманья воде и транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми; значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Лист као фотосинтетски орган, грађа хлоропласта, фотосинтетски пигменти. Конверзија свјетлосне енергије у хемијску; фотосинтетичка фосфорилација. Усвајање CO_2 , редуктивни пентозни циклус, синтеза органских једињења. Транспорт асимилата. Утицај спољашњих фактора на продуктивност фотосинтезе.

Вјежбе: Одређивање киселина у фотосинтези водених биљака. Доказивање скроба у листовима биљака на свјетлости.

Дисање. Разлагање угљених хидрата; гликолиза и ферментација; циклус трикарбоксилних киселина; разлагање липида. Утицај спољашњих фактора на дисање.

Вјежбе: квалитативно доказивање дисања, одређивање дисања биљака.

Приманье и функција минералних елемената. Елементарни хемијски састав биљака, неопходни елементи. Приманье минералних соли и јона; активни транспорт. Азот: извори азота. Кржење азота у природи; биолошка фиксација азота. Приманье и функција сумпора, фосфора и других неопходних елемената.

Вјежбе: гајење биљака у вјештачким условима. Храњиви раствори.

Развиће биљака. Животни циклус биљака: вегетативна и репродуктивна фаза у развићу. Биљни хормони и стимулатори, ауксини, гибберелини и инхибитори растења. Диоба и растење хелија. Клијање и dormација сјемена; метаболички процеси при клијању. Растење и развиће вегетативних органа; корелације; формативни ефекти свјетлости. Цијетање; вернализација и фотопериодизам.

Оплођење; развиће плода и сјемена. Мировање; старење, онавање листова и плодова. Оријентација у простору – покрети биљака.

Вјежбе: покрети код биљака.

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (74)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Плови организације живих система.

II. Динамичка организација ћелије.

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица живих организама. Функција ћелијских органа. Хемијска организација ћелије; Вода и неорганске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелија; угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, аденозин трифосфат. Интрацелуларна и екстрацелуларна средина. Ензими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бјеланчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембране и транспорт молекула кроз мембрану: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу носачких молекула: пумпа за Na^+ и K^+ ; ендцитоза и екзоцитоза.

Основни принципи функционисања и регулације живих система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошке адаптације: аклиматизација и аклимација. Принципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна спрега. Ритмичност функција. Первна и хуморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација органских система

Функцијске одлике нервног система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Первна ћелија и првни импулс. Синапса. Ефектори: попречно-пругасти мишићи. Инервација попречно-пругастих мишића. Механизам мишићне контракције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Прилагођавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишић. Жлездани ефектори (ендокрине и ендокриле жлијезде).

Вјежба: Анестезирање животиња као неопходан предуслов за извођење експерименталних вјежби. Израда првено-мишићног препарата и регистровање мишићних контракција.

Еволуција нервног система: дифузни, ганглијски и цјевasti нервни систем. Функција централног нервног система. Појам нервног центра.

Централна синапса. Препознавање првених импулса у централним синапсама.

Функцијска организација централног нервног система. Рефлексни лук. Дивергенција и конвергенција. Реципрочна инервација. Лапчане везе и реверберација.

Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене мождине.

Продужена мождина и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији позе и покрета. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тијела у простору.

Функција међумозга. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и понашање. Виша нервна дјелатност. Услови и безусловни рефлекси. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми.

Физиологија и механизам сна.

Вјежба: Рефлекси декапитоване жабе; ефекат разарања кичмене мождине.

Физиологија чулних органа.

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа.

Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крвне групе. Заштитна функција крви: ћелијски и хуморални имунитет.

Вјежба: Узимање крви од експерименталних животиња (жаба, пацов) и одређивање броја еритроцита у крви жабе.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичмењака. Срчани аутоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крвни притисак. Арте-

ријски пулс. Крвоток у капиларима и венама. Неурохуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Вјежбе: Хемолимфа и срчана ритмика код пужа. Мјерење пулса код људи (утицај физичког напора – трчање). Капиларни крвоток жабе.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјене гасова између организма и спољашње средине. Вентилација плућа и плућни волумени у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крвљу. Неурохуморална регулација дисања.

Вјежба: Мјерење капацитета плућа помоћу спирометра (разлике у полу, физичком развоју – узрасту, истренираност организма – бављење спортом). Мјерење фреквенције дисања човјека (утицај физичког напора – трчање).

Систем органа за варење и апсорпција хране. Типови варења хране у животињском свијету; унутарћелијско мембранско и екстраћелијско варење.

Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желуцу и танком criјеву. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране.

Састав, својства и значај жучи у варењу и апсорпцији хранљивих молекула.

Механизми реапсорпције сварених хранљивих молекула: моносахарида, аминокиселина и масних киселина.

Исхрана. Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Методе за мјерење енергијског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогенеза. Поикилотерми и хомеотерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принципи осморегулације. Осморегулација у бескичмењака и кичмењака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању коначних продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубрега. Механизам образовања мокраће: гломеруларна филтрација, концентровање мокраће (функција Хенлеове петље). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокрини систем. Хормони и њихова специфична дејства. Хормони хипофизе. Хормони тироидеје и њихова функција. Функција паратироидеје. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи надбубрежне жлезде. Функција полних жлезда. Мушки полни хормони – хормони сјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бременности.

Неуроендокрина регулација функције полних жлезда.

IV разред

(3 часа недељно, 96 часова годишње, 1 вјежа)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (12)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекулска основа биолошких процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекулске основе наслеђивања. Нуклеинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекулска основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функција РНК.

Биосинтеза бјеланчевина. Генетичка код, транскрипција, транслација и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена на молекуларном нивоу. Молекулско објашњење односа гена, протеина као генских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућност интервенција и мијењања наслеђеног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЊА (15)

Полне ћелије (гамети): Овогенеза; Сперматогенеза.
Оплођење: Спољашње и унутрашње оплођење; Овијарност, ововијарност, вивијарност; Врсте јајних ћелија и начини диобе јајних ћелија.
Раши ступњени ембриогенезе. Ембрионална индукција; детерминација и диференцијација ћелије.
Раст: Раст ћелије, органа и организма.
Ембрионални омотачи
Постембрионално развиће: Метаморфоза и регенерација.
Старење: Трајање живота у биљака и животиња.
Онтогенетско развиће: Пренатални период; Преембрионални, ембрионални и фетални период; Рађање; Неонатални период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЉЕЂИВАЊА (21)

Организација и механизми преношења генетичког материјала.
Основна правила наслеђивања.
Извори генетичке варијабилности: комбиновање гена и хромозома.
Промене генетичког материјала.
Генске мутације – постанак, учесталост и ефекат дејства.
Репер механизам. Хромозомске аберације.
Типови и примјери наслеђивања особина код биљака и животиња.
Утицај средине на изазивање наследних промјена.
Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.
Генетичка контрола развића.
Варијабилност и наслеђивање квантитативних особина.
Генетичка структура популација.
Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.
Вјештачка селекција и одлимењивање биљака.
Селекција и одлимењивање животиња.
Наследност и варирање особина код људи.
Наследне болести.
Генетичка условљеност човјековог понашања.

ЕКОЛОГИЈА, ЗАШТИТА И УПРАВЉИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (30)

I. Основни појмови и принципи екологије (14)

Дефиниција, предмет, испитивања и значај екологије.
Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.
Дејство и значај еколошких фактора. Еколошка валена.
Класификација еколошких фактора. Климатски фактори (топлота, сјетлост, вода и влажност, ваздушни покрети), едафски фактори, хемизам средине, биотички фактори. Лимитирајући фактори.
Адаптација на различите услове живота.
Животна форма – појам, примјери и класификација.
Еколошка ниша – појам, примјери и савремена схватања.
Животно станиште и појам биотопа.
Појам популације и њене основне одлике. Густина популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације. Социјални системи животиња. Просторни распоред, арсал активности. Територијалност.
Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоzemне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Ланци и мреже ланца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотопа и биоцепозе. Кружење материје и протикање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преображај екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклуси у биосфери. Процеси кружења угљеника, кисеоника, азота и воде. Биотички систем биосфере. Еколошки системи.

Животне области. Област мора и океана. Област копнених вода. Сувоzemна област живота.

II. Заштита и унапређивање животне средине (13)

Човјек и његов однос према осталој неживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека. Промјене физичких услова средине. Промјене у погледу састава живог свијета. Уношење организама у крајеве у којима их раније није било. Еколошке промјене као последица уношења нових врста. Процес доместификације: Доместификација земљишта, биљака и животиња. Процес урбанизације и урбана животна средина. Процес индустријализације. Генетичке последице нарушавања еколошких система.

Здравствени ефекти нарушене и загађене животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушавања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука. Дјеловање буке на организам човјека и заштитне мјере против буке. Вибрације.

Зрачење. Извор и врсте зрачења. Природан и вјештачка зрачења. Јединице мјерења зрачења и дозе. Биолошки ефекти зрачења. Проблем депоновања радиоактивних отпадака. Контрола и заштита.

Принципи и методе планирања и уређивања простора. Еколошке основе просторног планирања и уређења простора. Екологија предјела.

Вјежбе: Прикупљање података о стању и угрожености животне средине и предлагање одговарајућих мјера заштите.

III. Заштита природе (3)

Проблеми угрожености и заштита живе и неживе природе. Савремени приступ и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животних заједница. Могућности рекултивације и ревитализације екосистема и предјела.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (18)

Абногена еволуција и постанак органских система.

Постанак првобитних организама.

Најважнији ступњеви у процесу еволуције живота на Земљи.

Филогенетски развој живих бића (биљака и животиња).

Еволуционе теорије.

Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.

Механизми еволуционих процеса; мутације, генетички дрефт, проток гена.

Природна селекција.

Адаптација и природна селекција.

Коеволуција у еколошким системима.

Постанак врста и теорија специјације

Постанак еволуционих новина.

Порјекло човјека.

Биологија и култура у еволуцији човјека.

Социобиологија.

Утицај човјека на правац и брзину еволуционих процеса.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)¹¹

Наставним планом за гимназије биологије се изучавају у:

- гимназији општег смјера са 2 часа недељно у сва четири разреда;
- гимназији природно-математичког смјера са 2 часа недељно у I и II разреду и са 3 часа недељно у III и IV разреду;
- гимназији друштвено-језичког смјера са 2 часа недељно у прва три разреда.

Концепција програма за гимназије није много измјењена у односу на програме природно-математичке струке. Разлике у обиму наставних садржаја за различите типове гимназија јављају се због различитог броја часова у оквиру којих се програм изводи. Најпотпунији програм, са најширим обимом, дат је за гимназију природно-математичког смјера. Иако су неки дијелови програма исти и за друга два типа гимназије, обим наставних садржаја у оквиру програма је различит и наставници су обавезни да се тог обима придржавају. То ће бити регулисано и текстом уџбеника. Програм је, иначе, тако конципиран да представља наставак програма биологије за основну школу и са њим чини јединствену целину. Садржаји програма имају општеобразовни карактер и треба да допринесу формирању опште културе ученика. Истовремено, структура програма даје солидну основу за изучавање оних биолошких дисциплина које нису могле бити обухваћене, и других природних и техничких наука за које се ученици опредељују у току даљег школовања на вишим школама и факултетима.

Програм за гимназију је структуриран тако да су поједине области подијелене на наставне теме, које представљају логичке целине. Наставне теме су расчлањене на наставне јединице у оквиру којих се ближе одређују конкретни наставни садржаји. Број у заградаи поред наставне области или наставне теме представља оријентациони број часова за област или тему у целини (обрада новог градива, вјежбе, утврђивање, обнављање).

За реализацију програма веома је важно добро планирање градива. Приликом израде плана рада (глобалног и оперативног) треба предвидјети 60 одсто часова за обраду новог градива а 40 одсто за друго. У току реализације програма потребно је водити рачуна о менталном узрасту ученика и њиховом претходно стеченом знању. Такође је неопходно извршити корелацију биологије са хемијом и физиком. Успјех у реализацији образовно-васпитних задатака у настави биологије зависи од примјене одговарајућих облика и метода рада и коришћења одговарајућих наставних средстава. Зато у нижим разредима треба користити оне облике и методе за које су ученици већ припремљени у току основног школовања, а у вишим разредима се може примјењивати и академски приступ. У настави биологије посебно мјесто имају разговори, дискусије, илустративно-демонстрационе методе, методе експеримента и самостални рад ученика. Наставник треба да одреди најбољу комбинацију наставних метода у складу са садржајем програма менталним узрастом ученика, њиховим знањима и интересовањима и условима у којима изводи наставу подразумијева се да се настава биологије у гимназији одржава у кабинету за биологију. Приликом извођења вјежби одјељења треба дијелити на групе. Наставници су у обавези да са ученицима реализују све вјежбе предвиђене програмом. У гимназији друштвено-језичког смјера вјежбе нису предвиђене.

За реализацију програма биологије неопходно је да школа обезбиди минимум наставних средстава што је предвиђено и регулисано нормативом. Исто тако треба обезбидити сарадњу са другим институцијама и стручњацима који у њима раде. Обрада неких наставних јединица или вјежби може се извести у одговарајућој институцији и бити повјерена биологу специјалисти за одређену област.

Програм биологије захтијева од наставника пуну ангажованост и перманентан рад на личном стручном усавршавању. У томе ће му помоћи добра и савремена стручна литература коју треба да посједује школска и лична библиотека.

11) Начин остваривања програма (упутство) идентично је за све смјерове гимназије.

Учениково успјешно савлађивање градива зависи и од правилно одређених нивоа васпитно-образовних захтјева.

Обавијештеност као ниво васпитно-образовних захтјева подразумијева да ученик препозна поједине значајне чињенице, појмове и процесе, а умије да их опише, исприча или наведе, што значи да их репродукује у битно неизмијењеном облику. Зато број чињеница, појмова и процеса, као и законитости које се излажу, не смију обимом оптерећивати ученике. На овом нивоу углавном треба дати чињенице које су неопходне за разумијевање појава, процеса и законитости.

Разумијевање као виши квалитет знања, укључује и претходни ниво. Он се карактерише способношћу ученика да стечена знања реорганизују тако да одређене чињенице, појмове и законитости умију да објасне, да их анализирају, доведу у нове везе и односе, као и да умију да интерпретирају градиво у измијењеном облику.

Примјена као највиши ниво васпитно-образовних захтјева претпоставља да ученик буде оспособљен за одређена уопштавања, примјену принципа и метода у рјешавању теоријских и практичних проблема.

Правилно одређивање нивоа васпитно-образовних захтјева помаже наставнику у раду са ученицима, праћењу њиховог напредовања и омогућава реалније предновање рада.

II разред

У II разреду гимназије природно-математичког смјера изучава се морфологија и систематика животиња, са еволутивним приступом и акцентом на новија истраживања у овој области, тако да је градиво дат еколошки приступ.

На нивоу обавијештености ученици треба да науче принципе модерне систематике животиња; да знају главне карактеристике појединих група бескичмењака и кичмењака и да таксативно наведу главне фамилије и карактеристичне представнике.

На нивоу разумијевања ученици треба да добро познају грађу организама и уоче усложњавање те грађе кроз њихов еволутивни развој; да познају карактеристике виших и нижих таксономских категорија и главних представника фамилија. Ученици ово градиво треба самостално да излажу.

Код кичмењака треба да науче детерминацију помоћу кључа.

На нивоу примјене ученици треба у основи да познају читаво градиво, да уоче суштину еволутивних промјена код животиња, да схвате суштину и значај еколошких и еволутивних адаптивних промјена, да самостално користе кључ, да га примјене при прављењу збирки љубитора бескичмењака или инсеката, костију кичмењака и да самостално раде семинарске радове.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обавијештености:

Организација животиња.

Ткива, органи и органски системи животиња.

Принципи систематике животиња.

Кључне систематске групе бескичмењака и кичмењака, њихове карактеристике и представнике.

III разред

У III разреду изучава се физиологија биљака и животиња.

На нивоу обавијештености ученици треба да у оквиру биљне физиологије савладају метаболичке процесе – фотосинтезу и дисање у основним цртама, а у оквиру развића биљака треба да на основу стеченог знања у I разреду савладају животни циклус биљака такође у основним цртама.

Физиологију животиња такође на основу већ стечених знања треба да савладају на елементарном нивоу; динамичку организацију ћелије сле органске системе и њихово функционисање.

На нивоу разумијевања ученици треба самостално да излажу градиво, што значи да разумију биохемијске и физиолошке процесе на нивоу ћелије и органа, да вјежбе изводе уз помоћ наставника и да могу да изведу једноставније закључке.

На нивоу примјене ученици треба, уз познавање градива у цјелини, самостално да га излажу, да изводе судове и закључке, да разумију суштину биохемијских и физиолошких процеса и законитости, да сагледају и постављају проблем и да га уз помоћ наставника или самостално, практично рјешавају.

Вјежбе треба самостално да изводе, да из резултата вјежби изводе закључке тако да рад на часу буде основа за развијање интереса за истраживачки рад. Семинарске радове треба да ураде уз коришћење шире литературе.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обавијештености:

Промет воде.
Фотосинтеза.
Дисање – разлагање угљених хидрата.
Билни хормони.
Клијање сјемена, цвјетање и оплођење.
Ћелија као функционална јединица.
Цервни систем.
Крвни систем.
Ендокрини систем.

IV разред

У четвртном разреду се изучава више области које представљају синтезу претходно стечених знања. Посебну област представља екологија са заштитом животне средине.

На нивоу обавијештености ученици треба да заокруже своје знање из молекуларне биологије како би разумјели основне механизме наслеђивања, биологију развића и еволуцију у елементарним цртама.

Екологију и заштиту средине треба добро да познају, како би и на овом нивоу изградили свијест о екологији и еколошку културу.

На нивоу разумијевања ученици морају да схвате суштину процеса наслеђивања и варијабилности особина код организама и да то повежу са биологијом развића и еволуцијом. То треба да буде основ за схватање суштине екологије као науке.

На нивоу примјене ученици треба да разумију суштину живота, почев од молекуларног нивоа организације до ћелије, организма, групе организама, екосистема и биосфере у јединици; да усвојена знања самостално примјењују кроз практичан рад ван учионице, истраживачки рад и семинарске и друге радове. Ученици на овом нивоу треба да буду потпуно оспособљени, припремљени и професионално оријентисани за даље школовање.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обавијештености:

Молекулске основе наслеђивања.
Основна правила наслеђивања.
Мутације.
Полне ћелије, оплођење и развиће ембриона.
Механизми еволуционих процеса.
Основни појмови и принципи екологије.
Заштита и унапређивање животне средине.
Заштита природе.

МАТЕМАТИКА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у гимназији је:

– Стицање математичких знања и умјешња неопходних за разумијевање законитости у природи и друштву, за примјену у свакодневном животу и пракси, као и за успјешно настављање образовања;

– развијање менталних способности ученика, позитивних особина личности и научног погледа на свијет.

Задаци наставе математике у гимназији јесу:

- стицање знања неопходних за разумијевање квантитативних и просторних односа, као и проблема из разних подручја;
- стицање опште математичке културе, уз схватање мјеста и значаја математике у прогресу цивилизације;
- оспособљавање ученика за успјешно настављање образовања и изучавање других области у којима се математика примјењује;
- допринос формирању и развијању научног погледа на свијет;
- допринос радном и политехничком образовању ученика;
- развијање логичког мишљења и закључивања, апстрактног мишљења и математичке интуиције;
- допринос изграђивању позитивних особина личности као што су: упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самосталан рад, критичност;
- даље развијање радних, културних, етичких и естетских навика ученика;
- даље оспособљавање ученика за коришћење стручне литературе и других извора знања.

РЕДОВНА НАСТАВА

Утврђена су три модела наставних планова и програма математике за гимназије:

- M1 ($4+4+4+4 = 16$) – за општи смјер гимназије;
- M2 ($4+3+2+2 = 11$) – за друштвено-језички смјер гимназије;
- M3 ($4+5+5+4 = 18$) – за природно-математички смјер гимназије.

ПРОГРАМ М1

Општи смјер

II разред

(4 часа недјелно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (28)

Степен чији је изложилац цео број, операције; децимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y=x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

12) Тема „Линеарне једначине и неједначине, линеарна функција“, као посебна тема, изостављена је.

Ти садржаји су обрађени у VIII разреду основне школе и овдје се обавља само њихово продубљивање и мање проширивање (једначине с параметрима, системи с три непознате).

Корјен: степен чији је изложилац рационалан број. Основне операције са корјенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА (40)

Квадратна једначина са једном непознатом и њено рјешавање, дискриминанта и природа рјешења квадратне једначине.

Вијетове формуле. Растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Неке једначине које се свде на квадратне.

Квадратна функција и њен график, екстремна вриједност.

Квадратне неједначине.

Системи једначина са двије непознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна, двије чисте квадратне, хомогена квадратна и линеарна) – са графичком интерпретацијом.

Ирационалне једначине.

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА (26)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).

Једноставније експоненцијалне једначине и неједначине.

Појам инверзне функције.

Појам логаритма, основна својства. Логаритамска функција и њен график.

Основна правила логаритмовања, антилогаритмовање. Декадни логаритми.

Примјена логаритама у рјешавању разних задатака (уз употребу рачунара).

Једноставније логаритамске једначине и неједначине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (42)

Уопштење појма угла; мјерење угла, радијан.

Тригонометријске функције ма ког угла; вриједности тригонометријских функција ма ког угла, свођење на први квадрант, периодичност.

Графици основних тригонометријских функција; графици функција облика: $y = A \sin(ax+b)$ и $y = A \cos(ax+b)$.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза (тригонометријских функција двоструких углова и полууглова, трансформације збира и разлике тригонометријских функција у производ и обрнуто).

Тригонометријске једначине и једноставније неједначине.

Синусна и косинусна теорема, рјешавање троугла.

Примјене тригонометрије (у метричкој геометрији, физици, пракси).

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (23)

Рогољ, триедар. Полиедар, Ојлерова теорема; правиан полиедар.

Призма и пирамида; равни пресеци призме и пирамиде.

Површина полиедра; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полиедра; запремина квадрa, Кавалеријев принцип. Запремина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

ОБРТНА ТИЈЕЛА (19)

Цилиндрична и конусна површ, обртна површ.

Прав ваљак, права куна и зарубљена права куна. Површина и запремина правог кружног ваљка, праве кружне купе и зарубљене кружне купе.

Сфера и лопта, равни пресеци сфере и лопте. Површина лопте, сферне купе и појаса. Запремина лопте.

Уписана и описана сфера полиедра, правог ваљка и купе.

ВЕКТОРИ (15)

Правоугли координатни систем у простору, пројекције вектора, координате вектора.

Скаларни, векторски и мјешовити производ вектора, детерминанте другог и трећег реда. Неке примјене вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ (46)

Растојање двије тачке. Подјела дужи у датој размјери. Површина троугла.

Праве, разни облици једначине праве; угао између двије праве; растојање тачке од праве.

Системи линеарних једначина. Гаусов поступак. Систем линеарних једначина са двије непознате и његова графичка интерпретација; појам линеарног програмирања.

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једначине; међусобни односи праве и кривих другог реда, услов додира, тангента; заједничка својства)

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА, НИЗОВИ (23)

Математичка индукција и неке њене примјене.

Основни појмови о низовима (дефиниција, задавање, операције).

Аритметички низ; геометријски низ; примјене.

Графичка вриједност низа; број e .

КОМПЛЕКСНИ БРОЈЕВИ (6)

Тригонометријски облик комплексног броја. Моаврова формула. Неке примјене комплексних бројева.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12)

IV разред

(4 часа недјелно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФУНКЦИЈЕ (28)

Важнији појмови и чињенице о функцијама једне промјенљиве (дефинисаност, нуле, парност, монотоност, периодичност). Сложена функција (појам и једноставнији примјери).

Преглед елементарних функција.

Гранична вриједност и непрекидност функције (геометријски смисао); асимптоте.

ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ (26)

Прираштај функције. Извод функције (проблем тангенте и брзине). Основне теореме о изводу, изводи елементарних функција.

Диференцијал и његова примјена код апроксимације функција.
Испитивање функција (уз примјену извода); график функције.

ИНТЕГРАЛ (22)

Неодређени интеграл. Основна правила о интегралу; таблица основних интеграла; интеграли неких елементарних функција.

Метод замјене, метод парцијалне интеграције.

Одређени интеграл; Њутн-Лајбницова формула (без доказа).

Примјене одређеног интеграла (ректификација, квадратура, кубатура).

КОМБИНАТОРИКА (12)

Основна правила. Варијације, пермутације, комбинације (без понављања).
Биномни образац.

ВЈЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА (28)

Случајни догађаји. Вјероватноћа. Условна вјероватноћа и независност. Случајне величине. Биномна, Пуасонова и нормална расподела. Средња вриједност и дисперзија. Популација, обиљежје и узорак. Прикупљање, сређивање и приказивање података. Појам оцјене параметара. Оцјене вјероватноће, средње вриједности и дисперзије. Интервалне оцјене за вјероватноћу и средњу вриједност.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12).

ПРОГРАМ М2

Друштвено-језички смјер

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (22)

Степен чији је изложилац цео број, операције; децимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y=x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

Корјен; степен чији је изложилац рационалан број. Основне операције са корјенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА (25)

Квадратна једначина са једном непознатом и њено рјешавање; дискриминанта и природа рјешења квадратне једначине.

Вијетове формуле, растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Квадратна функција и њен график; екстремна вриједност.

Простије квадратне неједначине.

Простији системи једначина са двије непознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна, двије чисто квадратне једначине).

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА (20)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).

Једноставније експоненцијалне једначине.

Појам инверзне функције.

Појам логаритма, основна својства. Логаритамска функција и њен график.

Основна правила логаритмовања, антилогаритмовања. Декадни логаритми.

Примјена логаритама у рјешавању разних задатака.

Једноставније логаритамске једначине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (32)

Уопштење појма угла (мјерење угла, радијан). Тригонометријске функције ма ког угла; својства на први квадрант, периодичност.

Графици основних тригонометријских функција.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза.

Једноставније тригонометријске једначине.

Синусна и косинусна теорема; рјешавање троугла. Примјене тригонометрије.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12)

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (13)

Полиедар; правиан полиедар.

Призма и пирамида; равни пресјени призме и пирамиде.

Површина полиедра; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полиедра (квадра, призме, пирамиде и зарубљене пирамиде).

ОБРТНА ТИЈЕЛА (12)

Цилиндрична и конусна површ, обртна површ.

Прав паљак, права кула, зарубљена права кула и њихове површине и запремине.

Сфера и лопта; сфера и раван. Површина и запремина лопте.

ВЕКТОРИ (5)

Правоугли координатни систем у простору; координате вектора. Скаларни и векторски производ вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ (22)

Растојање двије тачке. Подјела дужи у датој размјери. Површина троугла.

Праве; разни облици једначине праве, угао између двије праве, одстојање тачке од праве. Линеарне неједначине са двије непознате и њихови системи (графичка интерпретација).

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једначина, однос праве и криве линије другог реда, тангента).

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА. НИЗОВИ (8)

Математичка индукција и неке њене примјене.

Основни појмови о низовима.

Аритметички низ; геометријски низ; примјене.

Гранична вриједност низа.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12)

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФУНКЦИЈЕ (14)

Важнији појмови о функцијама једне промјенљиве (дефинисаност, нуле, парност, монотоност, периодичност).

Преглед елементарних функција.

Гранична вриједност функције. Непрекидност функције (геометријски смисао).

ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ (17)

Прилиштај функције. Извод функције (преко проблема тангенте и брзине). Основне теореме о изводу; изводи елементарних функција.

Испитивање функција (уз примјену извода); график функције.

КОМБИНАТОРИКА (6)

Основна правила комбинаторике.

Варијације, пермутације, комбинације без понављања.

ВЈЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА (15)

Случајни догађаји. Вјероватноћа. Услови вјероватноћа и независност.

Случајне промјенљиве. Биномна и нормална расподела. Средња вриједност и дисперзија.

Популација, обиљежје и узорак. Основни задаци математичке статистике. Прикупљање, сређивање, графичко приказивање и нумеричка обрада података.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправама (12)

ПРОГРАМ М3

Природно-математички смјер гимназије

II разред

(5 часова недјељно, 185 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (37)

Степен чији је изложилац цео број, операције; децимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y = n^x$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

Коријен; степен чији је изложилац рационалан број. Основне операције са коријенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА (48)

Квадратна једначина са једном непознатом и њено рјешавање, дискриминанта и природа рјешења квадратне једначине.

Вијетове формуле. Растваљање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Неке једначине које се свде на квадратне.

Квадратна функција (нуле, знак, рашићење и опадање, екстремна вриједност, график).

Квадратне неједначине.

Систем једначина са двије непознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна, двије чисто квадратне, хомогена квадратна и линеарна) – са графичком интерпретацијом.

Ирационалне једначине и неједначине.

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА (32)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).

Једноставније експоненцијалне једначине и неједначине.

Појам инверзне функције. Појам логаритма, основна својства. Логаритамска функција и њен график.

Основна правила логаритмовања, ангилогаритмовања, Декадни логаритми.

Примјена логаритама у рјешавању разних задатак (уз употребу рачунара).

Једноставније логаритамске једначине и неједначине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (56)

Уопштење појма угла; мјерење угла, радијан.

Тригонометријске функције ма ког угла; вриједности тригонометријских функција ма ког угла, својства на први квадрант, периодичност.

Графици основних тригонометријских функција; графици функција облика: $y = A \sin(ax+b)$ и $y = A \cos(ax+b)$.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза (тригонометријских функција двоструких углова и полууглова, трансформације збира и разлике тригонометријских функција у производ и обрнуто).

Тригонометријске једначине и једноставније неједначине.

Синусна и косинусна теорема; рјешавање троугла.

Примјене тригонометрије (у метричкој геометрији, физички, пракси).

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

III разред

(5 часова недјелно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (25)

Рогољ, триедар. Полиедар, Ојлерова теорема; правилан полиедар.

Призма и пирамида; равни пресеци призме и пирамиде.

Површина полиедра; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полиедра; запремина квадра, Кавалеријев принцип. Запремина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

ОБРТНА ТИЈЕЛА (20)

Цилиндрична и конусна површ, обртна површ.

Прави ваљак, права куна и зарубљена права куна. Површина и запремина правог кружног ваљка, праве кружне купе и зарубљене кружне купе.

Сфера и лопта; равни пресеци сфере и лопте. Површина лопте, сферне калоте и појаса. Запремина лопте.

Уписана и описана сфера полиедра, правог ваљка и купе.

ВЕКТОРИ (15)

Правоугли координатни систем у простору, пројекције вектора; координате вектора.

Скаларни, векторски и мјешовити производ вектора; детерминанте другог и трећег реда. Неке примјене вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВИНИ (50)

Растојање двије тачке. Подјела дужи у датој размјери. Површина троугла. Права, разни облици једначине праве; угао између двије праве; растојање тачке од праве.

Системи линеарних једначина. Гаусов поступак. Систем линеарних неједначина са двије непознате и његова графичка интерпретација; појам линеарног програмирања.

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једначине; међусобни односи праве и кривих другог реда, услов додира, тангента; заједничка својства).

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА. НИЗОВИ (38)

Математичка индукција и њене примјене.

Елементарна теорија бројева (дјелљивост, прости бројеви, конјугенције). Основни појмови о низовима (дефиниција, задавање, операције).

Аритметички низ, геометријски низ; примјене.

Једноставније диференцијалне једначине.

Гранична вриједност низа, својства, број e .

КОМПЛЕКСНИ БРОЈЕВИ И ПОЛИНОМИ (20)

Појам и примјери алгебарских структура (група, прстен, поље).

Поље комплексних бројева. Тригонометријски облик комплексног броја. Моарова формула. Неке примјене комплексних бројева.

Полиноми над пољем комплексних бројева. Основна теорема алгебре и неке њене последице. Вијетове формуле.

Системи алгебарских једначина вишег реда.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

Програм је истоветан са програмом за IV разред гимназије општег смјера (програм M1).

УПУТСТВО ЗА ПРИМЈЕНУ ПРОГРАМА

За реализацију ових програма (M1-M3) готово у цјелини важи заједничко дидактичко-методичко упутство за досадашње програме математике за средње школе.

С обзиром на извршене измјене у структури ових програма математике (M1-M3) у односу на досадашње програме математике за средње школе, овдје се дају само одјелјни: Битне карактеристике програма и Објашњења садржаја програма (Посебне напомене о обради програмских тема).

Остали дијелови поменутог Дидактичко-методичког упутства (планирање и припремање за наставу; типови часова математике; дидактички принципи; наставне методе, облици и средства; домаћи задаци и школски писмени задаци; математички задаци и развој математичког мишљења ученика; допунски рад, додатни рад и слободне математичке активности; праћење и предновање рада и успеха ученика) остају у важности на се наставници и аутори уџбеника упућују и обавезују да их се придржавају.

Битне карактеристике програма

Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за основну школу; заступљеност заједничких садржаја из програма математике за гимназије и стручне школе; логичка повезаност садржаја, посебно

са аспекта развоја математике; настојање, гдје год је то било могуће, да садржаји математике претходе садржајима других предмета у којима се математика примјењује; заступљеност оних елемената развоја математике који чине основу математичке културе свих свршених ученика гимназије; хоризонтална и вертикална усклађеност између програма математике за поједине смјерове у гимназији (распоред тема по разредима, њихов обим, основни захтјеви и сл.).

Програми садрже готово све елементе досадашњих програма математике који су битни за математичко образовање на овом ступњу, уз извјесна сажимања садржаја и успостављање адекватнијег односа између садржаја програма и фонда часова, с тим што се инсистира и на постизању веће ефикасности наставе методичком обновом и подесним структурирањем садржаја. При томе је узет у обзир општекултурни значај математике, тј. да се математика и пој својствен стил мишљења посматра и као битни елемент опште културе данашњег човјека, без обзира којом се активношћу бави. Зато се неки садржаји из старијих разреда основне школе и на овом узрасту даље утврђују, продубљују, допуњују и заокружу тако да представљају тај неопходни дио савремене опште културе образованих људи.

При избору садржаја програма била је врло значајна образовна функција наставе математике (стицање нових математичких знања, подизање нивоа математичког образовања ученика) и њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки приступају рјешавању различитих проблема, јер таква оспособљеност (захваљујући адекватним математичким садржајима и методама) има широки утицај на многобројне дјелатности у данашње вријеме (а убудуће ће то бити још израженије) и омогућава касније ефикасно учење.

Неодвојива од образовне је и васпитна функција наставе математике, јер се код ученика васпитава правилно мишљење и допринос изградњавању пиза позитивних особина личности.

На овом степену веома су значајни и практични циљеви наставе математике. То значи да се водио рачуна о примјени математике у животу, пракси и другим научним областима, које ученици на овом ступњу изучавају или ће их учити касније. У знатној мјери долази до изражаја политехнички аспект наставе математике.

За реализацију циља и општих задатака наставе математике на овом степену изабрани садржаји програма у основи су довољно приступачни свим ученицима. Они такође могу и стимулативно дјеловати на ученике, јер они имају могућност да их усвоје и на нешто вишем нивоу (већи степен апстракције и генерализације, синтезе и примјене, стваралачко рјешавање проблема). У вези с тим, строгост у интерпретацији садржаја треба да буде присутан у прихватљивој мјери, уз ослањање на математичку интуицију и њено даље развијање, тј. мотивација и интуитивно схватање проблема треба да претходе строгости и критичности, а излагање градива мора бити праћено добро одабраним примјерима и тек након довољног броја урађених таквих примјера треба приступити генерализацији појма, чињенице и сл. Наиме, школска математика не може бити сасвим формализована, тј. изложена искључиво дедуктивно. Колико ће она строга бити одржују ученик и наставник математике (у зависности од фонда часова, састава одјељења и предзнања ученика).

ОБЈАШЊЕЊА САДРЖАЈА ПРОГРАМА

(Посебне напомене о обради програмских тема)

Неке опште напомене

1. Да би се остварио постављени циљ наставе математике, неопходно је у току наставе успјешно реализовати одређене образовне, васпитне и практичне задатке, истакнуте на почетку програма.

Услов за успјешну реализацију програма математике су: правилно плани-

рање и редовно припремање nastavnika за izvođenje nastave: cjeliskhodno korišćenje fonda časova i dobro organizovan nastavni proces; kombinovana primjena savremenih nastavnih metoda i raznovrsnog oblika rada sa učenicima, uz smišljeno oдабирanje и припремање примјера и задатака и правилну употребу одговарајућих nastavnih средстава, учила и другог прибора за nastavu математике. Све то, на одређени начин, треба да одрази интезивије програма; подизање нивоа nastave и њену актуелизацију, стварање услова у којима ће ученици сопственим напорима усвајати трајна и активна математичка знања и оспособљавати се за примјену тих знања и стицање нових знања.

Тако организована и извођена настава математике, уз пуно интелектуално ангажовање ученика у свим фазама nastavnog процеса, у већој мјери је ефикасна и продуктивна, а такође подстиче самонницијативу ученика у стицању знања и доприноси изграђивању радних навика и подизању радне културе ученика (што је важан васпитни задатак nastave). Својом структуром математика томе доста погодује.

У програму је годишњи фонд часова за сваки разред разлијеђен по темама. Укупан број часова који је назначен за сваку тему треба схватити као оријентациони број у оквиру којег треба реализовати одговарајуће садржаје. Тиме се наставнику индиректно указује на обим, дубину, па и начин интерпретације садржаја сваке теме. Евантуална одступања могу бити за око 10% од предвиђеног фонда часова за тему (зависно од конкретне ситуације).

По правилу, теме треба обрађивати једну за другом, како су наведене у програму, мада се не искључује и другачији редослед.

Укупан број часова предвиђен за поједине теме (а самим тим и годишњи фонд часова) сам наставник (односно стручни актив nastavnika математике у школи) распоређује по типовима часова, тј. одређује колико ће узети за обраду нових садржаја, а колико за утврђивање и увјежбавање, понављање, провјеравање знања и др. По правилу, тај однос треба да буде око 2:3, тј. за обраду нових садржаја употребити до 40% укупног nastavnog времена, а најмање 60% за остало. Међутим, ниједан час не треба утронити само за „предавање“, тј. за излагање новог градива треба трошити најчешће дно nastavnog часа.

2. Реализација програма математике, посебно у 1 разреду, треба да представља природан прелаз од nastave у основној школи и да се заснива на већ стеченим математичким знањима ученика (што омогућава доста добра вертикална повезаност програма математике у гимназији и основној школи) с тим што објективна ситуација изискује извјесно систематско утврђивање и обнављање оних садржаја из програма основне школе на којима се заснива обрада садржаја у гимназији, а то се може постићи интегрисањем појединих садржаја из основне школе у обраду нових садржаја на оном мјесту гдје је то потребно и у оној фази nastave када је то актуелно (обнављање на самом часу, самостално обнављање од стране ученика кроз домаћи рад и сл.). То од nastavnika захтијева да смисљено и студиозно планирају градиво.

3. У погледу математичке терминологије мора постојати континуитет у односу на коришћење (прописану) терминологију у основној школи.

4. Ради осавремењивања nastave математике и ефикаснијег усвајања садржаја, пожељно је да се обезбиди и присуство рачунарске подршке у настavi математике (у почетној фази у фронталном облику рада и уз коришћење узорних демонстрационих програмских апликација, уколико нема услова за масован индивидуални рад ученика на рачунару у оквиру nastave математике).

Објашњење садржаја

Овдје се укратко указује само на оно што је најбитније у свакој теми програма (важни појмови, чиљенице, идеје, методе и др.) тј. на оно што, сагласно оперативним задацима треба имати у првом плану (основни циљ) при реализацији садржаја, без обзира на број часова за одређену тему.

II разред

Степеновање и корјеновање. – Овдје треба посветити пуну пажњу усвајању појма степена и корјена и савлађивању операција са њима (на карактеристичним, али не много сложеним задацима).

Од посебног је значаја релација $\sqrt[n]{a^m} = (a^{\frac{m}{n}})$, а такође и децимални запис броја у тзв. стандардном облику $a \cdot 10^n$, гдје је $1 \leq a < 10$ и $n \in \mathbb{Z}$. Узимати рационалисање именилаца облика: $\sqrt{a}, \sqrt{a} + \sqrt{b}$. Функцију $y = x^n$ испитивати само у неколико случајева (за $n \leq 4$), са закључком о облику графика када је изложилац n паран и када је непаран број. У вези са комплексним бројевима треба обрадити само основне појмове и чињенице које ће бити неопходне при изучавању садржаја о квадратној једначини.

Квадратна једначина и квадратна функција. – Садржаји ове теме значајни су са стаповишта систематског изграђивања алгебре и практичних примјена. Треба рјешавати и једначине са непознатом у именицу разломка, које се свде на квадратне једначине, као и једноставније једначине са параметрима. Потребну пажњу ваља посветити примјени квадратних једначина и неједначина у рјешавању разноврсних а једноставнијих проблема. Неопходно је да ученици добро науче да скицирају и „читају“ график квадратне функције. При испитивању квадратне функције у већој мјери треба користити управо њен график (његову скицу), не инсистирајући много на одређеној „шеми испитивања функције“ у којој цртање графика долази тек на крају. Квадратне неједначине треба рјешавати користећи знања о знаку квадратног триннома, као и знања о рјешавању линеарних неједначина. Рјешавати само простије ирационалне једначине.

Експоненцијална и логаритамска функција. – Приликом обраде ових функција, за уочавање њихових својстава користити првенствено графичке интерпретације. На једноставним примјерима упознати одређивање логаритама без таблица (у циљу продубљивања појма логаритма). Логаритмовање обрадити у мјери неопходној за практичне примјене (уз коришћење логаритамских таблица и калкулатора).

Тригонометријске функције. – При дефинисању и уочавању својстава тригонометријских функција ма ког угла у тзв. свођењу на први квадрант треба користити тригонометријску кружницу, као и симетрију (осну и централну). Упо-

редо са одређивањем вриједности тригонометријских функција, треба рјешавати и тригонометријске једначине облика: $\sin ax=b$, $\cos ax=b$, $\lg ax=b$. Ученици треба да схвате да се многи научни и технички проблеми моделују тригонометријским функцијама, па је зато неопходно настојати да упознају основна својства ових функција, а првенствено да умију скицирати и „читати“ њихове графике. Посебну цјелину у тригонометријским садржајима представљају адicione теореме и њихове последице. Оне су значајне не само за одређене идентичне трансформације у самој тригонометрији, већ и за примјене у неким другим предметима. Зато овој цјелини треба посветити велику пажњу и градиво добро увјежбати. Упознавањем синусне и косинусне теореме ученици треба да схвате да се проширују могућности примјене тригонометрије на рјешавање ма којег троугла, као и на рјешавање разних проблема из метричке геометрије, физике и посебно техничке праксе.

III разред

Полиедри и обртна тијела. – У обради ових садржаја (у ствари, продубљивању и допуњавању знања која о њима ученици већ имају) значајно је да ученици већ усвојене основне појмове и чињенице просторне геометрије умију успјешно примјењивати у рјешавању задатака (не много сложених), укључујући и оне практичне природе (одређивање запремине модела некое геометријског тијела, конкретне грађевине или предмета, ако унапријед нису дати неопходни подаци и сл.). Ученици треба да „виде“ да се изучавана својства просторних фигура широко користе у пракси, астрономији, физици, хемији и др. Посебну пажњу треба посветити даљем развијању логичког мишљења и просторних представа ученика, чаму у извјесној мјери може допринијети разумно познавање на очигледност, коришћење модела (па и приручних средстава) и правилно скицирање просторних фигура. Поред даљег рада на усавршавању технике рачунања и трансформација израза, корисно је повремено од ученика захтијевати да дају процјену резултата рачунског задатка. Низом задатака може се илустровати и чењеница да је често рационалније и боље прво наћи рјешене задатка у „онигем облику“, па онда замјетљивати дате податке. Мада у програму није експлицитно наведено, може се као задатак дати одређивање односа површина и односа запремина сличних полиедара и сличних обртних тијела, а такође и одређивању полупречника уписане или описане сфере одређеном геометријском тијелу.

Вектори. – Основно у овој теми је да ученици упознају дефиницију и смисао скаларног, векторског и мјеновитог производа вектора, као и координате вектора. Од посебног је значаја координатна интерпретација скаларног, векторског и мјеновитог производа и њихова примјена (одређивање угла између два вектора, израчунавање површине и запремине фигура, неке примјене и физици и др.)

Аналитичка геометрија у равни. – Основни циљ у реализацији ове теме јесте да ученици схвате суштину координатног метода и његову ефикасну примјену. Посебно, на основу својства праве и кривих линија другог реда, ученици треба да умију формирати њихове једначине и исцитивати међусобне односе тих линија. Потребно је указати на цјелисходну примјену аналитичког апарата при рјешавању одређених задатака из геометрије.

У оквиру ове теме ученици треба да продубе и прошире знање о системима линеарних једначина, упознају системе линеарних неједначина са двије непознате и упознају суштину проблема линеарног програмирања. Ови садржаји пружају могућност за повезивање раније стечених знања о једначинама, неједначинама и неким геометријским појмовима.

Математичка индукција. Низови. – Ученици треба да схвате значај и суштину метода математичке индукције као посебног и ефикасног метода у математици за доказивање појединих тврђења. Овај метод треба увести и увјежбати помоћу што једноставнијих примјера. Посебно (програм М3) повезивање ових садржаја са трансформацијама полинома омогућава ефикасно рјешавање низа разноврсних задатака из елементарне теорије бројева – области која је врло прикладна за развијање математичког језика и расуђивања (докази разних теорема

у вези са дјељивошћу и својствима цјелих бројева, њихових квадрата, простим бројевима, конгруенцијама и сл.).

На подесним и једноставним примјерима објаснити појам низа као пресликавања скупа N у скуп R уз графичку интерпретацију. Као значајне примјере низова подробије обрадити аритметички низ и геометријски низ (дефиниција – основно својство, општи члан, збир првих n чланова). Појам граничне вриједности бесконачног низа дати на што једноставнијим примјерима и извести образац за збир чланова бесконачног геометријског низа, уз илустровање и неким примјерима примјене (периодични десимални разломци, једноставнији примјери из геометрије).

Комплексни бројеви и полином¹³ – Остварити даље проширивање и продубљивање знања ученика о бројевима, посебно комплексним, полиномима и једначинама – све на подесним задацима и примјерима примјене.

IV разред

Функције. – Овдје треба допунити и систематизовати ученичка знања о функцији и њеним основним својствима, а затим направити преглед елементарних функција. Упознавање граничне вриједности и непрекидности функције треба да буде на основу интуитивног приступа тим појмовима. Није потребно дуже задржавање на техници одређивања граничне вриједности разних функција, већ акценат треба да буде на неколико карактеристичних лимеса.

Извод функције. – Прво ученике треба упознати са појмовима прираштаја независно промјенљиве и прираштаја функције и, полазећи од појма средње брзине и проблема тангенте на криву, формирати појам количника прираштаја функције и прираштаја независно промјенљиве, а затим дефинисати извод функције као граничну вриједност тог количника када прираштај независно промјенљиве тежи нули. Указати на основне теореме о изводу и изводе неких елементарних функција. Уз појам диференцијала и његово геометријско значење треба указати и на његову примјену код апроксимације функција. Потребну пажњу ваља посветити испитивању функција и цртању њихових графика, користећи извод функције (не узимајући сувише кампликовано примјере).

Интеграл.¹⁴ – Програм предвиђа да се прво обради неодређени интеграл, па је потребно указати на везу између извода и интеграла и дати појам примитивне функције. Интегралчење протумачити као операцију која је изверзна диференцирању. Поред таблице основних интеграла треба показати и неке методе интегралчења (метода замјене и метода парцијалне интеграције). Полазећи од проблема површине и рада, доћи до појма одређеног интеграла као граничне вриједности збира бесконачно много бесконачно малих величина. Указати на основна својства одређеног интеграла, а акценат треба да буде на примјенама одређеног интеграла.

Комбинаторика. – На основу раније стечених знања о пребројавању коначних скупова (основни принципи) ученици треба да упознају суштину издвајања, распоређивања и одређивања броја одређених распореда, уочавајући разлику између појединих врста распоређивања објеката (на погодну одабраним примјерима), при чему је нарочито важно да се добро увјежба препознавање појединих врста комбинаторних објеката на довољном броју разноврсних задатака. Тек онда треба да услиједи одговарајуће формуле за број варијација, пермутација и комбинација. Повезујући биномне коефицијенте са комбинацијама, могу се показати неке примјене биомног обрасца.

Вјероватноћа и статистика. – Послије увођења појма случајног догађаја дати појам вјероватноће (преко појма релативне фреквенције и класичном дефиницијом), као и основне теореме о вјероватноћи. На подесним примјерима треба увести појам случајне промјенљиве и указати на неке њене нумеричке карактеристике и расподеле. Ваља истаћи улогу случајног узорка и статистичког експеримента, а затим објаснити начин прикупљања података, њиховог приказивања и одређивања важнијих статистичких карактеристика.

13) Само у програму М3

14) Само у програмима М1 и М3

ФИЗИКА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике у гимназији јесте да ученици стекну основна знања из физике (појаве, појмови, закони, теоријски модели) и оспособе се за њихову примјену, као и да стекну основу за настављање образовања на вишим школама и факултетима, на којима је физика једна од фундаменталних дисциплина.

Задаци наставе физике јесу да ученици:

- упознају најбитније појмове и законе физике као и најважније теоријске моделе;
- упознају методе физичких истраживања;
- разумију физичке појаве у природи и свакодневnoj пракси;
- развијају научни начин мишљења, логичко закључивање и критички прилаз рјешавању проблема;
- оспособе се за примјену физичких метода мјерења у свим областима физике;
- оспособе се да рјешавају физичке задатке и проблеме;
- схвате значај физике за остале природне науке и за технику;
- упознају став човјека према природи и развијају правилан однос према заштити човјекове средине;
- стекну навике за рационално коришћење и штедњу свих видова енергије, а посебно електричне енергије;
- стекну радне навике и практична умјена.

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа седмично, 44+30 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. МОЛЕКУЛСКО КИПЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА (6+3)

1.1. Увод – мјерење брзине молекула. Расподјела молекула по брзинама (1+1)

1.2. Модел идеалног гаса. Притисак гаса (P)
Бојл-Мариотов закон (II). Температура. Једначина стања идеалног гаса (II). (2+1)

1.3. Апсолутна нула. Изохорски процес. Шарлов закон (II). Гасни термометар. Изобарски процес. Геј-Лисаков закон (II). Авогадров закон (II). Болцманова константа (3+1).

Демонстрациони огледи:

- 1.1. Кретање молекула (модел са куглицама, ваздушни јастук).
- 1.2. и 1.3 Гасни закон (Бојл-Мариотов, Геј-Лисаков, Шарлов).

2. ТЕРМОДИНАМИКА (7+3)

2.1. Унутрашња енергија (II). Промена унутрашње енергије (рад, топлота) (II). Количина топлоте (II). И принципи термодинамике (II). (2+1)

2.2. Рад при ширењу гаса (II). Изопроцеси (P). Топлотни капацитет и специфична топлота гасова (II). Адијабатски процес (2+1).

2.3. Повратни и неповратни процеси (P).

Ентропија (II). Други принципи термодинамике (P). (1+1).

2.4. Топлотни мотори. Карлоов циклус. ККД (коэффициент корисног дејства) (II). (2)

Демонстрациони огледи:

- 2.2. Адијабатски процеси (компресија, експанзија).

2.3. Повратни и неповратни процеси.

3. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА (2+1)

3.1. Једначина континуитета (II), (1)

3.2. Бернулијева једначина (P) и њене примјене. (1+1)

Демонстрациони огледи:

3.2. Бернулијева једначина (Питова цјев, Прауглова цјев).

4. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА (5+2)

4.1. Молекулске силе. Топлотно ширење чврстих тијела и течности.

Кристали. Еластичност чврстих тијела. Хуков закон (II), (2)

4.2. Вискозност течности. Површински напон (II), Капиларне појаве (P) (2+1)

4.3. Фазни прелази. Дијаграми прелаза. Тројна тачка. Промјене унутрашње енергије. (1+1)

Демонстрациони огледи:

4.1. Топлотно ширење метала (дилатометар). Еластичност. Пластичност.

4.2. Капиларне појаве (уз пројекцију). Површински напон (помоћу ламела од сапунице).

5. ЕЛЕКТРОСТАТИКА (4+2)

5.1. Количина наелектрисања (II). Електростатичка сила (II). Кулонов закон (II). Јачина електричног поља (II). Рад – потенцијал. Напон (II). Закон одржања наелектрисања (P). (2+1)

5.2. Веза јачине поља и потенцијала. Електрични капацитет – кондензатор. Енергија електростатичког поља (P). (2+1)

Демонстрациони огледи:

5.2. Зависност капацитета од растојања плоча кондензатора (електро-метар-расклопни кондензатор).

6. СТАЛНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (11+5)

6.1. Настајање електричне струје. Напон и ЕМС (електромоторна снага). Јачина и густина струје (II). Омов закон за дио и за цјело коло (II). Отпор (II). Цулов закон (II). Кирхофова правила (P). (5+2)

6.2. Проводљивост електролита. Електролитичка дисоцијација (P). Фарадејев закон електролизе (II). Главински елемент (P). (2+1).

6.3. Термоселектронска емисија. Електрична струја у вакуму (електронске цјеви). Катодна цјев (P). (1+1).

6.4. Проводљивост гасова. Јонизација гасова. (P). Јони. Несамоствално пражњење. Ударна јонизација. Гајгеров бројач (P). Самоствално пражњење. Плазма. Плазма у свемиру. Тибаво пражњење. (3+1)

Демонстрациони огледи:

6.1. Омов закон за дио и за цјело струјно коло.

6.2. Електрична проводљивост електролита.

6.3. Демонстрациона катодна цјев.

6.4. Пражњење у гасу при снижавању притиска гаса.

7. МАГНЕТНО ПОЉЕ (7+4)

7.1. Узајамно дјеловање паралелних проводника са струјама (дефиниција ампера). Магнетна сила. Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља (II).

Магнетни флуке (II). (2+1)

7.2. Лоренцова сила (II). Кретање честица с наелектрисањем у магнетном пољу (Циклотрон). Амперов закон (II). Принципи рада електромотора и електричних инструмената. (3+2)

7.3. Магнетни. Дијамагнетизам. Парамагнетизам. Феромагнетизам (Киријева тачка). Хистерезис. Плазма у магнетном пољу. (2+1)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интеракија два паралелна проводника са струјама.

7.2. Дјеловање магнетног поља на електронски сноп – (осцилоскопом); Амперов закон (дјеловање магнетног поља на рам са струјом). Лоренцова сила.

Лабораторијске вјежбе(12)

- Мјерење коефицијента површноског напона
- Два писмена задатка (2)
- Омов закон.
- Мјерење отпора.
- Одређивање модула еластичности жице.

ОПШТИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

III разред

(3 часа седмично, 64+44 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА (7+3)

1.1. Појава електромагнетне индукције. Електромагнетна индукција и Лоренцова сила (P). Електромагнетна индукција у непокретном проводнику. Фарадејев закон електро-магнетне индукције (II). Ленцово правило (P). Електромагнетна индукција и закон одржања енергије (P). МХД – генератор. (4+2)

1.2. Самоиндукција (II). Енергија магнетног поља (P). Енергија електромагнетног поља (P). Бетатрон. (3+1)

Демонстрациони огледи:

1.1. Појава електромагнетне индукције (помоћу магнета, кајсема и галванометра). Ленцово правило.

2. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ (8+4)

2.1. Линеарни хармонијски осцилатор. Период, фреквенција, амплитуда (II). Енергија хармонијског осцилатора (II). Слагање осцилација истих фреквенција. Слагање осцилација блиских фреквенција (ударн). Модулација. Разлагање осцилација. Сректар (P) (4+2).

2.2. Слободне осцилације (математичко клатно) (II). Физичко клатно (II). Сопствена учесталост. Осцилаторно коло (P). Нефригушене и фригушене осцилације (P). Енергија, учесталост. Фактор добротe осцилаторног кола (P). Принудне осцилације (P). Резонанија (P). (4+2)

Демонстрациони огледи:

2.1. Хармонијске осцилације (методом сјенке).

2.2. Зависност периода од дужине математичког клатна. Појаве фригушених осцилација. Појава резонаније (механичке и електричне).

3. НАИЗМЈЕНИЧНА СТРУЈА (9+3)

3.1. Синусоидалне промјене напона и струје (P). Ефективне вриједности напона и струје (II). Термогени, капацитивни и индукативни отпор у колу наизмјеничке струје (II). Омов закон за коло наизмјеничке струје (II). Сивга наизмјеничке струје (II). (5+2)

3.2. Генератори наизмјеничке струје (P). Трансформатор (II). Појам о тро-фазној струји (P). Пренос електричне енергије на даљину. (4+1)

Демонстрациони огледи:

3.1. Својства термогеног, капацитивног и индуктивног отпора.

3.2. Принцип рада трансформатора.

4. ТАЛАСИ У МЕХАНИЦИ (6+2)

4.1. Трансверзални и дингитудинални талас (P). Брзина таласа (II). Енергија и интензитет таласа (II). Таласна дужина (II). Једначина таласа (P). Одбијање и преламане таласа (P). (3+1)

4.2. Принцип суперпозиције (P). Прогресивни и стојећи таласи (P). Интерференција и дифракција таласа (P). (3+1)

Демонстрациони огледи:

4.2. Врсте таласа (помоћу таласне машинице или водене каде). Одбијање и преламане таласа (помоћу водене каде или WSP -уређаја).

4.3. Интерференција и дифракција таласа (помоћу водене каде или WSP уређаја).

5. АКУСТИКА (4+2)

5.1. Извори звука (II). Карактеристике звука (II). Пријемници звука (II). Ухо. Доплеров ефекат (II). Инфразвук и ултразвук (II). (4+2)

Демонстрациони огледи:

5.1. Својства звучних извора (монокорд, звучне виљушке, музички инструменти и сл.). Звучне резонанције.

6. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ (5+1)

6.1. Брзина ЕМ-таласа. Зрачење ЕМ-таласа при образовном кретању наелектрисаних честица (P). Притисак ЕМ-таласа (II). Скала електромагнетних таласа. (2+1)

6.2. Елементи радио-технике. Радио-веза и радио. Појачавање сигнала-појачавач. Телевизија. (3)

Демонстрациони огледи:

6.1. Одбијање и преламане ЕМ-таласа (клизатронским уређајем). Херцови огледи.

6.2. Рад појачавача. Довођење у резонанцију радиопријемника и радио-одашиљача. Рад телевизијског кинескопа.

7. ТАЛАСНА ОПТИКА (8+3)

7.1. Емисија свјетлости; таласни пакет; таласни вектор. Монохроматичност и кохерентност свјетлости. Интерференција свјетлости (P). Растојање међу интерференционим максимумима (II). Мајкелсонов интерферометар и његове примјене. (3+1).

7.2. Дифракција свјетлости: на једном отвору, на једној пукотини. Дифракциона решетка (P). Угаона ширина главног максимума. Моћ разлагања дифракционе решетке (P). Појам о дифракцији X-зрака. Холографија (P). (3+1)

7.3. Поларизација таласа. Поларизована и природна свјетлост. Поларизатор

– анализатор. Малусов и Брустеров закон (P). Двојно преламање. Вјештачка оптичка анизотропија. Обртање равни поларизације (P). (2+1)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интерференција свјетлости на Френеловој бипризми (помоћу ласерске свјетлости).

7.2. Дифракција свјетлости на оштрој ивици, пукотини и танкој жици (помоћу ласерске свјетлости).

7.3. Поларизација свјетлости (помоћу поларизационих филтера); фотосластичност (у поларизованој свјетлости).

8. ДИСПЕРЗИЈА И АПСОРПЦИЈА СВЈЕТЛОСТИ (4+1)

8.1. Узајамно дјеловање ЕМ–таласа и сустанцијалних средина. Преламање свјетлости – индексе преламања (II). Тотална унутрашња рефлексија (P). Дисперзија свјетлости (аномална и нормална). Разлагање бијеле свјетлости на спектар и слагање компоненти. (P). Расејање и апсорпција свјетлости. Фазна и група брзина свјетлости. Мјерење брзине свјетлости (P). Дондеров ефекат у оптици (II). (4+1)

Демонстрациони огледи:

8.1. Дисперзија бијеле свјетлости (помоћу стаклене призме).

9. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА (5+3)

9.1. Услови примјене модела геометријске оптике (P). Сферна огледала (II). Геометријска конструкција ликова код огледала (II). Преламање свјетлости кроз призму и планпаралелну плочу (P). (2+1)

9.2. Преламање свјетлости кроз танка и дебела сочива (II). Конструкција ликова код сочива (II). Недостаци сочива (P). (3+2)

Демонстрациони огледи:

9.1. Тотална рефлексија; Закон преламања свјетлости. Формирање лика код огледала.

9.2. Формирање лика код сочива.

10. ФОТОМЕТРИЈА (3+1)

10.1. Енергија свјетлости (закон о одржању енергије) (P). Фотометријски односи и величине. Фотометри. Објективне (енергијске) величине (II). Визуелне фотометријске величине (II). (3+1)

11. ОПТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ (5+3)

11.1. Основни појмови (видни угао, увећање, објектив; окулар) (P). Око (P). Лупа (II) Микроскоп (II). Телескоп (II). О конструкцији ликова код оптичких инструмената (P). Граница примјенљивости оптичких инструмената (P). Спектрални апарати (P). (5+3)

Лабораторијске вјежбе (16)

- Напони у РЛЦ–колу (осцилоскопом)
- Мјерење брзине звука у ваздуху (осцилоскопом)
- Резонанција ваздушног ступа у стакленој цјеви (одређивање фреквенције)
- Мјерење таласне дужине дифракционом решетком.
- Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клупи.
- Фотометрија ($I \sim \frac{1}{R^2}$)
- Одређивање увећања микроскопа.

- Обртање равни поларизације (полариметрија).
- Два писмена задатка (2)

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(2 часа седмично, 44+20 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. РЕЛАТИВИСТИЧКА ФИЗИКА (4+1)

1.1. Основни постулати специјалне теорије релативности (P). Релативистички карактер времена (II). Временски интервал између два догађаја (II). Релативистички карактер дужине (II). Гранични карактер брзине свјетлости. (2)

1.2. Релативистичка маса и импулси (II). Веза укупне енергије и релативистичке масе (II). Закон одржања масе и енергије (P). Појам о општој теорији релативности. (2+1)

2. ТОПЛОТНО ЗРАЧЕЊЕ И КВАНТНА ПРИРОДА

ЕЛЕКТРОМАГНЕТСКОГ ЗРАЧЕЊА (4+1)

2.1. Топлотно зрачење и закони зрачења апсолутно црног тјела (II). Планков квант зрачења. (2)

2.2. Фотоефекат (P). Закон фотоефекта (II). Маса и импулс фотона (II). (2+1)

Демонстрациони огледи:

2.2. Фотоефекат (помоћу фотоћелије)

3. ТАЛАСНА СВОЈСТВА ЧЕСТИЦА И ПОЈАМ О КВАНТНОЈ МЕХАНИЦИ (4+2)

3.1. Честично-таласни дуализам – својство честица. Таласна својства електрона. Де Бројлијева релација (II). Дифракција електрона. Електронски микроскоп (2+1)

3.2. Таласна функција. Хајзенбергова релација неодрђености. Мисаони оглед (2+1)

4. КВАНТНА ТЕОРИЈА ВОДОНИКОВОГ АТОМА (5+1)

4.1. Спектар водониковог атома. Борови постулати (II). Квантовање енергије (II). Франк-Херцов оглед (2+1)

4.2. Квантни бројеви и њихов физички смисао (на примјеру водониковог атома) (P). Штерн-Гератов оглед (P). Паулијев принцип (II). Перодни систем елемената (3)

5. ФИЗИКА ЧВРСТОГ СТАЊА (5+2)

5.1. Зонска теоријска кристала. Основне физичке идеје. (1)

5.2. Квантна теорија проводљивости метала. Суперпроводљивост (2+1).

5.3. Својства полупроводника. Примјене полупроводника (2+1)

Демонстрациони огледи:

5.3. Диоде. Фотоотпорници.

6. ИНДУКОВАНО ЗРАЧЕЊЕ, ЛАСЕРИ (3+1)

6.1. Спонтана и стимулирана емисија зрачења (P). Ласери (P). Примјена ласера. (3+1)

7. ФИЗИКА АТОМСКОГ ЈЕЗГРА (10+3)

7.1. Маса и наелектрисање језгра (P). Спин и магнетни момент језгра (P). Енергија везе (II). Дефект масе (II). Нуклеарне силе (P). Димензије језгра (P). (2+1)

7.2. Природна радиоактивност. Закон радиоактивног распада (II). Активност (II). Мјерење активности (P). Експерименталне методе проучавања радиоактивних појава (P). Алфа-распад. Гама-распад. Бета-распад. (4+1)

7. Протони и неутрони. Вјештачка радиоактивност (P). Анихилација и креација парова (позитрон-електрон) (P). Својства нуклеарних реакција. Интеракција неутрона са језгром (P). Трансурански елемент. Фисија (P). Ланчана реакција. Нуклеарни реактори (P). Фузија (P). Нуклеарне реакције као извори звјездане енергије. Нуклеарне и термонуклеарне бомбе. Заштита од нуклеарног зрачења. (4+1)

8. ФИЗИКА ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЧЕСТИЦА (3+1)

8.1. Космичко зрачење. Миони. Гау-лептои. Пинои. Каони. Хиперони. Античестице. Хипотеза кваркова. Партони. Структура нуклеона. (3+1)

9. ПОЈАМ О АСТРОНОМИЈИ (5)

9.1. Предмет и методе истраживања астрономије (1).

9.2. Структура васионе (Сунчев систем, галактика и васиона) (2)

9.3. Поријекло и развој небеских тијела (космогонија)(2)

10. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ (1)

10.1. Врсте интеракција честица у природи. Основни закони природе. (1)

Лабораторијске вјежбе (6)

- Карактеристике диоде и транзистора.
- Мјерење активности и КСИ.
- Детекција радиоактивног зрачења.
- Два писмена задатка.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

III разред

(2 часа недељно, 44+28 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА (5+2)

1.1. Појава ЕМ-индукције, Фарадејев закон ЕМ-индукције (II). Ленново правило. Самондукција (II). Енергија магнетног поља (P). МХД-генератор. Бета-трон. (5+2)

Демонстрациони огледи:

1.1. Појава електромагнетне индукције (помоћу магнета, калема и галванометра).

2. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ (5+2)

2.1. Хармонијски осцилатор. Период, фреквенција амплитуда (II). Енергија, осцилатора (II). Слагање и разлагање осцилација. Спектар. Слободне осцилације. Математичко клатно (II). Принудне осцилације. Резонанција (P) (5+2)

3. НАИЗМЈЕНИЧНА СТРУЈА (5+2)

3.1. Осциловање напона и струје. Омов закон за коло наизмјеничне струје (II). Снага наизмјеничне струје (II). Генератор наизмјеничне струје. Трансформатор (II). Пренос електричне енергије на даљину (5+2)

Демонстрациони огледи:

3.1. Својства активног и реактивног отпора. Демонстрациони трансформатор.

4. ВРСТЕ ТАЛАСА (5+3)

4.1. Попречни и уздужни таласи. Таласна дужина (II). Брзина таласа (II). Одбијање и преламанье таласа. Суперпозиција таласа (P). Стојени таласи. Појам о интерференцији и дифракцији таласа (5+3)

Демонстрациони огледи:

4.1. Врсте таласа (помоћу таласне машине). Одбијање, преламанье, интерференција и дифракција таласа (помоћу водене каде).

5. ПОЈАМ О АКУСТИЦИ (3+2)

5.1. Извори звука. Карактеристике звука (II). Пријемници звука. Инфразвук и ултразвук. (P). Доплеров ефекат. (3+2).

Демонстрациони огледи:

5.1. Својства звучних извора. Звучна резонанција.

6. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ (4+1)

6.1. Брзина ЕМ-таласа. Зрачење ЕМ-таласа. Скала ЕМ-таласа. Принципи радио-технике. Појачавање сигнала. Телевизија. (4+1)

Демонстрациони огледи:

6.1. Херцови огледи. Рад појачавача.

7. ТАЛАСНА ОПТИКА (4+2)

7.1. Интерференција и дифракција свјетлости. Мајкелсонов интерферометар. Поларизација свјетлости. (4+2)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интерференција и дифракција свјетлости (помоћу ласера). Поларизација свјетлости (поларизационим филтрима).

8. ДИСПЕРЗИЈА СВЈЕТЛОСТИ (3+2)

8.1. Индекс преламанья. Дисперзија бијеле свјетлости помоћу стаклене призме. Мјерење брзине свјетлости. Доплеров ефекат у оптици (3+2)

Демонстрациони огледи:

8.1. Разлагање бијеле свјетлости на спектар (стакленом призмом).

9. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА (7+3)

9.1. Огледала (сферна) и конструкција ликова (II). Преламанье свјетлости кроз призму и сочива (II). Конструкција ликова (II). Око, луна и микроскоп (ликови, увећања) (II). (+3)

Демонстрациони огледи:

- 9.1. Формирање ликова код огледала и код сочива.
- 9.2. Употреба оптичких инструмената.

10. ФОТОМЕТРИЈА (3+1)

10.1. Фотометријски односи и величине. Објективне (енергијске) величине (П). Визуелне фотометријске величине (П). (3+1)

Лабораторијске вјежбе (6)

- Мјерење брзине звука (осцилоскопом) у ваздуху;
- Мјерење таласне дужине свијетлости дифракционом решетком;
- Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клини;
- Два писмена задатка (2)

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недељно, 71+40 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. МОЛЕКУЛСКО-КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА (11+4)

1.1. Увод. Мјерење брзине молекула. Расподјела молекула по брзинама. Дужина слободног пута молекула (Р). Закон дифузије. (Р) (3+1).

1.2. Модел идеалног гаса. Притисак гаса ($\gamma = \frac{2}{3} n v$) (Р).

Бојл-Мариотов закон (П). Температура. Јединична стања идеалног гаса (П). (4+2)

1.3. Апсолутна нула. Изохорски процес. Шарлов закон (П). Гасни термометар. Изобарски процес. Геј-Лисаков закон (П). Авогадров закон (П). Болцманова константа. (Расподјела молекула у полу сфери). (4+1)

Демонстрациони огледи:

- 1.1. Кретања молекула (ваздушни јастук). (Модел са куглицама).
- 1.2. и 1.3. Основни гасни закони (Бојл-Мариотов, Шарлов, Геј-Лисаков).

2. ТЕРМОДИНАМИКА (16+6)

2.1. Увод. Унутрашња енергија (Р). Промјена унутрашње енергије рад, топлотна размјена (Р). Количина топлоте (П). Први принцип термодинамике (П). Примјена I принципа на идеални гас. (4+2)

2.2. Рад при ширењу идеалног гаса (П). Изотермски процес, изобарски и изохорски процес (Р). Топлотни капацитет и специфична топлота гасова (П). Адијабатски процес (Р). (4+2)

2.3. Квазистатички процеси. Реверзибилни (повратни) и иреверзибилни (неповратни) процеси. Неповратност и статистика. Термодинамичка вјероватноћа. Ентропија (П) и њено статистичко тумачење. Други принцип термодинамике (П). Статистички смисао другог принципа. (4+1)

2.4. Топлотни мотори (принцип рада и енергетски биланс) (Р). Карнов циклус. (Р). К.К.Д. (кофицијент корисног дејства) (П). Уређаји за хлађење и топлотне пумпе (Р). (4+1)

Демонстрациони огледи:

- 2.2. Адијабатски процеси (компресија, експанзија)

2.3. Повратни и неповратни procesи. Статистичка расподела (Галтова даска).

3. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА (4+1)

3.1. Физички параметри идеалног гаса (течности) при кретању. Једначина континуитета (II). (1)

3.2. Бернулијева једначина (II) Примјене Бернулијеве једначине. (3+1)

Демонстрациони огледи:

3.2. Бернулијева једначина (Питова цјев, Прагтлова цјев, Бернулијева цјев).

4. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА (9+3)

4.1. Молекулске силе (потенцијалне криве). Топлотно ширење чврстих тјела и течности. Структура чврстих тјела (кристали). Еластичност чврстих тијела. Хуков закон (II). (3+1)

4.2. Вискозност у течности. Путоов и Стоксов закон (P). Енергија површинског слоја и површински напон течности (II). Капиларна појава (P). (3+1)

4.3. Фазни прелази. Промјена агрегатног стања. Дијаграми прелаза: течност-гас, кристал-течност, кристал-кристал. Трајна тачка. Промјене унутрашње енергије и ентробије при фазним прелазима. Метастабилно стање. Кондензација. Кључање. Ликвификација гасова. (3+1)

Демонстрациони огледи:

4.1. Топлотно ширење метала (дилатометар). Еластичност, пластичност.

4.2. Капиларне појаве (уз пројекцију). Површински напон (помоћу ламела од сапунице и на друге начине).

5. ЕЛЕКТРОСТАТИКА (6+2)

5.1. Увод. Количина наелектрисања (II). Електростатичка сила (II). Кулонов закон (II). Јачина електростатичког поља (II). Рад у електростатичком пољу (II). Потенцијал. Напон (II). Закон одржања наелектрисања (P) (3+1)

5.2. Линије силе (Флуке). Веза јачине поља и потенцијала (P). Електрични капацитет (раван и кондензатор) (II). Енергија електростатичког поља (II). Проводник у електричном пољу. Електрични дипол. Поље у диелектрику. Диелектрична пропустљивост. Вектор поларизације. Енергија поља у диелектрику (P). (3+1)

Демонстрациони огледи:

5.1. Линије електричног поља (електростатичка капа).

5.2. Зависност капацитета од растојања плоча кондензатора и од диелектрика (електрометар, раскључни кондензатор).

6. СТАЈНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (15+6)

6.1. Услови настајања електричне струје. Напон и електромоторна сила. Јачина и густина струје (II). Омов закон за дио кола и за цјело коло (II). Отпор (II). Кирхофова правила (II). Цул-Ленцов закон (II). (5+2)

6.2. Проводљивост чврстих тјела (електронска теорија). Омов и Цулов закон на основу електронске проводљивости метала (P). Полупроводници. Проводљивост полупроводника. Контактни потенцијали. Термоелектричне појаве. (3+1)

6.3. Електролитичка дисоцијација. Омов закон и проводљивост електролита. Фарадејеви закони електролизе (II). Галвански елементи (P). (2+1)

6.4. Термоелектронска мисија. Електрична струја у вакуму (илустрација на електронским цјевима). Катодна цјев (P). (2+1)

6.5. Проводљивост гасова. Јонизација гасова (P). Рекомбинација јона (P). Несамоствално пражњење. Ударна јонизација. Гајгер-Милеров бројач (P). Самоствално пражњење. Плазма. Тињаво пражњење. (3+1)

Демонстрациони огледи:

- 6.1. Омов закон за дио и за цијело струјно коло.
- 6.3. Електрична проводљивост електролита.
- 6.4. Демонстрациона катодна цјев (начин рада).
- 6.5. Пражњење у гасу при снижавању притиска гаса.

7. МАГНЕТНО ПОЉЕ (10+4)

7.1. Узајамно дјеловање два праволинијска проводника са струјама. (Дефиниција Ампера). Магнетна сила. Интеракција наелектрисања у кретању. Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља. (II). Линије индукције. Магнетни флукс (II). Магнетни момент (P). Јачина магнетног поља (P). (3+1)

7.2. Лоренцова сила (II). Кретање наелектрисаних честица у магнетном пољу (одређивање знака наелектрисања честица, циклотрон)(P). Специфично наелектрисање јона и електрона. Проводник са струјом у магнетном пољу. Амперов закон (II). Правоугаони рам у магнетном пољу (принцип рада електромотора и електричних инструмената)(P). (4+2)

7.3. Магнетници. Магнетни момент атома (P). Величине које карактеришу магнетно поље у сунтањацији. Дијамагнетизам и парамагнетизам. Феромагнетизам (Киријева тачка). Хистерезис (P). Плазма у магнетном пољу. (3+1)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интеракција два паралелна проводника са струјама. Магнетне линије силе проводника са струјом.

7.2. Дјеловање магнетног поља на електронски млаз (осцилоскопом). Амперов закон, (дјеловање магнетног поља на рам са струјом). Лоренцова сила.

Лабораторијске вјежбе (12)

- Одређивање Авогадровог броја Рејлејевим огледом.
- Мјерење коефицијента површинског напона.
- Упознавање Омовог закона.
- Мјерење отпора Витстоновим мостом.
- Одређивање модула еластичности жиче.
- Рад са осцилоскопом (магнетни хистерезис).
- Два писмена задатка (2).

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(4 часа недјелвно, 160 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. РЕЛАТИВИСТИЧКА ФИЗИКА (9+3)

1.1. Основни постулати специјалне теорије релативности.(P).

Релативистички карактер времена (II). Релативистичке трансформације координата (II). Релативистички закон сабирања брзина (P). Временски интервал између два догађаја (II).

Истовременост и временски интервал између узрока и последица (P). Релативистички карактер дужине (II). Гранични карактер брзине свјетлости. (3+1)

1.2. Релативистичка маса и импулс (II). Укупна и кинетичка енергија (II). Вежа релативистичке енергије и импулса (II). Унутрашња енергија (P). Закон одржања масе и енергије (II). Појам о општој теорији релативности (Вежа својстава простора и распореда маса). (3+1).

2. ТОПЛОТНО ЗРАЧЕЊЕ И КВАНТНА ПРИРОДА ЕЛЕКТРОМАГNETНОГ ЗРАЧЕЊА (7+3)

2.1. Топлотно зрачење (P). Законит зрачења апсолутно црног тјела (II). Планкова теорија зрачења (P). (3+1)

2.2. Фотоелектрични ефекат (P). Законит спољашњег фотоефекта (II). Квантна природа свјетлости. Маса и импулс фотона (II). Притисак свјетлости (P). Комптонов ефекат (P). Корпускуларно-таласни дуализам свјетлости (4+2).

Демонстрациони огледи:

2.2. Фотоефекат (помоћу фотоћелије).

3. ТАЛАСНА СВОЈСТВА ЧЕСТИЦА И ПОЈМА О КВАНТНОЈ МЕХАНИЦИ (6+3)

3.1. Честично-таласни дуализам - својство честица. Таласна својства електрона, неутрона, атома и молекула. Де Бројлијева релација (P). Физички смисао Де Бројлијевих таласа. Електронски микроскоп (P). (3+1)

3.2. Таласна функција. Релације неодређености (Хајзенберг) (P). Кретање слободних честица (P). Честица у потенцијалној јами (P). Линеарни хармонијски осцилатор (P). Пролаз кроз потенцијалну баријеру (P). (3+2)

4. КВАНТНА ТЕОРИЈА АТОМА (10+6)

4.1. Раџерфордов модел атома. Дискретни спектар атома водоника. Борови постулати (II). Квантовање енергије (II). Франк-Херцов оглед (P). (3+2)

4.2. Квантовање енергије електрона у водониковом атому (II). Квантовање момента импулса (II). Физички смисао „боровских орбита“. Просторно квантовање (III). Спин електрона (II). Штерн-Герлахов оглед (P). (3+2)

4.3. Паулијев принцип (II). Структура периодног система елемената (P). Законично и карактеристично реиџенско зрачење (P). (4+2)

5. МОЛЕКУЛСКА СТРУКТУРА И СПЕКТРИ (3+1)

5.1. Опште одлике хемијских веза (Јонска и ковалентна веза) (P). Молекулски спектри (P). (3+1)

6. ФИЗИКА ЧВРСТОГ СТАЊА (11+6)

6.1. Зонска теорија кристала. Циенање енергијских нивоа унутрашњих и валентних електрона. Енергијске зоне у чврстом тјелу. Зонски и међузонски прелази електрона. Зонска теорија метала и диелектрика. (2+1)

6.2. Проводљивост метала. Квантовање енергије електрона у металу. Фермијев ниво за електроне у металу. Расподјела електрона по енергијама у металу. Квантна теорија проводљивости метала. Суперпроводљивост (3+2).

6.3. Својства полупроводника. Собствена проводљивост полупроводника. Примјесна проводљивост полупроводника. Полупроводници n и p -типа. Контактне појаве на граници метала. Усмјеравање на граници метал-полупроводник. Усмјеравање на граници p-n споја. Транзистори. Фотоотпорници. Полупроводничке диоде (фотодиоде). (6+3)

Демонстрациони огледи:

Диоде. Фотопроводници.

7. ИНДУКОВАНО ЗРАЧЕЊЕ. ЛАСЕРИ (5+3)

7.1. Луминисценција. Индуковано зрачење. Спонтана и стимулирана емисија зрачења (P). Негативна апсорпција (P). Врсте ласера. (P). Примјена ласера. (5+3)

8. ФИЗИКА АТОМСКОГ ЈЕЗГРА (16+8)

8.1. Маса и маселектрисање језгра (P). Спин и магнетни моменти језгра (P). Структура језгра. Енергија везе (II). Дефект масе (II). Нуклеарне силе (P). Димензије језгра (P). Модели језгра. (4+2)

8.2. Природна радиоактивност. Закон радиоактивног распада (II). Активност (II). Мјерење активности (P). Статистички карактер распада (P). Експерименталне методе проучавања радиоактивних појава (P). Теорија α -распада. Гама-зрачење. Месбауеров ефект. β -распад. (6+3)

8.3. Откриће протона и неутрона. Вјештачка радиоактивност (P). Анихилација и креација електронско-позитронских парова (II). Општа својства нуклеарних реакција (P). Интеграције неутрона са језгром (II). Трансурапски елементи. Фисија (P). Енергија активације (II). Ланчана реакција (P). Нуклеарни реактори (P). Енергија активације (II). Ланчана реакција γ (P). Нуклеарни реактори (P). Термонуклеарне реакције (II). Конфинирање плазме (P). Нуклеарне и термонуклеарне бомбе. Заштита од нуклеарног зрачења. (6+3)

9. ФИЗИКА ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЧЕСТИЦА (5+2)

9.1. Космичко зрачење. Миони. Тау-лептон. Пioni. Каони. Хиперони. Класификација елементарних честица. Античестице. Хипотеза кваркова. Партоли. Структура нуклеона. (5+2)

10. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ (2)

10.1. Врсте интеракције честица у природи. Закони природе. (2)

Лабораторијске вјежбе (17)

- Угаона дивергенција ласерског снопа.
- Калибрација спектроскопа и идентификација водониковог спектра.
- Карактеристике диоде и транзистора.
- Мјерења активности КСИ.
- Детекција радиоактивног зрачења.
- Провјера зависности $I \cong \frac{1}{r^2}$ за гама зрачења.
- Одређивање Планкове константе.
- Два писмена задатка (2)

ПАЧИЦЕ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

ФИЗИКА

За оба модела гимназије програми су подијељени у сва четири разреда на одређен број тематских цјелина. Свака од тематских цјелина садржи одређен број тема.

Једном арапском цифром означене су, по редослиједу, тематске цјелине програмског садржаја (нпр. 5. Закони одржања). Двема арапским цифрама означене су теме, које садржи свака тематска цјелина. Прва цифра означава припадност теме одређеној тематској цјелини, а друга редни број теме у оквиру цјелине (нпр. 5.1. Закон одржавања импулса). На исти начин као и теме означени су два арапским цифрама и демонстрациони огледи. Ове две цифре показују припадност огледа теми (исте цифре) у оквиру одговарајуће тематске цјелине.

Иза наслова сваке од тематских цјелина налазе се, у заградаи, по двије шифре: Прва шифра означава оријентациони број часова за непосредну обраду нових садржаја, а друга број часова за утврђивање, обнављање и предновање одређених садржаја (нпр. закони одржања (10+6)). Свака од тематских цјелина садржи одређен број назива тема. Слично тематским цјелинама иза назива сваке теме налази се у заградаи једна или двије цифре, које имају исто значење као и цифре иза назива тематске цјелине. Теме су по свом садржају логичке цјелине. Оне се ни по свом обиму, ни по значају, ни по дубини не поклањају са наставном јединицом, осим у изузетном случају.

Ознаке за ниво образовно-васпитних захтјева налазе се иза текста појединих назива у оквиру теме. Велико слово у заградаи (Н) означава највиши ниво - ниво примјене, а слово (Р) ниво разумијевања и односе се само на претходни текст назива у оквиру теме. Неозначени називи у теми припадају најнижем нивоу - нивоу обавијештености.

НИВОИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Осим оријентационог временског ограничавања обраде садржаја програма по тематским цјелинама и по темама, нивои образовно-васпитних захтјева представљају својеврстан облик експлицитне стандардизације наставног програма по обиму и по дубини појединих елемената садржаја.

ПРВИ НИВО: ОБАВИЈЕШТЕНОСТ

Обавијештеност као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик може да се сјети - репродукује оно што је учио: термине, специфичне чињенице, методе и поступке, опште појмове, принципе (законе) или теорије. Значи, од ученика се очекује да градиво које је учио само познаје: да може да га искаже, исприча, опише, наведе и сл. тј. да може да га репродукује у битно неизмијењеном облику.

ДРУГИ НИВО: РАЗУМИЈЕВАЊЕ

Разумијевање као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик буде оспособљен да градиво које је учио реорганизује: да одређене чињенице, појмове и принципе (законе) објасни, анализира, доведе у нове везе, које нису биле непосредно дате у градиву.

Разумијевање као образовно-васпитни ниво укључује у себе и претходни ниво - обавијештености. Уколико се овдје градиво интерпретира, онда се то чини не у форми у којој је било претходно дато већ у реорганизованом, тј. у битно измијењеном облику.

ТРЕЋИ НИВО: ПРИМЈЕНА

Примјена као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик буде оспособљен да одређене генерализације, принципе (законе), теорије или опште методе примјењује у рјешавању проблема и задатака.

Овдје је рјеч о примјени оног што се зна и разумије у рјешавању нових

проблема (задатака), а не о његовом јединственом, репродуктивном коришћењу у појединим ситуацијама. Призмјена као највиши образовно-васпитни ниво укључује у себе оба претходна нивоа – обавјештеност и разумјевање.

На крају сваког од разреда у тексту програма под насловом „Лабораторијске вјежбе” налази се списак назива тих вјежби. Број у заградн и за наслова је број часова, предвиђен за обраду лабораторијских вјежби. Иза вјежби предвиђена су по 2 писмена задатка у сваком полугодњу по један.

Полазећи од циљева и опшних задатака наставе физике, наставник планира обраду садржаја конкретне тематике цјелине и при том користи оперативне задатке, које он поставља, планира предвиђени број часова за непосредну обраду те цјелине, користећи при том и нивое образовно-васпитних захтјева који одређују обраду садржаја програма по дубини и по обиму. Наставник се у планирању руководи редоследом садржаја који задају тематике цјелине и теме у њиховом оквиру, како је то утврђено у наставном програму. Ознаке за нивое образовно-васпитних захтјева, указују на битне и мање битне елементе садржаја у оквиру теме, односно на оно што треба обрадити и шире и продубљеније у наставном процесу.

Комент наставног програма физике, избор садржаја програма и начин њиховог структурисања одређени су следећим појазним поставкама:

- физика се третира као јединствена природна наука;
- наставни садржаји програма изабрани су по значају, који им придаје физика на савременом степену свог развоја;
- елементи савремене физике припадају свим цјелинама и нису његов изоловани дио;
- садржаји класичне физике третирају се на начин како их поима савремена физика;

– при структурисању елемената садржаја програма, даје се приоритет већим генерализацијама. Пужно је коришћење егземпларних елемената садржаја (најзначајнијих појмова, фундаменталних принципа и закона физике, као и фундаменталних теоријских модела, који се у оквиру програма морају да налазе у првом плану). Око њих се групују елементи осталих садржаја;

– наставни програм физике у средњој школи повезује се структурно и садржајно са наставним програмом физике у основној школи.

Методичко остваривање садржаја програма у настави захтјева по оном концепту да цјелокупни наставни процес буде прожет трима основним физичким идејама: структуром супстанције (на три нивоа: молекуларном, атомском и субатомском), законима одржања (прије свега енергије) и физичким пољима као носиоцима узајамног дјеловања физичких објеката. Даљи захтјев је да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, гдје год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја. Слично томе, методички је циљесходно увођење дедуктивне методе у наставу, гдје је то појесно (нпр. показати како из закона одржања слиједе неки мање општи физички закони и сл.). Методу дедукције пужно је комбиновати у наставном процесу са методом индукција и остварити њихово прожимање и допуњавање.

Физику је пужно представити ученицима као живу, недовршену науку, која се непрекидно интензивно развија и мјена, а не као скуп завршених података, непромјенљивих закона, теорија и модела. Зато је пужно истаћи у настави проблеме које физика није до данас уочила, као и проблеме које физика рјешава у садашњем времену.

Данас је физика у много чему дедуктивна, експликативна, теоријска и фундаментална наука и њеним изучавањем, заједно са осталим природним наукама, стичу се основе научног погледа на свјет. Међу природним наукама физика има фундаменталну улогу, идеје те фундаменталности мора у настави физике да доминира.

Ширење видика ученика доприниће објашњење појмова и категорија, као што су физичке величине, физички закони, однос експеримента и теорије, веза физике с осталим наукама, с примјененим наукама и с техником. Посебно је значајно указати на везу физике и филозофије.

Овако формулисани концепт наставе физике захтјева, појачано експериментално заснивање наставног процеса (демонстрациони огледи и лабораторијске вјежбе ученика односно практични рад ученика).

Усвојени концепт наставе физике захтјева и омогућује примјену савремених облика и метода рада у наставном процесу, посебно методе откривања и рјешавања проблемских задатака.

Заснивање техничке културе у настави физике састоји се у заснивању типичних техничких примјена, у рјешавању техничких задатака и у приказивању одређених примјена физике у свакодневном животу.

Послије изучавања одговарајућих тематских цијелина, нужно је указати на заштиту човјекове средине, која је загађана и угрожена одређеним физичко-техничким процесима и промјенама.

При обради физичких основа енергетике потребно је усмјеравати ученика на штедњу свих врста енергије, а посебно електричне енергије.

У сваком разреду лабораторијске вјежбе организују се циклично, при чему се одјељење дијели на два дијела.

Додатни рад намјенен је даровитим ученицима и треба да задовољи њихова интензивнија интересовања за понашање физике. Ученици се слободно одређују при избору садржаја програма. Зато је нужно сачинити индивидуалне програме рада са ученицима на основу њихових претходних знања, интересовања и способности.

ХЕМИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци:

Циљ наставе хемије у гимназији је да ученици стекну продубљена знања из хемије (онигте, неорганске, органске, биохемије и примјене хемије), неопходна за научно тумачење и разумијевање појава и промјена у природи и на тај начин стекну основна знања за наставак образовања на вишим школама и факултетима.

Задаци наставе хемије у гимназији су да ученик:

- стекне шира и продубљена знања о структури супстанце, хемијским елементима, неорганским и органским једињењима;
- усвоји основна знања о принципима хемијске технологије и значај производа хемијске индустрије;
- сагледа значај и мјесто хемије и хемијске индустрије с аспекта заштите и унапређивања радне и животне средине;
- овлада основним знањима неопходним за разумијевање и примјену производа хемијске индустрије у свакодневном животу;
- поступно упознаје методе хемијских истраживања;
- развија критичку и стваралачку машту путем експерименталне наставе и формира правилан однос према раду;
- развија позитивне особине личности, као што су: тачност, прецизност, систематичност, уредност, упорност, одговорност, смисао за самосталан рад и критичност;
- развија способност за научну активност и умijeње да самостално учи (посматра, експериментира и размишља о тексту уџбеника и стручне литературе);
- развија способности за успјешно настављање образовања и изучавања других области у којима се хемија примјењује.

II разред¹⁵⁾
(2 часа недјељно, 74 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ВОДОНИК (3)

Водоник, изотопи. Једињења водоника. Вода.

Демонстрациони огледи:

Дејство молекуларног и атомског водоника на калијум-перманганат.
Редукција бакра (II) – оксида водоником

ЕЛЕМЕНТИ Iа ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Општа својства елемената у групи. Једињења: натријумхлорид, натријум-хидроксид, натријум-карбонат са производњом и калијум-нитрат.

Демонстрациони огледи:

Реакције натријума и калијума с водом.

¹⁵⁾ Теоријски садржаји су идентични за општи и природно математички смјер у свим разредима

ЕЛЕМЕНТИ IIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Општа својства елемената у групи, поређење са алкалним металима, одступање код берилијума. Магнезијум и калцијум. Једињења: магнезијум-карбонат, калцијум-оксид и хидроксид са производњом; калцијум-карбонат, калцијум-сулфат.

Демонстрациони огледи:

Редуција угљеника (IV) – оксида магнезијумом

ЕЛЕМЕНТИ IIIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Општа својства елемената у групи. Алуминијум. Производња алуминијума. Легуре. Једињења; оксид, хидрид, алуминати, двоугубе соли.

Демонстрациони огледи:

Реакција алуминијума са хлоридном киселином и натријум-хидроксидом.

ЕЛЕМЕНТИ IVa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (6)

Општа својства елемената у групи. Угљеник. Угаљ. Коке. Једињења угљеника: оксиди, карбиди, цијаниди. Силицијум. Силикати. Основне карактеристике процеса производње силикатних материјала – стакло, керамика, цемент. Калај, олово и њихова једињења у прегледу.

Демонстрациони огледи:

Добијање чађи.

Добијање и испитивање својства угљеника (IV) – оксида.

ЕЛЕМЕНТИ Va ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (8)

Општа својства елемената у групи. Азот. Једињења азота: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Производња амонијака и нитратне киселине. Фосфор. Једињења фосфора: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Вјештачка ђубрива.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства азота, амонијака и нитратне киселине

ЕЛЕМЕНТИ VIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (7)

Општа својства елемената у групи. Кисеоник. Озон. Сумпор. Једињења сумпора: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Производња сулфатне киселине.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства сумпора (IV) – оксида.

Дејство разблажене сулфатне киселине на гвожђе, цинк, бакар и олово.

ЕЛЕМЕНТИ VIIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (7)

Општа својства елемената у групи. Флуор. Хлор. Бром. Јод. Халогеноводоничне и кисеоничне киселине и њихове соли. Производња хлоридне киселине.

Демонстрациони огледи:

Реакција хлоридне киселине са калцијум-карбонатом и натријум-ацетатом. Бјелење хлорним кречом.

ЕЛЕМЕНТИ VIIIa (НУЛТЕ) ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (2)

Општа својства елемената у групи.

ПРЕЛАЗНИ МЕТАЛИ (22)

Општа својства прелазних метала; грађење комплекса. Припрема сировина и принципи производње метала.

Елементи VIII групе. Гвожђе. Важнија једињења. Производња гвожђа и Челика.

Кобалт и никел и њихова важнија једињења у прегледу. Хром и манган и њихова важнија једињења у прегледу. Бакар, сребро и важнија једињења. Цинк. Жива и важнија једињења.

ЛАНТАНОИДИ И АКТИНОИДИ (4)

Општа својства. Једињења.

III разред

(2 часа недељно, 72 годинње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТРУКТУРА И РЕАКЦИЈА ОРГАНСКИХ МОЛЕКУЛА (11)

Својство угљениковог атома. Структура органских молекула.

Молекулска геометрија. Функционалне групе – класификација органских једињења. Хомолитичко и хетеролитичко раскидање хемијске везе. Реактивност органских молекула: брзина и ред хемијских реакција. Активациона енергија. Хомогена и хетерогена катализа. Енергетске карактеристике органских реакција: унутрашња енергија, сигманија, хемијске реакције. Хесов закон. Енталпија стварање једињења. Ентропија хемијске реакције. Слободна енергија – спонтаност процеса.

АЛКАНИ (4)

Структура, сигма молекулске орбитале. Структура изометрија, хомологни низ. Номенклатура. Представници. Циклоалкани. Физичка својства алкана. Халогеновање алкана. Добивање – нафта, земни гас. Добивање нафте, земног гаса. Прерада нафте, течна горива.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својстава метана.

СТЕРЕОХЕМИЈА ОРГАНСКИХ МОЛЕКУЛА (4)

Дужина везе и углови. Ротација око једноструке везе. Просторни распоред цикличних једињења. Теорија напона.

АЛКЕНИ (6)

Двострука веза код алкена. Пи молекулске орбитале. Хомологни низ. Е, З – (цис, транс) – изомерија. Номенклатура. Представници. Добивање. Физичка својства. Реакције алкена: механизам адисије и полимеризације. Полиетен. Диени, структура и реактивност. Бутадиен и изопрен. Употреба алкена и алкадиена: пластичне масе, полиетенске и полипропеленске влакна, каучук, гума, љенкови.

Демонстрациони огледи:

Добијање и својства етена. Оксидација етена калијум-перманганатом. Полимеризација стирена.

АЛКИНИ (3)

Трострука веза код алкина. Хомологни низ. Номенклатура. Представници. Добивање. Физичка својства. Реакције алкина, адисија. Употреба алкина.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својстава етина.

АРОМАТИЧНИ УГЉОВОДОНИЦИ (4)

Структура бензена. Ароматичност. Номенклатура. Добијање. Физичка својства. Реакције ароматичних угљоводоника. механизам супституције. Моно – и полисупституисани деривати бензена. Изомерија полисупституисаних деривата бензена. Полициклически ароматични угљоводоници.

Демонстрациони огледи:

Реакције бензена: халогеновање и нитровање.

ХАЛОГЕНИ ДЕРИВАТИ УГЉОВОДОНИКА (2)

Структура и номенклатура. Представници. Добијање. Физичка својства. Реакције. Употреба. Инсектициди.

Демонстрациони огледи:

Доказивање присуства халогена у угљоводоникима.

ОПТИЧКА ИЗОМЕРИЈА (3)

Молекулеки хиралитет: оптичка активност, енантиомери, рецемати. Конфигурација, конфигурација, Стереохемијски ток хемијских реакција: нуклеофилне супституције код RX , електрофилне адисије на $C=C$.

АЛКОХОЛИ И ФЕНОЛИ (5)

Својства ОН групе. Структура и номенклатура алкохола. Моно-, ди- и полихидроксилини алкохоли. Положајна изомерија. Добијање алкохола. Физичка својства алкохола. Реакција алкохола: настајање алкохолата и естара, дехидратације, оксидације. Метанол, етанол, етил-глицол, глицерол. Структура, номенклатура и физичка својства фенола. Добијање и реакције фенола.

Демонстрациони огледи:

Доказивање примарне и секундарне алкохолне групе квантитетном реакцијом. Добијање алкохолата. Добијање етил-нитрата. Доказивање фенола гвожђе (III) – хлоридом. Добијање натријум-фенолата, дејство CO_2 . Реакције фенола и бромном водом.

ЕТРИ (2)

Структура, номенклатура, физичка својства, представници и употреба. Реакције етара.

Демонстрациони огледи:

Реакција етара с концентрованом хлороводоничном киселином и хидролиза производа.

АЛДЕХИДИ И КЕТОНИ (6)

Својства $C=O$ групе. Структура и номенклатура. Добијање. Физичка својства. Реакције: нуклеофилна адисија и реакције с Грињаровим реагенсима, оксидација, редукција, кондензационе реакције. Метанал, етанал и пропанон – употреба.

Демонстрациони огледи:

Оксидација алдехида Фелиговим и Толенсовим раствором.
Јодоформска реакција.

КАРБОНСКЕ КИСЕЛИНЕ И ДЕРИВАТИ (8)

Својства – $COOH$ групе. Структура и реактивност. Класификација и но-

менклатура. Монокарбоксне киселине. Поликарбоксне киселине. Сустигуисане киселине: хидрокси и амино. Функционални деривати киселина: соли, халогениди киселина и фосген, анхидриди, нитрили. Естри. Полиестри. Амиди и карбамид. Полиамиди.

Демонстрациони огледи:

Оксидација метанске киселине. Реакције метала и органских киселина. Добивање естера.

АМИНИ И НИТРО-ЈЕДИЊЕЊА (4)

Својства – NH₂ групе. Структура, поменклатура, физичка својства и реакције амина. Најлон 6,6. Ароматични амини: анилин. Својство – NO₂ групе.

Демонстрациони огледи:

Доказивање анилина.

ОРГАПСКА ЈЕДИЊЕЊА СА СУЛФОРОМ (2)

Тиоли, сулфиди. Сулфонске киселине.

ХЕТЕРОЦИКЛИЧНА ЈЕДИЊЕЊА (2)

Поменклатура основних представника. Ароматичност, базност, киселост. Фурфурал, пирол, пиридин. Природне органске боје.

МЕТОДЕ ЗА ИЗОЛОВАЊЕ И ДЕТЕКЦИЈУ ОРГАПСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (6)

Методе изоловања и пречишћавања органских једињења. Хроматографске методе. Основи спектроскопских метода: IC и NMR.

IV разред

(2 часа недељно, 64 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УГЉЕНИ ХИДРАТИ (10)

Структура и поменклатура. Подјела. Распрострањеност у природи. Моносахариди, глюкоза. Полуацетални и ацетални облици сахарида. Диастереоизомери. Гликозиди, гликозидне везе, дисахариди. Добијање сахарозе. Полисахариди. Природни производи са олиго- и полисахаридним низовима. Скроб. Целулоза и деривати. Хартија.

Демонстрациони огледи:

Опште реакције на сахариде. Разликовање редукујућих од нередукујућих дисахарида. Хидролиза скроба и испитивање особина хидролизата.

ЛИПИДИ (4)

Естри виших масних киселина и триглицериди. Воскови. Хидролиза триглицерида. Сапуни и детерџенти. Фосфоглицериди. Стероиди. Холестерол и калициферол. Жучне киселине.

Демонстрациони огледи:

Опште карактеристике липида – растворљивост, емулзификација, салонификација.

АЛКАЛОИДИ И АНТИБИОТИЦИ (3)

Алкалоиди, природни извори и поједини представници. Физиолошко дејство, значај појединих алкалоида и злоупотреба. Појам антибиозе. Природни

извори и изоловање антибиотика. Пеницилини. Стрептомицини. Начин дјеловања антибиотика.

ПРОТЕИНИ (10)

Аминокиселине као градивне јединице протеина. Зависност структуре аминокиселина од pH . Особине бочних низова. Реакције аминокиселина. Есенцијалне аминокиселине. Структура протеина. Особина пептидне везе. Олигонестиди и полипептиди. Веза између примарне и тродимензионалне структуре протеина. Фибриларни и глобуларни протеини. Физичко-хемијска својства и подјела протеина. Растворљивост протеина. Прости и сложени протеини. Ензими. Главна својства ензима и механизам њиховог дјеловања. Утицај различитих фактора на активност ензима: температуре, pH . Регулација активности ензима. Агитијела.

Демонстрациони огледи:

Растворљивост тирозина при различитим pH вриједностима. Таложене реакције из раствора протеина: денатурацијом на екстремним вриједностима pH , топлотом, солима тешких метала, амонјум-сулфатом, органским супстанцама (метанол, фенол). Испитивање дјеловања амлазе. Фактори који утичу на дјеловање ензима: pH , концентрација ензима и супстрата, активатори и инхибитори.

ВИТАНИМИ И ХОРМОНИ (3)

У води растворљиви витамини. У уљу растворљиви витамини. Везе између витамина и метаболизма. Досезими. Хормони. Стероидни хормони.

НИКЛЕИНСКЕ КИСЕЛИНЕ (10)

Нуклеинске киселине и њихове основне структурне јединице. Основне карактеристике структуре. Структура и функција ДНК. Неке особине ДНК, двострука структура ДНК и комплементарност полинуклеотидних ланаца. Структура ДНК као молекуларска основа за очување и преношење генетичких информација. Репликација. Структура и функција РНК. Структуре појединих класа РНК. Синтеза РНК – транскрипција генетичке информације. Генетичка шифра. Биосинтеза протеина.

ОСНОВИ МЕТАБОЛИЗМА (8)

Метаболички путеви и размјена енергије у биосфери. Кружење угљеника и водоника у природи. Енергетика биохемијских процеса. Варчење и ресорпција протеина, масти и угљених хидрата. Кребсов циклус и оксидативна фосфорилација. Биосинтетички процеси и регулација метаболизма. Заједнички путеви метаболизма.

БИОТЕХНОЛОГИЈА И ЊЕНЕ МОГУЋНОСТИ (2)

ПОЛИМЕРИ (6)

Типови везивања код полимера. Утицај умрежења на физичке особине, вулканизација. Природни и синтетички полимери. Адитивни полимери: слободно-радикалска полимеризација – тефлон, ПВХ; јонска полимеризација – лапостерол, буна каучук. Кондензациони полимери: терлеп, формалдехидне смоле. Силикони.

БОЈЕ (3)

Појам боје и повезаност са хемијском структуром. Фенолфталенин. Нитро-азо – и трифенилметанске боје. Бојење.

ХЕМИЈСКИ ЗАГАЂИВАЧИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (5)

Загађивање атмосфере. Извори загађивања. Главни загађивачи: оксиди сум-

пора, азота, угљоводоници, једињења олова (тетраетилолово), живе, цинка, кадмијума и бакра, канцерогене супстанце.

Загађивање воде. Извори загађивања. Главни загађивачи. Органски отпадни материјали, неоргански отпадни материјали и токсични отпадни материјали. Пречишћавање отпадних вода.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТРУКТУРА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (3)

Структура органских једињења. Функционалне групе и класе органских једињења. Реактивност органских једињења.

УГЉОВОДОНИЦИ (16)

Алкани, структура, изометрија, хомологни низ, номенклатура. Представници. Циклоалкани. Нафта и земни гас, прерада нафте, течна горива. Алкени, структура, двострука веза, Е и З изометрија, номенклатура, реакције. Представници: етен, пропен, полиетен и полипропен. Диени, бутадијен, изопрен, каучук, гума.

Алкени, структура, изомерија, номенклатура.

Ароматични угљоводоници, структура ароматичног прстена. Номенклатура, изомерија, полициклични ароматични угљоводоници, реакције.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства: метана, етена и етина.

КИСЕОНИЧНА ЈЕДИЊЕЊА УГЉЕНИКА (16)

Алкохоли, својства, добијање, примјена, представници.

Феноли, својства, добијање, примјена и представници.

Естри.

Алдехиди и кетони, добијање, својства, примјене, представници, реакције.

Органске киселине, добијање, реакције, деривати. Естри органских киселина. Масти и уља. Сапуни и детерџенти.

Демонстрациони огледи:

Оксидација метанола. Реакција сребрног огледала.

Добијање етанске киселине.

Грађење естара.

ОРГАНСКА АЗОТНА ЈЕДИЊЕЊА (8)

Амини, структура, добијање, својства, анилин, примјена.

Нитро једињења.

Амиди, полиамиди, најлон.

Аминокиселине, структура, реакције, природне аминокиселине. Протеини, структура, значај и улога у изградњи живих ћелија.

Нуклеинске киселине, структура и функција ДНК.

Демонстрациони огледи:

Доказивање азота у органским једињењима.

Доказивање сумпора у протеинима.

Таложење протеина помоћу електролита.

Биуретска и ксантопротеинска реакција.

Хидролиза протеина.

ВИТАМИНИ, ХОРМОНИ, АЛКОЛОИДИ, АНТИБИОТИЦИ И ДРУГИ ЛИЈЕКОВИ (10)

Значај у живим процесима и структура.

МАКРОМОЛЕКУЛИ, ПРИРОДНИ И СИНТЕТИЧКИ (6)

УГЉЕНИ ХИДРАТИ (10)

Структура, распрострањеност у природи. Г. глюкоза, сахароза. Полисахариди, целулоза, скроб. Хартија. Трансформација полисахарида и примјена производа који се од њих добијају.

Демонстрациони огледи:

Доказивање угљених хидрата.
Хидролиза сахарозе.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (5)

Загађивање атмосфере. Извори загађивања. Главни загађивачи: оксиди сумпора, азота, угљеника; угљоводоници, једињења олова, живе, цинка, кадмијума и бабра и канцерогене материје.

Загађивање воде. Извори загађивања. Главни загађивач: органски отпадни материјали, неоргански отпадни материјали и токсични отровни материјали. Пречишћавање отпадних вода.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред¹⁾

(3 часа недељно, 111 часова годишње)²⁾

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ВЈЕЖБЕ (37)

УВОД У ЛАБОРАТОРИЈСКУ ТЕХНИКУ (7)

Правила за безбједан рад у хемијској лабораторији, мјере предострожности, противпожарна заштита, гашење пожара, мјере прве помоћи. Вођење лабораторијског дневника. Подјела хемикалија према агрегатном стању, начину складиштења, дејству (нагизајуће, токсичне, запаљиве, експлозивне и радиоактивне). Означивање чистоте и концентрације на етикети. Подјела лабораторијског прибора и апаратура према материјалу од кога су сачињени (стаклени, порцулански, метални, дрвени и сл.).

Одржавање лабораторијског прибора. Обрада и употреба запушача, обрада стакла. Гријалице-пламеници (шпиритусна, Бунзенов пламеник). Боце за компримоване гасове. Купатила. Средства за хлађење. Мјерење и регистровање температуре.

ОСНОВНЕ ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ОПЕРАЦИЈЕ (5)

Сушење течних и чврстих супстанци. Поступци за одвајање супстанци.

Сушење силикагелом или зеолитом. Прекристализација бабра (II)-сулфата. Дестилација воденом паром. Фракциона дестилација.

¹⁾ Теоријски садржаји (78 часова годишње) су идентични за општи и природно-математички смјер

²⁾ У оквиру укупног броја часова годишње. 74 часа је теоријске наставе у 37 часова вјежби

РЕАКЦИЈЕ И СВОЈСТВА НЕОГРАНСКИХ СУПСТАЦИ (24)

Методе аналитичке хемије: макро-, семимикро-, микро-анализа. Квалитативна хемијска анализа – методе, узорак.

Реакција за доказивање јонова натријума и калијума у пламену и јонова магнезијума, калцијума, баријума, алуминијума. Апсорбција угљеник (IV)-оксида у раствору: натријум-хидроксида и калијум-хидроксида. Пречишћавање воде флокулацијом. Испитивање водених раствора соли индикаторима.

Реакције за доказивање карбонатних јонова, јонова калаја и олова. Испитивање својстава и реакције натријум-силиката и стакла. Амфотерност олова и калаја.

Реакције за доказивање нитритних, фосфорних, сулфатних и хлоридних јонова. Добијање и својства азот (II)-оксида. Упоредивање оксидационих способности халогених елемената.

Реакција за доказивање јонова: гвожђа, мангана, цинка, живе, бакра и сребра.

Квантитативна хемијска анализа – методе, узорак. Аналитичка вага – правила за рад, поступци приликом мјерења. Принципи волуметријских одређивања (стандардни раствори, завршна тачка титрације, израчунавање резултата) и класификација метода. Ацидиметријско одређивање натријум-хидроксида.

III разред¹⁾

(3 часа недељно, 108 часова годишње)²⁾

ВЈЕЖБЕ (36)

МЕТОДЕ ИЗОЛОВАЊА И ПРЕЧИШЋАВАЊА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (6)

Методе изоловања и пречишћавања органских једињења. Основни принципи хроматографије (апсорпциона, подеона, јоноизмјетљивачка) и примјена.

Дестилација смјеше метанола и воде. Прекристализација бензинске киселине из воде. Екстракција пигмената из траве или лишћа, уља из коре поморанџе или лимуна. Одређивање састава разних врста мастила, хроматографија, пигмената биљних боја.

РЕАКЦИЈЕ И СВОЈСТВА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (16)

Доказивање азота и сумпора у органским једињењима. Оксидација метанола и етанола до алдехида. Реакција етанола и терцбутил-алкохола са HCl. Оксидација бутанола у (бутерну) бутанску киселину. Одређивање топлоте неутрализације јаке базе јаким киселином. Доказивање глицерола акролеиномском пробом. Добијање бакелита и испитивање својстава. Добијање пропанона и испитивање својстава. Одређивање једног и сапонификационог броја. Изоловање кофенина из чаја или кафе.

ПРЕПАРАТИВНА ОРГАНСКА ХЕМИЈА (4)

Синтеза: етилацетата, о и р-нитрофенола, аспирина и пинакон-хидрата.

ИНТЕРАКЦИЈА ЕЛЕКТРОМАГНЕТНОГ ЗРАЧЕЊА И ХЕМИЈСКИХ СУПСТАЦИ (10)

Полариметрија. Спектрохемијске методе анализе: пламена фотометрија, UV и ВИД спектрофотометрија, ИР, НМР.

Одређивање натријума и калијума пламеном фотометријом. Визуелна колориметрија. Идентификација органских молекула на основу ИР спектра и табличних података.

¹⁾ Теоријски садржаји (78 часова годишње) су идентични за општи и природно-математички смјер

²⁾ У оквиру укупног броја часова годишње, 72 часа је теоријске наставе у 36 часова вјежби

IV разред

(2 часа недјелјно, 64 годишње)

Садржај програма исти је као и за IV разред гимназије општег смјера.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (МПТСТВО)

У структури програма хемије посебан значај имају садржаји програма предвиђени за први разред (општа хемија). Они представљају солидну теоријску основу за изучавање неорганске, органске и биохемије као и за разумјевање хемијских процеса.

Избор тема из појединих области хемије извршен је тако да представљају логичну цјелину и обезбеђују поступно и систематско усвајање неопходних знања потребних ученицима гимназије.

На основу одабраних научних садржаја ученици стичу знања о структури материје и зависности њених особина. Изучавање и квалитативно тумачење хемијских промјена и реакција заснива се на енергетском приступу. Ученици се упознају са савременом хемијском технологијом, оспособљавају за практичну примјену знања, заштиту животне средине и стичу основе за даље образовање.

Уз сваку тематску цјелину дат је и оријентациони број часова који има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације појединих цјелина. Овај фонд часова је оквирног карактера и треба га усклађивати са конкретном ситуацијом. У реализацији програма треба се придржавати наведеног редосљеда тема.

Садржаји овог програма надовезују се на програм хемије за основно васпитање и образовање. Због тога се при изради програма пошло од ове чињенице односно од важнијих чињеница и закона које су ученици већ усвојили. Приступ остваривању садржаја је међутим, различит. У основном васпитању и образовању поједине теме су радиговане индуктивном методом, генерализације су се изводиле на основу сазнања до којих су ученици дошли самосталним или групним експерименталним радом, док се у гимназији, у складу са развојем апстрактног мишљења ученика, све више користи дедуктивни метод.

На овом степену образовања дају се тумачења на бази телесно-механичког модела атома. Тип веза се одређује полазећи од приједности за електронегативност, док је мјерило реактивности енергије јонизације и афинитет према електрону. Понашање киселина и база тумачити уз примјену протолитичке теорије. Проширен је појам оксидодедуције. При објашњењу појмова киселина и база – оксидациона и редукциона средства, ученицима указати на чињеницу да су ти појмови релевантни, односно да киселина може да буде и база, да оксидационо средство може да буде и редукционо средство, зависно од реакције у којој учествује. При обради хемијских реакција истаћи да је њихово познавање услова за усвајање основа хемијске технологије, као и да су значајне не само за хемијску производњу – примјену хемију, већ и за промет материја у живим организмима. Посебну пажњу посветити структури органских једињења.

При излагању научних чињеница наставници треба да воде рачуна о јединствености и интердисциплинарности наставних принципа у природним наукама, како бу ученици схватили повезаност појава и процесе у природи (њихову међусобну зависност и условљеност). Законитости хемије треба објашњавати у склопу природних законитости. Редослијед садржаја програма омогућава постепено изграђивање учениковог схватања, као и формирање увијерња о материјалности свјета, хемијском кретању материје, повезаности материје, простора и времена.

У току остваривања програма треба указати на еволуцију појмова (појам атома, појам елемента, појам оксидације и редукције, појам киселине и базе) и на то да наша сазнања нису коначна и да ће наука дати нове дефиниције појмова и нова тумачења.

Периодни систем елемената и закон периодичности, периодичност грађе електронских омотача и периодичност промјена хемијских својстава елемената

користити за приказивање зависности квалитативних особина од квантитативних карактеристика. Указати на јединство супротности у атому, јединство материје у природи.

Основно полазиште при остваривању програма представљају задаци предмета и одређивање да ученици претежно долазе до знања на основу података добијених експерименталним путем, због тога треба обавезно изводити наведене огледе, нарочито при излагању нових наставних садржаја. Огледе демонстрира наставник или група ученика (групни рад), уколико постоје одговарајући услови.

Настава хемије у друштвено-језичком смјеру потпомаже развоју сазнајних могућности ученика, доприноси развијању њихових способности посматрања, маште и мишљења. То подразумјева да се у настави хемије у овом смјеру мора примјењивати експеримент а не вербални метода.

Организовање вјежби у школској лабораторији је исто тако обавезно, могу их ученици изводити индивидуално или групно, под контролом наставника. Пошто се вјежбе организују за дио (половину) одјелења, потребно је распоредом часова за вјежбе предвидјети недељно два везана часа (блок), а наставник ће се, у зависности од природе експеримента, одредити за рад са истом или другом групом ученика (ученици могу вјежбати једном у две недеље 2 часа). Ученике треба оспособити да рукују прибором и мјерним инструментима и постојано их уводе у методе испитивања природних појава.

Приликом извођења експеримента, ученици се оспособљавају да посматрају, да усмјеравају пажњу на објекат, појаву или процес, прибављајући, при том, квантитативне и квалитативне податке.

Током извођења огледа треба настојати да се развија интензивна мисаона активност ученика – компарација, идентификација, диференцијација, анализа, синтеза, генерализације и класификација, што условљава извођење закључака и уочавање законитости у хемијским појавама и реакцијама и осамостаљивање ученика. Мисаоном активирању доприносе и проблемски конципирани огледи, рачунски задаци као усмјерено или писмено прецизно интерпретирање резултата огледа.

Рачунски задаци су најсавршеностији када су везани за оглед, по њима је потребно посветити пуну пажњу или при обради теоријских садржаја као и при конципирању писмених задатака.

Ученици треба да воде дневник рада у коме разрађују садржаје које су обрађивали на вјежбама.

Контролни задаци примјењују се најмање два пута годишње ради провјеравања и вредновања успјешности одабране и примјењене методе у реализацији одређене теме или области и ради самоконтроле наставника и провјере знања ученика.

Организовање наставе у хемијској лабораторији (кабинету), уз коришћење наставних средстава наведених у Нормативу опреме, неопходан је услов за ефикасно извођење образовно-васпитног рада и остваривање програмских задатака.

При одређивању минимума знања, вјештина и навика морају се узети у обзир они садржаји програма (теоријски садржаји) и вјештине и навике (садржаји лабораторијских вјежби) без којих ученик није у могућности да прати програм наредног разреда.

Главне садржаје теоријског дијела наставе на општем и природно-математичком смјеру, треба обрадити на нивоу разумјевања и нивоу примјене, а на друштвено-језичком смјеру само на нивоу разумјевања. Садржаје програма I разреда (атомска структура материје, хемијска веза и хемијске реакције) треба обрадити на нивоу разумјевања. Овај ниво образовних захтјева изискује од ученика да буду оспособљени да градиво које су учили реорганизују, тј. да одређене чињенице, појмове и принципе самостално објасне, анализирају и доведу у везу које нису биле непосредно или експериментално дате. Разумјевање подразумјева и претходни ниво – репродуковање.

На нивоу примјене треба обрадити енергетске нивое електрона и атомске орбитале s и p , изградњу електронског омотача, а периодни систем треба да слу-

жи као инструмент у nastavi. Овај ниво изискује од ученика да буду оспособљени да одређене генерализације, принципе или законитости примјењују у рјешавању теоријских и практичних проблема који су за њих, у сазнајном погледу, нови. Ниво примјене укључује и претходне нивое репродуковања и ниво разумијевања. Реализацију садржаја вјежби на природно-математичком смјеру, у II и III разреду, треба усмјерити ка стицању вјештина (ученици треба да усвоје правила за рад у хемијској лабораторији) – ниво примјене. При обради квантитативне хемијске анализе, ако је могуће, знања треба провјеравати постављањем проблемских задатака (рачунски задаци).

Већину садржаја програма на друштвено-језичком смјеру треба обрадити на нивоу разумијевања уз истицање значаја хемије. Демонстрационе огледе, предвиђене програмом, изводити проблемским приступом, како би се код ученика развило интересовање за рјешавање одређеног проблема. Не insistирати на запамћивању великог броја чињеница, нарочито не оних, које нису у функцији разумијевања и тумачења појава и промјена из свакодневниог живота. На овом смјеру настава хемије треба да допринесе општекултурном нивоу сваког ученика, као и да схвате да је хемија свуда око нас у животу, производњи и раду човјека. Садржаји предмета хемије могу такође допринијети спречавању загађивања животне средине.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

(сви смјерови гимназије)

Циљ и задаци:

Циљ наставе предмета музичке умјетности је да подстицањем, стварањем и даљим његовањем интересовања, навика и потреба за слушање вриједних остварења развија код ученика љубав према музичкој умјетности, допринесе њиховом естетском и хуманом развоју и подизању нивоа њихове музичке и опште културе.

Задаци наставе музичке умјетности су да:

- упозна ученике са изражајним средствима музичке умјетности и особеностима основних музичких стилова и жанрова;
- упозна ученика, кроз слушање музике, са највреднијим дјелима различитих стилова и облика;
- усваја и прошири основне музичкотеоријске појмове историјским редом;
- створи и развије навике код ученика да слушају вриједна музичка дјела, прате музички живот, израђују позитиван став према музичкој умјетности и праве сопствене дискотеке;
- богати и oplemeњује емоционални живот ученика и развије способности за процјену умјетничке вриједности;
- васпитава ученика у његовању националног идентитета, патриотизма, хуманизма и интернационализма;
- његује пјевање и свирање познатих примјера из дјела српске и свјетске музике;
- његује хорско и оркестарско музичирање у школи.

ОПШТИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(1 час недељно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Ученици треба да упознају развој романтизма у музици словенских земаља, укључујући наше најважније ауторе и дјела из те епохе.

Романтизам у Русији, Чешкој и Србији (8)

Развој националних школа код Руса (Глинка, Бородин, Мусорски, Римски-Корсаков, Чековски), Чеха (Сметана, Дворжак) и у Србији (Станковић, Маринковић и Мокрањац).

Примјери за слушање: Глинка – увертира за оперу „Руслан и Лјудмила“; Бородин – Половјенке игре из опере „Кнез Игор“; Мусорски – смрт Бориса из „Бориса Годунова“; Одломци из „Слика са изложбе“; Римски-Корсаков – I став из свите „Шехерезада“; Чајковски – V симфонија, II став; VI симфонија, I и IV став; Клавирски концерт b-moll, I став; одломци из балета „Лабудово језеро“; арија Ленског из III чина опере „Евгеније Оњегин“, и сцена Татјаниног писма из II чина; увертира „1812“; Сметана – Влтава из циклуса „Моја домовина“; увертира за оперу „Продана невестра“; Дворжак – Симфонија из Новог свијета, III став; Концерт за виолончело b-moll, I став; Словенска игра (по избору).

Корнелије Станковић – Варијације на пјесму „Што се боре мисли моје“, Српске народне пјесме (избор); Ј. Маринковић: Грм, Молитва, Чезња; С. Мокрањац: V и X руковет, Козар. Песм свијт (из Опела), Херувимска песма (из Литургије).

Опера на почетку XX вијека (1)

Упознавање битних карактеристика опере на прелазу из XIX у XX вијек и најзначајнијих стваралаца и њихових дјела.

Пучини и веристи.

Избор дјела за слушање:

Пучини: Тоска (молитва Тоске из II чина, арија Кваралосија из III чина), Босми (завршни дует из I чина); Леонкавалло: пролог из „Пајана“; Маскани: Кавалерија рустикана (Интермеццо).

Упознавање главних карактеристика развоја музичког романтизма у музици јужнословенских народа, упознавање његових најзначајнијих представника слушањем њихових композиција.

Импесионизам (2)

Упознавање основних особености импесионизма у музици, као и њихових главних представника и њихових дјела.

Опште карактеристике – Дебиси, Равел

Избор дјела за слушање:

Дебиси: Мјесечина, Арабеске; Равел: Болеро, Дафнис и Клое (одломци).

Музика XX вијека (5)

Упознавање главних стилских правца у развоју музике XX вијека и најзначајнијих композитора и њихових дјела.

Стилски правци: експресионизам, додекафонија, неокласицизам, нова улога фолклора; Стравински, Шенберг, Хиндемит, Прокофјев, Шостакович, Бритн и Барток.

Избор дјела за слушање:

Шенберг: пет комада за клавир, Цјеро мјесечар; Прокофјев: Класична симфонија, Ромео и Јулија (одломци); Бритн: Једноставна симфонија; Шостакович: V симфонија, Лењинградска симфонија; Стравински: Посвјећење пролећа (одломак), Петрушка (руска игра); Барток: Концерт за оркестар (став), Гудачки квартети (избор)

БАЛЕТ (1)

КЛАСИЧАН И САВРЕМЕНИ БАЛЕТ. УМЈЕТНИЦИ И МУЗИЧКИ ПРИМЈЕРИ

Музика XX вијека у Србији и Републици Српској (6)

Почети развоја модерне музике – Кољовић, Милојевић, С. Христић.

Сљедбеници: М. Ристић, Логар, Марић, Вучковић, Тајчевић, Херцигоња, Јунгић.

Избор дјела за слушање:

П. Кољовић: Трингитон из „Констанс“, Наше кажи тајку – из збирке „Лирика“.

М. Милојевић: Четири комада за клавир (избор), Јесена елегичја, Јанан – соло пјесме, Легенда о Јефимији за виолићезло и клавир.

С. Христић: Прва свита из „Охридске легенде“, Елегичја, Поплоћ, Вече на шкољу – соло пјесме.

М Логар: Златна рибица, балет (одломак), Покондирена тиква (Увертира, дует Феме и Анчице из I чина).

В. Вучковић: Буревесник (одломак).

Н. Херцигоња: Горски вијенац – финале.

Б. Јунгић: Комад с пјевањем (Алмаза)

Музичка авангарда (2)

Лутославски, Пендерецки

Избор дјела за слушање.

Лутославски: Жалбена музика
Пендерецки: Пасија по Луки (одломци), Тренос – Жртвама Хиросиме

Музички живот у Србији и Републици Српској у другој половини XX вијека (5)

В. Мокрањац, Д. Радић, А. Обрадовић, Е. Јосиф, Д. Деснић, К. Бабић, Р. Максимовић, З. Христић, В. Милошевић, Ц. Рихтман и В. Комадина.

Избор дјела за слушање:

Е. Јосиф: Два псалма за клавир

Д. Деснић: Хумористичке етуде

К. Бабић: Хорске композиције (избор)

З. Христић: Даринкии дар

В. Милошевић: Опера: Јазавић пред судом, Пјесме са Змијања

Музичке установе у Србији (Музичко школство, музичке установе, најпознатији ансамбли и солисти) (4) -

Цез (2)

Упознавање најважнијих карактеристика цеза и осталих жанрова у музици.

Цез, забавна музика, мјузикл, рок, поп и панк музика; народна пјесма, грађанска пјесма, новокомпонована народна пјесма.

Дјела за слушање

Гершвин: Норди и Бес (одломци), Рапсодија у црвеном

Примјери за наведене жанрове

Мјузикл – карактеристике и примјери

Ц. Гершвин, Л. Бернштајн, Ђ. К. Меноти

Музика као примјењена умјетност (1)

Филмска музика

Сценска музика

(В. Баронац: Музика као примјењена умјетност, издање Универзитета умјетности, Београд, 1981.).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(1 час недјељно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Преткласицизам (5)

Припрема класичне сонате и симфоније и карактеристике хомофоног стила.

Манхајмска и Бечка школа; Бахови синови; Бокерини.
Барок, рококо и преткласицизам у Србији у 18. вијеку.

Примјери: за хомофони стил – једну Хајднову симфонију упоредити са једним Баховим полифоним оркестарским дјелом; Јохан Кристијан Бах – Симфонија B-dur; Бокерини – Менует из квинтета бр. 11.

Класицизам (бечки класичари) (13)

Стил класичне равнотеже (опште карактеристике).

Хајдн (симфоније, концерти, квартети, ораторијуми, опере).

Моцарт (опере, симфоније, клавирска дјела, камерна музика, концерти, Реквијем).

Бетовен – човјек, мислилац, трагалац (симфонијска музика, клавирска, камерна дјела и остала).

Примјери: Хајдн: Опроштајна симфонија, Оксфордска симфонија; Лондонске симфоније (94, 103, 104), Концерт за трубу и оркестар, гулачки квартет (по избору); Моцарт: Прашка симфонија, Јунитер симфонија, Симфонија бр. 40. Соната за клавир A-dur са варијацијама, Мала ноћна музика, Клавирски концерт (по избору) виолински концерт (по избору), Реквијем (одломци); Бетовен – Соната за клавир, Мјесечева, Валдштјан, виолинске сонате: Пролетна или Кројцерови, симфоније 3, 5, 6, 7 или 9, један квартет из оп. 59, виолински концерт, клавирски концерт: 3, 4 или 5 (по избору), Миса солемнис (одломци).

Романтизам (19)

Опште карактеристике музичког романтизма.

Њемачки рани романтичари (Шуберт, Вебер, Менделсон, Шуман, Шопен) и реформа клавирске музике.

Примјери: Шуберт: Недовршена симфонија, соло пјесме – Баук, Пастрмка, квинтет Пастрмка, Музички тренуци за клавир; Вебер: увертира за оперу Чаробни стријелац, хор ловаца из истоимене опере, увертира за оперу Оберон, Позив на игру, Концерт за кларинет и оркестар (по избору); Менделсон: Пјесме без ријечи (избор), Виолински концерт e-moll, Италијанска симфонија, Сан љетње ноћи (увертира); Шуман: дјечје сцене, Лептири, Карневал (одломци), клавирски концерт, III симфонија; Шопен: прелудијуми (избор), валанси (избор), Полонеза A-dur, As-dur, Мазурке (избор), Скерцо b-moll, Балада d-moll, Етјде оп. 10 (избор), Соната b-moll, Концерти e-moll, f-moll.

Романтична опера прве половине 19. вијека (Росини, Белини, Доницети). Руски ствараоци: Глинка и његов круг.

Романтизам у Србији, Шлезингер, Корнелије Станковић и његови претходници.

Примјери – Росини: увертира за оперу Севилски берберин, избор арија из исте опере, увертира за Вилем Гела или Спраку краљинку; Белини: одломци из опере „Норма“; Доницети: одломци из опере „Љубавни напиток“; Глинка: увертира за оперу „Руслан и Лјудмила“, одломци из опере Иван Сусанин, Камаринскаја за оркестар, соло пјесма Сеџам се дивног тренутка; К. Станковић: Варијације за клавир на пјесму „Што се боре мисли моје“.

Програмска музика до средине 19. вијека (Берлиоз, Лист).

Примјери: Берлиоз: Фагтастична симфонија, Харолд у Италији, Увертира Римски карневал; Лист: Соната b-moll, Љубавни снови бр. 3, Мађарска рандодија бр. 2, Године ходочашћа (избор), Концерт Es-dur, Симфонијска поема Прелиди.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

III разред

(1 час недјелно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Опера, оперета и балет XIX вијека (11)

Вагнерова реформа опере.

Италијанска опера (Верди); версети (Маскањи, Леонкавало, Пучини), Француска опера и балет XIX вијека (Гуно, Бизе, Масне, Оффенбах, Сен-Санс, Адам, Делиб). Избор из опере: Травијата, Трубадур, Анђа, Отело, Фалстаф, одломци из Реквијема, Веристи (Маскањи: Кавалерија рустикана – интермено, Леонкавало: пролог из Пајаца, Пучини: одломци из Боета, Тоске, Мадам Бетерфлај), Гуно, Фауст (Валнургијска поџ). Бизе, Кармен (одломци).

Оперета: Ј. Штраус (мл.), Ж. Оффенбах.

Њемачка музика до почетка XX вијека (6)

Брамс, Брукнер, Регер, Малер, Штраус, Волф.

Обнова Француске музике (Франк и његови савременици).

Избор из дјела: Брамс III Симфонија III став, Виолински концерт, Варијације за клавир, Мађарске игре, Брукнер: избор из једне симфоније, Те. Деум; Малер: I Симфонија; Регер: Варијације на Моцартову тему; Р. Штраус: Тил Ојленшпигл, Дон Жуан, арија из Саломе или Електре; Волф: избор из соло пјесмама; Франк: Симфонија, Соната за виолину и клавир, Три корала за оргуље.

Националне школе у романтизму (12)

Општи поглед на припадност националним школама и њихов развој. „Руска петорка” (Бородин, Мусоргски, Корсаков); Чајковски: Свеукупно стваралаштво. Класици чешке музике (Сметана, Дворжак).

Чешки композитори на преласку у XX вијек (Фибих, Јаначек, Сук).

Скандинавски композитори (Григ, Сибелиус).

Шпански композитори (Албениз, Грандос, Де Фаља).

Примјери: Бородин: арије и сцене из Кнеза Игора, Симфонија b-moll.

Мусоргски: арије и сцене из Бориса Годунова. Слике са изложбе, Циклус соло пјесмама (избор); Корсаков: избор арија и дјелова из познатих опера, Шехерезада; Чајковски: Симфоније IV, V, VI (избор), Ромео и Јулија, Концерт за клавир бр. 1, Концерт за виолину, одломци из Лабудовог језера, неколико арија из Евгенија Оњегина. Сметана: Моја домовина (избор), Продана нећјеста (увертира и одломци), Квартет из мог живота; Дворжак: симфонија из новог свијета, Концерт за виолончело, Думки, трио, Словенске игре (избор); Фибих: Поема, Јаначек: одломци из Јенуфе, Тарас Бульба; Сук: Љетња бајка (одломци); Григ: клавирски концерт, одломци из Пер Гинта, Лирски комади за клавир; Сибелијус: Финландија, Виолински концерт; Албениз: Иберија, Каталонија; Грандос: Гојескас; Де Фаља: Љубав чаробница, Тророги шешир (одломци), Ноћи у шпанским вртovima, циклус седам шпанских народних пјесмама.

Српска музика XIX вијека (7)

Опште карактеристике и дјела: Станковић, Бајић, Маринковић, Ст. Мокрањац, Бинички, Крстић, Стојановић.

Избор из дјела: Јенко: увертира за Ђида, избор из солонјесама; Маринковић: соло пјесме Грм, Молигла, Чежња; Мокрањац: Руковети I, II, IV, V, VII, X, XV, Приморски напеви, Козар, Акатист, Богородици, Херувимска пјесма, Тебе Бога хвалим, Опело; Бајић: одломци из Чучук-Стане и Кнез Иво од Семберије; Бинички: одломци из опере На уранку, избор седамлики; Крстић: одломци из Зулумџара; Стојановић: одломак из симфонијске пјесме Сава.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(1 час недељно, 32 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Импесионизам (3)

Музички импесионизам и повезивање са сликарством и литературом: Дебиси и Равел.

Њихови савременици и настављачи импесионизма (Скрјабин, Ресниги, Шимановски).

Избор из дјела: Клод Дебиси: Поподне једног фауна, Дније арабеске, Прелиди (избор) одломци из опере Пеллеас и Мелисанда; Равел: Болеро, Клавирски концерт, одломци из балета Дафнис и Клое. Скрјабин: Поема екстазе; Ресниги: Римске фонгтане, Шимановски: Стабат матер.

Музика у првој половини XX вијека (5)

Опште одлике музичке културе XX вијека.

Стварање најстарије генерације класика модерне (Стравински, Барток, Хиндемит, Шенберг, Хонгер, Прокофјев).

Избор из дјела: Стравински: одломци из Петрушке, Посвећења пролећа, Прича о војнику, Единус реке; Барток: Концерт за оркестар, Свита из балета Чудесни мандарин, Дивертименто за гудаче, Алетро барбаро; Хиндемит: Сликари Матис (одломци); Шенберг: Пет комада за клавир, Преображенска ноћ, Хонгер: Литургијска симфонија, Пацифик; Прокофјев: Класична симфонија, одломци из Ромео и Јулије, Трећи клавирски концерт.

Истакнути представници различитих стилских праваца и оријентација (3)

Бритн, Месијан, Мартину, Орф, Лутославски, Шостакович.

Избор из дјела: Бритн: Једноставна симфонија, Месијан: Турангалила, Мартину: Симфониета Јокоза, Орф: Кармина Бурана, Лутославски: Жалобна музика, Шостакович: Пета симфонија, Лењинградска симфонија, Гудачки квартет бр.8.

БАЛЕТ (1)

КЛАСИЧАН И САВРЕМЕНИ БАЛЕТ, УМЈЕТНИЦИ И МУЗИЧКИ ПРИМЈЕРИ

Џез и остали жанрови (3)

Историјски развој и карактеристике; припадња духовна музика, блуз; Гершвин; новији композитори и извођачи: Забавна, рок, поп и панк-музика, грађанска пјесма; разлика између народне и новокомпоноване народне музике.

Примјери – Гершвин: Рамсонаја у плавој. Американци у Паризу, Порци и Бес (одломци). Примјери за наведене жанрове.

Мјузикл – карактеристике и примјери.

Ц. Гершвин, Л. Бернштајн, Ђ. К. Меноти.

Музика као примјерљена умјетност (1)

Филмска музика: избор музике из филмова.

Сценска музика: С. Менделсон и други.

(В. Баронанин: Музика као примјерљена умјетност, Издање Универзитета умјетности, Београд, 1981.).

Српско музичко стваралаштво прве половине XX вијека (6)

Српски класици модерне: Коњовић, Милојевић, Христић.

Примјери – Коњовић: Симфонијски триптихон из Контане, Пјесма о були из Контане „Напе кажи тајку“ из збирке Лирика, Милојевић: Четири комада за клавир, соло пјесме: Јесења елеггија, Јалан, Легенда о Јефимији за виолиночело и клавир, Христић: прва свита из Охридске легенде, соло-пјесме: Елеггија, Поноћ, Вече на шкољу.

Свијетско музичко ствараланство у другој половини XX вијека (2)

Поле могућности музичког развоја; отворени путеви умјетности и музике; класици нових стремљења (Булез, Штокхаузен).

Избор из дјела: Булез, Чекић без господара; Штокхаузен: избор из електронске музике.

Преглед истакнутих српских композитора друге половине XX вијека (5)

Вучковић, Тајчевић, Ристић, Вукдраговић, Рајичић, Марић, Логар, Херцигоња, В. Мокрањец, Радић, Обрадовић, Комадина, Милошевић.

Избор из дјела: В. Вучковић: Буревесник (одљомак), М. Тајчевић: Седам балканских игара (избор), Воспојте из Четири духовна стиха, М. Ристић: Свита Јокоза (одломци), С. Рајичић: III клавирски концерт, На Јингару (избор) Лисје жути (избор); Д. Радић: Спесак, циклус соло пјесма (избор); А. Обрадовић: VI симфонија, Епитаф II (одломци); Милошевић и Комадина по избору.

Музички живот и музички развој Србије у пост-ијератном периоду (3)

Музичко школство: музичке школе, академије и факултети, школа за музичке таленте у Фурији; музичке и музичко-издавачке установе: београдска и новосадска опера и балет, Београдска филхармонија; Музичка омладина; најпознатији извођачи: Бакочевић, Чапгаловић, Колуџија, Погорелић и други.

Друштвено-естетска условљеност музике, стварање о културно-историјском музичком ствараланству и његовом наслеђу. Композитори: Јосиф, Деснић, Бабић, Озгијан, Мирјана Живковић, Максимовић, Христић, Ковач.

Избор из дјела: Е. Јосиф: Два песама за клавир; Д. Деснић: Хумористичке етуде; К. Бабић: Избор из хорских композиција; П. Озгијан: Симфонија 75; М. Живковић: Басма; Р. Максимовић: Тестамент; З. Христић: Дарински дар (одломци); М. Петин: Човек и брег; И. Ковач: Серенада буколика.

СКУПНО МУЗИЦИРАЊЕ

Хор – (40-60 ученика од I до IV разреда) – 4 часа недељно – 140 часова годишње.

Слака школа има хор. Настава хорског пјевања изводи се у континуитету током цијеле школске године, на пробама обиљеженим у распореду. Рад наставника са хором улази у његов фонд часова недељне наставе, а ученицима (слободно пријављивањем и касније одабраним од наставника), је дио радне обавезе. Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Програм рада са хором треба да садржи пригодне композиције, као и дјела озбиљније умјетничке вриједности, у зависности од могућности ансамбла.

Садржаји рада:

- одабирање и разпретавање гласова;
- вјежбање дисања, дикције и интонације;
- хорско распјевање и техничке вјежбе;
- интонативне вјежбе и рјешавање појединих проблема из хорске партитуре (интервалски, хармонски, стилски);
- музичка и психолошка обрада композиције;
- увјежбавање хорских дионика појединачно и заједно;
- остваривање програма и наступа према годишњем плану школе.

Оркестар (4 часа недјељно – 140 часова годишње)

Оркестар може да се образује у зависности од услова школе. Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне диолице. Могу се образовати оркестри гудачког састава, хармоника, мандолина, тамбурина, блокфлаута, као и мјешовити. Рад наставника са оркестром улази у његов фонд наставних часова, а ученицима је дно радне обавезе.

Садржаји рада:

- избор инструмената и извођача у формирању оркестра;
- избор композиција према могућностима извођача и састава оркестра;
- техничке и интонативне вјежбе;
- расписивање диолица и увјежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање);
- спајање по групама (I-II; II-III; I-III и сл.);
- заједничко свирање цијелог оркестра, ритмичко-интонативно и стилско обликовање композиције.

Камерни састави – рад у оквиру музичке секције – 1 час недјељно.

Камерни састави се образују од 2 до 9 извођача, пјевача, инструменталиста или комбиновано. Садржај рада ових састава бира наставник у сарадњи са заинтересованим ученицима, према извођачкој способности, склоности и интересовању ученика. (Види факултативна настава).

ДОДАТНА НАСТАВА

На часовима додатне наставе остварују се садржаји за које ученици показују посебно интересовање. Слушају се нова музичка дјела (или понављају позната) из области које се обрађују на редовној настави или су моментално актуелни у умјетничком животу наше земље и свијета. Поједини ученици могу по слободном избору, уз консултовање и помоћ наставника да припреме литерарне саставе о слушаним дјелима.

У оквиру додатне наставе предмета Музичка умјетност организују се и концерти у школи, заједничке посјете оперским и балетским представама, концертима и пројекцијама музичких филмова. Једна представа или концерт ван школе, рачунају се као 4 часа додатне наставе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Музичка умјетност је логичан наставак предмета музичка култура из основне школе, с тим да се овај предмет у средњем образовању првенствено базира на упознавању и пручавању најзначајнијих музичких дјела из свјетске и наше литературе, везаних за поједину епоху и њене карактеристике. Као примјери за слушање музике одабрана су дјела композитора који овјековјечују вријеме у коме су живели и своје музичко стваралаштво. Значајно мјесто имају солисти и ансамбли који та дјела репродукују.

За реализацију садржаја програма прво и основно је обезбиједити нормалне услове за рад: опремљен кабинет (или специјализована учионица), са клавиром (или другим основним инструментом) и квалитетним аудиовизуелним средствима (грамофон, касетофон, дијапројектор итд.) – плоче, касете, дијафилмове, књиге, слике и уџбеник (види поглавље о наставним средствима и кабинету). Савремена школа условљена осјетљиву и скупочијену опрему која ПЕ СМИЈЕ да се стално преноси из учионице у учионицу и тако уништава. Савремена настава захтјева од наставника да сва потребна средства припреми прије часа за употребу.

Сви садржаји који се остварују првенствено се базирају на доживљају му-

зичког дјела, упознавању његовог стварнога и карактеристикама епохе којој дјело припада. То се реализује првенствено преко слушања музике тј. директног доживљаја музичког дјела.

Наставничко усмено излагање треба да послужи као информација и инспирација за слушање музике које је централни дио часа (20 одсто излагања, 60 одсто слушања – у фрагментима или у цјелини зависно од примјера, 20 одсто закључивање – разговор са ученицима или понављање слушања одређених дјела композиције или цјелине).

Програм је конципиран према историјско-стилским раздобљима, које у излагању треба ограничити на најбитније елементе, а слушању музике дати примарно мјесто. Директним, сугестивним и интересантним излагањем наставник треба да ученике оспособљава да активно слушају музику, како би могли да на одабраним примјерима развијају музичку меморију, естетски укус, препознају дјела и инструменте, осјећају музичку форму, значај и карактеристике стила и композиторовог стваралаштва.

Поједине наставне теме могу се обрадити ученичким рефератима, у којима такође имају примарно мјесто музички примјери.

Код слушања музике првенствено усмјеравати ученике на доживљавање музичких садржаја (мелодије, хармоније, форме итд.). Програмске ванмузичке садржаје применити у програмској музици са мјером у којој их композитор најављује.

Код слушања музике настојати да се одабере примјер који може да се слуша у цјелини (један цео став, краћу увертуру, итд.), да ученици доживе цјелину и схвате музичку форму. Одабрати музичке примјере са великом напњом и умешношћу. Дјела, која је својом дужином немогуће на једном школском часу саслушати, изнијети у одабраним, карактеристичним фрагментима, које можемо повезати усменим образложењем.

У програму је наведено много више музичких дјела него што је могуће саслушати и усвојити. Због тога из наведених примјера наставник прави сопствен ИЗБОР, који ће ученици саслушати и усвојити као примјере за одређени правац, епоху итд. Остала дјела која ученици нису слушали а налазе се у програму нестварносно је меморисати, сем у врло изненим случајевима.

Епоха се повезује са предметима сродних садржаја у том разреду, на темељу корелације (књижевност, ликовна умјетност, историја, итд.), и тако даје глобални увид у пријеме када је дјело настало. Свако дјело које се слуша требало би поновити неколико пута са новим задацима.

Означени бројеви часова поред тема у садржајима програма могу да се помјере у зависности од избора слушаних дјела. Наставник мора правовремено да припреми дјело за слушање: одреди избор из дјела за слушање, минутажу, коментар (разговор или закључивање) и по потреби поновно слушање. Сва вербална објашњења морају бити сажета и кратка, морају да уводе у слушање музике. После слушања дјела треба подстицати ученике да изводе закључке који произилазе из доживљеног слушања музичког дјела, било на часовима или на посебним концертима.

Ученике треба усмјеравати на одређене емисије на радију и телевизији, које ће пратити у слободно пријеме ван школе. Такође је уско везано са предметом организовање посјета концертима, оперским и балетским представама, гдје се садржаји предмета врло успјешно надограђују у директном контакту са музичарима и музиком. У центрима гдје постоје такве установе као и музичке школе, музичка омладина, културно-умјетничка друштва, треба његовати сарадњу као и организовати концерте у школи. Кроз обавезне ван-наставне активности и факултативну наставу могу врло успјешно да се осмишљавају и организују разноврсни видови музичких активности, који су значајан допринос културној и јавној дјелатности школе и личног усавршавању ученика који се њима баве, као и оних који их слушају (хор, ансамбли, оркестри, концерти...). Оцјењивањем се сагледава комплетна личност ученика: његово знање, ангажовање и заинтересованост, као и његове музичке способности.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

(сви смјерови)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Циљ образовања у ликовној умјетности је откривање свих расположивих могућности код ученика за ликовно изражавање, оспособљавање за разумијевање ликовних дјела, као и оплемењивање личности ученика у складу с друштвеном, хуманистичком структурном оријентацијом.

Задачи наставе ликовне умјетности су да:

- уводи ученика у свијет вриједности стваралачког мишљења кроз проблемске задатке у практичном и теоретском раду;
- упути ученика да схвати умјетничко дјело у оквиру друштвено-историјских услова;
- оспособи ученика да стечена практична и теоретска знања примјени у будућим занимањима;
- упозна ученика с ликовним законитостима кроз самостална ликовна остварења;
- уведе ученике у свијет онажања и доживљавања ликовних дјела и упути да се критички односи према властитим и туђим ликовним дјелима;
- развија лични однос ученика према сликарским, графичким, вајарским и архитектонским остварењима, као и остварењима примјешених умјетности и дизајна;
- упозна ученика с основним одликама и развојем умјетности у друштвено-историјским раздобљима у нас и у свијету;
- омогући свестрани развој ученикове личности, како емоционално-дoживљајних тако и интелектуално-креативних способности;
- развије потребе и смисао за самостално образовање и доживљавања умјетничких дјела у условима слободног изражавања стваралачких могућности појединца у нашем друштву;
- упути ученика да тумачи умјетност на научним основама како би допринио оплемењивању међуљудских односа;
- изради схватање код ученика да истинско универзалног ликовног језика утиче на укидање језичких, националних и расних раздвајања;
- упозна ученика с ликовним наслеђем наше земље, како би се развијали смисао, осјећања и потребе поштовања културних тековина;
- изради схватања код ученика да бављење ликовним умјетностима треба да постане навика неопходна за развој цјеловите личности.

II разред

(1 час недjeljno, 37 часova godišnje)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ЦЕЛЕНА (13+8)

1.1. ОПШТИ ДИО

Свјетлост и сјенка у ликовним умјетностима. Тематика (религиозна, митолошка, алегоријска и др.) и мотиви у ликовним умјетностима.

1.2. САМОСТАЈНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Свјетлосни односи. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву линијама – прафуrom, лавирањем. Представљање тонских односа на посматраном мотиву. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву упрошћавањем односа црно-бјело, у виду припреме за графику. Боја. Представљање локалног тона посматраних површина. Међусобни утицај боја и њихово визуелно дејство. Односи боја. Боја на локалном тону различитих површина посматраног мотива (предмета или предјела), промјена насталих под утицајем одсјаја из уже и шире околине. Цртање по природи.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Идејне основе настанка барокне умјетности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Средишта проивата барокне умјетности (Италија, Холандија, Фландрија, Шпанија). Водeћи умјетници (Бернини, Каравађо, Рембрант,

Рубенс, Веласкес). Рококо као завршна фаза барока (Ваго). Сликарество XVIII вјека у Италији (Каналето, Тјеполо) и Енглеској (Рејнолдс), Гоја.

Опште одлике барока у Југославији. Барок у Босни Котарској (Кокolja).

Барок у Србији: појава барокне архитектуре (манастири Фрушке горе), сликарство иконостаса (Крачуи, Ј. Орфелии), развој портрета. Дуборез у Македонији (Иконостас Св. Спаса).

Неокласицизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Сликарество (Кавчић, А. Теодоровић). Бидермајер (Данил, Томини).

Историјски услови настанка романтизма. Теме. Основне стилске карактеристике. Најзначајнији умјетници (Жерико, Далакроа). Романтизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Сликарество: Словенија: (Цепхарт), Хрватска: (Карае), Србија: (Јакшић).

Историјски услови настанка реализма. Теме. Основне стилске одлике. Главни представник (Курбеи, Домије, Рјении).

Реализам у Југославији: Архитектура

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе.

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II ЦЕЛИНА (11+5)

1.1. ОПШТИ ДИО

Валер као средство обликовања. Цртеж као скица, студија и цјеловито остварење. Ритам као средство обликовања.

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Сликање по природи (слободан избор, теме и техника). Тродимензионално обликовање. Објекти – скулптура. Скица – макета постојећег или замисљеног простора и објеката у њему. Обликовање на основу посматрања или слободног замисљања објеката (скулптура) намјењених одређеном простору. Распоредивање објеката у одређеном простору с обзиром на њихову намјену. Вајање и објекти.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Опште одлике импресионизма, главни представници (Моне, Реноар, Роден). Словеначки импресионизам (Јакопић). Хрватски импресионисти (Рачић), српски импресионисти (Миловановић), пленеризам.

Постимпресионизам – реакција на импресионизам, геометризација облика, модулација свјетла (Сезан), експресионизам и симболизам боје (Ван Гог и Гоген).

Архитектура XIX вјека – селективизам у првој половини вјека. (Сецесија Мештровић).

Модерна умјетност, нови принципи, методи и материјали. Фовизам (Матис, Руо) ритам у сликарству (Поде, Коњовић, Бијелић, Јоб) кубизам и футуризам, ломљење облика, колаж (Пикасо, Брак, Сава Сумановић, Гарталба) беспредметни свјет (Кандински, Маљевич, Мондијан), синтеза ликовних умјетности (Ваухаус, Де Стијл, индустријски дизајн), конструктивизам (Татлин, Певенер), деданзам, надреализам, антиумјетност (Динан, Ерист, Магрит), сликари фантазије (Шагал, Де Кирко, М. П. Барили), интернационални стил у архитектури модерног доба (Ле Корбизије, Плечник), модерна скулптура (Мур, Кршићини, Стијовић). Умјетност Југославије у првој половини XX вјека (Јубарда, Целебоновић, Добровић, Ступица, Хегедушић и др).

Савремена умјетност-енформел (Полак, Таниес), оптичка умјетност (Вазарели), тенденције у умјетности шездесетих година: поп-арт, боди-арт, минимал-

арт, концептуал-арт, хепенинг, синтеза простора, свјетлости и боје (Шефер), мобилна скулптура (Калдер).

Опште одлике и појавни облици народне умјетности: обрада дрвета, тканине и пошења, лончарство, обрада метала, чинке и др.

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка.

II разред

(1 час недјелно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ЦЈЕЛНИЦА (12+8)

1.1. ОПШТИ ДИО

Свјетлост и сјенка у ликовним умјетностима. Тематика (религиозна, митолошка, алегоријска и др.) и мотиви у ликовним умјетностима.

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Свјетлосни односи. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву линијама – шрафуром, лавирањем. Представљање топских односа на посматраном мотиву. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву упрошћавањем на односе црно-бјело, у виду припреме за графику. Боја. Представљање локалног тона посматраних површина. Међусобни утицај боја и њихово визуелно дејство.

Односи боја. Боја у отвореном простору. Представљање и сликање промјена на локалном тону различитих површина посматраног мотива (предмета или предјела), промјена насталих под утицајем одсјаја из уже и шире околине.

Цртање по природи.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Особености старохришћанске умјетности. Умјетност у доба сеобе народа. Умјетничко стварање у раздобљу прероманике.

Споменици старохришћанске умјетности на тлу Југославије (саркофази Салоне). Дјела примјерене умјетности из доба сеобе народа. Прероманика на тлу Југославије: архитектура (Св. Донат у Задру), скулптура (рљеф из Св. Недеље).

Одлике романичке умјетности. Новине у архитектури и главни споменици (Св. Серген, Пиза). Скулптура и њена везаност за архитектуру (Везлеј). Дјела примјењене умјетности. Романички стил у архитектури (катедрале у Трогиру и Задру). Камена скулптура (Бувинова врата). Романичко сликарство (Св. Михаило у Стопу). Намјештај, минијатура, златарство.

Главна обиљежја готичке умјетности. Новине у архитектури и главни споменици (Шартр, Солзбери). Обиљежја скулптуре и споменици (Ремц, Амијен). Витражи и минијатуре.

Одлике византијске умјетности. Главни споменици архитектуре (Свети Лука у Фокиди), и сликарство (Кахрије памија). Слоповача, емајл. Византијски утицај на умјетност других земаља (Русија-Рубљов, Бугарска, Грузија).

Византијски споменици на тлу Југославије. Српска умјетност крај XII и XIII вјек: архитектура (Студеница), сликарство фресака (Милошева, Сопоћани). Иконе и минијатуре XIII вјека. Умјетност 1300-1370: архитектура (Грачаница), скулптура (Дечани), Иконе и минијатуре. Умјетност 1370-1459: архитектура (Рованица, Љубостиња), особености скулптуре (Рованица, Каленић), сликарство фресака (Каленић). Српска средњовековна примјењена умјетност. Сликаство у Македонији, XIII вјек (Св. Климент у Охрид). Средњовековна утирчења. Поствизантијска умјетност на тлу Југославије XV-XVII вјек (Јонгини). Умјетност стећака („Кулинов“ стећак). Некрополе.

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II ЦЕЛЕНА (10+7)

1.1. ОПШТИ ДИО

Цртеж као скица, студија и цјеловито остварење. Ритам као средство обликовања.

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Сликање по природи (слободан избор, теме и техника). Троструминално обликовање. Објекти – скулптура. Скица – макета постојећег или замишљеног простора и објеката у њему. Обликовање на основу посматрања или слободног замишљања објеката (скулптура) намјењених одређеном простору. Распоређивање објеката у одређеном простору, с обзиром на њихову намјену.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Одлике исламске умјетности. Главни споменици архитектуре. Минијатура.

Споменици минијатурног сликарства. Претече ренесансе (Бото). Идејне основе настанка ренесансе умјетности. Главне особености. Ренесанса у Италији и другим европским земљама. Најзначајнији умјетници (Донатело, Леонардо да Винчи, Микеланџело, Рафаел, Тицијан, Дирер). Маниризам. Његове одлике. Главни представници.

Ренесанса у Југославији и њене особености.

Ново Хопово, манастир Пива – фреска, Некропада из Радимља.

2. ОПАЖАЊЕ И ПОСТУПАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, историја умјетности.

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

III разред

(1 час недељно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ЦЕЛИНА (12+8)

1.1. ОПШТИ ДИО

Самостално ликовно изражавање.

Цртани филм

- избор теме,
- утврђивање основних идеја, фабуле, послијани радње и композиција путем одговарајућих цртежа,
- израда, анализа и усавршавање емпнонса и сценарија,
- креирање и цртање ликова, ептеријера, екстеријера и др.,
- фотографија као докуменат,
- фотографија као комуникација,
- фотографија као информација,
- фотографија као концепт.

Ликовна дјела и споменици културе

Идејне основе настанка барокне умјетности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Срединга процвата барока – не умјетности (Италија, Холандија, Фландрија, Шпанија). Водени умјетници (Бернини, Караваџо, Рембрант, Рубенс, Веласкес). Рококо као завршна фаза барока. (Вато). Основне одлике барока у Југославији. Барок у Србији: појава барокне архитектуре (манастири Фрушке горе), сликарство иконостата (Крачул, Ј. Орфелин), развој портрета. Барокорез (Жефаровић). Дрворез у Македонији (иконостас Св. Спас).

2. ОИЗЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, умјетничка дјела и споменици.

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II ЦЕЛИНА (10+6)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Композиција

- покретна слика, покрет, спонтаност, ритам, мимика, израз и гест

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Неокласицизам. Историјски услови настанка. Теме. Стилске одлике. Најзначајнији умјетници (Давид, Енгр, Капова). Бидермајер као особен вид неокласицизма.

Неокласицизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре.

Романтизам. Историјски услови настанка романтизма. Теме. Основне стилске карактеристике. Најзначајнији умјетници (Жерико). Романтизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Србија/Јакшић, С. Тодоровић.

Реализам: Историјски услови настанка реализма. Теме. Основне стилске одлике. Главни представници (Курбе, Домије, Рјенин, Рид).

Реализам у Југославији. Архитектура.

2. ОИЗЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

IV разред

(1 час недељно, 32 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I цјелина (11+7)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. Самостално ликовно изражавање

Лутка-игра

- избор теме и жанра,
- утврђивање основних идеја и елемената фабуле и композиције,
- цртање и обликовање лутака у складу са социокултурном средином и фолклором.

1.3. Ликовна дјела и споменици културе

Импесионизам – опште одлике сликарства и скулптуре, главни представници (Моне, Реноар, Роден), српски импесионисти (Милићевић, Миловановић), планеризам, оптичке теорије о боји, анализа свјетлости.

Постимпесионизам – реакција на импесионизам, геометризација облика, модулација свјетла (Сезан), експресионизам и симболизам боје (Ван Гог и Гоген). Архитектура XIX вјека електицизам у првој половини вјека, сенесија Менштровић).

Модерна умјетност, нови принципи, методи и материјали, ФОВИЗАМ (Матис, Руо), ритам у сликарству (Мунк, Полде, Коњовић, Бијелић), КУБИЗАМ и ФАГУРИЗАМ, ломљење облика, колаж (Пикасо, Брак, Сава Шумановић, Бијелић), БЕСПРЕДМЕТНИ СВЕТ (Кандински, Маљевич, Модријан), синтеза ликовних умјетности (Баухаус, Де Стијл, индустријски дизајн), КОНСТРУКТИВИЗАМ (Татлин, Габо, Певезнер), ДАДАИЗАМ и ПАДРЕАЛИЗАМ, антиумјетност, Дишан, Ернет, Мафрит, сликари фантазија – Шагал, Кирико, Барили, Кретар, интернационални стил у архитектури модерног доба (Корбизје, Иблер, Добровић, Брашован) модерна скулптура (Мур, Криштинић, Стијовић).

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II цјелина (9+5)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

- ликовне могућности лутке (практично извођење)
- лутка, сјенка као ликовни изражај,
- луткарска слика,
- видео-тејп (припремања, реализација)

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Савремена умјетност, ЕНФОРМЕЈ (Полок, Татисс), ОПТИЧКА УМЈЕТНОСТ (Вазарели) тенденције педесетих година: пон-арт, боли-арт, минимал-арт, концептуална умјетност, хепенинг, синтеза простора, свјетлости и боје (Шефер) мобилна скулптура (Калдер).

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, ликовна дјела, видео...
4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичка.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УМУЋСТВО)

ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

ПЛАНИРАЊЕ

Планирање је усклађивање програма у оквиру школског плана према одређеним условима. Смисао је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, а нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања,
- оспособљеност примарања,
- одговарајући ниво разумјевања,
- способност поступања.

Врсте плана су:

- ГОДИШЊИ ПЛАН,
- ОПЕРАТИВНИ ПЛАН РАДА (полугодишњи, мјесечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних цјелина и број часова предвиђен за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план треба да буде детаљно разрађен и да садржи слиједеће рубрике: мјесец; основни циљ и задатак (образовни и васпитни); садржај програма; облик и методе рада; корелацију с другим предметима; средства и медије и примједбе у које се убиљежавају промјене.

Реализација садржаја:

1. Примарањем/учењем – омогућавање ученицима да стичу знања из области ликовне културе; савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медија, и упознавање законитости и елемената ликовног језика;

2. Давањем/стварањем – подстицање ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увјек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осјетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја, методичких облика усмјерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења учениковог естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне умјетности, теорије стваралаштва и развојне психологије.

Основна структура теоријских и историјских садржаја, као неодвојивог дјела укупног наставног садржаја ликовног образовања, формулисана је слиједећим претпоставкама.

Примарни циљ ликовног образовања је откривање и упознавање комплексне визуелне и ликовне културе (чине је систем стваралаштва и систем коришћења). Услов за савладавање ових садржаја представља развијање визуелног језика и овладавање ликовним језиком. Развој и неговање визуелности (визуелног „говора“, што значи: визуелног израза и визуелног доживљаја) представља материју, грађу у којој пребива праликовност, потенцијална ликовност. Будући да је свака слика ментални производ (искуствена чињеница и интелектуална датост) за развој ликовности у којој је слика основни садржај неопходно је развијати способности употребе генеричких изражајних моћи а такође и неговати и богатили искуствену интелектуалну сферу у којој, поред интуитивне, настаје ликовност. При томе, треба имати у виду фундаменталну потребу образовања: развој способности доживљавања, разумјевања и тумачења свијета, односно умјетности.

Садржај програма ликовне културе састављен је по слиједећој структури:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медији
4. Средства

Модел представља динамичну структуру елемената који имају дисхармоничан временско-просторни развој, а у служби покретања цјелине.

Подручје ликовности карактеристично посебан стваралачки потенцијал који, зависно од узраста ученика, утиче на одабирање садржаја и средстава и начина реализације. Развијено критичко мишљење и тежња ка објективном сазнању (ученици средње школе) захтјевају теоријско мишљење и практично искуство о умјетности у садржајима програма. Садржај програма ликовне културе чини основу структуру на којој би се оснивала интердисциплинарна разрада, проблематизација и конкретизација садржаја, након обавезних емпиријских пројеката које треба обезбједити.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРД

Укупни садржаји наставе ликовне културе у гимназијском образовању могу да се подведу под слиједућу схему информативне структуре:

1. Опазити
2. Примити
3. Разумјети
4. Поступити

Опажање – ниво прве димензије подразумјева три основна фактора: 1) квалитет опажања у садржајном погледу; 2) брзину, тачност перцепције и 3) тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Примање – ниво друге димензије подразумјева способност ученика да приме квалитет опажања и информације од одговарајућег медија.

Разумјевање – ниво треће димензије обухвата елементе разумјевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Поступање – ниво четврте димензије подразумјева примјену у практичном и теоријском ликовном раду.

Ова структура представља оријентацију наставницима за вредновање нивоа знања ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ РАДА УЧЕНИКА

Током реализације задатака у свим методским цјелинама по разредима, гдје се наставник појављује као преносилац знања и аниматор ликовног стваралаштва ученика могуће је провјеравати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Даље, треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа може оцјењивати од два (2) и до пет (5). Из тога произилази комплексност оцјене и сугестија за слиједући приступ: довољан (2) усвојеност садржаја на нивоу опажања; добар (3) усвојеност садржаја је на нивоу опажања и примања врло добар (4) усвојеност садржаја је на нивоу опажања, и разумјевања; одличан (5) усвојеност садржаја је на нивоу опажања, примања, разумјевања и поступања.

Приликом оцјењивања треба имати у виду да неће сви ученици бити на истом нивоу опажања, примања, разумјевања и поступања што од наставника захтјева пажњу и реалност. При томе треба поћи од захтјева програма и психофизичких могућности ученика јер могу да буду заступљени сви начини оцјењивања са различитим степенима.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

(сви смјерови гимназије)

Циљ и задаци

Циљ наставе физичког и здравственог васпитања је задовољавање основних биопсихо-социјалних потреба ученика у области физичке културе; формирање правилног схватања и односа према физичкој култури и трајно подстицање ученика да те активности уграде у свакодневни живот и културу живљења.

Задаци наставе физичког и здравственог васпитања су да се:

- квалитативно и квантитативно продубе спортско-моторичко образовање;
- развију физичке способности ученика;
- оспособе ученика за самостални рад и самоконтролу у одржавању физичке кондиције, јачању здравља и њези тјела;
- створе услови у којима ученик доживљава радост слободног ангажовања у спортским и рекреативним активностима;
- прошире знања која доприносе објективном сагледавању приједности и могућности физичке културе;
- развију хигијенске и друге културне навике за очување и јачање здравља ученика.

Садржаји програма усмјерени су на:

- развијање физичких способности,
- спортско-техничко образовање,
- повезивање физичког и здравственог васпитања са животом и радом.

I. Развијање физичких способности

На свим часовима наставе физичког васпитања, предвиђа се:

- развијање основних елемената физичке кондиције карактеристичних за овај узраст и пол, као и других елемената моторне умјешности, који служе као основа за повећање радне способности, учвршћивање здравља и даље напредовање у спортско-техничком образовању,

- превентивно-компензацијски рад у смислу спречавања и отклањања тјелесних деформитета,

- оспособљавање ученика у самосталном његовању физичких способности, помагању раста, учвршћењу здравља, као и самоконтроли и провјери својих физичких и радних способности.

Програмски задаци се одређују индивидуално, према полу, узрасту и физичком развоју и физичким способностима сваког појединца, на основу оријентационих приједности које су саставни дио упутства за вредновање и оцјењивање напретка ученика као и јединствене батерије тестова и методологије за њихову провјеру и праћење.

II. Спортско-техничко образовање

Спортско-техничко образовање се реализује у I, II и III разреду кроз заједнички програм (атлетика, вјежбе на справима и тлу), и кроз програм по избору ученика, а у IV разреду кроз програм по избору ученика.

II разред
(2 часа недјељно, 74 годиниње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АТЛЕТИКА

У свим атлетским дисциплинама треба радити на развијању водених моторичких особина за дату дисциплину.

1. Трчање

Трчање на 100 м – ученици и ученице
на 800 м – ученице,
на 1000 м – ученици,
штефета 4x100 м – ученици и ученице.

2. Скокови

Скок удаљ одабраном техником;
скок у висину – одабраном техником.

3. Бацање

Бацање кугле „рационалном“ техником, ученици 5 кг, ученице 4 кг такмичење у атлетским дисциплинама.

ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

1. Вјежбе на тлу

За ученике:

– уз упора за рукама зибом, провлак згрчно напријед до упора пред рукама опружено;

– предмет напријед, уз помоћ.

За ученице:

– мост напријед на једну ногу кроз став о шакама, уз помоћ.

2. Прескоци

За ученике:

– коњ у ширину висине 120 cm – склопка.

За ученице:

– коњ у ширину висине 110 cm – згрчка, разношка.

3. Кругови

За ученике:

Доскочни кругови:

– њих, зањихом саскок уз помоћ

4. Разбој

За ученике:

Паралелни разбој:

– из упора сједшег разножно пред рукама, прехватом напријед и дизањем склоњено став о раменима (увито), спулет назад у упор сједшеи разножни, прехват рукама иза бутина, сножити, зањихом саскок.

За ученице:

Двовисински разбој:

– из виса на в/п лицем ка н/п климом премах згрчено напријед до виса лежешег на н/п, премах одножно лијевог назад, прехват разноручно и потхват на н/п у упор јашући назначити упор, одножењем лијеве премах и одношка десноручке са 1/2 окрета удесно, десни бок уз н/п. Снојити у вјежбу.

5. Вратило

За ученике:

Дохватно вратило

– из мирног виса узмах до упора, одривом од притке саскок назад увито.

6. Греда – ученице

Висока греда, чеоно према лијевог крају греде

– залетом и суножним одскоком наскок у упор чучећи (уз помоћ), окрет за 90° уљево (удесно) у упор чучећи запожно десном (лијевог), усправ, успон до краја греде, скок са промјеном ноге, саскок згрчено (леђима према крају греде).

7. Коњ са хватаљкама

За ученике:

– из упора пред рукама, коло запожно лијевог, коло запожно десном.

СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Понављање и учвршћивање раније обучаваних елемената. Даље проширивање и продубљивање такничко-тактичке припремљености у складу са изборним програмом.

Учествовање на такмичењима на нивоу одељења, школе и међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтјеви (провјера)

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок удаљ, скок увис, бацање кугле – на резултат. Такмичење у тробоју (трчање, скок, бацање).

Вјежбе на справама и тлу. Ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, једне справе у упору и једне справе у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, греда и двовисинског разбоја. Такмичење на нивоу одјелења или школе.

III разред

(2 часа недељно, 72 годинше)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АТЛЕТИКА

У свим атлетским дисциплинама треба радити на усавршавању технике и развијању водећих моторичких особина за дату дисциплину.

1. Трчање

Трчање на 100 м – ученици и ученице
на 1000 м – ученици,
на 800 м – ученице
штафета 4x100 м – ученици и ученице.

2. Скокови

Скок удаљ одабраном техником;
Скок у вис – одабраном техником.

3. Бацање

Бацање кугле „рационалном“ техником, ученици 5 кг ученице 4 кг.
Такмичење у атлетским дисциплинама.

ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

1. Вјежбе на тлу

За ученике:

- предмет навријед, преконит навријед (уз помоћ),
- из упора са рукама зибом премах одбочно до упора пред рукама опружено.

За ученице:

- комбинација вјежби, двије вјежбе из акробатике, окрет на једној пози, два повезна скока, једна равнотежа, плесни кораци.

2. Прескоци

За ученике: (коњ у ширину висине 120 цм) – преконит

За ученице: (коњ у ширину висине 120 цм) – згрчка, разпонка, склопка.

3. Кругови доскочни

За ученике:

- из замаха зањихом искрет навријед увис узњето, вис стрмоглави, вис узњето, спуст увис страњни, издржај, вучењем вис узнијето, спуст увис предњи (полако), скок.

4. Разбој

За ученике:

Паралелни разбој;

– на почетку разбоја, из замаха у упору предњихом спусти у склек, зањих у склеку и упор, предњих и склек, зањихом упор, поновити вјежбу 3–4 пута.

За ученице:

Двовисински разбој:

– лицем према в\лп: залетом и суножним одскоком наскок у упор, премак одножно – десном (лијевом) у упор јанући на в\лп, прехват на в\лп и сл. премак одножно лијевом (десном) увис сјелећи на в\лп лицем ка в\лп, предњих саскок са в\лп окретом (180) до става на тлу.

5. Вратило

За ученике:

Дохватно вратило

– коврљај назад у упору

6. Грета

– ученице (висока грета)

– залетом и суножним одскоком наскок у упор чучећи на лијевој пози, десном одножити (упор чучећи одножно); окрет за 90°; уљево до упора чучећег усправ, одручити; ходање у успону докоруцима; вага претклоном и запожељем, издржај; усклон; суножним одскоком скок са промјеном ногу; окрет за 90° у успону; саскок унапријед са разножењем (лењима према грети).

7. Коњ са хваталкама

За ученике:

– из упора предњег (за рукама), коло предножно десном коло предножно љевом;

– из упора стражњег (пред рукама), коло одножно десном, коло одножно лијевом.

СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Усавршавање и уијежбављење тактичко технички варијанти.

Учествовање на одјелењским, школским и међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтјеви (провјера).

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок у даљ, скок увис, бацање кугле – на резултат.

Такмичење у тробоју (трчање, скок, бацање).

Вјежбе на справама и тлу. Ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, једне справе у упору и једне справе у вису. Ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, греде и двовисинског разбоја.

Такмичење на пивоу одјелења или школе.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 годишње)

Реализује се програм физичког васпитања по избору.

Минимални образовни захтјеви (провјера)

– учествовање на три такмичења на пивоу одјелења или школе у изборном спорту.

ПРОГРАМ ПО ИЗБОРУ УЧЕНИКА

I – IV разред

ОПШТЕ ПОСТАВКЕ

Ученици се на основу својих способности и интереса одређују за један

спорт у коме се обучавају, усавршавају и развијају своје стваралаштво током цијеле школске године. То могу да буду: ритмичко-спортска гимнастика, пливање, рукомет, фудбал, одбојка, кошарка, рвање, а према специфичним географским климатским и другим условима веслање, кајакарење, клизање и други спортови за које ученици покажу интерес.

Да би се избор остварио, свака школа је дужна да обезбједи просторне и друге услове за реализацију бар четири спорта.

На почетку сваке школске године наставничко вјеће, на приједлог стручног актива наставника физичког васпитања, утврђује спортове за које ученици те школске године могу да се опредјеле.

Ученици се за изборну наставу опредјелују као одјелене у цијелици.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Ритмичка гимнастика и народни плесови

Савлађивање основних елемената: докорак, мјењајући корак, галоп у свим правцима, валцер-корак, полкини корак, долековиски скок, скок макасе итд. Систематска обрада естетског покрета тјела у мјесту и кретању без справа и са справама, користећи при томе различиту динамику, ритам и темпо. Примјена савладане технике естетског покрета и кретања у кратким саставима. Савладасти најмање пет народних плесова.

Припрема састава за такмичење и за приредбе. Учество на такмичењима и приредбама.

Рукомет

Техника рукомета. Покривање и откривање играча, одузимање лопте, ометање противника. Општи принципи постављања играча у одбрану и нападу. Напад са једним и два играча и напад против зонске одбране. Зонска одбрана и напад „човјек на човјека“. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Фудбал

Техника фудбала. Покривање и откривање играча, одузимање лопте и ометање противника. Општи принципи постављања играча у нападу и одбрану. Разне варијанте напада и одбране. Уигравање кроз тренажни процес. Правила малог фудбала. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Кошарка

Техника кошарке. Бацање на кош из мјеста и из трчања, скоком са једном или обема рукама – са разних одстојања од коша. Постављање и кретање играча у нападу и одбрану. Одбрана „зоном“ и „човјек на човјека“. Напад против ових врста одбране. Контранапад у разним варијантама и принципи блокова. Правила игре и суђења. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Одбојка

Техника одбојке. Игра са истуреним и повученим центром. Смечирање и његова блокада. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре и суђења. Учествовање на одјеленским, разредним, школским и међушколским такмичењима.

Пливање

Усавршавање једне леђне и једне прене технике пливања са стартним скоковима и окретима. Тренинг ради постизања што бољих индивидуалних резултата. Правила пливачких такмичења. Учествовање на школским, међушколским, клубским и другим пливачким такмичењима.

Рвање

Захвати у стојећем ставу: свлачење у партер преко руке, бацање преко рамена, бацање захватом главе и једне руке преко кука, долазак на леђа испод руке, обарање са обухватом трупа, бацање захватом крета и једне руке преко кука, предњи појас преко моста, дворучни салто преко моста, задњи салто преко моста, дворучни салто преко моста, задњи салто преко моста, комбинација – бочно бацања и појас, комбинација – дворучни салто, – обарање, комбинација – појас-раменско бацање.

Захвати у партеру: полунелзон, кључ на врату, обухватом око руке са стране превртање на плећке, дупли нелзон дизање руке „ролање“ обухватом трупа, долазак на леђа, лучење са стране, из сједа укрштеним обухватом трупа превртање на плећке, дизање обухватом трупа и бацање преко моста, дизање крсним обухватом трупа, дизање руку помоћу главе.

Тактика рвања, пропозиције, правила и систем такмичења. Организација школског првенства и учествовање на такмичењима. Саставање ученика према тежини у групе, вријеме трајања борбе 3х1 минут са 1 минутом међупаузе.

Веслање

Програмски задаци веслања обухватају: савладавање спортске технике веслања у једној од веслачких дисциплина (скиф, дубал-скуд, четворац, осмерац), њено усавршавање, тренажни процес, правила такмичења и тактику – како би се ученици што боље припремили за школска, међушколска и остала такмичења.

Кајакарење

Програмски задаци кајакарења обухватају: савладавање технике кајакарења у једној од дисциплина (кајак једносјед, двосјед, четворосјед), њено усавршавање, тренажни процес, правила такмичења и тактику – како би се ученици што боље припремили за школска, међушколска и остала такмичења.

Клизање

Програмски задаци у клизању обухватају: савладавање основне технике клизања (вожња напријед, упозад, заустављање, окрет упозад из вожње напријед, преступајући корак, вјенац, кадетски скок и сл.), њено усавршавање, тренажни процес, упознавање правила такмичења – како би се ученици што боље припремили за такмичења и клизачке ревије које одговарају њиховим достигнућима.

Минимални образовни захтјеви (пронјера)

Ниво спортско-техничког знања и спортских достигнућа ученика у изабраном спорту се провјеравају кроз разредна, школска, међушколска и друга спортска такмичења, с тим да сваки ученик из изабраног спорта у току једне школске године учествује на најмање три ова такмичења.

ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ

1. Из фонда радних дана школа у току школске године организује:

два пјелодневна излета са пјешачењем, и то:

I разред до 12 км (укупно у оба правца);

II разред до 14 км (укупно у оба правца);

III разред до 16 км (укупно у оба правца);

IV разред до 18 км (укупно у оба правца);

два кроса, и то:

– јесењи и

– прољећни

Стручни актив наставника физичког васпитања утврђује програм и садржај излета, као и дужину стазе за кросове према узрасту ученика.

2. Школа организује и спроводи спортска такмичења, као јединствен дио процеса наставе физичког васпитања:

- у ритмичко-спортској и спортској гимнастички (у зимском периоду);
- у атлетици (у прољетном периоду);
- три спортске игре (у току школске године).

Спортска такмичења се организују за све ученике, а спроводе се у оквиру радне суботе и у друго вријеме које одреди школа.

3. Школа организује логоровање и зимовање ученика, како би стечена знања у физичком васпитању и другим наставним областима примјенили у пракси.

Програм и садржај активности ученика на логоровању и зимовању припрема актив наставника физичког васпитања, а усваја наставничко вјеће.

У програм логоровања обавезно треба уврстити:

- савладавање природних препрека: војно-техничких полигона (трчање са гађањем, бацањем бомбе и пливањем);
 - оспособљавање ученика за спасавање дављеника и пружање помоћи дјештачким дисањем;
 - пружање прве помоћи и транспорт поврђених (рањених);
 - кретање уз помоћ географске карте и бусоле (на излетима у природи).
- У програм зимовања увијешена је и обука скијања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (МНУТСТВО)

I. ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПРОГРАМА

Програм физичког васпитања за гимназије је наставак програма физичког васпитања у основној школи, с тим што је усмјерен на још интензивније остваривање индивидуалних и друштвених потреба у области физичке културе. Ради тога, овај програм заснован је на индивидуализацији процеса физичког васпитања:

- обавбјеђује повезивање стечених знања са животом и праксом и професионалним опредјељењима ученика;
- заснован је на изборној настави за коју се ученици опредјељују према своме афинитету и потребама;
- обавезује школу на остваривање одређених задатака у овој области.

II. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЈЕДНИХ ТЕМАТСКИХ ПОДРУЧЈА И МЕТОДЕ КОЈЕ СЕ КОРИСТЕ ПРИ ЊИХОВОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Садржаји програма су изложени у три тематска подручја, да би се јаче истакле основне компоненте јединственог и веома сложеног процеса физичког васпитања.

Тематска подручја су:

- развијање физичке способности,
- спортско-техничко образовање,
- повезивање физичког васпитања са животом и радом.

Развијање физичких способности

Програмирање врши наставник физичког васпитања према стању, потенцијалним могућностима и потребама сваког ученика. Да би се то остварило, ученици сваког одјелења се према својим могућностима дјеле у три хомогене групе, а наставник физичког васпитања одређује вјежбе и дозира оптерећења за сваку од ових група.

На сваком часу физичког васпитања дио времена треба посветити:

- развијању основних елемената физичке кондиције – снаге (руку, ногу, трбушних и леђних мишића), брзине, равнотеже, спретности, прецизности и издржљивости;

- учвршћивању нормалног природног држања тјела у мировању и кретању. Ради интензивнијег рада на часу користити савремене облике рада: допунске

вјежбе, кружно-интервални рад и рад са станицама, што више повезивати музику и вјежбање.

Спортско-техничко образовање

Реализује се у I, II и III разреду кроз заједнички програм (атлетика и вјежбе на справама и тлу) и кроз програм по избору.

Програм по избору ученика је дат само у глобалу, што омогућава наставнику да га детаљније разрађује, полазећи од почетног предзнања, жеља и интереса ученика. Ради тога су за овај дио програма дати и образовни стандарди који нумерички нису квантификовани.

Програмом је предвиђено да ученици усвоје знања која ће им помоћи да схвате суштину процеса и да се у њега активно укључе, као и да боље разумију и схвате физичко вјежбање као своју свакидневну потребу.

Повезивање физичког васпитања са животом и радом

Садржај подручја предвиђа активности којим се физичко васпитање директно повезује са животом и радом. Ове активности реализују се дјелом кроз часове физичког васпитања, и за то је одвојен један циклус, а дјелом током школских радних дана.

При том треба водити рачуна о слиједечем:

Излети, кросеви, догоровање и друге активности организују се на нивоу школе уз сарадњу наставника сродних предмета и осталих наставника. При томе треба настојати да се садржај ових активности планира на нивоу наставничког вјећа, односно предвиде садржаји више образовано-васпитних подручја. На тај начин би се реализацијом ових облика рада непосредно повезивала сва образовно-васпитна подручја.

Школска и међушколска такмичеља која школа организује и у које се укључује треба да се организују по систему који не изискује велике материјалне трошкове и путовања, а стимулише учешће свих ученика.

III. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

Настава се организује у циклусима. У сваком разреду су по 6 циклуса који трају приближно 12–14 узастопних часова.

Зависно од потреба и могућности, прецизира се трајање сваког циклуса као и редослед садржаја.

Часови у току недјеље треба да буду распоређени у једнаким интервалима. Не смију се одржати као блок-часови, на спортеком терену, а посебно не у сали за физичко вјежбање, која је по својој површини и хигијенским захтјевима предвиђена за једно одјељење, а не за два одјељења.

Настава физичког васпитања се реализује одвојено за ученике и за ученице, само у школама које имају по два паралелна објекта за физичко васпитање (двие сале или два игралишта, базен и салу итд.).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАПРЕТКА И ДОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА

Праћење напредовања ученика у физичком и здравственом васпитању се обавља sukcesивно у току цјеле школске године, на основу методологије која предвиђа примјену јединствене батерије тестова.

За праћење физичког развоја и физичких способности служи батерија тестова која обухвата:

- за физички развој (висина тјела и маса тјела),
- за брзину (трчање на 30 м),
- за општу снагу (бацање медицинке),
- за репетитивну снагу руку (згибови),
- за експлозивну снагу ногу (скок у даљ из мјеста),
- за координацију (бацање и хватање лопте у одређеној временској јединици),

– за издржљивост (трчање на 500 односно 800 м).

Проvjера се обавља на крају сваке наставне године. Постигнути резултати се вреднују на основу Критеријума за процjenu физичког развоја и физичких способности дјецe и омладине узраста од 7 до 19 година (нормативи).

Резултати провјере служе сваком појединцу да, упоређују утврђено стање са ранијим, оцјени напредак.

За праћење спортеко-техничких достигнућа служе минимални образовни захтјеви на основу којих се, након провјере моторног знања, вреднује постигнути резултат.

Резултати провјера служе наставницима физичког васпитања као основа за програмирање рада у наредном периоду, посебно за индивидуални приступ и одређивање радних задатака за сваког или групу ученика.

Вредновање и оцјењивање се врши на основу:

- физичке способности ученика и
- спортеко-техничких достигнућа.

При оцјењивању физичких способности узима се у обзир ниво физичких способности сваког појединца, остварен у току школске године, према његовим индивидуалним могућностима.

Спортеко-техничка достигнућа се оцјењују утврђивањем обима и нивоа садржаја.

Резултати провјера уносе се у дневник рада наставника физичког васпитања који је саставни дио документације наставника и школе.

Стручним упутством о начину и поступку оцјењивања ученика из ове области прописани су и детаљно објашњени поступци и критеријуми за оцјењивање ученика.